T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DÜNYA BARIŞ HAREKETİNDE TÜRK BARIŞSEVERLER CEMİYETİ'NİN YERİ VE CEMİYETİN NÜKLEER SİLAH KARŞITLIĞI

TEVFİK SİNAN ŞANİ
18701019

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. MEHMET BEŞİKÇİ

İSTANBUL
2022

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DÜNYA BARIŞ HAREKETİNDE TÜRK BARIŞSEVERLER CEMİYETİ'NİN YERİ VE CEMİYETİN NÜKLEER SİLAH KARŞITLIĞI

TEVFİK SİNAN ŞANİ
18701019
ORCID NO: 0000-0002-8902-6236

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. MEHMET BEŞİKÇİ

İSTANBUL
2022

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DÜNYA BARIŞ HAREKETİNDE TÜRK BARIŞSEVERLER CEMİYETİ'NİN YERİ VE CEMİYETİN NÜKLEER SİLAH KARŞITLIĞI

TEVFİK SİNAN ŞANİ
18701019

Tezin Savunulduğu Tarih: 08.02.2022
Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Mehmet Beşikçi	
Jüri Üyeleri	: Doç. Dr. Onur Güneş Ayas	
	Doç. Dr. Cangül Örnek	

İSTANBUL
ŞUBAT 2022

ÖZ

DÜNYA BARIŞ HAREKETİNDE TÜRK BARIŞSEVERLER CEMİYETİ'NİN YERİ VE CEMİYETİN NÜKLEER SİLAH KARŞITLIĞI

Tevfik Sinan Şani

Şubat, 2022

Takvimler 1950'li yılları gösterdiğinde dünyanın pek çok köşesinde SSCB destekli komünist barış hareketi örgütlenmeleri ortaya çıkmıştır. Siyasi mahiyette olan bu örgütlenmelerin en önemlisi ise Frédéric Joliot-Curie'nin başkanlığını yaptığı Avrupa'daki barış hareketidir. Bunun bir sonucu olarak ise Türkiye'de, Türkiye Komünist Partisi'nin ön ayak olmasıyla Barışseverler Cemiyeti ortaya çıkmıştır. Başkanlığını Behice Boran'ın yaptığı bu cemiyet, şimşekleri hemen üstüne çekmiş ve kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Kapanmasına sebep olan esas amil ise hükumetin Kore Harbi kararına muhalefet etmesidir. Bunun sonucunda yine siyasi mahiyette olan bir takım dava süreçleri gerçekleşmiştir. Buna rağmen barış hareketi mezkûr cemiyetle sınırlı değildir, çünkü cemiyet barış hareketinin geleceği için sonraki barışçılara sağlam bir miras bırakmıştır ve ayrıca o dönem yalnız değildir. Bu yüzden, her ne kadar fikri altyapı bakımından işin öncesi ve sonrası, alakadar olduğu kadarıyla tezde ele alınsa da; tezin konusu olan barış hareketi, zaman olarak 1950'li yılların başı, coğrafi olarak Türkiye, incelenecek konu bakımından da Barışseverler Cemiyeti ile sınırlandırılmıştır. Tezde cemiyetin kaderine etki eden hadiselerin cereyan edişi kadar hareketin fikri altyapısı da aktarılmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı barış söyleminde kullandıkları iddialar bir bütünlük arz ettiği için ayrıca sonraki yılların söylemlerinden de faydalanılmıştır. Bu konuda cemiyetle ilgili kişilerin meseleyle alakalı şahsi ifadeleri, o dönem ve daha sonra barış adına kaleme aldıkları yazılar, cemiyetle ilgili resmi evraklar, bu konudan bahseden araştırmalar ve haberler çalışmada kullanılmıştır. Netice itibari ile kapitalist tarafta da olduğu gibi komünistlerin de kendilerine özgü, ideoloji temelinde siyasallaştırılmış bir barış söylem inşa ettikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dünya Barış Konseyi, Stockholm Çağrısı, Barışseverler Cemiyeti, Behice Boran, Barış Dergisi, Barış Derneği

ABSTRACT

THE POSITION OF THE TURKISH PACIFISTS ASSOCIATION IN THE WORLD PEACE MOVEMENT AND IT'S OPPOSITION TO NUCLEAR WEAPONS

Tevfik Sinan Şani
February, 2022

Late back to the 1950's, in many parts of the world, USSR-supported communist peace movement organizations had emerged. The most important of these political organizations was the peace movement in Europe which was headed by Frédéric Joliot-Curie. One of the results of this, the "Barışseverler Association" was founded in Turkey with the initiative of the Communist Party of Turkey. This pacifist society headed by Behice Boran, got the attention and was terminated shortly after. The main factor that caused the closure of the association was it's opposition to the Korean War decision of government. As a result that a number of political litigation processes appeared. However, the peace movement was not limited to the this society, because the society has left a powerful legacy for future peacemakers for the future of the peace movement and it was not alone at that time. Therefore, although it is associated before and after the work in terms of the ideas, the peace movement, which is the main topic of the thesis, is limited to the early 1950s as a time period, it was limited by the geography of Turkey, and the Society of Pacifists in terms of the subject to be studied. In the thesis, the intellectual base of the movement has been tried to be exhibited as well as the occurrence of the events that affect the destiny of the society. For this reason, since the claims they mentioned about discourse of peace are same, the discourses of the following years were also examined. In this regard, the personal statements of the people related to the society, the articles they wrote in the name of peace at that time and later, official documents about the society, researches and news about this subject were used in this study.In addition, general readings were also made to understand the communist ideology and the conditions of the period. As a result, it has been determined that communists, as well as those on the capitalist side, have built their own unique, politicized peace discourse on the basis of ideology.

Key Words: World Peace Council, Stockholm Appeal, Barışseverler Association, Behice Boran, Peace Magazine, Peace Society.

ÖN SÖZ

2020-2021 Salgın yıllarının bir hasadı olan bu çalışmaya yönelik yöntem belirlemede her şeyden önce konuyla doğrudan ve dolaylı yoldan alakalı elektronik kaynaklara -elektronik dergi, makale ve kitaplara- bakılarak bir alan araştırması yapılmıştır. Buna binaen Ulusal Toplu Katalog'ta (TO-KAT) yine konuyla alakalı kitaplar kabataslak taranmış ve incelenmiştir. Bu ön araştırma ve okumanın sayesinde hem konu hem de kaynaklar itibariyle araştırmanın önü açılmıştır. Böylece konuyla ilgili soru işaretleri barındıran genel bir intiba ortaya çıkmıştır. Ayrıca meseleye işaret eden, bazıları birbirleriyle çelişik olmak üzere birçok bilgi edinilmiştir. Buna rağmen bu durum araştırmayı genişletmiştir. Ayrıca konuyla ilgili doğrudan bir araştırma olmadığı için, olsa da mahdut çerçevede kaldığı veya bir takım eserlerde kısaca değinilip geçildiği için bu eserlerde verilen kaynakların kökenine gidilmeye çalışılmıştır. Daha temel kaynaklarda malumat aranmaya ve birbirleri ile kıyas edilmeye çalışılmıştır. Böylece konuyla doğrudan veya dolaylı yoldan alakalı kaynaklar ortaya çıkarıldıktan sonra doğrudan doğruya meseleyle ilgili temel kaynaklar da bulunmuştur. Böylece bulunan kaynaklar dolaylı, doğrudan ve doğrudan doğruya -temel- olmak üzere üçe tasnif edilmiştir. Meseleler arasındaki muhalefet ise temel kaynakların incelenmesi sayesinde halledilip üzerine yorum yapılabilir hale getirilmiştir. Bu durumda birinci dereceden meselelerin içinde bulunan kişilerden elde edilen ifadeler büyük rol oynamıştır. Çünkü bu ifadeler birinci dereceden kaynak olduğu için, tali kaynaklardaki yanlış ifadeleri feshetmiştir. Bu yüzden çalışmada yer verilen bu hususi ifadelerin ehemmiyetini, o dönemin imla ve Türkçesine mümkün mertebe sadık kalınarak aktarılmasından da takdir edebilirsiniz.

Konular aktarılırken kronolojik sıra gözetilse de araştırma ve yazım süreci bu keskinlikte olmamıştır. Yani konular tezde kronolojik sıra ile sunulsa da yazım aşamasında bu sıra ile yazılmamıştır. Bu yüzden tezin yazım aşaması tam manası ile bir dinamizmi temsil etmektedir. Zira ele alınan bölümler, yerine göre sabit durmasını bilen ve yerine göre de yeni bilgilerle fazlasıyla değişebilen bir vetireden geçmiştir. Yazım aşamasında her şeyden önce az çok belirli bir anlatım planına binaen kabataslak başlıklar -bahis alanları- belirlenmiş ve tasnif edilmiştir. Zaman içerisinde bir kısmı kemale erip sabit hale gelirken bir kısmı sonradan icat edilerek teze eklenmiştir. Yeni başlıklar eklenirken önceki bölümlere geri dönüşler de yapılarak bölümler içerikleriyle beraber sona doğru adım adım muntazam hale getirilmiştir. Yani bütün bunlar yapılırken bir mesele büsbütün bitirilip bir diğerine geçilmemiş, her ne kadar ön sıradaki konuların tamamlanmasına ağırlık verilerek ilerlense de eş zamanlı olarak bütün başlıklarda bilgi edinme, kayıt, düzenleme, yorumlama ve yazma yoluna gidilmiştir. Bu yüzden yeni bir şey yazılırken -her zaman önceki konular başta olmak üzere- diğer bütün konular da gözetilmiş ve metinde bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Aynı anda birçok başlıkta kalem oynatılsa da, yine de gayret, konu sıralamasını izleyerek evvelki bölümlerin öncelikle bitirilmesinden yana olmuştur.

Ayrıca konular bir sıraya binaen anlatıldığı için, henüz sırası gelmemiş meselelere değinilmesi gerektiği zaman, mesele hakkında önceden detay verilmemiştir. Bunun için doğrudan o konun sırasının gelmesi beklenmiştir. Mesela,

önceki bahislerde cemiyetin adı geçmek zorunda kalmışsa, cemiyetin kuruluş tarihi, idarecisi, mensupları, mahiyeti vesaire henüz zikredilmemiştir. Bütün bunlar delilleriyle kendi başlığı altında detaylandırılmıştır. Bu yüzden öne sürülen deliller dâhil olmak üzere her mesele, kendi yer ve zamanını acele etmeden metinde beklemektedir. Böylece tez, her konunun ait olduğu esas yerde kendisini açarak devam etmektedir.

Binaenaleyh her ne kadar bazı meseleler ortak yanlar çizse ve birbirini tamamlar mahiyette olsalar da tekrara düşmemek adına meseleler farklı başlıklar altında sınırlandırılmakla yetinilmiştir. Okunuş sırasına göre bunlar arasındaki temel, basit bağları kurmak okuyana bırakılırken hususiyetle hatırlanması gereken yerlerde de mesele kısaca -bazen de dipnotla- ihtar edilmiştir. Meseleleri genelden özele aktarma planı ve esas konuyu merkeze alma babında girişilen bu çaba, böylece bütünlük gayretini yeterince perçinlemiştir.

Bunun gerçekleşme şekli ise şöyledir: Asıl mesele olan cemiyetten bahsedilmeden evvel, iç ve dış veçheleriyle cemiyetin içinde bulunduğu dünya ve dönemin şartları, meselemizle alaka kesp ettiği kadarıyla genel hatları ve tarihi kökeni ile her şeyden önce zikredilmiştir. Daha sonra felsefi kavrayışı sıkı tutmak ve eleştirel bir incelemeye kapı aralamak üzere "barış"ın ıstılahi manasına göz dikilmiş; bu sayede hem "barış" adına yapılan ilişkilendirmeler ilerde kolayca çözümlenebilmiş hem de daha nesnel bir bakış açısı sunulabilmiştir. Yine genelden özele gitmeye riayetle, konumuzla alaka kurduğu kadarıyla o dönem dünyasındaki genel barış hareketleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu adımlardan sonra esas konu olarak tez, "Türkiye'de nükleer karşıtlığıyla barış hareketi ve Barışseverler Cemiyeti'nin bundaki rolü" üzerinde temerküz etmiş, bilgi ve kısmen yorum beraber işlenmiştir. Metin bu merkezde örüldükten sonra tezin sonuna doğru cemiyetle ilgisi olan diğer hareketlere de o dönem ve ileriki dönem şeklinde ayrım yapılarak az çok yer verilmiştir. Tezin odak noktası olmadığı için onların üzerinde ziyadesiyle durulmamıştır. Bu kısımlar ise hareketin nerelerden beslendiğini göstermek kadar nasıl bir miras bıraktığını da işaret etme bakımından yazmaya değer görülmüştür. Bu sayede tez, ileriki araştırmalara hem kavramsal olarak hem de tarihsel süreci göstermek açısından bir ufuk hattı çizmekle sıçrama tahtası olma mesuliyetini ifa etmiştir.

Tez yazım sürecinde yanımda olan, metnin akademik bir kimliğe bürünmesinde büyük rol oynayan ve bana yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Beşikçi'ye ve bu süreçte destek olan bütün dostlarıma teşekkürü borç bilirim.

İstanbul; Ocak, 2022 Tevfik Sinan Şani

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
KISALTMALAR ..... **ix**
1. GİRİŞ **1**
2. 1950'LERDE DÜNYADAKİ GENEL MANZARA **4**
2.1. Dünya 1950'lere Nasıl Geldi ve 1950'lerde Dünyadaki Genel Manzara 4
2.2. Soğuk Savaşın İlk Sıcak Teması Kore Harbi ve Dünya İçin Manası 12
2.3. Türkiye Hususunda: Dış Ve İç Veçheleriyle Genel Manzara 18
2.3.1. Dış: Üçüncü Bir Etken (Batı Tesiri) Dairesinde Türkiye – SSCB İlişkileri 18
2.3.1.1. Türk - Rus İlişkilerinde Yeni Bir Bozulma 19
2.3.2. İç: Çok-Partili Hayata Geçişte Türkiye Siyasetinin İç Dinamikleri ve Harici-Dâhili Siyasetin Birbirine Yansımaları 25
2.3.2.1. Demokratik Hayata Geçiş: Demokrat Parti 27
2.3.2.2. Demokrat Parti Siyaseti, CHP'nin Yaklaşımı ve Komünistlerin Durumu 29
2.3.2.3. Türkiye İçin Kore Harbinin Manası ve İç Siyasetteki Tesirleri 35
2.3.2.4. Komünist Karşıtlığı ve Kore İçin Propaganda 45
2.3.2.5. Basın Ve Sivil Örgütler Bakımından Öncesi ve Sonrasıyla Dönemin Türkiyesi 52
3. EYLEM SAHASINDA BARIŞ: BARIŞSEVERLER CEMİYETİ **59**
3.1. Cemiyetin Kurluşunu Hazırlayan Dış Etmenler: Dünyadaki Barış Hareketi .. 59
3.2. Hayatı ve Kimliği Üzerinden Cemiyetin Komünistlikle İtham Edilmesine Dek: Behice Boran 64
3.3. Cemiyet Hakkında Temel Bilgiler: "Cemiyet Kuruldu" ve "Cemiyet Kapatıldı" 70

3.4. Fikriyatı ve Gayesi: Cemiyet Ne İçin Kuruldu? 74
3.5. Cemiyetin Protestosu, Tutuklanma ve Dava Süreci 83
3.5.1. Tutuklanmaların Ardından Gelişen Olaylar ve Davalar 88
3.6. Cemiyeti Destekleyenler 102
3.7. Cemiyetten Sonra Ortaya Çıkan Barış Hareketleri: Barış Hareketi Henüz Bitmedi! 106
4. FİKRÎ SAHADA BARIŞ: BARIŞ SÖYLEMİ 109
4.1. Barışseverler Cemiyetinin Başlattığı Barış Söyleminin Komünist Çerçevede Genel Kurulumu 109
4.2. Nasıl Bir Barış? 114
4.3. Barış Söylemi ve Milli Menfaatler Kavramı: NATO ve SSCB Kıskacında "Nükleer Silahlar" 120
4.4. Barış'ın Hürriyet ve Demokrasi İle İlişkisi 129
5. SONUÇ 133
KAYNAKÇA 138
EKLER 145
Ek 1. 145
Ek 2. 157
Ek 3. 166
Ek 4. 167

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BM : Birleşmiş Milletler

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

DP : Demokrat Parti

MİT : Milli İstihbarat Teşkilat

MKP : Milli Kalkınma Partisi

MTTB : Milli Türk Talebe Birliği

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

SCF : Serbest Cumhuriyet Fırkası

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBKP : Türkiye Birleşik Komünist Partisi

SCF : Serbest Cumhuriyet Fırkası

TGD : Türk Gençlik Derneği

TİP : Türkiye İşçi Partisi

TKP : Türkiye Komünist Partisi

1. GİRİŞ

II. Dünya Savaşı bittiğinde sular durulmamış, batı ve doğunun gerilimi arasında dünya neredeyse yeni bir savaşın daha eşiğine gelmişti. Bu büyük harpten sonra insanlık, savaşın o zamana dek hiç olmadığı kadar yıkıcı ve ölümcül bir hal aldığını iyi anlamıştı; zira gelişen teknik, savaş makinelerinin başarısına eşlik ediyordu. Üstüne üstlük artık sahnede kitle imha silahları da vardı ve savaş daha çok sivilleri hedef alıyordu. Nükleer silahlanma konusunda ABD önde seyrederken SSCB ise onu yakınından takip ediyordu.

Bütün bu silahlanma yarışı içerisinde dahi, taraflar ister kapitalist olsun ister komünist, her ne yaparlarsa yapsınlar, diken üstünde bir siyaset yürütürken zahirde "barış" taraftarları olduklarının propagandasını yapıyorlardı. Her ikisi de barışı kendisinin getireceğini, selametin kendisinde aranması gerektiğini vurguluyordu. Elbette bu barış, görünenden başka bir barıştı; kendilerini onun üzerinden tanımladıkları, kendilerini onun üzerinden kurdukları araçsallaştırılmış bir barıştı.

Kapitalist cephe gibi komünist cephe de birtakım sebeplerden dolayı kendine göre bir barış anlayışı çizmiş ve dünya çapında -hatta bilhassa kapitalist ülkelerde- örgütlenerek faaliyetlerine başlamıştı. Bu, kendisine karşı girişilen saldırgan harekette kaleyi içten düşürmeye veya tesirsiz hale getirmeye, hiç olmazsa etkisini kırmaya matuf bir girişimdi. Barış, bir nevi materyalistlerin idealist çabalarının bir ürünüydü. Çünkü bunun aksine, savaştan fazlasıyla karlı çıkan ABD somut adımlar atıyordu. Denediği korkunç nükleer silahlarla gövde gösterisi yapmada, SSCB'yi kuşatmada herhangi bir tereddüt göstermiyordu. Bütün bunlara rağmen hamlelerini dünya barışına atfediyordu. Fakat bu durumda SSCB de elinden geleni yaptı ve barışı kendine mal etti. Dünyadaki komünist barış hareketlerini destekledi. Bunun en büyük mümessili, daha önce ortaya çıkmış olsa da özellikle 1950'li yıllarda ABD'de ve Avrupa şehirlerinde faaliyet gösteren; emperyalizme, kitle imha silahlarına ve ırkçılığa karşı duran Dünya Barış Konseyi idi. Konseyin hayat sahasına çıkması, SSCB'nin siyasetinin bir sonucuydu. Sadece ortaya çıkarken değil, süreç içerisinde de SSCB'yi

destekçisi olarak buldu. Buna rağmen barış hareketinin ömrü, SSCB'den uzun olmuş, SSCB çökse de o, günümüze kadar devam edegelmişti.

Dünya'nın birçok yerinde zuhur eden bu barış örgütlerinden biri de Barışseverler Cemiyeti namıyla Türkiye'de 1950 yılında ortaya çıkmıştı. Bu cemiyetin güttüğü dava, anlık bir tepkinin sonucu değildi. Barış davası, özellikle Soğuk Savaş dönemi (1947-1991) diye tabir edilen zaman diliminde canlı kalacak olan uzun soluklu bir serüvendi. Cemiyet ise sadece bunun Türkiye'deki bir öncülüydü. Tabii ki cemiyetin ömrü de hareketi sonraki yıllara kendi sırtında taşıyacak kadar vefa etmedi. Aynı yıl içerisinde kısa sürede kapatıldı. Ama cemiyet, dönemin iç ve dış siyasi geriliminde kapatılsa da üyelerinin hepsi pes etmiş değildi, "barış" ve barış hareketi adına çabalarına devam ediyorlardı. Hem cemiyet ortada olmasa bile açtıkları yol ve barış adına kazandırdıkları söylem baki kalmıştı. Kendisinden sonra gelenler de benzer söylemleri devam ettirecek, çizilen yol haritasına bakıp kendilerine güzergâh tayin edeceklerdi. Gelgelelim onlar da mezkûr cemiyetten hallice bir macera yaşamışlardı. Yine de cemiyetin kısacık ömründe yaptıkları mühimdi. -Bu yüzden de bu çalışmada araştırmaya değer olduğu gözler önüne serildi.- Çünkü barış politikasını Türkiye'de komünistler adına ilk başlatan oydu. Kendisinden sonrakilere barış için mücadele anlamında sağlam bir miras bırakmıştı. Barışı komünizm adına Türkiye'de politik yormuştu. Yurtdışından onu Türkiye'ye ilk o taşımıştı. Bilahare söylemler ve fikri çerçeve bunun üzerine inşa edilecekti. Bu, sadece fikri planda değil, aynı zamanda eylem sahasında da sonrakilere bir yol haritası çiziyordu. Üstelik cemiyet, konuşulması en zor olan bir vakitte, Kore Harbi'ne muhalefetle tepkisini göstermişti.

Açıkçası II. Dünya Savaşından sonra, dünya çapında örgütlü hale gelen genel barış hareketi ve bunun neticesi olarak dünyanın birçok yanında zuhur eden barış örgütleri hakkında şimdiye değin Türkiye'de hususi bir akademik çalışma yapılmamıştır. Bu cihanşümul barış hareketinin bir uzantısı olarak Türkiye'de ilk defa 1950'de oluşan Barışseverler Cemiyetinin hakkında da kısa iki mahdut makale[1] hariç müstakil bir çalışma yoktu. Bu yüzden komünist menşeli barış söylemenin arkasında, dışarda ve hususiyetle içerde ne olduğunu, barış hareketi ile neyin kastedildiğini, bu

[1] Pınar Kahya, "Soğuk Savaş Dönemi Türkiye Düşünce Hayatında Türk Barışseverler Cemiyeti: 'Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostu?'", **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem** (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017) 247-251. ; Doğan Duman, "Kore Savaşı Ve Türkiye'de Savaş Karşıtı Bir Örgütlenme: Türk Barışseverler Cemiyeti". **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,** c.19, s. 39 (2019): 665-692.

uğurda neler yapıldığını, komünist barış söyleminin Türkiye'de mezkûr cemiyetle beraber ilk olarak nasıl kurulup temellendirildiğini anlamak ve bu konudaki araştırma boşluğunu tamamlamak üzere bu tez çalışması elzem görülmüştür.

2. 1950'LERDE DÜNYADAKİ GENEL MANZARA

Takvim kâğıtları 20. yüzyılın ortasını gösterir olduğunda, dünya artık iki tane büyük harbi geride bırakmıştı. Çoğu millet bir yenisine daha güç yetirebilecek gibi durmuyordu. Buna rağmen dünyada gerginlik hâkimdi. Her an bir savaş patlak verebilirdi. Çünkü kapitalist ve komünist bloklar tamamen karşı karşıya gelmiş ve hemen her alanda rekabet etmekteydi. Bununla beraber geçmiş yılların tecrübesi ve savaş vaktinin hatıraları hala daha çok tazeydi. Eski düşmanlıklar ve savaş halinin sıradanlaşması akıllara farklı bir ihtimal getirmiyordu. Bu yüzden bu süreçte siyasi, iktisadi ve askeri olarak bloklar dünya üzerinde mekik dokumuşlardı. Sadece ABD ve SSCB değil, diğer tarafsız ülkeler de kendilerini bu gerilimin içinde bulmuşlardı. Bu yüzden onlar da bir tarafa meyledip kendi ülkelerinin içinde düzenlemelere gidiyorlardı. Politik olarak bir tutum sergiliyorlardı. Bu bakımdan dışarıdaki gelişmeler, ülkelerin iç siyasetlerine fazlasıyla tesir etmişti. Tabii ki bu durumun bir de arka planı vardı.

2.1. Dünya 1950'lere Nasıl Geldi ve 1950'lerde Dünyadaki Genel Manzara

1950'lere geldiğinde dünya, bir cinnet olarak tanımlayabileceğimiz II. Dünya Savaşı'nın içinden henüz yeni çıkmıştı. 1 Eylül 1939'dan itibaren bir zamanlar hiç durdurulamayacakmış gibi gelen yayılmacı Nazi Almanya'sı, 8 Mayıs 1945'de bilakayd-u şart teslim olmuştu. Alman topraklarında 1800'lü yıllardan beri gelen bütün göz kamaştırıcı siyasi, iktisadi, ilmi ve harsi birikim, ya harap olmuş ya da talan edilerek dünyanın başka köşelerine doğru dağıtılmıştı. Koca bir ülke parçalanıp yerle yeksan edilmiş, böylece korkunç şeylere maruz kalma sırası artık Almanlara gelmişti. Bütün dünya bu şekilde cinnet ve tahayyül dışında şiddet içinde yüzerken mağlup olduğu için bilhassa Almanlar günah keçisi ilan edilmişti. Bu iblisten sıfat, savaştan sonra da gelecek nesillerin üstünde kara bir leke olarak kaldı. Artık Almanlığın övünülecek bir yanı yoktu. İstenmeyen, kötü gözle bakılan ve üstelik başarıdan uzak bir milletti. Böylece Almanlar eleştirdikleri şeyin kendisine dönmüşlerdi, Batı dünyasında Almanlara bir nevi Yahudi muamelesi yapılıyordu. İşte savaşın getirisi

mağlup cephede bunlara teşne olmuştu ve etkisi yıllar sonra dahi devam etmişti. Eğer ki -artık yeni düşman- SSCB diye bir şey, bütün gücüyle Batılı devletlerin karşısında hiç bir zaman belirmeseydi, belki de Almanlar bir daha bu kötü sıfatlardan asla kurtulamayacaktı. Bu sebeple, yine de dünyadaki iktisadi ve siyasi muvazeneyi kendileri lehine koruma açısından ABD, Avrupa'da her fırsatta hakkını arayan ve bu yüzden sık sık arıza çıkaran, çalışkan ama yaramaz bu genç milleti bağrına basmakta fazlasıyla aceleci davrandı. Buna rağmen korkularından ne İngiltere ne de hususiyetle Fransa, Almaların kahru perişan edilmesinden yeterince tatmin olmamışlardı. Zira Sovyetlere karşı dahi olsa desteklenip güçlendirilecek bir Almanya'nın, tekrardan hortlayan bir canavara dönüşmesinden tecrübeleri gereği endişe ediyorlardı. Fransa en çok gadre uğrayanlardan biri olmasından dolayı açıkçası çok fazla çekiniyor ve bu yüzden de Almanlara karşı çok ağır şartlar öne sürüyordu. Buna rağmen Sovyetlerin ayak sesi dahi Fransızları ürkütmeye kifayet etti de arttı bile. Büyük Britanya ise zaten ABD ile oldu olası aynı çizgideydi. Zira Berlin Buhranı gösteriyordu ki Sovyetlerle anlaşma yollu bir geleceğin tasavvuru dahi imkânsızdı. Görünen o ki Sovyetler alabildiğince genişlemek istiyordu. Üstüne üstlük SSCB, Birleşmiş Milletlerde her kararı peşi sıra reddediyor[2] ve BM'yi Batılılar aleyhine atıl hale sokarak can sıkıyordu.[3] Böylece bir anda, faşist rejimlerin çöküşüne denk gelerek Batı bloğunun bakış açısında bir değişim yaşandı. Galibiyetle beraber "demokratik rejimler" ve "barış" baskın bir şekilde önem kazanmıştı; artık bu sloganlar öne sürülüyordu. Bunun karşısında olan eski düşmanlar -Mihver Devletleri- ise büsbütün mağluptu. Fakat ne hikmetse Sovyetlerin her ikisinden de (hem demokrasiden hem de barıştan) uzak olduğu birden bire anlaşılıverdi. Artık işbirliği bitmişti, Berlin Buhranı dünyanın büsbütün iki tarafa ayrıldığını işaret ediyordu. Bu sayede Batı Avrupalılar, ABD'nin SSCB'ye yönelik planına karşı ayak diremenin akılsızca olduğunu iyice derk ettiler. Hatta bu zor duruma karşı bütün çekincelerine rağmen meselenin gerekliliğine mecburen iman dahi ettiler. Böylece Sovyetlere karşı Almanların desteklenmesinin önü açıldı.

Berlin'e ulaşan Sovyet Kızı Ordusu yeterince yıprandıktan ve Naziler düştükten üç ay sonra ABD, hâlâ direnen, direnmek şöyle dursun kemire kemire Asya

[2] Mehmet Ali Tuğtan, **Kore Savaşı Uzak Savaşın Askerleri**, 1. bs. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013), 51.
[3] Bülent Akkaya, "Türkiye'nin NATO Üyeliği Ve Kore Savaşı", **Akademik Bakış Dergisi,** s. 28, (2012): 3.

ana kıtasında genişleyen Japonya'ya 1945 senesinin 6 ve 9 Ağustos günlerinde atom bombası atmış, nükleer silahla şoka uğrattığı bu insanları bir aya kalmadan aynı senenin 2 Eylül günü pes etmeye icbar etmişti. Her ne kadar fırsattan istifade Sovyet ordusu Japonların kalan birliklerini Asya ana kıtasından süpürmek gayesi ile 9-20 Ağustos günleri arasında Mançurya'ya ilerleyerek biraz daha yorulsa da, bütün bunlar ABD açısından iyi bir gelişmeydi, çünkü kendisine karşı dünyada güçlü veya dinç bir ordu kalmamıştı. Son ciddi güç Japonya saf dışı edilmişti. Batı Avrupa tükenmişti, enkaz kaldırıyordu; Almanya ise adeta hücrelerine dek bölünmüştü. Tarihin dışında kalan diğerlerini mevzu bahis etmeye dahi gerek yok, dünya ve kendi etrafları kaynarken savaş adeta şans eseri onlara uğramamıştı. Herhangi bir şey için harekete geçmeye dahi ne mecalleri ne de cesaretleri vardı. Bu da onların dış politikadaki tutumlarını hassas hale getiriyordu. Bütün bunların dışında SSCB'ye gelecek olursak, batı ve doğu hattında oradan oraya sevk edilen orduların artık sabrı kalmamıştı.

Hem şurası açık ki Sovyetler ne savaşa girmeyi ne de kazanmayı umuyordu, 23 Ağustos 1939'da Almanlarla saldırmazlık paktı[4] imzalanmıştı. SSCB, kapitalist bloklar arasında çıkan kavgayı keyifle izlerken, ABD'nin aksine savaşa dâhil olmayı istikbali açısından elzem görmemiş, bunu istememişti dahi. Ama Almanlar hafife aldıkları SSCB'ye bir kere olsun saldırmaya gördüler mi, Ruslar can havliyle varlarını yoklarını seferber etmişlerdi. Mesela takvim kâğıtları 1943 yılının 4-22 Temmuz günlerini gösterdiğinde, Almanlarla Kursk'ta o zamana dek dünya tarihine geçen en büyük tank savaşını vermişlerdi. Almanlar cepheye ne kadar sanayi ürünü yığıyorduysa, Sovyetler de kışın ortasında bir o kadar insan yığıyordu. Canlarını ortaya koyan bu insanlar, önceleri bozgun yeseler de daha sonra ricat ettikleri mevkilerde inatla direnip sonunda Almanları ite kaka, Berlin'e kadar kovalamışlardı. Hem de fazlasıyla büyük bir bedel ödeyerek. Bu da Sovyetlerin aslında pirus zaferi ile harpten çıktıklarını gösteriyordu. Bu yüzden savaşın onlar için de ne kadar yıkıcı olduğu açıktı.

Ayrıca yine ABD'nin aksine, SSCB birçok Avrupa ülkesi gibi savaşı bizzat kendi topraklarında vermişti. Nazi kuvvetleri kuzeyde St. Petersburg (Leningrad), daha merkezde Moskova ve güneyde Volgograd (Stalingrad) önlerine dek gelmişlerdi. Hülasa ülkenin batısında yeniden inşa edilmesi gereken bir memleket vardı. Bu da onları bitkin kılan etmenlerdendi.

[4] Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı

Belli ki savaşın asıl bedelini eski topraklar (Avrupa, Asya ve Afrika) ödemişti. Çünkü orada şehirler yerle yeksan olmuştu, öyle ki kimileri neredeyse haritadan dahi silinmişti. II. Dünya Savaşı'nda, I. Dünya Savaşı'nın aksine ölenlerin ekseriyeti asker değil, sivillerdi. Bu yüzden insanların çoğu artık modern savaşın ne demek olduğunu iyi biliyordu. ABD ise herhangi bir sivil kayba uğramadı ama maruz bırakanlardandı. Yine de en az sivil kaybını Mihver Devletleri verdi, Sovyetler ve Çin ise bu kadar şanslı değildi.

Dahası nükleer silahların insanlar üzerinde sınandığı Japonya misali, artık ABD'nin müttefiklerinin bile gözünü korkutacak cinsten cümle memaliğe bir ders olmuştu. Çünkü müttefikler bile olası bir nükleer savaşta ne olacağını iyi biliyorlardı. Japonya bitmişti. Böylece ABD, Batı ve Doğu Avrupa'daki müttefiklerinin acziyetini görerek daha az zayiat vermesi ve savaşın kendi memleketinden uzakta cereyan etmesi hasebiyle dünyadaki gücünü pekiştirdiğini iyiden iyiye anlıyordu. Yine de mesele bu kadar basit değildi. Almanlara beklenmedik bir şekilde karşı koyan SSCB, hâlâ daha beklenmedik bir tehditkarlıkla yaman bir rakip olarak varlığını koruyordu.

2 Eylül 1945'te Japonların teslim olmasının ardından muzaffer taraf belli olmuş ve II. Dünya Savaşı sona ermişti. Böylece savaşın defteri dürülmüştü dürülmesine ama dünyanın üzerine beklenen sükûnet bir türlü inmemişti. Zafer sarhoşluğu dağıldıktan kısa bir süre sonra herkes, savaşın tekrardan patlak vereceği vehmine kapıldı. Elbette bunda haksız da sayılmazlardı. Çünkü bu harpten bir taraf muzaffer olarak çıkmıştı, fakat harp bittikten sonra bu bir tarafın hâlâ tek bir taraf olduğunu söylemenin imkânı yoktu. Zira ortadaki düşmanın çekilmesiyle artık kapitalist ve komünist bloklar büsbütün karşı karşıya gelmişti. Zaten Naziler namında saldırgan ortak bir düşman belirene kadar iki taraf da (Kapitalist Batı Bloğu ve Komünist SSCB) önceden beri birbirinin kuyusunu kazmanın peşindeydiler. Yani menfi manada meselenin bir de tarihi geçmişi vardı.

Daha, çok değil, henüz I. Dünya Savaşı esnasında proleter mahiyette olan 1917 Ekim devrimi, Çarlık Rusya'sını alaşağı ederek Rusya'yı Batılı kuvvetlerin aleyhine savaştan çekmiş ve bu yarı yolda bırakmayla da yetinmeyip ne kadar gizli anlaşma varsa hepsini ortaya serivermişti. Bu, karşı karşıya konumlanmalarının ilk adımıydı. Tabii ki daha o zamanlar, Batılı kuvvetler, savaşın istikbali açısından meseleye ehemmiyet vermeleri sebebiyle, fiilen askeri olarak Sovyetlere karşı harekete geçmiş, iç savaşta Kızıllara karşı Çarlıktan yana olan Beyaz Ordu'nun yanında bulunmuştu.

Dolayısıyla her ne kadar ortak düşmanları Nazi Almanya'sı, öngörülemeyecek bir şekilde kapitalist ve komünist tarafları bir araya getirerek şaşkınlık yaratsa da, iki tarafın da birbirine karşı olan olumsuz tutum ve çekinceleri, II. Dünya Savaşı sona erdiği zamanda da hâlâ tazeydi. Ortak düşmana karşı galibiyet, ortaklık değil, yenilenen bir düşmanlık doğurmuştu. Yani zafer, unutulan düşmanlığı su üstüne çıkarmıştı.

Böylece, aradan Mihver devletlerinin çekilmesiyle artık taraflar Kapitalist Batı ve Komünist Doğu olmak üzere iki rakip muzaffer cephe şeklinde birbirine kavuşuyordu. Bu iki cephe ister iktisadi olsun ister fenni, ister içtimai olsun ister askeri, her veçhesiyle her an nefretini bir ötekinin üzerine kusabilecek mahiyette yarış içerisindeydi. Bu yüzden doludizgin fiili bir savaşın yerini umumiyetle durgun ama gergin, her an infilak etmeye hazır ama asla patlamaması arzulanan bir çatışma almıştı, işte buna tam olarak Soğuk Savaş deniyordu. II. Dünya Savaşı 1945'de bittiğinde her ne kadar tarafsız ülkeler olsa da küre-i arz temelde siyaseten işte bu iki kutba bölünmüştü. Tarafız ülkeler, Kore ve Vietnam gibi misalleri göz önüne alarak, kendilerine de bir pay çıkarıyor, geleceklerinden şüpheyle bir tarafa daha çok tamah eder hale geliyordu. Tehdit altında olma ve coğrafi olarak yakınlık buna tesir eden baş amillerdendi. Çünkü kimse kuvâ-i azam tarafından işgale uğramak veya onların çatışma sahası olmak istemiyordu.

Uzakdoğu Asya açısından mesele mühim olmakla birlikte kazanın kaynadığı esas yer Avrupa'ydı. Artık Avrupa'dan yükselen ses Nazilerin "*SS Marschiert in Feindesland*" marşı değil, Kızıl Ordu marşıydı. Batı Avrupa devletlerinin yanı başında her geçen gün doğudan Avrupa'nın içlerine dek sokulan ve güçlenen bir ideoloji vardı: komünizm. Savaş öncesinde Almanlar tarafından ciddiye bile alınmayan fakat savaştan şaşkınlığa uğratarak zaferle çıkan ve rüştünü bütün dünyaya ispat eden karşı yeni hizip, yani artık yeni süper güç SSCB idi. Bunun karşısında Batı Avrupa ise II. Dünya Savaşı'ndan adeta Pirus zaferiyle çok fazla kan kaybederek çıkmıştı. Yeni olası bir savaşı tek başlarına kaldırmaya mecalleri yoktu. Yine de Sovyet korkusu onları harekete geçirmeye ikna etti. Bu yüzden Batı Avrupa devletleri, doğuda güçlenen Sovyet tehdidine karşı ABD ile iş birliği yapmaya gelecekleri adına bir an olsun tereddüt etmediler. Binaenaleyh henüz komünist ideolojinin elinin uzanmadığı ama korkulan hayaletinin dolaşmaya başladığı Avrupa ülkeleri, bu tehdide karşı ABD iktisadi, siyasi ve askeri desteğiyle kendi aralarında da bütünleşme yoluna gitmişlerdi.

Böylece Sovyet tehdidine karşı birlik sağlandığı kadar ekonomik yıkım önlenecek, ekonomiler birbirlerine sırt verecek ve kapitalist blok içerisinde iktisadi paylaşımdan memnuniyetsiz olan Almanya gibi ülkeler denetim ve baskı altında tutularak yeni bir savaşın önüne geçilecekti. Avrupalıların buna yönelmeleri kadar ABD'nin de bu işe kendini vermesi oldukça mantıklı ve makul bir çabaydı. Çünkü her şeyden evvel güçlü bir Sovyetlerin yanında harpten hırpalanarak çıkmış devletlerin esamesi dahi okunamazdı. Her ne kadar SSCB de eski dünyada bulunup savaşın en çok ceremesini çeken devletlerden biri olsa da, yine de Avrupa'da onun karşında durabilecek doğru düzgün bir güç yoktu.

Ayrıca, ikinci harpten zayıf olarak çıkan Avrupa devletleri iktisadi olduğu kadar içtimai olarak da müşkül bir vaziyetteydi. Hızlı bir kalkınma ve sosyal yardımlaşma elzemdi, insanlar buna gerçekten açtı. Avrupa ekonomisi desteklenmeliydi. Böyle bir ortamda kapitalist politikalar yıkıma uğramış insanlar üzerinde kışkırtıcı bir etki uyandırabilirdi. Bu da bu ülkelerin komünizm gibi bir ideolojiye kolayca tav olacağı, en azından meyyal hale geleceği manasına geliyordu.[5] Bu vaziyet ise Batı bloğunun hacim ve güç kaybı, ABD'nin de dünyada yalnızlığa itileceği ihtimalini bütün kuvvetiyle doğuruyordu. Ki 20. Yüzyılın ilk yarısında Almanya'daki Spartakistler hareketine ve Macaristan'da komünist ihtilal hareketlerine bakacak olursak, -her ne kadar bütün kalkışmalar mağlubiyete düçar olsa da- dönemin yakın geçmişinde bu tür misaller olması, böyle bir ihtimalin tehdit raddesini hiç de azımsanamayacak bir irtifaya çıkarmaktaydı. Zira aslında bu komünizm tehdidene karşı bütünleşme fikrine II. Dünya Savaşı sonrası değil,[6] 1917 Devriminden dolayı iki cihan harbi arasında varılmıştır.[7] Fakat hem komünizmin o vakitteki görece düşük ciddiyeti hem de antlaşmanın taraflardan bastırılmış ve tatmin edilmemiş olan Almanya tarafından daha sonra saldırganlıkla lağvedilmesi Batı dünyasındaki bütünleşmeyi geciktirmiş ve etkisiz kılmıştır.

Avrupa'nın kendi içinde birliğe gitmesi elbet ABD açısından da oldukça tercih edilir bir durumdu. Çünkü ABD'nin Mihver devletlerin düşüşü ile dünyadaki

[5] Buna karşı Keynesyen iktisadi politikalar devreye sokulmuştu.
[6] Ersin Embel, "İki Savaş Arası Dönemde Avrupa Bütünleşmesine Yönelik Projeler ve Sovyetler Birliği Etkeni", **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem** (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017): 218.
[7] 1 Aralık 1925 Locarno Antlaşmaları ile hususiyetle Fransa, Doğu Avrupa sınırlarının olası yeni bir Alman saldırganlığına karşı güvenceye alınmasını ister. Almanya'nın toparlanmak için sınırlar meselesine sorun çıkarmadan sıcak yaklaşması ise SSCB'yi yalnızlığa itmiştir.

dengelerin değiştiğini ve bu durumun istikbaldeki vaziyetlerini tehlikeye sokabileceğini anlaması çok da geç olmamıştı. Tabii olarak ABD, sadece Avrupa ile beraber eski düşmanı Almanya'yı değil, doğuda harap olmuş bir başka memleketi, yani Japonya'yı da Sovyetlere karşı tahkim ediyordu. Böylece ekonomik yardım Sovyetlerin etrafındaki bütün halkalara, bilhassa zayıflamış halkalara yayılmıştı. Tekrardan nüfuslarını besleyecek tarıma, barınmayı mümkün kılacak kentleşmeye ve sanayi üretimine sahip olabilmeleri için onları somut adımlarla teşvik etmişti.

Böylece II. Dünya Savaşı'nda harpten muzaffer olarak çıkan ABD ve SSCB, özelde Avrupa genelde dünya üzerinde bir nüfuz yarışına girişmişti. İkisi de artık birbiri için büyük tehditlerdi. SSCB için zaten Batılıların Beyaz Orduya desteklerinin hatırası hâlâ tazeydi. Japonya, ABD'nin atom bombalarıyla bir anda felç olmuştu. ABD açısından ise SSCB'nin kendisini ekonomik alanda göstermesi ve savaşta Berlin'e kadar ilerleyip kendilerini kanıtlamaları tehdit olarak görülüyordu.

İş bu sebeple Doğu Avrupa'ya SSCB sokulup kendi güvenliği için tampon bölgeler ve uydu devletler oluştururken, ABD ise Truman Doktrini (12 Mart 1947) ve Marshall Planıyla (5 Haziran 1947) çoktan komünizmi ve SSCB'yi açık tehdit olarak ilan etmiş[8] ve yardımlarıyla bilhassa Batı Avrupa'yı kuvvetlendirip kendine bağlı tutma derdine düşmüştü. Tabii ki bu mali ve askeri yardıma gerektiği üzere komünist karşıtı tüm ülkeler nail olacaktı. Dahası ABD George Marshall'ın ağzından 5 Haziran 1947 yılında çıkan lafız ile Avrupa ülkelerinin iş birliğine gitmesini, herhangi biri bu işbirliğinden zarar ederse ABD tarafından bunun giderileceğini telkin ediyordu.[9] Yani tek tek onları desteklemekle kalmıyor ayrıca Avrupa ülkelerini kendi aralarında örgütlenip birbirlerini de destekleyerek daha büyük bir güç olmalarını sağlamaya çalışıyordu.

Yine 17 Mart 1948'de ise Brüksel Antlaşması'yla ABD önderliğinde ve Britanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un katılımıyla Batı Avrupa'da iktisadi ve savunma amaçlı bir birlik oluşturulmuştu.[10] Bu olası bir savaşa karşı toplu mukavemeti sağlayacak ilk anlaşmaydı ve NATO'nun bir bakıma öncülüydü.[11]

[8] Barış Doster, "Türkiye'de NATO Karşıtlığının Tarihsel ve Siyasal Kökenleri", **OrtadoğuAnaliz,** c.4, s. 40 (2012): 34.
[9] Sedef Bulut, "38. Enlemde Güç Mücadelesi: Kore Savaşı ve Türkiye'deki Tezahürleri", **Mavi Atlas,** c. 6, s. 1 (2018): 187.
[10] Mukaddes Aksoy, "Kore Savaşı'nın Türkiye'de Demokrasinin Gelişimine Etkisi", **USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,** c. 1, s. 3 (2019): 3.
[11] Akkaya, **age,** 3.

Avrupa'nın bu yolla, kendisine aksi bir veçhede bütünleşmeye gitmesi ise tabii olarak Sovyetlerin tepkisini çekiyordu. Bu yüzden açıkça bu birliğe karşıydı.[12] İdeolojik olarak da bu, kendi komünist cephesine karşı kurulmuş kapitalist bir ittifaktı. Bu ittifakın elbette sadece iktisadi alanda kalması beklenemezdi, Batı Avrupa Birliği genişletilerek 4 Nisan 1949'da 12 Batı ülkesi -Belçika, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Kanada, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve ABD- ile Kuzey Atlantik Paktı, yani NATO kuruldu.[13]

Bu askeri güvence atılacak adımları daha çok yüreklendirdi. 9 Mayıs 1950 Schuman Bildirgesi ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması, Fransa ve Almanya kadar diğer Batı Avrupa ülkelerini de (Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İtalya) içine alıyordu. Topluluk kaynakların paylaşılamamasından dolayı çıkabilecek herhangi bir anlaşmazlığa, birlikteliği bozabilecek sebeplere karşı kurulmuştu. Hakeza 1957 Roma Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu da bu durumun sadece siyasi olmadığını, hatta daha çok iktisadi temellerde bir barış ve birlik ortamı sağlama çabası olduğunu göstermekteydi. Komünistler (SSCB) bu oluşumun uzun soluklu olmayacağını[14] düşünmüştü. Çünkü kapitalist mücadeleden dolayı bu birliktelik uzun süremezdi.[15] Yine de bu birliktelik günümüz Avrupa Birliği'nin temellerini atmıştı. Böylece başlangıçta Batı Almanya'yı, dahası başını ABD'nin çektiği Batı blokunu güçlendirmek ve olası çatışmaları engellemek adına yapılan bu girişim, Sovyetlerin bile tahminin ötesinde zamanla daha büyük bir birliğe şamil olmuştu.

ABD ve SSCB'nin etki ve tepkileri birbirine bağlı olarak böyle gelişirken, bu dönemde birçok ülke için komünizm veya antikomünizm dış politika kadar iç politikada da belirleyici bir unsur olmuştur.

---

[12] İlhan Aras, "Sovyetler Birliği Dış Politikasında Avrupa Bütünleşmesi: 1950'li ve 1960'lı Yıllar", **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem** (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017): 220.

[13] Karşı bir komünist birlik, yani Varşova Paktı ancak 1955 yılında kurulabilmiştir.

[14] Aras, **age,** 220.

[15] Behice Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler Savunmalar,** 1 bs. (İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2010), 1294.

2.2. Soğuk Savaşın İlk Sıcak Teması Kore Harbi ve Dünya İçin Manası

Cihan Harbi Avrupa topraklarında hitama erdiğinde[16] ABD ve SSCB arasında yapılan anlaşmaya göre güya Kore toprakları; ABD, SSCB, İngiltere ve Çin'in ortak himayesinde bulunacaktı. Gelgelelim hiçbir şey bu kadar basit olmamıştı. Çünkü Kore stratejik bir konumdaydı ve bölgedeki ülkeler tarihi haklarından kolayca vazgeçecek gibi değildi.

Meselenin daha da geçmişine bakacak olursak, Japonlar 1894 yılında Çinlilerden Kore'yi almış ve bu vakitten sonra Ruslarla sürekli karşı karşıya gelmişlerdi. 1905 Yılında ise Japonlar Ruslarla çarpışıp Kore'deki hâkimiyetlerini 1945 yılına kadar iyice pekiştirmişlerdi. Ne yazık ki atom bombasının kadrine uğramalarının ardından Japonların savaştan (2 Eylül 1945) ve bölgeden mecburen çekilmesiyle birlikte bölgede yeniden bir boşluk ortaya çıkmış, yerel halk tarafından bir Kore devleti kurulmuş fakat büyük güçlerin Kore'ye akın edişiyle birlikte bu devlet bir nevi başlamadan tarihe karışmıştı.[17] Bu ölü doğumda başlıca amil, büyük güçlerin Kore konusunda önceden ittifak etmiş olmasıydı. Aslında Potsdam Konferansından daha önce, Kahire ve Yalta'da Japonların Kore'den çıkartılması işi ABD ve SSCB tarafından deruhte edimişti.[18]

SSCB, 1945 yılı Postdam Konferansında (17 Temmuz - 2 Ağustos 1945) Japonya'ya karşı uzak doğudaki savaşa katılmaya kesin karar vermiş[19] ve fiili olarak harekete geçmesiyle de en nihayetinde Kore 38. enlemden itibaren bölünmüştü.

Rusların Mançurya'ya[20] ilerlemesi ve Japon kuvvetlerini büsbütün mahvetmesi ABD tarafında açıkça bir endişeye yol açmıştı. Sovyetlerin 38. enlemi geçip bütün Kore'ye yayılmasından, hatta bölgede durdurulamayıp etrafa sıçramasından şüphelenen ABD ise Japonlardan Kore'nin güneyini teslim almakla iktifa etmişti. Böylece Sovyetlere karşı bir tampon bölge oluşturulmuş oldu. ABD'nin bu çabası kendi açısından makuldü. Çünkü Japonların II. Dünya Savaşı'ndan teslim olup çekilmesiyle Ruslar tarihi bir fırsat yakalamış, Pasifik mücadelesinde kendisini

[16] Nazi Almanya'sının teslim oluşu: 8 Mayıs 1945.
[17] Şule Çetin, "Kore Savaşı'nın Türk Edebiyatında Uyandırdığı Akisler", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,** c. 58, s. 1 (2018): 46.
[18] Ahmet Emin Yaman, "Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,** s. 37-38, (2005): 232.
[19] Ercan Haytoğlu, "Kore Savaşı Ve Denizli Kore Şehitleri İle Gazileri", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,** c. 1, s. 11 (2002): 77.
[20] Mançurya Harekâtı: 9-20 Ağustos 1945.

frenleyen tarihi bir düşmandan artık kurtulmuştu. Ne var ki değişen çok da bir şey olmadı, bu sefer de Ruslar, karşısında ABD'yi öylece dikilirken buldu. Böylece 38. enlemin kuzeyi Sovyetlerin askeri ilerleme alanı iken güneyi ise ABD'nin sahası olarak kaldı.

Ülke bu şekilde ikiye ayrılınca, bu vakitten sonra yapılan karşılıklı müzakereler[21] de bir neticeye varmamıştı. ABD, SSCB'nin tepkisine rağmen meseleyi 17 Eylül 1947'de Birleşmiş Milletlere tevdi etti. BM'nin verdiği karar ise iki büyük kuvvetin de Kore'yi terki ve kuzey-güney birleşik bir seçim yapılarak tek Kore devleti kurulmasıydı. Bu kararın kimin işine yarayacağı SSCB'de açıkça şüphe uyandırmıştı. Elbette karara itimat etmeyen Sovyetler, buna kulak asmadı ve mesele masa başında bir türlü çözülemedi.[22]

Sonuç itibariyle ABD, 10 Mayıs 1948'de tek taraflı olarak Güney Kore'de seçimler düzenledi ve kendine bağlı yeni bir devlet, Güney Kore Cumhuriyeti'ni kurmuş oldu. Aynı şekilde dört ay sonra Sovyetler de ayrı bir seçim ile 9 Eylül 1948'de Kuzey Kore Cumhuriyeti'ni kurmuştu. SSCB 31 Aralık 1948'de stratejik bir hareket yaparak askerlerini Kuzey Kore'den çektiğini duyurmuş ve aynısını ABD'den de istemişti. Yaklaşık 7 ay sonra (29 Haziran'da) aynı şekilde ABD de küçük bir kısmı hariç bütün birliklerini yarım adadan çekmişti. Yine de bu iki büyük devlet bölgede yalnız değildi. Hemen peşinden, 1 Ekim 1949'da Pekin Tiananmen Meydanı'nda Komünist lider Mao Zedong'un Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmesiyle Kore'nin talihine bambaşka bir kapı açıldı. Zira artık bölgede komünist tarafın, yani SSCB'nin eli güçlenmişti. Komünistler bölgede kesin olarak Batılı güçleri istemiyorlardı. SSCB ise hâkimiyetini bu bölgede tam olarak yaymak istiyordu, üstüne üstlük 1949 yılında nükleer silah denemelerinde başarılı olmuş ve güç muvazenesini kendi lehine değiştirmeyi başarmıştı.[23]

İşte bu sebeple SSCB'nin talimatı ile kuzeydeki kuvvetler -Kuzey Kore- on gün evvelinde barışçı bir birleşme adına sözler sarf ederken, 38. enlemi 25 Haziran 1950'de ansızın geçip[24] güneydeki topraklara ilerlemeye başlamışlardı. Kuzey Kore, yaptığı harekâtı Kore'nin birleştirilmesi ve yabancıların ülkeden defedilmesi şeklinde

[21] 15 Aralık 1945 Moskova ve 20 Mart 1946 Seul Müzakeresi.
[22] Hatta değil diplomasi, harp bile bu inatçı durumu değiştiremeyince, 38. enlem Kore'yi günümüze dek parçalamış halde bıraktı.
[23] Çetin, **age,** 46.
[24] Tuğtan, **age**, 37.

izah ediyordu.[25] Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ise sadece iki gün sonra, 27 Haziran 1950'de ABD'nin etkinliğiyle durumu "barış halinin" çiğnenmesi olarak yorumladı ve fiilen buna karşı konulmasını kararlaştırdı. Aynı gün içerisinde Truman başkanlığındaki ABD, Kore'ye 8. Amerikan filosu başta olmak üzere deniz ve hava kuvvetlerini sevk etmişti bile.[26] ABD askerlerinin BM adına bölgeye sevkedilmesi, ABD'ye bir meşruluk kazandırıyordu. Bir gün sonra da ABD, üye devletlerden ne kadar kuvvet gönderebileceklerine dair bir bildiri yayınlamıştı. BM'nin SSCB'ye harekâtın durdurulması talebi olumlu bir yanıt bulmayınca, BM tarafından çeşitli milletlerden müteşekkil ve başına Douglas MacArthur'un 24 Temmuz 1950'de getirildiği bir ordu peyda edilmişti.[27] Üye ülkelerden elli üç tanesi kararı müspet karşılarken on altısı ise fiilen katılmayı kabul etmiş, diğerleri ise sadece yardımda bulunmuşlardı. Gelgelelim esasen Kore'deki bütün yükü ABD çekiyordu, diğer devletlerin katkıları temsili sayılırdı. İngiltere BM'nin talebine ilk cevap veren ülke olsa da, Türkiye de ilk seferde 4500 -mükerreren toplam 6000 küsur- kişilik birlikleri ile ABD'den sonra bölgeye asker sevk eden ikinci devlet olmuştu. Türkiye'nin görevi, hususiyetle gerilla hareketleriyle mücadele etmek, cephe gerisini kollamak, yolların güvenliğini sağlamak ve yeri geldiğinde kalkan vazifesi görmek gibi görece basit ve kısmen angarya işlerdi.[28] BM'nin çağrısı bunlara sebep olmuştu.

Yine de SSCB, eğer Çin'in BM'de temsil edilmemesini öne sürmeyip protesto etmek yerine BM Konseyi Güvenlik Toplantılarına katılsaydı, BM'nin bu kararını veto edebilirdi. Fakat böyle bir şey olmamıştı. Yine de SSCB, BM Kurucu Anlaşması'nı öne sürerek, bir kararın onaylanması için yedi büyük devletin reyinin müspet olması gerektiğini ABD'ye bir nota ile bildirse de bu durum, kararda herhangi bir değişikliğe sebebiyet vermedi.[29]

Savaşın henüz 3. gününde Kuzey Kore kuvvetleri Seul'a süratle varmışlardı bile. Kuzey Kore birlikleri ciddi bir mesafe kat etmiş ve başarılı olmuşlardı. Fakat güneydekilerin bir sıkımlık boğazları kalmasına rağmen savaş küçük bir alanda kilitlenmişti. Çünkü savunma alanı daralmış ve güneylilerin kaçacak bir yeri kalmamıştı; tek umutları BM'den gelecek olan destek birlikleriydi. Elbette ABD

[25] Yaman, **age,** 232.
[26] Aksoy, **age,** 6.
[27] Bulut, **age,** 188.
[28] Yaman, **age,** 245.
[29] Duman, **age,** 669.

meselenin bir oldubitti haline getirilmesine göz yummayacak, Kore'ye asker çıkaracaktı. Böylece BM ordusu, ABD'nin desteğiyle ancak 10 Ağustos'tan itibaren mukavemet gösterebilmişti. Bu vakitten sonra da Kuzey Kore'nin başarıları azalmış ve nihayetinde Eylül ayı itibariyle BM kuvvetleri galip gelmeye başlamışlardı. 28 Eylül 1950'de doğudaki çıkarma birliklerinin sayesinde Seul geri alınırken 8 Ekimde geri çekilen birlikler takip edilerek kuzeydeki başkent Pyongyang ele geçirilmişti.[30] Artık roller değişmiş, komünist kuvvetler ülkenin en kuzeyine, Çin sınırına kadar itelenmişti. Ne var ki bu sefer de savaş burada kilitlenmişti, kuzeyli kuvvetler mezbûhâne mevkilerini müdafa ediyorlardı. Bu hale şahit olan Kore'nin komşusu Çin, komşusunun işgal edilmesine seyirci olamayacağını, sıranın kendisine geleceğini, kendi sınırında bu denli çok sayıda Batılı kuvvetten rahatsız olduğunu bildirerek Batılı kuvvetlere karşı sesini yükseltmeye başlamıştı.

Savaş sırasında BM kuvvetleri, her ne kadar komünist kuvvetleri 38. enleme kadar itmiş olsalar da bölgede kuvvetlenmek isteyen ve kazanımlarını artırmak isteyen Çin, peyderpey gönderdiği üç yüz bin kişilik gönüllüler ordusu ile Kore'ye ulaşmış ve BM birliklerini hızlı bir şekilde mağlup etmişti.[31] Böylece savaşın ibresi yeniden yön değiştirmiş, BM kuvvetleri çekilmeye başlamıştı. Hâlbuki BM kuvvetleri o gün, 24 Kasım 1950'de genel bir taarruzla meseleyi kökünden halletmeyi düşünüyordu. Fakat Çin'in işin içine karışmasıyla kısa sürede bitmesi beklenen savaş, tahmin edilen vaktin sınırlarını büsbütün aşmıştı. Çin tabiri caizse bütün oyunu bozmuştu. ABD, BM'yi kullanarak Çin'in de saldırgan ve barışı tehdit edici bir rol oynadığını, ona karşı da harp ilan edilmesini istediyse de, Hindistan gibi aklıselim Asyalı devletler, durumun yeni bir dünya savaşına doğru gitmesinden şüphe ettiler, bu yüzden böyle bir kararın alınmasına karşı çıktılar. Bu sırada BM- ABD karargâhının geriye taşınması düşünülürken, cephe gerisinde gerillalarla mücadele eden Türk kuvvetleri hızlı bir şekilde bölgeye sevk edilmişti. 18 Kasım 1950'de ABD ordusunun ihtiyatı olması için sevk emri alan Türk ordusu, 23-26 Kasım'da bölgeye varmıştı.[32] I. Dünya Savaşından beri harbin dışında kalması, donanım ve eğitim eksikliği Türkleri savaş alanında geri plana itilmesine sebep olmuştu. Fakat ABD -Güney Kore kuvvetlerinin bölgede tutunamayarak geri çekilmesi, hatta cephenin batısında çevrelenme tehdidi ile karşı karşıya kalması, Türklerin ileri cepheye sürülmesine yol açtı. Bu tarihten sonra da, 26-

[30] Yaman, **age,** 233.
[31] Gönüllüler Savaşı
[32] Yaman, **age,** 239.

29 Kasım 1950'de yaklaşık 2.000 askerden müteşekkil Türk birliklerinin Kunuri denen mevkide yaklaşık 10.000 kişilik Çin gönüllü birliklerini inatçı bir şekilde durdurması üzerine savaşın seyri biraz olsun değişmişti. Amerikalılar savaş meydanını ekseriyetle terk ederken, Türkler kendilerinden beş kat fazla olan kuvvetlere karşı başarılı bir savaş vermişti. Hatta iş süngü savaşına dek varmıştı. Açıkçası, BM tarafında Türklerle bir iletişim sıkıntısı yaşanıyordu. Ne bölgeyle ilgili gerekli bilgi, ne istihbarat ne de istenildiği gibi destek veriliyordu. Dahası ABD'liler de bölge hakkında yeterince bilgili ve organize değillerdi. Adeta BM birlikleri çekilirken Türkler yem gibi ortada kalmıştı. Türkler de durumu anlayınca kendi başlarının çaresine bakmaya karar verdiler ve kendilerine her söyleneli yapmadılar. Bu durum ABD tarafında huzursuzluğa neden olsa da nihayetinde Türklerin yaptıklarının stratejik olarak doğru olduğu, gelen emirlerin ise yanlış olduğu askeri mahkemelerde ortaya çıktı.

Türkler her ne kadar inatçı bir direniş gösterdiyse de basında bahsedildiği gibi Çinlileri büsbütün püskürtmemişti. Hatta Çin ilerleyişini yarmak şöyle dursun, tam manası ile durdurulamamıştı bile. Sadece düşmanı oyalamış ve yavaşlatmıştı. Zaten Türklerin mevzilenmesi de bütün cephe hattında değildi. Fakat Türklerin bu tutumu BM tarafında beklenmedik ve anlık bir rahatlamaya sebebiyet vermiş, hâsılı yabancı basında övgülere sebep olmuştu. Yine de durum, BM ve Türk kuvvetlerinin geri çekilişi ile sonuçlandı. Anlaşılan birinci Türk tugayı 210 can kaybı ve 455 de yaralı vererek[33] kendisini Amerikan 8. Ordusuna siper etmişti. -Zaten Albay Tahsin Yazıcı'nın emrindeki Türk kuvvetleri, 25. Amerikan tümenin çatısı altında komuta edilmiştir.- 30 Kasımdan sonra kapitalist kuvvetler Pyongyong'ten daha güneye, Seul'e çekildi ve ardından 31 Aralık'taki büyük taarruzdan sonra Seul bile boşaltılmak zorunda kalındı.[34] Ancak, BM ordusu mayıs itibariyle mukavemetini sağlamlaştırdıktan sonra savaş, yine 38. enleme dayanıp tıkanmıştı. İşte bundan sonra iki taraf da böylece barış yapmaktan başka bir çare düşünmedi.

Netice itibariyle 27 Temmuz 1953'de komünist kuvvetlerle 38. enlemin kuzeyinde kalmak üzere ateşkes (Panmunjom Ateşkes Antlaşması) sağlandı. Savaşın sonucu esasen sonuçsuzdu, herkes başladığı yere geri dönmüştü. Bundan sonra artık bölgeden askerler geri çekilmeliydi. Elbette birliklerin tahliyesi de hemen

[33] Kore Savaşı'nın tamamında 721 maktul ve 672 yaralı ile ABD'den sonra ikinci en büyük kaybı veren ülkedir
[34] Yaman, **age,** 233.

gerçekleşmedi, bu yıllarca sürecek bir işti. -Mesela Türk ordusu masrafları kendine ait olmak üzere yıllık 100.000 dolara orada kalmıştı.-

İşin cereyan edişi hülasa böyleydi, savaş bitmişti. Fakat Kore Harbi, iki kukla devletin çatışmasıyla ve Çin gibi çevre kuvvetlerin ve dahi BM'nin de işin içine girmesiyle işin tansiyonunun iyiden iyiye artmasına şahit olmuş, üçüncü bir dünya savaşına sebep olabileceği nedeniyle dünya genelinde büyük bir endişeye yol açmıştı. Türkiye'nin de içinde olduğu birçok devlet Kore'nin başına gelenlerin kendi başlarına gelmesinden şüphelenip hem ABD'ye yanaşmış hem de iç siyasette komünistlere baskıcı bir tutum sergilemişti. Esasen demokrasinin ve kişi haklarının gelişmiş olduğu varsayılan memleketlerde bile durum böyleydi...

Diğerlerinden biraz daha farklı olarak Türkiye, sadece kâğıt üzerinde sağlanan desteğin veya basit yardımların, günün birinde Türkiye'nin başına aynı şey gelmesi durumunda istenilen bir şey olmayacağını düşünmüştü. Bu yüzden bizzat savaşa katılmıştı. Fakat bizatihi kendi arzusu ile asker göndermesine rağmen, aslında meselenin doğrudan doğruya Türkiye ile bir alakası yoktu. SSCB Asya'da hâkim olabilmek için Kuzey Kore'yi desteklerken ABD ise Japonya'yı kaptırmamak adına Güney Kore'ye arka çıkmıştı. Böylece Sovyetlerin doğusunda bir tampon bölge oluşabilecek, Sovyetler dünyada kuşatılabilecekti. Bütün mesele buydu.

2.3. Türkiye Hususunda: Dış Ve İç Veçheleriyle Genel Manzara

Dünya bu kadar çalkantılıyken ülkelerin iç siyasetinin de daha az dingin olduğu söylenemezdi. Zira beynelmilel camiada yaşanan her türlü gelişme bir şekilde ülkelerin iç siyasetini etkiliyordu. Bu konuda elbette büyük devletlerin payı daha büyüktü. Türkler de uzun bir müddettir Batı ve Ruslar arasındaki dengeyi gözetmeye devam ettiği için yine Batı ve SSCB'nin tesiri altında kendilerine bir yol haritası çizmişti. Batı ile ipler gerginken SSCB iyi bir dost gibi gözüküyordu. Fakat SSCB yanı başındaydı ve bir yerden sonra fazlasıyla tehditkâr hale gelmişti. Batı ile ise yakınlaşma arzulanıyordu. Elbette bu durum parti farkı gözetmeksizin iç siyasette etkisini gösteriyordu. Yine de DP, Batı ile olan yakınlaşma ve komünizm karşıtlığında başat rol oynamıştı. Bunun için fiilen Kore Harbi'ne katılmaya dahi karar verilmişti. Elbette sadece dışarıda değil, ülke içerisinde de komünistlere aman verilmemeye çalışılıyordu.

2.3.1. Dış: Üçüncü Bir Etken (Batı Tesiri) Dairesinde Türkiye – SSCB İlişkileri

Uzun dönem devam eden tarihi rakabet ve savaşların ardından I. Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen Rusya'daki 1917 Ekim devrimi, Türk-Rus ilişkilerinde her şeyi tamamen zirü zeber eden yepyeni bir sayfa açmıştı. Ruslar Türkleri kendilerine yakın görüyordu. Kapitalist Batı'ya karşı iki ülke de aynı cephede yer alıyordu. Hâlbuki savaştan evvel Türkleri İtilaf Devletlerinin arasında istemeyen en başta Rusya'ydı. Yine de bu yakınlaşmanın yersiz olduğu söylenemezdi.

1917 Bolşevik Devrimi ardından ittifak devletleriyle 1918 Brest-Litovsk Antlaşmasını yapan Rusya'daki yeni komünist rejim, toprak kaybetmek istemese de müşkül bir duruma düşmemek adına mecburen barıştan yana bir tutum sergilemiş ve böylece Rusya I. Dünya Savaş'ından tamamen çekilmişti. Ayrıca emperyalist Batı ülkelerinin yanından çekilmekle kalmamış yapılan gizli anlaşmaları da umum âleme beyan etmişti. Bununla birlikte emperyalist kuvvetlere karşı mücadele eden Türklerin Milli Mücadelesini desteklemiş ve çarlık döneminden kalma Türk Boğazları ve Kuzey Doğu Anadolu üzerindeki taleplerinden çoktan vaz geçmişti. Öyle ki bu iki devletin henüz esameleri bu şekilde -Tükiye Cumhuriyeti ve SSCB olarak- anılmadan evvel ilişkileri, 1920'de dostluk zemininde başlamıştı. Bunun başlıca sebepleri:

1- İki ülkenin de dünyadaki hâkim kuvvetler tarafından ötelenmiş olması ve böylece dış siyasette zor bir duruma düşmüş olmaları.
2- Dönemin harp ve devrim şartları gereği iç siyasette yaşanan çalkalanmalar.
3- Emperyalizme karşı ortak bir tavır almış olmaları.
4- Ortak düşmanlar.

16 Mart 1921'de iki ülke arasında "Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması" yapılmış ve 1925 yılında ise bu anlaşma "Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması", yani nam-ı diğer Moskova anlaşması olarak genişletilmiştir.[35] Bu anlaşma 1935 yılına gelinildiğinde ise on seneliğine uzatılmıştır.[36] 1936 Yılına gelindiğinde de her ne kadar bir gerginlik yaşansa da SSCB genel itibariyle Montrö sözleşmesinde de destekleyici, çok fazla sıkıntı çıkarmayan bir tutum izlemiştir. Böylece Türkiye – SSCB ilişkilerinde göreceli destek ve güven hâsıl olmuştur.

2.3.1.1. Türk - Rus İlişkilerinde Yeni Bir Bozulma

Fakat II. Dünya Savaşı'nın ayak sesleri duyulmaya başlanınca SSCB'nin tutumunda belirgin bir fark görülmüştü. SSCB artık eskisi gibi zayıf değildi, I. Dünya Savaşı sırasında verdikleri tavizleri birer kayıp olarak görüyordu ve artık daha başka talepleri de vardı. Ayrıca Batılı devletler gibi Sovyetler de savaşa girmesi için Türkiye üzerinde baskı oluşturmuş, Türkiye'nin tarafsız konumu ise rahatsızlık uyandırmıştı. Üstüne üstlük Türklerin eski müttefikleri Almanlarla olan güncel iyi ilişkileri de hoş karşılanmamıştı. I. Dünya Savaşının kayıplarına rağmen Türkiye, hem Boğazlar gibi stratejik noktaları elinde tutan hem de bölgede şüphe uyandıran bir devletti. Türkiye de üzerindeki bu baskı ve nüfuz alanı oluşturma çabasından işin tabiatı gereği hoşnut olmamıştı. Böylece SSCB ile dostane giden ilişkiler yerini tamamen gerilime bırakmıştı. Ayrıca savaşın suları ısındıkça SSCB, I. Dünya Savaşında olduğu gibi bir sürprizle karşılaşmak istemediğini,[37] Türkiye'yi menfaatlerine ters bir tutumda görmek istemediklerini tehditkâr ve açık bir şekilde belirtmişti. Hatta Türkiye'nin savaşa girmesini dahi istiyordu[38] ve Türkiye'deki bilhassa Boğazlar konusundaki eski

[35] Nezihe Selcen Korkmazcan, "Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş Hazırlıklarında Türkiye'ye Karşı Tutumu", **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem** (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017): 73.
[36] Çağlar Söker, "Jeopolitik Rekabet, Kaçınılmaz Karşıtlık ve Konjonktürel Yakınlaşma: Türk-Rus İlişkilerine Tarihsel Bakış", **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem** (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017): 151.
[37] Osmanlı savaşa girmeyeceğini söylemesine rağmen Rus limanlarını bombalayarak savaşa sürpriz bir şekilde katılmıştır.
[38] Taner Timur, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, 2. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 38.

taleplerini tekrar dillendirir olmuştu. Bu talepleri henüz savaşa girmeden evvel Nazi Almanya'sına[39] ve daha sonra İngiltere ve ABD'ye[40] dahi açık açık bildirmişti.[41]

Savaşın sonunda ise zaferin verdiği gururla Sovyetler iyice palazlanmıştı. Zaten Ruslar tarihten beri Balkanlar ve nihayetinde Yunanistan üzerinden Akdeniz'e yönelmeye, stratejik Türk Boğazlarını ele geçirerek yine güneye, İran ve Merkezi Asya üzerinden ise Basra ve böylece Hint Okyanusuna dek[42] açılmayı emel haline getirmişti.[43] Böylece dostluk ilişkileri büsbütün zedelenmiş, karşılıklı güven tamamen yok olmuştu. Ayrıca savaşın sonunda Sovyetlerin bir yıl içinde bitecek olan 20 yıllık Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşmasını feshetmeleri ve yenisine yanaşmamaları da Türkiye adına dostluk şöyle dursun, tehdit adına ciddi bir işaret olmuştu. Sovyet Dışişleri Komiseri Vyaçeslav Mihayloviç Molotov, Türkiye Moskova Büyükelçisi Selim Rauf Sarper'e 7 Kasım 1945'de 1925 yılından beri üç kez uzatılmış mezkûr anlaşmanın günün şartlarına uymadığı gerekçesiyle devam etmeyeceğini nota şeklinde bildirmişti. Yeni bir anlaşma yapılmadan evvel 1921 yılında Sovyetler güçsüzken[44] yapılan anlaşmanın toprak kayıplarının SSCB adına giderilmesi istenmişti.[45] Böylece açık bir şekilde Boğazların hâkimiyeti[46] gündeme getirilmişti. Kars ve Ardahan üzerine ise resmi herhangi bir talep yoktu, sadece iki Gürcü tarih profesörü'nün bu iki şehirle alakalı hak talebi içeren yazısı Sovyet gazetesinde yayınlandığı için Türk basını durumu farklı yorumlamamıştı.[47] Benzer bir şey de 8 Ağustos 1946'da Türkiye'ye nota olarak iletilmişti.[48] Anlaşılan SSCB bu konuda fazlasıyla ısrarcı ve tehditkârdı. Türkiye'nin anlaşmayı yenileme talebi ise Sovyetlerden hâlihazırdaki bir çekinceyi

[39] 1940 Berlin'deki ittifak müzakereleri.
[40] 1943 Tahran Konferansı'nda Montrö'nün değiştirilmesi istenmişti.
[41] İsmail Köse, "Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notalar Savaşı", **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem** (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017): 69.
[42] Sedef Bulut, **age,** 36.
[43] Ali Arslan, **Doğu-Batı Ekseninde Stratejik Rekabet,** (İstanbul: İdil Yayıncılık, 2015): 115-116, 194-195.
[44] Emre Burak Demirer, "Türkiye Solunda Bir Praksis: Barış Dernekleri 1947-1980", (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 52.
[45] Korkmazcan, **age,** 75.
[46] Fahir Armoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980,** (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1988): 415-416.
[47] Sevim Belli, **Boşuna mı Çiğnedik? Anılar,** 1. bs. (İstanbul: Belge Yayınları, 1994), 230.
[48] Emin Özdemir, "Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti'nin Sol Hareketlere Yaklaşımı", **CTAD: Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, s. 12 (2012): 341.

göstermekteydi, fakat bunun karşısına toprak talebiyle gelinmesi[49] işi büsbütün derinleştirmişti. Sovyetlerin tutumunun değişmesinde şu sebepleri öne sürebiliriz:

1- İçeride ve dışarıda eskisine oranla daha güçlü olmaları, yeni rejimi oturtma kaygısı gütmemeleri.[50]
2- Komünist ideolojiyi dünyaya yayma politikası.
3- Stalin'in yayılmacı ve saldırgan politikası.[51]
4- II. Dünya Savaşı'ndan muzaffer olarak çıkmaları.[52]
5- Türkiye'nin Nazi Almanya'sı ile -olmuş- olan siyasi ve ticari ilişkileri.[53]
6- Türkiye'nin Batı merkezli bir politika izlemesi.[54]

Aslına bakarsanız SSCB'nin bu tutumunun arkasında bir göz korkutma politikasının da olduğunu, bu yolla Türkiye'yi kendi hesaplarınca yola getirme, kendilerine bağımlı kılma planlarının olduğunu da anlayabiliyoruz. Bu göz korkutma politikasını Molotov'un "Bizim çok dikkatli davranmamız gerekiyordu ama yönetimlerin de gözlerinin korkutulması gerekiyordu ve bunu esaslı bir şekilde yaptık."[55] sözünden çıkarabiliriz.

Fakat durum Türkiye açısından hiç de bekledikleri gibi değildi, düşünülenin tam aksi oldu, Soğuk Savaş ayrışması başladı ve Türkiye de iç ve dış siyasette bundan nasibini alan ülkelerin önünde seyrediyordu. Bütün bu gelişmeler neticesinde Türkiye'de tramvatik bir şekilde Sovyet tedirginliği başlamış ve her ne pahasına olursa olsun emniyeti eski düşman Batılı müttefiklerde arama çabasına girilmişti. Galip ihtimal Türkiye'nin Batıyla hızlı bir şekilde ilişkilerini geliştirmesi, Batılı kuvvetlerin cazibesinden ziyade SSCB'nin iticiliğinde yatıyordu.

Hâlihazırda Türkiye, II. Dünya Savaşı'na girmese de, iktisadi manada bu vaziyetten zaten etkilenmişti. Bu vetirenin sonucunda siyaseti belirleyici unsur, artık SSCB tehdidi ve milli güvenliğin sağlanması için "iktisadi ilişkilerin" de devam ettirileceği müttefik arayışları olmuştu. Böylece Batı her iki manada da kârlı gözüküyordu. Böyle bir durumda en azından yalnız kalınmamalıydı. 1930'lu yıllardan

---

[49] İsmail Köse, "Sovyet Birliği'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notaları", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, c. 74, s. 4 (2019): 1125-1148.
[50] Giray Saynur Bozkurt, "Türkiye-Rusya İlişkileri: Tarihi Rekabetten Çok Boyutlu İşbirliğine", **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası,** ed. Cüneyt Yenigün, Ertan Efegil (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010): 701.
[51] Bozkurt, **age,** 702.
[52] Ali Balcı, **Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013), 67.
[53] Balcı, **age,** 64.
[54] Faruk Sönmezoğlu, **İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945,** (İstanbul: Der Kitabevi Yayınevi, 2015), 341-342.
[55] Feliks İvanoviç Çuyev, **Molotov Anlatıyor: Stalin'in Sağkolu İle Yapılan 140 Görüşme**, çev. Ayşe Hacıhasanoğlu-Suna Kabasakal (İstanbul: Yordam Kitap, 2017), 118.

beri beynelmilel camiada Türkiye yalnızlığın fecaatle sonuçlanacağına yeterince kani olmuştu ve zaten bir arayış içerisindeydi.[56] 2. Dünya Savaşı arifesinde taraflar arasında mekik dokuyor, büyük devletlere karşı dikkatli davranıp anlaşma yoluna gidiyordu. Ayrıca zamanında Türkiye'yi Batılı emperyalist güçlere karşı Sovyetlere yanaştıran aynı korku, bu sefer saldırgan tutum sergileyen Sovyet Rusya'sına karşı Türkiye'yi Batılı güçlere yanaştırmıştı. Sonuç itibariyle eski dost, düşman; eski düşman, yeni dost oluverdi. Tabii ki bu hızlı değişim de yersiz değildi. Zira Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı kendisini koruyabilmesi için yeterli iktisadi, askeri ve fenni kuvvet ve terakkisi o dönem pek de bulunmamaktaydı.[57] Sovyetlerin taleplerine kendi başına karşı çıkamazdı.

Potsdam Konferansı'nda (7 Temmuz 1945 – 2 Ağustos 1945) ise Boğazlar konusu son kez görüşülmüş ve savaştan muzaffer olarak çıkan Sovyetlerin çarlık döneminden kalma bu politikasına karşı Türkiye müşkül bir vaziyete düşmüştü. Yine de kıta Avrupası'nın bile dışında ve hatta en uzağında bulunmasına rağmen Sovyet tehdidini yakinen hisseden İngiltere, Türkiye'yi kendisinin de mukadderatı açısından desteklemişti. Ki bu tehdidi ensesinde hissetmesi, nükleer silahların yaygınlaşmasıyla gün geçtikçe daha fazla artacaktı.

Böylece siyasi arenada ülkelerin durumları ve tutumları açık hale gelmişti. Ayrıca İngiltere, 1947 yılında Birleşil Devletler'e Türkiye ve Yunanistan hakkında muhtıra vermiş, Türkiye'nin savunma çevreleme hattında ne kadar mühim bir yere sahip olduğunu işaret ederken askeri ve iktisadi açıdan desteklenmesinin ise elzem olduğunu bildirmişti. Amerikan kongresi de Başkan Harry Truman'nın mevzu bahis etmesiyle durumu değerlendirmiş ve Yunanistan'ın daha fazla olmak üzere her iki ülkenin de desteklenmesi kararını almıştı.[58]

Şartlar bu şekildeyken Birleşmiş Devletler de Sovyetlere karşı bir çevirme stratejisi yürütüyor ve Sovyetlere karşı cepheyi genişletmeyi hedefliyordu. Böylece Türkiye'nin de toprak bütünlüğü ABD nazarında ehemmiyet kazanıyordu. Sovyet yayılımını engellemek için Sovyetlerin Akdeniz'deki yayılım alanının tam ortasına tutunmuş Türklerin desteklenmesi sahiden gerekliydi. Bu, komünizmin yayılmaması adına da önemliydi. Üstelik Türkiye, Ortadoğu'da o zamanlar harp yürütme

[56] Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** c. 1, s. 29 (2010): 254-264.
[57] Aksoy, **age,** 3.
[58] Bulut, **age,** 186.

kapasitesine sahip tek ülkeydi. Bu açıdan 5 Nisan 1946'da Amerikan donanmasının nadide parçalarından *Missouri* adlı zırhlısının -Büyükelçi Mehmet Münir Ertegün'ün cenazesini getirme bahanesiyle[59]- İstanbul Boğazına demirlemesi[60] ve kumanda heyetinin İsmet İnönü'yü Ankara'da ziyaretleri gayet manidardı.[61] Manidar olan bir diğer şey ise Japonya'nın teslim anlaşmasını bu gemide imzalamış olmasıydı.[62] Bu, SSCB'ye gayet açık bir mesajdı. Zaten Başkan Harry S. Truman, zırhlının İstanbul'a demirleyişinden bir gün sonra Ortadoğu ve Boğazlar'ın ABD için ne kadar önemli olduğunu zikrediyordu.[63] DP döneminde de dış siyaset değişmedi, karşılıklı ilişkiler artarak devam etti. Başvekil Adanan Menderes, 22 Mayıs 1950'de başlayan ilk dönem hükumetinin dış politika esaslarını açıklarken Batı yanlısı aynı ısrarcı tavrı kuvvetlendirerek dillendiriyordu:

> "Bugün herhangi bir partinin değil bütün milletlerin müşterek kanaatinin bir ifadesi olan dış siyasetimiz hakkında fazla bir şey söylemeye ve Birleşmiş Milletler idealine olan samimi bağlılığımızı tekrara lüzum görmüyoruz. Geleneksel İngiliz ve Fransız ittifakına ve Birleşik Amerika ile en sıkı dostluk ve işbirliğine dayanan, dostluklarına daima sadık kalan, uzak-yakın ve büyük-küçük bütün milletlerin istikbal ve toprak bütünlüklerine her zaman hürmetkâr olan dış siyasetimizin barışçı mahiyeti bütün dünyaca malumdur. Truman Doktrini ve Marshall yardımıyla bu barışçı siyasetimizi desteklediğinden dolayı kendisine milletçe samimi şükran hisleri beslediğimiz büyük dostumuz Birleşik Amerika ile büyük müttefikimiz İngiltere ve Fransa ile siyasi, iktisadi, kültürel münasebetlerimizi, samimi ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir."[64]

Türkiye Batı blokunun yanında yer almakta oldukça istekliydi. Fakat bu, hemen gerçekleşebilecek bir şey de değildi. Zira Batılı devletlerin de Türkiye ile ilgili menfaatlerini gözden geçirmesi gerekiyordu. Türkiye tek başına da bırakılabilirdi. Yahut desteklenme derecesi değişiklik gösterebilirdi. Ki öyle de oldu. Zaten Batılı kuvvetlerin Türkiye'ye can-ı gönülden yardım etmedikleri, henüz 1948 Kasımında ABD, İngiltere ve Fransa'nın NATO'nun kuruluş aşamasında Türkiye'yi coğrafi konumundan ötürü yanlarında istememelerinden anlaşılmıştı. Buna karşı bir Akdeniz Paktı öneriliyordu. Hâlbuki Türkiye ve Yunanistan için Sovyetlere karşı bir Akdeniz Paktı önerilirken, yine bir Akdeniz devleti olan İtalya, NATO üyeliğine kabul

---

[59] Çetin, **age,** 46.
[60] Sedef Bulut, "Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,** s. 41, (2008): 38.
[61] Bulut, "38. Enlemde Güç", 186.
[62] Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze,** 3. bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 2004), 30.
[63] Tuğtan, **age,** 55.
[64] Akkaya, **age,** 7.

edilmişti.[65] -Yine de Türkiye, Akdeniz birliğinde dahi arz-ı endam etmeye razıydı.[66]- Hatta ve hatta Türkiye bir pazarlık malzemesi olarak gördüğü 4.500 askeri Kore'ye gönderdikten sonra bile, ısrarla girmek istemesine rağmen ikinci NATO başvurusu da 11 Ağustos 1950 tarihinde tekrar reddedilmişti.[67] Hâlbuki BM'nin aldığı kararlara süratle uyulması ve Kore'ye öne geçerek destek verilmesi, DP hükûmetince NATO'ya giriş için bir anahtar olarak görülüyordu. Başbakan böyle düşünmüştü.[68] Fakat bunun için büyük çabalar dahi kifayetsiz gelmişti. Hâlbuki ABD'li senatör Cain "Türkiye'nin Kore Harbi'ne fiili surette yardımı, Atlantik Paktına girmesini sağlayacaktır." diye vaat etmişti.[69] Yani ABD de aynı şeyi düşünüyordu.[70] Yine de harbe dâhil olmak yetmedi. NATO'ya üyelik, ancak harpte gösterilen ciddi bedellerden sonra, yani 18 Şubat 1952 tarihinde gecikerek kabul edilmişti. DP'li vekil Samet Ağaoğlu durumu: "Kore'de bir avuç kan verdik ama büyük devletler arasına katıldık." şeklinde hülasa ediyordu.[71]

Aslında ABD'nin ısrarına rağmen Norveç, Danimarka, Belçika, Hollanda gibi bazı zayıf devletlerin Sovyet korkusu da Türkiye'nin NATO'ya girişinde engel oluşturmuştu. Çünkü mezkûr ülkeler, açıkça ve fazlasıyla tehdit altında olan Türkiye'nin üyeliğe kabul edilmesiyle SSCB'nin duruma sinirleneceğinden ve yeni bir dünya savaşı çıkacağından korkuluyorlardı. Birleşik Krallık da Ortadoğu'daki menfaatlerinin peşindeydi. Eğer Türkiye Ortadoğu savunmasına katılırsa, ancak öyle NATO'ya üye olabilirdi.[72] Türkiye de ne olursa olsun NATO'ya girmeye istekliydi. Bu konuda emin adımlar atarak SSCB'ye karşı tavır alıyordu.

Görüleceği üzere Kore Harbi ve NATO'ya giriş, Türkiye açısından bu vetirenin bir sonucu olmuştu. Türkiye'nin komünist ve kapitalist bloğun somut olarak çarpışmasına fiilen katılacak kadar gözünün kararmış olması, Sovyet tehdidi karşısındaki korkusuna bağlanabilirdi. Sovyetlerin bu tavrı, milli mücadele dönemi ilişkilerinin hemen unutulmasına, kısa sürede onların tekrar kadim düşman ilan edilmesine, eski hatıraların canlanmasına sebep olmuş, milli varlığa en büyük tehdit

[65] Aksoy, **age,** 9.
[66] Aksoy, **age,** 9.
[67] **age,** 10.
[68] Akkaya, **age,** 6.
[69] Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP'nin Altın Yılları 1950-1954,** 2 bs. (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991), 80.
[70] Tuğtan, **age**, 53.
[71] Doster, **age,** 35.
[72] Bulut, "Sovyet Tehdidine Karşı", 39.

olarak “Moskof” görülmüştü. O dönem oluşturulan algıda, bütün kötülük ve ahlaksızlıkların kaynağı komünizme bağlanmıştı. Bu Türkiye açısından durumun ne denli ehemmiyetli bir hal aldığını göstermekteydi.

2.3.2. İç: Çok-Partili Hayata Geçişte Türkiye Siyasetinin İç Dinamikleri ve Harici-Dâhili Siyasetin Birbirine Yansımaları

1950’li yıllara gelindiğinde Türkiye, Batıyla uyum içinde olma gereği hâlâ daha çok partili yaşama geçmenin ihtilacı içindeydi. Fakat bu sancılar, artık yeni partileri erken ve ölü doğuramayacak kadar vaktinde, vaktinde olduğu kadar da güçlü gelmişti. Önceki deneyimlere nazaran bu sefer çok partili hayata geçme denemesi tutmuş, hatta içlerinden biri -DP- iktidara tırmanarak CHP’yi hiç aratmayacak hale gelmişti bile. Bu hareket on yıl içerisinde 12 Mayıs 1960’da askeri bir darbe ile nihayete ermiş olsa da DP, 14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelene kadar Türkiye’de demokrasi, zaten bir hayli badire atlatmıştı.

Mesela şartlar demokrasiyi zorlayana kadar istibdat ve İttihat-Terakki ardılı rakipsiz tek parti rejimi uygulamaları, memleketteki herkesin malumuydu. Başka bir devlet teşekkülü ve yeni bir millet oluşturmaya çalışan taze bir rejimin, I. Dünya Savaşı sonrası çamur gibi dağılmakta olan bir memleketten bir bütün oluşturmaya çalışması ve buna bir ruh üfleme gayreti, yeni rejimin mayası tutuna kadar onu ister istemez baskıcı bir tavra itmişti. Yine de CHP içindeki şahsi menfaatlerini kollayan zevat bir kenara bırakılacak olunursa, her ne kadar adına ters düşse dahi esasen “Tek Parti Rejimi”, niyet olarak özünde demokrasinin getirilmesi nokta-i nazarında samimiydi. Gelgelelim niyetler amele dökülmeye çalışıldığında işler büsbütün değişiyordu. Çünkü evvel zaman içerisinde onlara göre -aşağıda zikredeceğimiz- bir takım sebeplerden dolayı mevcut şartlar bir türlü demokrasinin gelişine uygun düşmemişti. Bu hilaftaki sebepler, 1950’li yıllara gelininceye kadar kurucu fırkayı kendilerinin ve rejimin istikbali açısından oldukça tedirgin ediyordu. Demokrasi ancak bu kuşkular bertaraf edilirse gelmeliydi, kuşku uyandıracak herhangi bir hizbe asla yer ve iktidar verilmemeliydi. Bu yüzden İsmet İnönü, çok partili döneme geçileceğini ancak 19 Ekim 1945’te müjdeleye bilmişti. Çünkü bir demokrasi gelecekse, o da ancak CHP tarafından getirilebilirdi.

Binaenaleyh, mesele devrin anlık kaygılarından çok daha derinlere dayanıyordu. Bu yüzden düğümün çözülmesi daha da zorlaşmıştı. Genç cumhuriyet

için işin açıkçası bu kök salmış güç bir meseleydi. III. Selim ve II. Mahmud devrinden beri merkezileşme çabasında olan devlet idaresi, II. Abdülhamid döneminde tam manasıyla bir istibdada dönüşmüştü. Bu baskı, güç ve denetleme istenci, devam eden süreçte kimsenin paçasını bir türlü kurtaramadığı bir hal aldı. Öyle ki saltanat ve I. Meşrutiyet dönemlerinden kalma istibdat anlayışı, daha iktidara gelmeden evvel buna muhalif olan İttihat ve Terakki tarafından bile -idareyi kendi ellerine almalarından kısa bir süre sonra- hemen benimsenmişti. Fransa'dan devşirilen "Hürriyet, müsavat ve uhuvvet!" nidaları cesametinin hakkını vererek II. Meşrutiyetin tumturaklı havası içinde çoktan berhava olmuştu. Cumhuriyet ilan edildiğinde de saltanatın kaldırılmasına ve o meşhur İttihatçıların def edilmesine rağmen cumhuriyet rejimi de kendisini eleştirdiği şeyin ta kendisine dönüşmüş olarak buldu. Jakobence halk için hakla rağmen hareket tarzı benimsenmişti. İşte tam olarak bu miras ve şartların beşiği içerisinde gözlerini dünyaya açmıştı genç cumhuriyet. Bu halet-i ruhiye içerisinde 1950'lere dek gelmişti.

Bu iş her ne kadar Türkiye'de her vakit tepeden inme bir şekilde olsa da, her ne olursa olsun yine de demokrasi gelmeliydi. Hem halk, idareciler tarafından istenilen seviyeye henüz gelmemişti. Yetirince eğitilmemiş, muasır hale gelmemiş, tam manasıyla devrin ileri gelenleri tarafından istenilen bir millete dönüşmemişti. Bu yüzden önemli olan devrimin bütün kazanımlarının karşı bir devrimle yok olmasının önlenmesiydi. Bunun için önce rejimin ayakları yere sağlam basmalıydı.

Ayrıca Türkiye'nin karşısında yakınlaşması gereken muasır bir Batı dünyası vardı ve daha fazla da karşına almaması gerekiyordu.[73] Demokrasi ise bunun için önemli bir vesileydi. Bunu devrin CHP'si çok iyi anlamıştı. Bu yüzden iç siyasetin nabzını yoklamaya, rejimi sağlamlaştırmaya ve Batıya da müspet bir işaret verme niyetiyle demokratik hayata geçmeye yönelik hazırlıklar, 1950'ye gelmeden çok daha önce yapılmıştı. Zaten hemen öncesinde, 24 Şubat 1945'te Türkiye, BM'ye katıldığında demokrasinin getirilmesi adına sağlam sözler vermişti.[74] O saatten sonra BM'ye üye olmak için faşist cepheye karşı savaş açmak ve demokrasiyi getirmek artık elzemdi. Türkiye'de öyle yaptı, zamanında müspet ilişkiler kurduğu faşist devletlere göstermelik de olsa bir harp ilan etti. İç siyasette de milliyetçiliği dizginlemişti, eskisi gibi Türkçü söylemler kuvvetle dillendirilmiyordu. Önceden bu tür söylemlere sahip

[73] Timur, **age**, 11.
[74] Akkaya, **age,** 2.

olan Şükrü Saraçoğlu dahi milliyetçilere desteğini kesmişti. Artık milliyetçilere eskisi kadar müsamaha edilmiyordu. 1944-1947 Yılları arasındaki Irkçılık-Turancılık davaları tam olarak bunu gösteriyordu.[75] Böylece dışarıya karşı iyi bir duruş sergileniyordu. Zaten faşist yönetimlerin çökmesiyle de demokrasi dünyada daha çok önem kazanmıştı.

Bu sebeple DP gibi bir parti ortaya çıkıp iktidar oluncaya kadar tarihte uzun tartışmalar ve bazı denemeler yapılmış, bu şekilde demokrasinin geleceği doğru vaktin -iç ve dış etkenleriyle- ne zaman olduğu saptanmış ve nihayetinde kuzu partilerine[76] varıncaya dek demokrasinin yolu açılmıştı.

2.3.2.1. Demokratik Hayata Geçiş: Demokrat Parti

Mustafa Kemal'in vefatından sonra rejimin adamakıllı sağlamlaştırıldığı, dışarıdan Türkiye'nin demokratikleşmesi baskısının arttığı ve Batı ile uyumun iyice gerekli hale geldiği görüldüğünde; bu dönemde İsmet İnönü, partisinden gelen bütün sert tepkilere ve komutanların "seçimlere komünistler hile karıştırdı" diye seçimleri göz ardı etmeyi teklif etmelerine rağmen yeni bir iktidar partisinin görev başına gelmesini artık büsbütün salık veriyordu. Zaten hâlihazırda 19 Mayıs 1945'te çok partili hayata geçileceğini işaret etmişti.[77] İsmet İnönü buna tam anlamıyla kaniydi.[78] Üstelik kendisi, SCF'nin kurulduğu günlerde yeni bir partiye karşıt en başat isimlerden biri olmasına rağmen şimdi bunu yapıyordu. Zira DP'nin rejime ters düşen bir yanı yoktu, zaten DP'li isimler CHP'nin içinden çıkıp gelmişlerdi. Bu zevat hâlihazırda CHP'nin içindeki tartışmalarda bir tarafı temsil ediyordu. CHP dahi bir dönüşüm içerisindeyken CHP'nin içinden daha liberal isimler sivrilmeye, hatta tartışmalar çıkmadan evvel yeni bir parti kurma hazırlıklarını yapmaya başlamışlardı bile. Esasen CHP'de buna teşneydi. Bütçe Kanunu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gibi iktisadi meseleler tartışıldığında, muarızlara "madem muhalefet edecekler, gitsinler başka bir partide etsinler" nev'inden itirazlar gelmişti. Böylece daha sonraları "siz isterseniz hilafeti bile geri getirirsiniz" gibi beylik tarzda muhafazakâr söylemler bir kenara

[75] Hülya Özçetin, "1944 Irkçılık - Turancılık Davası ve Basındaki Tartışmalar", **Selçuk İletişim**, c. 11, s. 1 (2018): 215.
[76] Millî Kalkınma Partisi, Kuruluşu DP'den öncedir: 27 Eylül 1945
[77] Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950,** 4 bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 2008), 446.
[78] Timur, **age,** 16.

bırakılacak olunursa[79]; Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Celal Bayar, Refik Koraltan esasen iktisadi meselelerde rey farklarından dolayı yeni bir parti kurmaya yönelmişlerdi, amaçları başka bir şey değildi. Bu yüzden "Dörtlü Takrir" diye nam bulacak tebligatı imzalayarak CHP'den kopmuşlardı. Kendilerinin de işletme sahibi burjuvadan isimler oldukları göz önüne alınırsa, bu gayet tabii bir vakıaydı. İşte bu sebeple "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu"ndan gözleri korkan büyük toprak sahipleri[80] de DP'den yana bir tavır almışlardı.[81] DP için de mesele buydu zaten.[82] CHP'de çıkan ayrışma temelde ekonomik ve özgürlüklere yönelik bir ayrışmaydı. Böylece önceden oluşan muhalefet partisi tasarısı, toprak kanunu ile kendisine bir fırsat yakalamıştı.

Böylece SCF'nin kapatılmasıyla aradan yirmi sene geçtikten sonra, yani 14 Mayıs 1950'de, henüz 1946 yılında kurulmuş olan yeni bir muhalefet partisi, yani Demokrat Parti iktidar olabilmişti. - Gelgelelim halk hâlâ daha demokrasi nedir pek bilmediğinden partiye Demokrat yerine Demirkırat diyordu.[83]- Yahut demokrasi veya DP halkın pek de umrunda değildi, DP'nin gelmesinden ziyade CHP'nin gelmemesi yeterli görülmüştü. İnsanların geçim kaygıları ise II. Dünya Savaşının yol açtığı sıkıntılar silsilesinden beri her zamanki kadar tazeydi. Bir yanda yıllar yılı "kahraman İsmet Paşa" dururken bir yanda da iktisadi ve hürriyet bağlamında yeni vaatlerle ve umutlarla gelen DP vardı. Böylece ilk defa gizli oy ve açık sayımın yapıldığı seçimlerde tartının nihayetinde ikinci tarafı ağır bastı, yirmi yedi yıllık CHP iktidarı sonunda düştü. Anlaşılan o ki İsmet İnönü, ön gördüğü bir hezimete uğramıştı. DP'nin iktidara, CHP'nin ise muhalefete geçip rolleri değişmesiyle ülkeye demokrasinin geldiği artık kanıtlanmıştı; bu sayede 1950'ler Türkiye'si çok partili hayata geçme imkânının yeni havasını soluyordu.

DP iktidarı fiilen ele almadan önce kendi kanadında sevinçle beraber bir tereddüt de vardı. Sıkıntısız şekilde iktidar devredilecek miydi, içerisinde DP yanlıları

[79] 27 Ocak 1954'de Millet Partisini laiklikten uzaklaştığı gerekçesiyle kapatılmsı meslenin siyasi olduğunu yeterince göstermektedir.
[80] Timur, **age,** 20.
[81] Çavdar, 2004, 17.
[82] Her ne kadar İslami açıdan bazı değişiklikler ve söylemler gerçeklese de bu o dönemin genel teamülüydü. DP'nin getirdiği yenilikler son dönem CHP'sinde zaten tartışılmaktaydı. Bu değişikler sadece liberal politikanın payandaları haline gelmişti.
[83] Çavdar, 2004, 18.

olsa da asker seçimlere müdahale edecek miydi? Herhangi bir iç çatışma göze alınabilecek miydi?

2.3.2.2. Demokrat Parti Siyaseti, CHP'nin Yaklaşımı ve Komünistlerin Durumu

Elbette korkulan olmadı. DP her hâlükârda iktidar olmuştu. Muhalefet etmek kolaydı ama şimdi sıra işleri yürütmeye gelmişti. Üstelik iktidar bir kere alınmıştı, ama onu korumak, şimdi bambaşka bir meseleydi. Bunun yolu halkı memnun etmek kadar demokrasinin de devam etmesi gerekliliğinden geçiyordu. Zira en başından beri korkulan askeri müdahalenin onları tahtından etmesi, içten bile değildi. İşte bu yüzden onlar için demokrasinin var olması demek, kendi bekasının da emniyet ve teminat altına alınması demekti. Demokratik bir yapıyı garanti etmenin yegâne yolu ise onlar için Batı bloğunun yanında yer almaktı.

Bu, DP için hiç de zor olmadı. Zira Batıyla olan yakınlaşma eğilimleri imparatorluk döneminden tutun cumhuriyet dönemine kadar küçük git-geller haricinde her zaman revaçtaydı. Siyaseten olduğu kadar ticari çıkarlar bakımından da rüzgâr Batıdan yana esiyordu. Üstelik tek parti rejimi buna çoktan başlamıştı bile. Marshall ve Truman yardımlarının alındığı ve ABD ile sıcak ilişkilerin kurulduğu henüz 1947 senesinde iktidar hâlâ daha CHP'nin elindeydi. Daha öncesinde de hayatta kalma dürtüsüyle Türk devleti tarafsız kalma siyasetini sürdürdü ve hiç şüphe etmeden güçlü olanın tarafını tuttu. Türkiye, Mihver devletleri 1944'de başarısız olmaya başladığında onlarla ilişkisini kesti ve BM kurucu üyeliğine giden yolu kendisine açtı. Nasıl olsa bu, "büyük devletler" arasına girmek demekti. Böylece 24 Şubat 1945'te BM'de kendine kurucu olarak bir yer bulduğunda, bir gün öncesinde Almanya ve Japonya'ya göstermelik de olsa savaş ilan etmişti bile.[84] Bu o dönem Türkiye ile Batıyı ciddi manada yakınlaştıran amillerden biriydi. Dahası, Nazilerle beraber yükselen milliyetçilik bu sefer komünistlere karşı yönlendirebilirdi. Yani kâh ABD ve Batı bloğu yanlılığı kâh komünizm karşıtlığı DP dönemine has bir şey değildi; bu, önceden beri gelen bir devlet politikasıydı. Buna bir de tarihi düşman rolüyle Rusya da etki ediyordu. Demokratik hayata geçmekle DP döneminde tek bir fark vardı sadece, o da ABD ile olan ilişkiler zirve noktasına taşınmıştı.

[84] Akkaya, **age,** 2.

CHP ile DP'nin konumuz açısından ülke iç siyasetine sirayet eden ortak noktaları şunlardı:

1- Başta ABD olmak üzere siyaseten Batı bloğunu takip etmek.
2- Tedirginliğe binaen Sovyet karşıtlığı.
3- Bu ikisinin sonucunda her ne çeşit olursa olsun ülke içindeki bütün sol örgütlenmelere karşılık vermek.[85]

Haliyle önceden başlamış taze ilişkilere DP tarafından soluk vermeden hızla devam etmek gerekiyordu. Ayrıca Batıyla yakınlaşma bağlamında Türkiye'nin NATO'ya üye olması demek, Türkiye'deki demokratik ortamın perçinleneceğinin, tekrardan tek partili bir hayata dönülmeyeceğinin de bir işaretiydi. Bu yüzden BM'nin kararlarını harfiyen takip etmek ve Kore Harbine katılmak, DP için muazzam bir fırsattı. Nasıl olursa olsun NATO'ya girilmeliydi. Bu konuda hükumet sahiden çok istekliydi ve bunu ifade etmekten de imtina etmiyordu. Öyle ki üye olmadan üye imiş gibi davranıyordu. Türkiye Dışişleri Bakanı'nın Washington'da yaptığı konuşmada şu sözler bu durumu izah edecek cinstendi:

> "Türkiye resmen Atlantik Paktı üyesi olmamakla beraber kendini Atlantik Paktı memleketlerinin siyasetine manen sıkı sıkıya bağlı addetmektedir ve ABD ile olan maddi ve manevi bağları Kuzey Atlantik Camiası'nın bir üyesi derecesinde sıkıdır".[86]

DP, NATO'ya üyeliğin Türkiye'ye dışardan bir güvence olduğunu düşünüyordu. Bununla beraber iç siyasette de NATO'ya üyelik ve komünist karşıtlığı bir malzeme haline getirilmişti.[87] Mesela DP, karşı tarafı komünist olmakla itham ederek her fırsatta tehdit etmiş; NATO ve BM'ye gereken yaklaşımı kendilerinin gösterdiğini ileri sürerek herhangi bir muhalefetin ülkenin çıkarlarına halel getireceğini belirtip muhalefeti bastırmıştı. Hâlbuki muhalefetin tutumu bu manada hiç de farklı değildi. Hatta İtalya'nın desteği dışında başta İngiltere olmak üzere Türkiye'nin üyeliğini kimse desteklemese de NATO'ya ilk başvuru CHP tarafından[88] 11 Mayıs 1950'de yapılmıştı.[89] Yine de DP, hassasiyeti bu konuda artırarak durumu kullanmasını gayet iyi biliyordu. Bu konuda eleştiri ve beklentiyi o denli artırmıştı ki, DP'nin 1 Ağuston 1950'deki NATO üyelik başvurusu reddedildiğinde[90], Kore'de akıtılan kanların boşa gittiği iması üzerinden basın çevrelerinde Batıya karşı bir nevi "küstüm" şeklinde

[85] Çavdar, 2004, 31.
[86] Doster, **age,** 35.
[87] Bulut, **age,** 189.
[88] Gökhan Atılgan, **Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı**, 1. bs. (İstanbul: Yordam Kitap, 2007), 150.
[89] Ayşe Erkmen, "Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM'de Kabulü", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 17, s. 2 (2020): 1031.
[90] **age,** 1032.

tepkiler bile dile getirilmişti. "Batı böyle davranmakla gaflet içerisindeydi." Dost bilinenlerin gönlünü hoş tutmak için -Kore Harbi gibi- maceralara atılınmamalıydı. Sonuçta NATO gibi gayri Müslim bir ittifak Türkleri elbette aralarında istemeyecekti.[91] İşte bu hissi meddücezir içerisinde düşünceleri gidip geliyordu. Türkiye, NATO'ya kabul edildikten sonra bile bu duygusal tepkiler devam ediyor, ardından mantıki çıkarımlar yapılarak her şey çıkar ilişkilerine bağlanıyordu. Bu ikircikli durumda Batıya muhalefet etmek hem kötü hem de bir gereklilikti. Yine de muhalef etme hakkı için de ayrıcalıklı olmak gerekiyordu. Yoksa bunu yapanlar komünistlikle suçlanılabilirdi. Söz gelimi komünistlere karşı çıkan CHP de kendilerini komünistlerle bir safta bulabilirdi.

Fakat DP'nin muhalefete karşı sert tutumu her ne olursa olsun bu durum, iki partinin de siyasi tutumu açısından kafamızı karıştırmamalıdır. Esasen her ikisi de aynı yerde durmaktadır, CHP de en az DP kadar komünist karşıtıdır.[92] Mesela daha 1925 yılında Takrir-i Sükûn yasası gereği "*Aydınlık*" ve "*Orak-Çekiç*" dergileri hükumeti desteklemelerine rağmen kapatılmışlardı. Süreç içerisinde Sovyetlerle olan ilişkilere göre komünistlere yöneltilen takibat da değişime uğramış, yer yer matbuat yasaklanmış, yabancı yayınlar kontrol edilmiş ve bazı komünistler yurtdışına kaçışmışlardı.[93] Ki yurtdışından Türkiye'ye yasaklı matbuat sokmak da masraflı bir işti.[94] Antikomünist politika gereği CHP, henüz 1947 yılındaki kurultayında komünizmle daha etkili mücadele etmek için kendi kuruluş ilkelerini yumuşatarak laiklik ve seküler milliyetçilik anlayışını İslamcılık ile yorumlama yoluna gitmişti.[95] Din dersinin konması, Köy Enstitülerinin umursanmayışı bunun örneklerindendi.[96] CHP'nin içinde milliyetçi, mukaddesatçı teşkilatlanmalar meydana gelmişti.[97] O vakitler CHP gençlik kolları sonradan neşvünema bulacak ülkücüleri hiç aratmıyordu. Mesela 4 Aralık 1945'de bu gençler komünistlere karşı şiddetle harekete geçmişti.[98]

---

[91] Yaman, **age,** 242.
[92] Belli, **age,** 240.
[93] Çavdar, 2008, 326.
[94] Belli, **age,** 239.
[95] Murat Kılıç, "Soğuk Savaş'ın İlk Yıllarında Türk Sağının Komünizm Algısı", **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem** (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017): 253.
[96] Çavdar, 2004, 17.
[97] Tabii ki komünizmle mücadele meselesi, CHP açısından işin sadece bir yanıydı. CHP'nin muhafazakâr yönelimlerinde başka şeyleri de hesaba kattığını düşünmek gerekir.
[98] Pınar Selek, **Barışamadık,** 1 bs. (İstanbul: İthaki Yayınları, 2004), 179.

Bu bakımdan DP'nin ilk işlerinden birinin ezanı aslına çevirmesi (ki bu mesele CHP'nin son döneminde tartışılan konulardandı) veya radyo yayınlarında mevlite yer vermesi tesadüf değildi. CHP gibi o da komünistlerin üzerine gidiyor, sosyalist işçi sendikalarını baskı altında tutuyor, komünizmle alakası olanları kapatıyor,[99] hem de bu yolla kitleleri kendine kazanıyordu.

Yine henüz CHP iktidarı varken komünist propaganda yaptığı gerekçesiyle bazı dernek ve partiler kapatılmıştı.[100] 1946'de "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi" üyeleri yargılanırken 1950'den sonra ise "İleri Gençler Birliği", "Türkiye Gençler Birliği" ve "İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik" üyeleri Barışseverler Cemiyeti üyeleri gibi yargılanmıştı. Sol görüşü olan Kemal Tahir, Orhan Kemal, Nazım Hikmet Ran gibi meşhur simalar ise hapishanedeydi. Açıkça demokratik döneme geçişte komünistlerin bundan istifade etmesi istenilmiyordu. Komünist teşkilatlar yer altı partileri olmaya itelenmişti. Anlaşılacağı üzere ister tek partili zamanda gerekse çok partili zamanda fikir hürriyeti kesin bir şekilde ilerlememiş, birbirine benzer olarak yerine göre genişleyip daralarak yol kat etmişti.[101] Yani tam bir fikir hürriyeti ve gelişiminden bahsetmek mümkün değildi. Bu durum, memlekette komünistlere karşı tutumda CHP ile DP'nin birbirinden pek de farklı bir tutum içerisinde olmadığını, bu açıdan aralarında bir devamlılılık bulunduğunu göstermekteydi.

Zaten Sovyetlerin tutumundaki tehditkâr değişim iç siyasete DP'den önce de kötü bir şekilde yansımıştı. Mesela daha 4 Aralık 1945'de SSCB'ye yakınlık duyan *Tan Gazetesi* gibi bir takım gazete, dergi ve matbaalar üniversite talebeleri tarafından saldırıya uğramıştı.[102] Görüldüğü gibi içerde tansiyon yükselmişti ve bu tür eylemlere karşı dönemin hükumeti tarafından ne herhangi tedbir alındı ne de bir ses çıkarıldı. Hatta bizzat devlet dahi harekete geçmişti. Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes gibi komünizme temayülü olan öğretim görevlileri 1948'de Ankara Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi'nden, yani üniversitelerden uzaklaştırılmışlar[103] ve bu süreçte sürekli soruşturmaya tabi tutulmuşlardı.

---

[99] Yıldırım Koç, "İşçi Sınıfsız Demokratik Devrim"in İşçi Sınıfına Katkıları: 27 Mayıs Örneği", **Mülkiye,** c. 34, s. 267 (2010): 214-215.
[100] Kılıç, **age,** 253.
[101] İzzet Eroğlu, "1924 Anayasası Döneminde İnsan Haklarının Normatif Çerçevesi ve Uygulaması", **Yasama Dergisi**, s. 14, (2010): 109.
[102] Duman, **age,** 667.
[103] **age,** 667.

Yani, hülasa edecek olursak DP dönemine gelindiğinde komünizm karşıtlığı, CHP'den miras alınan bir kuvvetle beraber ivme almıştı. Hatta o derece ki DP döneminde ceza kanununda değişikliklere gidilmiş ve 1951 yılında Türkiye Komünist Partisine yönelik tutuklamalar gerçekleşmişti.[104] Solda herhangi bir ayırımın yapılmaması, hepsinin toptancı bir kafayla komünist ilan edilmesi, muhalif olan herkesin komünist günah keçisi ilan edilmesi, sadece siyaseten bir fayda sağlamıyor, aynı zamanda zihinsel bir konfor da sağlıyordu. Buradan anlıyoruz ki idarecilerde sol üzerine tasnif edilmiş bir bilgi birikimi sahiden yoktu; aslında bu, biraz bilinçli bir şekilde dikkate alınmıyordu.

İki parti sadece komünist karşıtlığında değil, Batılılaşma konusunda da hem fikirdiler. Açıkça DP, CHP'nin rolünü devam ettirmekte herhangi bir şüphe görmedi. Zaten CHP'nin devamı olan ve dış politikada aynı yolu izleyen DP, iktidar koltuğuna geçer geçmez, TBMM'de parti programını açıklarken Birleşmiş Milletlere olan inancını ve ABD, İngiltere, Fransa'ya olan dostluğunu hiç çekinmeksizin beyan etmişti. Hatta öyle ki Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, fırsat buldukça daha sonraki yaptığı açıklamalarıyla da Türkiye'nin Batı yanlı tavrını pekiştirmişti.[105] Her iki hükumetin de Batı yanlısı tutumu, Kore meselesine müspet bakması ve Kore'ye ordunun sevk edilmesi, NATO'ya üye olma isteği, ülke içindeki değişimlere de sebep olmuştu. Ekseriyetle kuvvetli olarak Alman ekolünden gelen[106] Türk silahlı kuvvetleri, Amerikan tarzıyla tekrardan karılmış[107] ve askeri ıslahatlarla ara bir yapı olmuştu. O dönem ordu teknolojisiyle beraber yenilenmekteydi. DP iktidarı, CHP gibi bu durumu bir fırsat olarak görüyordu. Ayrıca her iki partinin de siyasetleri gereği Batıyla uyum adına yasal değişikliklere de gidilmişti, hatta bu dönem kurum kültürleri bile değişmeye başlamıştı.

İşin şurası bir hakikatti ki CHP her ne kadar muhalif bir izlenim verirse versin, DP ile aynı kökleri taşımasından mütevellit, ister iktidar ister muhalefet partisi hüviyetiyle öne çıksın, bir muvazaa partisi olmaktan öteye geçememişti.[108] Merkez sağ partinin kendisinden neşet etmesi, onun sol yanını değil, bilakis zaman zaman laikliğe ters düşen sağ tutumunu pekiştirmişti. Buna rağmen, her ne kadar kendi

[104] Kılıç, **age,** 253.
[105] Bulut, **age,** 189.
[106] Mesut Uyar, Edward J. Erickson, **Osmanlı Askeri Tarihi,** 2. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 479.
[107] Tuğtan, **age,** 83.
[108] Timur, **age**, 9.

iktidarda olmasa da düşüncesi iktidardaydı, kendisi de iktidarını bu denge içerisinde kökü itibariyle korumuştu. Bu yüzden CHP'nin sol yanlısı tutumu yahut muhalif tavrı, sol bir hareketin çıkarından ziyade kendisinin kurucusu olduğu rejimin sağlamlaşmasını sağlamıştı. Bu yolla kendisinin de oy potansiyelini artırdığını, sol seçmenin ve hareketlerin kafasını karıştırıp onları böldüğünü söyleyebiliriz. Mesela cumhuriyet tarihinin başından itibaren komünistlere karşı yürütülen sıkı kovuşturmaca[109] ve Mustafa Kemal'in siyasi bir manevra olarak daha cumhuriyetin başlarında başka amaçlarla kurdurduğu komünist parti geçmişte bir yana bırakılacak olunursa, henüz 1947 yılından itibaren CHP, kendi elleriyle işçi sendikalarını kurdurmuş ve 28 Kasım 1949'a kadar maddi açıdan sendikaları desteklemişti. Öyle ki işçi sınıfının kontrol altındaki siyasileştirilmesi[110] çıkarılan işçi yayın organlarıyla (Sendika, Hürbilek ve Hürbirlik Gazeleteleri) sağlandığı kadar parti içinde dahi "işçi bürosu" çoktan teşekkül etmişti.[111] CHP, İsveçte olduğu gibi sendikaların sınıf çatışmasına değil, kamu faydasına yönelik örgütlenmesini istiyordu. Bunu sağlamak için Birleşik Krallıktan uzmanlar dahi getirtmişti.[112] Yine Çalışma Bakanlığı, İşçi Sigortaları ve İşçi Bulma Kurumu, yükselen solu kendisine dâhil etmek için CHP'nin iktidardayken aldığı tedbirlerdendi.[113] Anlaşılan o ki İsmet İnönü, daha sonra Adnan Menderes'in komünistler için kullandığı sözün aynısını, "Kökü dışarıda örgütlenmeleri yasaklayacağız." diyerek bağımsız işçi örgütlenmeleri hakkındaki niyetini açık hale getirmişti.[114] Ülkede genel itibariyle 1946'da kontrollü bir şekilde oluşturulan sendikalar, 1950'li yıllara geldiğinde mensup sayılarını yetmiş altı-yetmiş sekiz bine[115] çıkarmayı başarmıştı. Fakat bu, on sene sonrası için yine de çok az bir rakamdı.[116]

Bütün bunlara rağmen, her ne kadar CHP devletçi refleksleri olan bir parti olsa da komünist bir fikriyat peşinde asla değildi, aksine liberal tutumu yeterince geliştiremediği için mahdut devletçi-sosyal işlere yönelmişti. Cumhuriyetin başındaki

---

[109] Özdermir, **age,** 340-341.
[110] 21.02.1947 yılında "İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri" hakkında bir kanun çıkmış, böylece işçi örgütlenmelerinin görünürde yolu açılırken sınıf -işçi sınıfı- temelinde örgütlenmesi, grev yapması yasaklanmıştır.
[111] Yüksel Kaştan, "Türkiye'de demokratikleşme hareketleri içinde sivil toplum örgütleri (1945-1960)", **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,** c. 3, s 32 (2006): 79.
[112] Çavdar, 2008, 448.
[113] Çavdar, 2004, 17.
[114] Çavdar, 2008, 449.
[115] Timur, **age,** 77.
[116] Koç, **age,** 214.

devletçi politikaların "Ulu Önder Atatürk'ün izinde" etiketiyle bir takım komünistlerce referans edilip sol hareketlerin meşrulaştırılması bir tarafa bırakılacak olursa; CHP'nin daha bu günlerden başlayan mezkûr sol yanlısı tavrı, demokrasiden ve oydan yana umutları olan Behice Boran gibi sol aydın ve partizanları rahatsız etmişti. Mesela Behice Boran bu konuda defalarca kendi taraftarlarına seslenmişti[117], şu ifadesi de yine buna yöneliktir:

> "Bu noktada, CHP'nin son zamanlardaki isçi sınıfının sendikal örgütlenmesi (Türk-İş ve DİSK'i) birleştirme, en azından uzlaştırma ve CHP'nin işçi sınıfı ile bu bütünleşmesini sağlama öneri ve girişimleri anlam kazanmaktadır. Sendikalar arası "koalisyon" ve CHP'nin işçi sınıfı ile bir ölçüde olsun bütünleşmesi sağlanabilirse, bu, CHP'yi iktidar partisi alternatifi olarak düşünmeye başlamış olan burjuvazinin çok işine gelir. İşçi sınıfı içinde desteğini güçlendirmiş bir CHP iktidarı çalışma barışını daha kolay sağlayabilir ve ülkenin yüksek çıkarları adına işçilerin ücret ve hak taleplerini dizginleyebilir. Oldum olası her yerde sosyal demokrat partiler büyük burjuvazinin ikinci seçeneği olmuşlardır. Bu çizdiğimiz genel tablo içinde DİSK'in üst yönetiminin örgüt yapısını gittikçe CHP'lileştirmeye yönelmesi sosyalist sendikaları örgütten dışarı atma girişimleri de önemli bir anlam kazanmaktadır. Böylece DİSK de burjuvazinin istediği hizaya çekilmeye çalışmaktadır."[118]

Özetle CHP'nin sosyalistlerle olan münasebetini, gerekçelerini ve DP ile ayrıldığı ve birleştiği noktaları bu bağlamda anlayabiliriz. CHP'nin tutumunu, komünizme karşı rejimi güvence altında tutma, oy toplama, sol hareketi bölme, solu kontrol altına alma şeklinde amaçlara[119] matuf olduğunu görebiliriz. Böylece DP'nin de bu mirasa binaen harekete geçmesini ve CHP muhalefete düştüğünde dahi komünizm konusunda aralarında bir ayrışmanın esasında olmamasını daha iyi anlayabiliriz.

2.3.2.3. Türkiye İçin Kore Harbinin Manası ve İç Siyasetteki Tesirleri

DP, iktidara 14 Mayıs 1950'de sonunda kavuşmuştu, ama iktidara geldikten kısa bir süre sonra, henüz bir ay on bir gün geçmişken, kendisini birden bire patlak veren Kore Harbiyle yüz yüze buldu. Türkiye için bu sefer bir zorunluluk gözükmese de Türkiye kendini bu durumdan rahatsız hissetti.[120] Hem yeni bir dünya harbinin patlaması içten bile değildi. Türkiye her şeyin arifesinde olabilirdi. Üçüncü dünya savaşı ihtimali ve Türkiye'nin de Sovyetlerin tehdidi altında oluşu sebebiyle mevcut

[117] Boran, **age**, 1588, 1639, 1660, 1675.
[118] **age,** 1493.
[119] Altuğ Koç, **CHP'de 'Ortanın Solu' Söylemi ve 1965 Seçimleri,** (İstanbul: Dezanj Yayınları, 2014), 25-30.
[120] Erhan Büyükakıncı, "Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Rusya İlişkileri", **XX. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi,** ed. Faruk Sönmezoğlu (İstanbul: Der Yayınları, 2016): 853.

şartlar, acil bir hal arz ediyordu. Bu yüzden bir an evvel bu cendereden çıkmak için harekete geçilmeliydi. Zaten Türkiye'de I. Dünya Savaşı'nın hatıraları tazeydi, Türkler için az daha her şey tamamen bitiyordu, koca bir imparatorluğu yitirmişlerdi. Her ne kadar milli mücadelenin zaferle sonuçlanması bu durumun kabullenilmesini kolaylaştırsa da Türkiye'nin üzerinde hâlâ daha işgal korkusu, gücünü ve bağımsızlığını yitirme korkusu vardı. Bu yüzden henüz I. Dünya Savaş'ı bitiminde ve İstiklal Harbi'nde dostluğunu yeni pekiştirdiği[121] Sovyetlerin saldırgan tutumu onu korkutuyordu. Bu yüzden Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda İtalya'nın Akdeniz politikasına karşı asker çizmeleri giymeye ne kadar hazırsa, Sovyet saldırganlığına karşı da bir o kadar hazır olması gerekiyordu.[122] Hatta kendi üzerindeki tehdidi, istiklal ve istikbal endişesini, komünistlerin Kore gibi uzak bir memlekette harekete geçmesinden dahi hissedebiliyordu. Bu yüzden Batı bloğuna yaklaşmak siyaseten makul görülmüştü.[123] Bu gün Kore'nin başına gelen yarın Türkiye'nin başına gelebilirdi. Bu gün nazari bir yardımda bulunmak, yarın aynı şey Türkiye'nin başına geldiğinde göstermelik bir yardımla sonuçlanabilirdi. Bu bakımdan ABD her ne sebeple olursa olsun saldırıya uğrayan tarafın yanındaydı, öyleyse ona herkesin fiilen destek vermesi gerekirdi. Böylece SSCB tarafından kaçırılan huzur ve barış ortamı tekrardan sağlanabilirdi. İşte bu noktalardan hareketle kararlar almıştı yeni Türk hükumeti, Kore için bir toplantı düzenlemeye karar vermişti.

Her ne kadar Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, toplantının Kore ile ilgili olmadığını söylese de -toplumda Kore meselesi üzerine toplandıkları intibası oluşmuştu-, 18 Temmuz 1950 Tarihinde Reis-i Cumhur Celal Bayar'ın, Başvekil Adnan Menderes'in, bakanların ve kuvvet komutanlarının Yalova'da dört saat boyunca gerçekleştirdiği toplantı[124] ve ABD'nin İstanbul konsolosluğu aracılığıyla olası bir saldırıda İstanbul'u nasıl terk edeceklerine dair Türkiye'de kendi vatandaşlarına verdiği bildiri,[125] bütün bu korkuları gösteriyor, kanlı canlı hale getiriyor ve hatta belki de biraz kasten besliyordu. Bu durum da heyecanı yükseltmeye kifayet etmişti, isanlar kendilerini tehdit altında hissediyordu. Böylece Türk halkı da

[121] Bozkurt, **age,** 701.
[122] Bozkurt, **age,** 702.
[123] Balcı, **age,** 57.
[124] Akkaya, **age,** 5.
[125] Bulut, "38. Enlemde Güç", 190.

komünistlere karşı girişilecek her hangi bir hareketi kabul etmeye hazır gözüküyordu.[126]

İş bu sebeple BM Genel Sekreteri Trygve Lie, Güney Kore'ye yardım ulaştırılması için güvenlik konseyi tarafından alınan 27 Haziran 1950 tarihli kararı Türkiye'ye ilettiğinde, DP bu karara şaşırmayacağımız kadar hızlı tepki vermişti. Bu kadar hızlı olması içerideki kamuoyuna da komünizm meselesinin ne derece tehlikeli ve hareket etmenin ne denli gerekli olduğunu ima ediyordu. Fuat Köprülü karardan yalnız üç gün sonra meseleyi meclise taşımış ve karara müspet cevap verdiklerini bildirmişti. Yaklaşık bir ay sonra, 25 Temmuz 1950'de ise Bakanlar kurulu, içinde Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut ve Meclis Başkanı Refik Koraltan dâhil olmak üzere Cumhurbaşkanı Celal Bayarın himayesinde toplanmıştı. Alınan karar neticesinde BM Genel Sekreteri Trygve Lie'ye Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından olumlu manada telgraf çekilmiş ve Türkiye'nin "barışı" korumak meramı ile 4500 kişilik bir kuvveti Birleşmiş Milletler emrine vermeye karar kıldıklarını bildirmişti. Yani "asker gönderme kararı", TBMM tarafından değil, bakanlar kurulu ile çıkmıştı. BM'ye çekilen telgraf tam olarak şöyleydi:

> "Mr.Trygve Lie, BM Genel Sekreteri
>
> BM Paktından doğan taahhütlerine ve Güvenlik Konseyi'nin kararlarına uymayı bir vecibe bilen Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Kore hakkındaki yardım talebini mütezammın 15 Temmuz 1950 tarihli telgrafınızı bu zihniyet içinde ve itina ile tetkik etmiştir. Cumhuriyet Hükümeti bu tetkik neticesinde mezkûr kararları dünyanın şimdiki şartları içinde umumi barış hizmetinde müessir ve fiili bir şekilde icra mevkiine vâzetmekteki lüzum ve ehemmiyeti müdrik olarak, Kore'de hizmet etmek üzere 4500 mevcutlu silâhlı bir Türk savaş birliğini Birleşmiş Milletler emrine vermeye karar vermiştir."[127]

Bunun üzerine henüz 3 Ağustos 1950 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanlığınca Kore Tugayı kurulmuştu.[128] BM -yani ABD- bu tugayın sevki için toplamda beş gemi hazırlamıştı. Takriben bir ay içerisinde; 25, 26, 29, 30 Eylül ve 2 Ekim 1950 tarihlerinde bu gemiler İskenderun limanından demir almış bulunuyordu.[129] Sahiden Türkiye bu konuda çok atik hareket etmiş, kendisinin de canı gönülden Batılı kuvvetlerin yanında olduğunu kanıtlamak istermişçesine davranmıştı. Öyle ki henüz İngiltere ve kolonileri Avustralya-Yeni Zelanda karar almamışken Türkiye kendisini öne sürmüştü.

---

[126] Bulut, "38. Enlemde Güç", 197.
[127] Akkaya, **age,** 6.
[128] Haytoğlu, **age,** 87.
[129] Yaman, **age,** 239.

Kore meselesi Türkiye Büyük Millet Meclisin'de ise 30 Haziran 1950'de gündem olmuştu. Fakat işin hakikati şuydu ki DP, bir gece vakti Bakanlar Kurulu kararınca Kore'ye asker gönderme işini kendi başına 25 Temmuz 1950'de halletmişti.[130]

Acele ediliyordu, fakat yine de Türkiye o kadar da ihtiyatsız değildi. Türkiye bir yandan Kore Harbine destek verirken bir yandan da ABD'de savaşa karşı olan tutumun nabzını yokluyor, ABD'nin tutumundan emin olmak istiyordu. Dost bellenenler tarafından yarı yolda bırakılıp, canını sıktığı ülkelerin karşısında yalnız kalmak, Türkiye açısından hiç de iç açıcı bir manzara olmazdı. Bu yüzden Türkiye'nin Washington Basın Ataşeliği bu konuda gerekli raporları hazırlayıp Başvekil Adnan Menderese ve yardımcılarına gönderiyordu.[131] Açıkçası bu durum Türkiye'nin siyasetinin o dönem ne kadar hassas, bağımlı ve dünya siyasetinde çaresiz olduğunu göstermekteydi. Bu zayıflık da dışarıda güçsüz durumda kalan Türkiye'nin yeni yumuşamaya başlayan hali hazırdaki iç siyasetine olumsuz yansımıştı.

Soğuk Savaşın en somut ve en mühim misallerinden biri olan Kore Harbi, aynı zamanda komünist ve kapitalist kampların çatışmasının da en önde gelen misaliydi. Soğuk Savaş döneminde ilk defa böyle bir şey cereyan ediyordu. Bu yüzden uluslararası arenada ve dâhili meselelerde, Batılı devletlerde ve Türkiye açısından dış siyasette olduğu kadar iç siyasette de mesele bir komünist karşıtlığına, hukuki ve kibar yöntemlerin çok daha ötesinde tam bir komünist avına dönüşmüştü. Durum özgürlükler ülkesi diye kendini takdim eden ABD'de dahi böyleydi. O derece ki, komünist karşıtlığı meselesinin yanında Kore Harbi konusunda da hükumetle aynı fikirde olan muhalefet dahi -savaş kararı alma konusunda sadece işin usulüne dair yaptığı muhalefetten dolayı- DP tarafından suçlanmış ve komünistlikle itham edilmişti. -Bu tutum sadece DP'ye has değildi. 1946 Seçimlerinde CHP de DP'yi komünist çizgide olmakla, Moskova'dan konuşmakla itham ediyordu. Hatta bu tutumdan Mareşal Fevzi Çakmak dahi nasibini almıştı.[132]- Böylece ülke içinde komünistlerin içine düşürüldüğü fena hal gösterilerek harbe yahut hükumete olası bir karşı çıkışa sebep olabilecek muhalefetin de gözü yeterince korkutulmuştu. Elbette kimse başına komünistlerle aynı şeyin gelmesini istemezdi.

[130] Askoy, **age,** 7.
[131] Bulut, "38. Enlemde Güç", 191.
[132] Çavdar, 2008, 458.

Böylece savaş karşıtlarının hepsi toptancı bir kafa ile komünist ilan edilmişti. Türkiye'den kilometrelerce ötede, insanların doğru düzgün adını ve yerini bile bilmediği, tarihte de hiçbir zaman daru'l-İslam olmamış bir memlekette cereyan eden Kore Harbi, birden bire "milli" ve "dini" bir mesele haline getirilmişti. Karşı çıkan her kim olursa olsun hemen vatan haini ilan edilmeye hazırdı. Bu bakış açısında, CHP başta olmak üzere hiçbir kimse yahut cemiyet muhalefet edeceğim diye milli meseleleri siyaset malzemesi haline getirmemeliydi; memleketin istikbalini kötü ellere bırakmak isteyen ise ancak komünist olabilirdi. Hükumet saflarından ısrarla bu tür ithamlar yağıyordu. Çünkü bu, memleketin istikbali için gerekliydi. Dolayısıyla DP yöneticileri, Kore Harbi'ne muhalefet edenleri, başta CHP olmak üzere komünistlerle bir tutmuştu. Hatta Fuat Köprülü, CHP'yi "Barışseverler Cemiyeti ile aynı ağzı kullanmış olmakla" itham etmişti. *Zafer Gazetesi*'ndeki Hikmet Yazıcıoğlu gibi muharrirlerden de benzer açıklamalar geliyordu.[133] Bu ithamlara göre CHP'liler, yakın bir tarihte kurulmuş kökü dışarıda olan Barışseverler Cemiyeti'nin büyük, ehemmiyetli ve zararlı faaliyetlerinin tezgâhtarıydı; muhalefetin hepsi bir saftaydı. DP'den yana bu tür iddialar gündeme geliyordu.

Hâlbuki CHP gibi önde gelen muhalefet kanatları ne Kore Harbi'ne ne de Batı yanlısı ülke politikasına karşıydılar. Hâlihazırda DP daha iktidara gelmeden evvel CHP Türkiye'si çoktan Batıya yönelmişti, hatta reddedilse de 11 Mayıs 1950'de NATO'ya başvurmuştu bile.[134] Ve dahi Kore Harbine katılmak onlar için de makbul bir hareketti. Muhalefet meselenin ne olduğuyla ilgili karşı bir tutum içerisinde değil, nasıl olması gerektiğiyle ilgili bir karşıtlık içerisindeydi. Ayrıca CHP itirazlarında duygusal tepkilerin de izleri vardı. Kendilerine ülke adına böyle hayati bir meselenin danışılmaması, anlaşılan epey canlarını sıkmıştı. Hele ki İsmet Paşa gibi güngörmüş, harp görmüş biri yok sayılmıştı. Anlaşılan İsmet İnönü'nü bu meselede haklı olarak alınmıştı. Kore Harbi ve BM kararlarını tasvip ettikten sonra İsmet İnönü:

> "Arzu edilirdi ki, uzun müddet iktidarda kalmış bir Partinin Başkanı sıfatıyla benim de bu meselede reyime müracaat edilsin. Büyük memleket meselelerinde, hususiyle memleket müdafaası ve harp ihtimallerinde, hükümetin muhalefet partisi ile fikir mutabakatını tecrübe etmesi, memleket birliğini sağlamak için esas tedbirdir. Hâlbuki bu mesele hakkında hükümet, Büyük Millet Meclisi'nin bile reyini almış değildir…"[135]

[133] Duman, **age,** 685.
[134] Akkaya, **age,** 12.
[135] Akkaya, **age,** 9-10.

şeklinde tepkisini ortaya koyuyordu. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek de benzer ifadelere yer vermiş, BM'ye karşı mesuliyetlerin değerlendirmesinin ne suretle gerçekleşeceğine dair açıklamlar yapmıştı.[136] Hem sahiden böylesine mühim bir karar TBMM yaz tatilindeyken gece vakti, bir nevi apar topar alınmıştı, bu yüzden vekiller bir araya gelmeli, meclis olağanüstü bir toplantıya ev sahipliği yapmalıydı. Şeklen her şey yerli yerinde gerçekleştirilmeliydi. -Ki bu talep bile hükumet yanlısı basın tarafından şiddetle eleştirilmişti.-

Yine genel sekreter K. Gülek, CHP adına durumu şu şekilde özetlemişti:

> "4.500 Türk evladı vatan topraklarından binlerce kilometre uzaktaki bir cephede harp hareketlerine iştirak ettirilirken üç milyondan fazla vatandaşın oyuna dayanan muhalefetle istişareye lüzum görülmemiş olması acıdır… Hükümetin bundan da ağır hatası, Büyük Millet Meclisinden karar almamış olmasıdır. 4.500 askerimizin yurtdışında bir çarpışmaya ve Birleşmiş Milletler adına da olsa, katılmasına hükümet yalnız başına karar verebilir mi? Anayasa ve kanunlar bakımından meclis kararı şarttır, işi sadece siyasi icaplar bakımından mütalaa etsek dahi büyük meclisin kararını almak gene lâzımdır."[137]

Bu yüzden bu kararın alınması, başta CHP olmak üzere bütün muhalefet tarafından anayasa ihlali sayıldı ve tepkilerini bu yolla dışarı vurdular. Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur da CHP ile hemfikirdi.[138] Olan biteni basından öğrendiğini belirten H. Bayur, CHP ile aynı minvalde sözler sarf etti:

> "Kore Savaşı'nın çıkması ve BM'den yardım istenmesi Haziran sonunda yani Meclis toplu iken vaki olmuştu. Hükümet bu keyfiyeti Meclise getirmeyi düşünmediği gibi Meclis tatile girdikten 15 gün sonra asker sevk etme kararını almak zorunda kalabileceğini tahmin dahi etmeyerek Meclisi toplu tutmak lüzumunu bile takdir edememiştir. Bizce hükümet derhal Meclisi toplayarak oradan bir karar almaya mecburdur. Bu fikirler her türlü particilik duygusunun üzerinde kalınarak söylenmektedir."[139]

Muhalefete göre barış ve savaş gibi önemli kararların anayasanın 26. Maddesi gereğince TBMM tarafından alınmalıydı. Muhalefetten hukuk profesörü Nihat Erim, *Ulus Gazetesi'nde* fikirlerini benzer şekilde ifade ediyor, esasen hiçbir şeyi değiştirmeyecek olsa da durumu hukuki veçhesiyle izahata girişiyordu.[140] DP'nin buna karşı getirdiği cevap ise oldukça kıvraktı: anayasanın savaş kararını TBMM'ye vermesi bir hakikatti fakat ne tür faaliyetlerin savaş nev'inden olduğu meçhuldü. DP'nin aldığı bu kararda onlara göre elbet savaş kapsamına girmiyordu. Çünkü ortada asker gönderme kararı vardı ama harp ilanı yoktu. Hem Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 39, 41 ve 42. maddeleri uyarınca BM'ye asker vermenin bir harp ilanı

[136] Toker, **age,** 81.
[137] Akkaya, **age,** 9.
[138] Aksoy, **age,** 7.
[139] Akkaya, **age,** 8-9.
[140] Bulut, **age,** 192.

olmayacağını da belirtmişlerdi. Muhalefet, görevi ülke sınırlarını korumak olan askerin dışarı çıkarılmasını bir savaş olarak yorumlarken ve bu kararın da meclis yoluyla alınması hakkında ısrar ederken; iktidara göre ise BM'nin emrine uluslararası birlikte görev yapmak üzere asker vermek bir harp ilanı değildi, BM anayasası bu anlamda hükumeti destekler mahiyetteydi.[141]

Tabii ki muhalefetten gelen tepki sadece bununla sınırlı değildi, bir de Necmeddin Sadak'ın *Akşam Gazetesi*'nde yazdıklarından anlaşılacağı üzere tatlı su yılanı muhalefeti vardı ortada. Onlar, arayı bulmaya yönelik, daha ılıman bir tavır sergiledi. Onlara göre sonuç itibariyle karar artık verilmişti, işin uzatılması beynelmilel camiada işleri zora sokacak, Türkiye'nin itibarını zedeleyecekti. Evet, bu Türkiye tarihinde ilk defa cereyan eden bir olaydı, bu yüzden büyük ve mühimdi, ama böyle olması hasebiyle beraberinde tecrübesizlikleri de getirmişti. Her ne kadar kararın meclisten geçmesi daha doğru ise de, bir kere olan olmuştu artık. Mesele kaşınıp yara haline getirilmemeliydi.

Ayrıca o dönem gündemi meşgul eden hadiseler aralıklarla cereyan etmişti, muhalif hareket birden zuhur edip büyük bir yankı uyandırmamıştı. Fakat ister bir anda ister peyderpey olsun, muhalefetin söyleminden anlaşılacağı üzere bu tür girişimler, pasif muhalefet algısını yıkmaya bir türlü elvermemekteydi. Buradan da anlaşılıyordu ki DP hükûmetinin karşısında birbirinden ayrı düşmüş gayrı müteessir bir muhalefet yelpazesi vardı. Necmettin Sadak gibi ana muhalefetten birkaç isim hariç tutulursa sahiden muhalefet etme konusunda bir çekince, bir samimiyetsizlik vardı ortada. Mesela Kore'ye asker gönderildikten, bir nevi iş işten geçtikten sonra Millet Partisi'nden Osman Bölükbaşı ve bağımsız milletvekili Kemal Türkoğlu, Kore'ye sevk edilen asakir ve Başvekil Adnan Menderes hakkında meclise 1 Aralık 1950'de gensoru önergesini anca vermişti. Üstelik bunu yaparken de "Kore'deki şanlı birliğimizin tarihimize yeni destanlar katmakta olduğu günlerde bir gensoru açılması" gibi ifadelerle Kore Harbi'ne methiyeler düzmeye devam etmiş ve ayrıca harp kararının geri alınmasını kesinkes düşünmediklerini de açıkça bildirmişlerdi. Onlar meselenin sadece resmi usule muvafık vuku bulmamasından yakınmışlardı.[142] Elbette böyle yumuşak bir muhalefet hiçbir işe yaramamıştı. Gensoru, 1 çekimser reyin haricinde meclis tarafından 39 oya karşı 311 oyla reddedilmişti. Bunun üzerine,

[141] Yaman, **age,** 236.
[142] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Toplantı 1, c. 3 (1.XII.1950): 5-6.

Başvekil Menderes, kendilerinin her şeyi hukuka riayetle gerçekleştirdiklerini, BM'ye verdikleri ahdin peşinde olduklarını, Türk askeri varmadan BM kuvvetlerinin bölgede çoktan çatışmaya başladığını, bir takım kimselerin muhalefet ederek meşru hükumeti sadece itibarsızlaştırılmaya çalıştıklarını artık göğsünü gere gere ifade edebiliyordu.[143]

Sahiden de Türkler Kore yarım adasına çıktığında BM kuvvetleri zaten en kuzeye kadar ilerlemişlerdi ve Türklerin geri planda görev yapacakları, çok geçmeden de hatıra eşyalar alıp eve dönecekleri tahmin ediliyordu. -Fakat kader hiç de tahmin edildiği gibi seyretmedi.- Bundan dolayı, muhalefetin sıkı tutumuna rağmen asker göndermek, anlaşılacağı üzere iktidar için o kadar önem arzeden bir mesele değildi. Zaten Menderes, kararı bir savaş kararı olarak değil, sulhu koruma teşebbüsü olarak izah etmişti. Profesör Ali Fuat Başgil de kendisini bu konuda desteklemiş, Fransız hükumetini misal vererek kararın kanuni selahiyete haiz olduğunu bildirmişti.[144] Açıkçası görüldüğü üzere A. F. Başgil'in açıklmaları Profesör Nihat Erim'inkinin aksineydi. Aynı mesletekten, aynı statüren kimseler, aynı yasarlara dayanarak meseleye farklı yorum getiriyorlardı. Elbette bunda siyasi tutumun tesiri büyüktü. Yine de ortada ciddi bir muhalefet gözükmüyordu.

Her ne kadar Osman Bölükbaşı gibi misallerde sert çıkışları müşahede etsek de[145] esasen bunun bir manası yoktu. Zira içerikte değil de gerçekleşme şekli üzerinden getirilen muhalefeti gerçek manası ile bir muhalefet sayamak mümkün değildi. Hiçbir eleştiri esasa taalluk etmemişti, sadece şeklen tali yorumlar getirilmişti. Bu, muhalefet etmek için, kendilerinin de var olduğunu ve söz hakkına sahip olduklarını göstermek için yapılan sözde bir muhalefetti. Nedenlerle değil de nasıllarla uğraşmaktaydı. Bunun en büyük delili de kamuoyunda herhangi muhalif bir etkinin uyandırılamaması ve meclisten sorunsuz bir şekilde güvenoyu çıkmasıydı. Hatta öyle ki İsmet İnönü, ana muhalefet olmasına rağmen "her nasıl olursa olsun" kararın meclisten geçirilmesini istemişti.[146]

Yani ciddi bir muhalefet getiriyormuş gibi arz-ı endam eden muhalifler, tumturaklı bir tepki göstermekten öteye geçememişlerdi. Muhalefet adına sadra şifa

[143] Akkaya, **age,** 10.
[144] Tahsin Yazıcı, **Kore Birinci Türk Tugayında Hatıralarım,** 1 bs. (İstanbul: Ülkü Basımevi, 1963), 39.
[145] Kore'ye gönderilen birlikler seçkin mi yoksa standart birlikler olup olmamasına dair sual veya "4500 kişinin hayatı üzerinde karar vermek hakkı yalnızca TBMM'ne aittir" gibi çıkışlar
[146] Haytoğlu, **age,** 86.

bir şey söylememişlerdi. Sadece memlekette kendilerinin de var olduğunu ve söz haklarının bulunduğunu göstermeye çalışmışlardı. Bu yüzden, işte bu muhalefet, Kore'ye asker göndermeye karşı durmak şöyle dursun, aksine ses getirmesi muhtemel esas muhalefeti de yarı yolda bırakmıştı. Zira Adnan Menderes, keyifle güvenoyu aldıktan sonra karşısına gelen bütün muhalif söylemleri "zehirli propaganda"[147] olarak tanımlamaktan kendisini artık alamıyordu. Onun için basit ve zayıf muhalefete karşı böyle davranmakta herhangi bir beis yoktu, bu yüzden herhangi bir tereddüt de göstermedi. Söylemler sertleşti. Zira yapmacık bir muhalefetin önünde yapılacak başka bir şey de yoktu zaten.

Basın dünyasının muhtelif çevrelerinden gelen meşhur isimlerin eleştiri ve destekleri de benzerdi. Mesela Peyami Safa, ABD'den alınan yardımların diğer ülkelere nazaran az olmasına ve Türkiye açısından bir bağlayıcılığı olmamasına rağmen niçin onlardan fazla gayret gösterilip fazla destek verildiğine, bu muazzam yardımın yanından muazzam kayıplar verdiğimize bir türlü anlam verememişti. Fakat temenni ve tavsiye olduğundan kuşku yok ki nükleer silahların Çin gibi komünist ülkelerin sayı üstünlüğüne karşı kullanılabileceğine, anlaşılan kafası iyi yatmıştı.[148] Öyle ki 3. Dünya Savışının çıkma ihtimaline karşı temkinli yaklaşım sergilemekle suçladığı ABD'den bile bu yolla daha ABD'ci olmayı başarabilmişti.

Bu bakımdan tek düze muhalefetten gelen basit eleştirilere karşı Fuat Köprülü'nün "Böylesine milli bir davayı iç siyaset meselesi haline getirmeyi" diyerek esefle kınaması yersiz değildi. Meselenin milli olduğu her ne kadar su götürse de gereksiz yere muhalefet ederek meseleyi uzatmak yersizdi. Zira onlar her şekilde gerçekleşmesini istetikleri bir şeye itiraz ediyorlardı. Dolayısıyla bu şekilde muhalefet edenler, böyle yapmakla esasen gerçek bir muhalefet icra etmemişlerdi; göstermelik, sahte bir muhalif konumuna düşmüşlerdi. Bu sayede aslında içeriğe muhalefet edebilecek kendi kitlelerini pasifize etmiş, onları bünyesinde tutmakla da muhalefet şeklinin veçhesini sabit tutmuş oluyorlardı. Bu şekilde esas muhalefeti bir nevi içeriden yıkmış bulunuyorlardı.

Gerçekten de asla uygun düşmeyen bu tür muhalif söylemler, bütün şaşasına rağmen hükumet tarafından bile ciddiye alınmayacak bir seviyedeydi. Mesela Osman Bölükbaşının sert çıkışları bütün sertliğine rağmen kimse de başka bir intiba

[147] Bulut, "38. Enlemde Güç", 195.
[148] Çetin, **age,** 48-49.

uyandırmamıştı. O, sadece gönderilen birliklerin kalanların yanında nasıl bir seviye farkı oluşturduğu gibi hükumeti nazardan düşürecek müphem sualler etmekle iktifa ediyordu, Kore'ye neden birlik gönderildiği hakkında suale vurulacak bir yorumda bulunmamıştı. Bu yüzden sualleri ciddiye alınmadı. Menderes "Memleket menfaatleri bu soruya cevap vermemeyi icap ettirmektedir." demekle meseleyi geçiştirmişti. Sahiden bu hükumet için basit bir işti.

Sadece meseleyi yine memleketin ve milli değerlerin menfaatine getirmek, bu menfaatin himayesi ve muhibbiliğini politik bir manevra ile sadece hükumete hasretmek, her türlü muhalefete fazlasıyla yetiyordu. Hükumete göre getirilen her eleştiri ülkeyi içeriden yıkmaya yönelikti. Bu bir tehditti. Ülkedeki birlik ve beraberliği sarsmamak gerekiyordu[149]; dışarıya tek parça olduğumuz, içeride komünist barındırmadığımız kanıtlanmalıydı.

Yine de herkes muhalif değildi. Bu sahte muhalefete rağmen, DP'ye ve Kore Harbi'ne yönelik dürüst destek de vardı. Bunların başında da örgütlü siyasi yapılardan ve kuruluşu DP'den bile önceye dayanan Nuri Demirağ'ın başını çektiği Milli Kalkınma Partisi (MKP) vardı. Yine DP'nin sözcülüğünü yaptığı *Zafer* gibi gazetelerde dönemin meşhur simalarından muhalefete karşı söz alan isimler: Ahmet Muhip Dranas -kendisi muhalefeti tahrikçi bulur- ve Behçet Kemal Çağlar gibi kişiler mevcuttu.[150]

Yine menfaat gereği destekte bulunanlar bir yana bırakılırsa, samimi bir şekilde, hatta DP'nin içinde bile karara muhalefet edenler vardı.[151] Fakat bunlar azınlığı teşkil ediyordu. Ekseriyetle gerçekten bir itiraz getirebilen şüphesiz Barışseverler Cemiyeti'nin başını çektiği komünistlerdi, en çok sivrilen komünist örgütlenme bu idi. Komünistler Türk askerinin emperyalizmin emrine paralı asker olarak girdiğini düşünüyordu.[152] Bu yüzden memlekette hızlı bir şekilde komünistlere karşı bir kovuşturma başlatılmıştı. Mesela "komünist" propagandası yapmak ve milleti kışkırtıp fitne çıkarmak suçlamalarıyla İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde bir takım neşriyatların yayın hayatına son verilmişti. Yabancı yayınlar da denetim altına alınmıştı.[153] Öyle ki, gerçek muhalefetin bu noktadan gelmesi, artık her nereden

[149] Yaman, **age,** 237.
[150] Çetin, **age,** 50.
[151] Akkaya, **age,** 7.
[152] Belli, **age,** 212.
[153] Bulut, "38. Enlemde Güç", 196.

muhalif bir ses çıkarsa çıksın, öyle olsun veya olmasın onun komünistlikle itham edilmesine sebep oluyordu. Bu yersiz bir tutum değildi. Gerçekten de görünen odur ki esas muhalefet, komünist cenahtan gelmişti. Çünkü getirdikleri eleştiri diğerleri gibi herhangi bir benlik ispatı gayesi taşımamaktaydı. Hatta komünist sıfatını kasten gizliyorlardı. Ayrıca onların eleştirisi sadece işin usulüne değil -ki karar alınır alınmaz bunu da hızlı bir şekilde yaptılar, kararın Türkiye ve BM anayasasına aykırı olduğunu bildiren bir dilekçeyi 27 Temmuz 1950'de meclise gönderdiler-, bilhassa sorgulayıcı biçimde içeriğine dairdi. Tesirsiz ve yapmacık muhalefetin aksine, cemiyetin yaptıkları çalışmalara ve söylemlerine bakıldığında, onların meselenin aslıyla, keyfiyeti ile ilgilendikleri hemencecik ortaya çıkıyordu. Bu yüzden muhalefette asıl bedeli de onlar ödemişti. Her muhalif öyle olmasa da onların adıyla çağrılmıştı.

2.3.2.4. Komünist Karşıtlığı ve Kore İçin Propaganda

Tabii ki hükumet önüne geleni komünist ilan etmekle yetinmemişti. Devletin bütün imkânları onun elindeydi. Bu yüzden yine esas muhalefet komünistlerden geldiği için DP, devletin bir propaganda aygıtı olarak Diyanet İşleri'ni kullanılmıştı. Mesela milli mücadele yıllarından hayatının sonuna kadar cumhuriyet rejiminin yanında duran, dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki, müminlikle komünistliğin uyuşmayacağını, komünizmin dinsizlik olduğunu bir anda dile getirivermişti.[154] "Komünistliği ve ne şekilde olursa olsun bütün tatbikatını İslamiyet katiyetle reddeder… Komünistliğe karşı gelebilecek en kudretli silah, iman ve ruh kuvvetidir." demişti.[155]

Sahiden de dini ve maneviyatı bu yönde telkin etmek Türk toplumunda işe yarar bir şeydi. Öyleki bu komünist karşıtı söylem on yıllar boyunca İslamcı camiada yerini koruyacaktı. Açık bir şekilde benimsenecekti. Kore Harbi'ne İslami, milli ve manevi bir hava vermek adına, gönderilen vatan evlatları için her fırsatta dualar edilmiş, Kuran ve mevlitler okutulmuştu. Mesela Türkiye Anıtlar Derneği, 10 Aralık 1950'de Kore Harbi ve askerlerimiz için Süleymaniye Camii gibi sembolik bir yerde, Kuran-ı Kerim'in hatmedilmesi ve mevlit okutulması organizasyonunu tertip etmiş ve birçok devlet ricalini de buraya davet etmişti. Diyanet İşleri Başkanı A. Hamdi Akseki'nin ve yabancı devlet adamlarının haricinde resmiyetin dışında yaklaşık

[154] Bulut, "38. Enlemde Güç", 196.
[155] Duman, **age,** 674.

30.000 kadar vatandaş buraya akın etmişti.[156] Ayrıca askeri kimliğe sahip birinci ordu müfettişi Şükrü Kanatlı'nın da camiye gelmesi Kore Harbi adına hiç de şaşırtıcı değildi. Hakeza Edirnekapı Şehitliğinde mevlit okunması da dönemin bu dini havayı perçinleyici etkenlerinden biriydi.[157]

Tabii bu merakları üstüne celbeden, önde gelen bir toplanmaydı. Ki bundan evvel İstanbul dışında da bir benzeri gerçekleşmişti. Diyanet İşleri müfettişlerinden Mehmet Münir İrşadi, Bursa Ulu Cami'de doğrudan Adnan Menderes'in sözlerine atıfta bulunarak insanları komünizme karşı harekete geçirmişti.[158]

Ayrıca Diyanet İşleri Başkanı A. H. Akseki, Kore'de muharip tarafların çatışmasını iyilik ve kötülük kavgası olarak nitelerken aynı zamanda, bunda daha da ileri gidip Kore harbinin inananlarla inanmayanlar arasında geçtiğini, bunun kuru bir toprak kavgası olmadığını Müslümanlara tebliğ etmişti.[159] Bununla beraber Kore'nin "Allah yolu" olduğu da vaaz edilmişti. Sonuç itibariyle Kore'yi savunmak Türk yurdunu savunmaktı.[160] Zaten hâlihazırda Akseki, ağustos ayında Kore Harbi'ni cihat saymış[161], ölenlerin ise şehit olduğuna dair fetvasını vermişti.[162] Kuran ve İncil'den referanslarla bulduğu her kaynaktan barış ve kardeşliğin ne kadar kutsal olduğundan sık sık dem vurmuştu. Böylece şehitlik konusunda insanların içini rahat ettirmeye çalışmıştı. Yine de Türkiye'de şehitlik bahsinde bununla yetinilmemişti. Milliyetçiler Federasyonu'nun 14 Aralık 1950'de İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda düzenlediği konuşmada kürsüye Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri gibi bir devlet adamının yanı sıra Nureddin Topçu gibi meşhur isimler de çıkmış ve şehitlik üzerine uzun uzadıya bilgiler vermişti.[163] Hükumetten siyasi isimlerin de bu tür sivil kuruluşlarla beraber hareket etmesi, o dönem yapılan faaliyetlerin planlı ve iş birliği içerisinde yürütüldüğünü göstermekteydi.

Bu dini faaliyetler askerler üzerinde de etkindi. Öyle ki askerlerin vatan sathında gemilere binmeden evvel son durağı olan İskenderun'da bayram namazında vaizin seferle ilgili destekleyici herhangi bir şey demeyişi, birliklerin başındaki Tahsin

[156] Bulut, "38. Enlemde Güç", 198.
[157] **Milliyet**, 22 Ocak 1951, 2.
[158] Duman, **age,** 674.
[159] Bulut, "38. Enlemde Güç", 198.
[160] Yaman, **age,** 241.
[161] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu**, Parti Tarihi Türkiye Komünist Partisi: Arayış Yılları 1927-1965 Cilt 2** (İstanbul, 2021), 242.
[162] Haytoğlu, **age,** 86.
[163] Çetin, **age,** 57.

Yazıcı'nın epey canını sıkmıştı. Hocaya ciddi bir şekilde sinirlenmişti. Çünkü dediği gibi "tekbirlerle Tanrı huzuruna tam bir iman ve huşu'le çıkarak ilahi emrini yerine getirmenin ve yine onun emriyle, Allahsızlara karşı açılan milletlerarası bir sefere giderken ilahi yardımını niyaz etmenin dini bir arzu olduğunda şüphe edilmezdi."[164]

Aynı dini hava milliyetçi bir şekilde basında da kendine yer bulmuş, bu şekilde diyanetin çabaları desteklenmiştir. Onuncu Yıl Marşı'nın yazarı Mehmet Kemal Çağlar'ın "Tecellinin En Güzeli" adlı yazısı buna en güzel misaldir. Kendisi önce bir takım çevrelerin "din elden gitti, millet elden gitti, anane ve mukaddesat elden gitti" nev'inden sözlerinin tesiri altında kalarak ye'se düştüğünü belirtir. Fakat Kore'ye giden bu gençlerin milli şuuru tam, ecdada yakışır, dindar müminler olduklarını harbe katılmaları vesilesiyle kendisine kanıtladığından bahsetmiştir. Ayrıca meşhur bayrak şairi Arif Nihat Asya da benzer sözleri ettikten sonra Kore'de dış düşmanla savaşılırken kendilerinin de iç düşman komünistlerle içerde savaştıklarını zikretmiştir.[165] Feridun Fazıl Tülbentçi de Kore harbine tarihi bir alt yapı hazırlayarak yine milliyetçi ve hamasi bir tavırla söylemini devam ettirmiştir.[166] Yine, ayrıca ismi meşhurlardan Adnan Adıvar, Galiçya fecaati ile Kore'yi bir tutarak Kore'nin savunulmasını da vatanın savunulması olarak yansıtır. *Orkun*'daki yazarlardan Nuri Tarhan'ın da milli söylemleri de yukarıdakilerden pek farklı değildir.[167] Bu dergide tarihi düşman Ruslarla bir hesaplaşma havası sezilir. Bu yüzden milliyetçi söylemleriyle öne çıkan ve tarihi referanslar ortaya atma konusunda en maharetli olan *Orkun Dergisi*, bu konuda dikkatleri en çok üzerine çekendir. Zira Kore Harbi meselesi üzerinde en çok onlar durmuştur. Öyle ki meseleyi vakt-i atikte kalan Çin-Türk muharebelerine kadar götürmüşler ve ABD birliklerinin çekilirken Türklerin süngü ile harbe devam etmelerini kahramanlığın dozajını taşla, sopayla savaşa devam etmeye varıncaya kadar artırarak anlatmışlardır.[168] Böylece esasında ABD'li kuvvetleri korumak üzere öne sürülen birlikler üzerinden büyük bir hamaset devşirilmiştir. Gazete ve dergideki inceleme, tefrika roman ve hikâye nesirlerinin yanı sıra şiir olarak da aynı hamasi hava işlenmiş, harp efsaneleştirilmiş ve tarihsel alt yapı hazırlanmıştır.[169]

---

[164] Yazıcı, **age,** 81-82.
[165] Çetin, **age,** 57.
[166] a**ge,** 52.
[167] **age,** 57.
[168] **age,** 56.
[169] **age,** 62-63.

Bu tür milliyetçi ve dini[170] söylemler öne sürülse bile Türklerden çok uzakta yaşayan Kore halkının mazlum olarak vurgulanması ve onların yardıma aç olarak içtenlikle Türk askerini beklediklerinin söylenmesi, askerleri harbe teşvik etmek kadar kamuoyunda da -Kore'nin başına gelenlerden ders çıkararak- destek toplamaya yönelikti. Mesele sadece Kore ve Kore milleti değildi, Türk milletinin istikbalinin de tehlikede olduğu, binaenaleyh "demokratik, hür, barışçı" dünyanın, yani Batı dünyasının akıbetinin de tehdit altında olduğu aynı zamanda vurgulanıyordu. Hatta bu söylem askerlerden ziyade halka yönelikti. Çünkü asker, emir eriydi, mecburiyet altındaydı. Fakat ahalinin nazarında meseleye itibar kazandırmak, onların rızasını sağlamak daha mühimdi. Esasında aranan halk desteği idi. Bu yüzden ciddi bir kamuoyu oluşturmada bütün imkânlar sarf edilmiş ve başarılı olunmuştu.

Yine buna mukabil Kore Savaşı'nı desteklemeye yönelik seküler yorumların geldiği de görünüyordu. Mesela Zihni Hazinedaroğlu "Kore 'Şehitlerinin' Aziz Hatırasına" diye ithafta bulunduğu yazısında "…Kore topraklarında çıkan savaş, fikrî bir kaynağa dayandığı ve din için girişilen savaşlardan ayrı bir hususiyet taşıdığı için daha saf ve daha berraktır." şeklinde Kore Harbi'ne bir güzelleme de bulunmuştu. Aynı şekilde Kemal Özgür namında kimse de meselenin insanlık savaşı olduğunu aynı düşünceye yaslanarak savunmuştu.[171] Hüseyin Cahit Yalçın da 3 Aralık 1950'de Ulus'taki "Mehmetçiklerimiz" adlı yazısında, yazının başlığına rağmen benzer sözlere başvurmuştu.[172] Böylece her ne taraftan olursa olsun devrin edebiyat ve fikir çevrelerinin de aynı amaca hizmet etmekle ne kadar bahtiyar oldukları ortaya çıkmaktaydı.

Zaten komünist karşıtlığında ve propagandada kullanılacak devlet aygıtları Diyanet İşleri'nden ve dini alandan ibaret değildi. DP daha fazlasıyla mücehhezdi. Mesela Adalet Bakanlığı bu kızıl düşmana karşı Halil Özyörük'ün reisliğinde yeni bir ceza kanunu hazırlamaya başlamıştı bile. Bu saatten sonra artık komünistlik bütün kötü şeylerin adı olmayı hak ediyordu. Ayrıca Milli Savunma Bakanlığı da askeri

[170] Dini ve milli propagandaların halk arasında bu kadar tutması, elbette dönemin haletiruhiyesi ve taşra nüfusunun ekseriyeti teşkil ettiği insan tipleriyle alakalıydı. Dini ve siyasi bilgi azdı. Devletle bağı olmayan bağımsız sivil kuruluşların sayısı azdı. Bu yüzden komünistlerin haricinde pek de farklı bir ses gelmiyordu. Hâlbuki günümüzde dinin ve milli söylemlerin bir propaganda aracı olarak kullanıldığı, artık fazlasıyla sarih hale gelmiştir. Ayrıca Kore Harbin'de ekalliyetten -Rum, Ermeni, Musevi ve hatta Süryani asıllı- savaşa gönderilen 17 gayrimüslim er de mevcuttu ve bu dini-milli hava içerisinde kimse onları sorgulamamıştı.

[171] Çetin, **age,** 56.

[172] Yaman, **age,** 240.

vurguyu sağlamak ve toplumun askeri havaya büründürülmesi için askeri anıtların dikilmesine ve tadilatına başlamıştı. Kore hakkında basın yayın faaliyetlerinde de bulunuyordu. Kore'deki askerlerden gelen mektupları yayınlıyor hatta bu konuda kitap dahi basıyordu. Evladını kaybeden ailelere ise madalya takıyordu. Zaten devlet, kaybı olan ailelerin yalnız bırakılmayacağına dair çoktan güvence vermişti. Milli Eğitim Bakanlığı ise bu vetirede okulların adını toprağa düşen askerlerin adıyla değiştiriyordu.[173]

Sivil kanatta ise Türk Milli Talebe Federasyonu,[174] Türk Gençlik Teşkilatı ve İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği gibi hükumet yanlısı sivil topluluklar da Kore ve komünistler adına alınan kararları tüm selabetleriyle desteklediklerini açıkça bildirdiler, yaptıkları toplantılarla da bunu yeterince açığa vurdular. Hatta İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği'nin komünizme karşı düzenlediği toplantıya, ayrıca kendilerinin komünist olmadığını kanıtlama ihtiyacı duyarak kendilerini temize çıkarmak üzere muhalefet partileri mümessilleri de katıldı. Bu da yine muhalefetin etkisiz, göstermelik bir muhalefet olduğunu kanıtlıyordu.

Yine öğrenci hareketlerinden gelenler bununla sınırlı değildi, Türkiye'nin önde gelen liselerinden Galatasaray Lisesi talebeleri, şoven bir hareketle kanlarını önce kavanozda bir araya getirip sonra da Türk bayrağı yapmak üzere bir bezi onunla boyamıştılar. Kanla yapılmış bu bayrağı ise Kore'ye göndermiştiler. Buna mukabil, bayrağı teslim alan Kore'deki Komutan Tuğgeneral Tahsin Yazıcı, bir teşekkür yazısı kaleme almış ve bu yazı da *Kaynak Dergisi*'nde yayınlanmıştı.[175] Benzer bir şeyi de Kars Lisesi öğrencileri yapmış, kanlarıyla ortada ay yıldız kalacak şekilde Türkiye haritası çizmişlerdi. Kanlarını doğrudan kavanozda göndermek isteyenler ise Konya'dan çıkmıştı. Yine Ankara'daki "Üniversite Talebeler Birliği" de bir benzerini yapmıştı. Kız talebelerin diktiği bayraklar, üniversite bayrakları, Kore'ye gönderilmiş ve oradaki sancaklarla desteğin nişanesi olarak takas edilmişti.

Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in Kore Harbi'ne gönüllü olarak katılmak istemesi de (savaşa katılmamıştır) yerli ve yabancı basında ilgi uyandırmıştı. Öyle ki yabancı basın Atatürk'ü öne sürerek Atatürk'ün şekillendirdiği Türkiye'ye siyasi ortamdan tutun kadın haklarına dek methiyeler düzmüştü. Hâlbuki Türkiye'ye

[173] **Milliyet**, 23 Ocak 1952, 2.
[174] Akkaya, **age,** 8.
[175] Çetin, **age,** 56.

bakışları önceden bu kadar olumlu değildi. Anlaşılan Türkiye siyaseten de olsa Batıda kabul görmeye başlamıştı.

Ayrıca komünistlerin Atatürk üzerinden barış söylemi kurmalarının aksine, yine Atatürk üzerinden Kore Harbi'ni meşrulaştırmaya çalışanlar da vardı. Mesela savaşı destekleyen bir misale bakacak olursak, *Kaynak Dergisi*'nin Kore özel sayısında (Mart 1951) giriş metnini yazan Avni Dökmeci, "kin tohumları serpmeyen ve en büyük savaşları yapmasına rağmen bir barışsever olan Atatürk'ün, çocuklarının da bugün dünya insanlığı için savaştığını" söylemişti.[176]

Yine memleketin birçok köşesinde mitingler tertip edilmesi de manevi kuvveti diriltiyor, kitleleri galeyana getiriyordu. Bu mitingler milli duyguları coşturuyor ve insanları militarize ediyordu. Bu durumun salık verilmesi, hatta desteklenmesi komünizme karşı bilinçli bir hareketti. 9 Aralık 1950'de Milli Türk Talebe Birliği tarafından düzenlenen miting buna güzel bir örnekti. Burada komünizm her fırsatta yerilirken "mehmetçik" yüceltiliyordu. Şehit düşenler için saygı duruşunda bulunuluyor, gerekirse kendilerinin de savaşa hazır oldukları belirtiliyordu.[177]

Binaenaleyh Kore'den yapılan radyo yayınları, asker yakınlarının ve ahalinin daha fazla müteessir olmasına sebep veriyordu. Kore ile ilgili hamasi haberlerin basında günü gününe aktarılması da halktaki coşkulu vaziyeti canlı tutuyordu. ABD'de "Voice of America" ne ise Türkiye'de de "Ankara Radyo'su" o idi. Bu kanal aracılığıyla 15 Ekim 1950'den itibaren düzenli olarak Kore Hakkında bilgilendirme yapılıyordu.[178] Bu açıdan radyo, kamu siyaseti alanında, kamuoyu oluşturma ve yönlendirme, insanları birleştirme ve komünistleri ayrıştırma manasında önemli bir rol oynamıştı. *Gülizar* ve *Radyo Gazetesi* haber yoğunluklu radyolar olması hasebiyle Kore Harbinde kamu desteği oluşturmak bakımından yoğun programlar hazırlamıştı. İktidar partisinin destekleyici yorumları dillendirilirken muhalif söylemler ise ekseriyetle göz ardı edilmişti.[179] Bu süreçte özel veya devlet radyoları, bir nevi DP'nin kendi yayın organları haline gelmişti. Bu radyolarda üstelik ABD ile yakınlaşmayı sağlaması için "Marshall Planı, Birleşmiş Milletler Saati ve NATO Saati… UNESCO

[176] Çetin, **age,** 55.
[177] Yaman, **age,** 241.
[178] Kanalın açılışında milletvekilleri kadar Kore'ye giden askerlerin ailelerinden bazı mensuplar ve Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İnce ile Genelkurmay Başkanı Mehmet Nuri Yamut'un bulunması, mesele açısından manidardır.
[179] Serdar Analı, Esra İlkay Keloğlu-İşler, "Voice of America'dan Ankara Radyosu'na: Kore Savaşı'nda Kamuoyu Oluşturma", **İleti-ş-im,** s. 22, (2015): 89-90.

Gazetesi" gibi bir takım hususi yayınlar da hazırlanmıştı.[180] Gazeteler okur-yazar ve daha çok şehirli nüfusa hitap ederken, radyo ise o dönem nüfusun çoğunluğuna şamil olan taşra insanını daha çok etkilemişti.

Tabii ki bu heyecanı diri tutmak için her yol denenmişti. Bunda sivil girişimlerin de payı vardı. Her ne kadar radyo kadar kitlelere ulaşma imkânı olmasa da o dönemler tiyatroyu da propaganda amaçlı kullanmakta gecikmemişlerdi. Mesela sivil bir girişim olarak Sadi Tek'in Kore'den Geliyorum – Millî Büyük Destan piyesi oynanmıştı. Fakat bu oyun dahi en fazla şahsi gelir etmekle itham edilmiş, gelirlerinin yılbaşı hediyesi olarak Kore'de can veren askerlerin ailelerine verilmesi istenmişti.[181] Tiyatrolar kadar sinemalarda da Kore ve Milli Mücadele dönemine dair filmler yer alıyordu.

Adnan Menderes hükumeti basın özgürlükleri vaatleri ile zaten birçok kimsenin kalbini kazanmıştı. Onlara maddi açıdan devlet desteğini ön görüyordu. Hali hazırda kendisine bağlı yeterince de yayın organı vardı. Bu yüzden Kore Harbi'ne katılma haberi daha duyulur duyulmaz hükumet yanlısı basın tarafından hızlı bir şekilde alkışa tutuldu. Aynı merciler tarafından sorgulayıcı veya muhalif sesler ise ansızın taşa tutulmuştu. Bu da basındaki hareketin planlı programlı olduğuna, mesele için önceden hazırlık yapıldığı manasına geliyordu. Hükumet yanlısı basın, savaşa girilmesi meselesini "barışın korunması" olarak öne sürmüştü. Savaş süreci boyunca da böyle yapmaya devam etti. Hükumete bağlı basının planlı vurguları bununla sınırlı değildi elbet. BM'ye karşı verilen sözlerin, taahhütlerin yerine getirilmesinin "zorunluğu" da çok vurgulanmıştı. Binaenaleyh demokrasi,[182] SSCB ve kızıl komünist tehlikesi[183], Kore Harbi'ne gönüllülük ve harbin memleket adına yüceltilmesi, güvenlik[184], ABD desteği[185] ve güzellemeleri (dost ve müttefik), dünyadaki diğer ülkelerle bir safta olma, halkın hükumeti ve harbi desteklemesi basında üzerinde öncelikle titrenilen meselelerdir.[186] Bu meselelerde elbette dış haber kaynaklarının da fazlaca tesiri olmuştur.

---

[180] **age,** 90.
[181] Çetin, **age,** 51.
[182] Beynelmilel camiada komünist bloğa karşı "demokratik blok" söylemi bütün devletlerce öne sürülmüştür
[183] Komünist korkusu abartı üzerinden yeniden icat edilmiştir.
[184] SSCB'ye karşı bizi kim koruyacak?
[185] Mali yardımlar ve ticari ilişkiler.
[186] Analı ve Keloğlu-İşler, **age,** 91.

Bununla beraber yapılan faaliyetler bu vetire içerisinde sadece memlekette üretilen havadislerle sınırlı kalmadı, ayrıca ABD ve -İngiltere, Fransa, İspanya gibi- Batı Avrupa ülkelerinde Türkiye'yi övücü mahiyette gazetelerde, radyoda ve televizyonlardaki haber ve görüntüler[187] de Türk basınında hamaset raddesi artırılarak halka aktarıldı.[188] Yabancı basın kahraman olarak kendi kuvvetlerini ilan ediyorken mutlaka Türkleri de beraberinde zikrediyorlardı. Dünyanın Türkiye'den bahsetmesi elbette kıvanç duyulacak bir işti. Türkiye yedi düvelle mücadele eden yalnız bir ülke değildi artık. Ayrıca yerli isimler, dışarıdan da konuk oldukları yayınlar aracılığıyla yurda mesajlar gönderiyordu. Mesela 20 Ağustos'ta Londra BBC radyosunda milletvekillerinden Suat Hayri Ürgüplü ve Ziyad Ebüzziya, yabancı devlet adamlarının Türkiye'yi takdir etmelerinden bahsediyorlardı. Bu Kore Hakkında alınan kararın ne denli doğru olduğunu halka kanıtlamaya yönelikti.[189]

Savaşın ilerleyen safhalarında memlekete dönen yaralı askerlerin devlet ricali tarafından ziyaret edilmesi ve yekvücut olarak basında takdim edilmesi de toplumun savaşa karşı muteber nazarını destekleyen amillerden biri olmuştu. Kore'deki şehitliğe Anıtkabir'den gönderilen toprak da vatan toprağı olması bakımından ayrıca anlamlıydı.

Halkın desteğini almaya yönelik yapılan bütün bu faaliyetler istenilen sonucu vermişti. Bir haftada Kore Harbi için on bin gönüllünün toplanması, Milletvekili Senihi Yürüten'in Kore Harbi için kurduğu derneğe ilk günden üç bin kişinin başvurması,[190] yapılan propagandanın ne denli kuvvetli ve işe yarar olduğunu fazlasıyla kanıtlıyordu.

2.3.2.5. Basın Ve Sivil Örgütler Bakımından Öncesi ve Sonrasıyla Dönemin Türkiyesi

DP doğup iktidar olmadan evvel bile CHP'nin içinde de değişim rüzgârları çoktan esmeye başlamıştı. Yine de DP hükumeti de söylemleri ve ilk dönemki icraatlarıyla CHP dönemini özgürlükler bağlamında fazlasıyla aşmıştı. Özellikle tek

[187] Bulut, "38. Enlemde Güç", 200-201.
[188] Dış basındaki haber başlıkları: "Amerikalılar Türkler Sayesinde Kurtuldu", "Harikulade Dövüşen Türkler Üstün Çin Çemberini Süngü İle Yardılar", "İki Gün Evvel Savaşa Giren Türkler Harikulade Kahramanlık Gösterdiler", "Harikulade Dövüşen Türkler Üstün Çin Çemberini Süngü İle Yardılar" "Sekizinci Ordu, Sağ Kanadını Tutan Türklerin Müthiş Çin Akını Karşısında Tek Adım Gerilememesiyle Çevrilmekten Kurtuldu"
[189] Analı ve Keloğlu-İşler, **age,** 92.
[190] Haytoğlu, **age,** 83.

parti döneminin baskıcı ve tekelci tutumu artık o kadar da gözle görülmüyordu. Öyle ki demokratik hayata geçme sürecinde DP, iktidara gelmeden evvel söylemleri ile oldukça liberal ve özgürlükçü bir izlenim vermişti ve 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra iktidar yıllarının en başındaki uygulama ve hareket serbestliği ile demokratik ve rahat bir ortam yaratıldığı havasını ülke çapında yaymıştı. Peki, bu özgürlük kimin içindi, ne içindi? Sınırları neydi? İşte asıl mesele de burada düğümleniyordu. Zira özgürlük herkese eşit dağıtılmıyordu ve hiçbir şey başladığı gibi devam etmiyordu.

Ne şüphe ki bu yumuşak başlı tutum aynı zamanda Batı âlemine de Türkiye adına bir göz kırpmaydı. Her ne kadar henüz iktidardayken CHP de kendi içerisinde bir dönüşüm döneminde olsa da geçmiş yılların CHP'sinin tek partili baskıcı tavrının halk üzerinde birikmiş tesiriyle kıyaslandığında Demokrat Parti Türkiye'sinde durum sahiden de böyle iç açıcıydı. Zira CHP döneminde dışarda Nazilerin de yükselişiyle Türkiye'de benzer şeyler zuhur etmişti. "Tek millet, tek parti ve tek şef" anlayışı vardı. Bütün ipler İ. İnönü'nün elindeydi. -Zaten ne kadar dönüşürse dönüşsün CHP'nin bu intibadan da uzun müddet kurtulacağı yoktu.- Öyle ki CHP birçok sivil örgütlenmenin önüne geçmişti. Mesela meseleye sivil örgütler ve ifade özgürlükleri bağlamında bakacak olursak bu duruma delil olarak 1945 ve 1946 yıllarında aynı isimle[191] kurulan dernekler başlarında dönemin meşhur -Ali Fuat Başgil, Fevzi Çakmak ve Tevfik Rüştü Aras gibi- simaları olmasına rağmen takriben üç ay içerisinde kapatılmıştı. Nihat Erim'in[192] başını çekenler arasında yer aldığı ve dergi çıkarma yoluyla insanlara seslenen bir diğer sivil örgütlenme "Birleşmiş Milletler İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Sağlama ve Koruma Türk Grubu" da 1946 yılında kapatılan dernekler arasındadır.[193] CHP Türkiye'sinde sivil hareketlerin kaderi işte tam olarak buydu ve DP, akıllıca bir şekilde muhalif söylemini bunun üzerine inşa etmişti. İktidara geldiğinde de ilk işi bu durumu aşmak oldu.

Tabii, yeni doğan bu özgürlük ortamının dönemin dünya ile beraber değişim serüvenine, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerine, geçmişe, dönemin yaşam şartlarına, -bütün bunların sayesinde CHP'ye karşı büyük bir eleştiri alanı açılabilen- DP'nin büyük umutlar vadeden söylemine binaen ve CHP'ye, bilhassa CHP'ye karşı bir

[191] "İnsan Hakları Derneği"
[192] Başına gelenlerden tecrübe ile daha sonraki zamanlarda demokrasinin üstüne şal örtülmesini istemiş, bu yüzden de Aziz Nesin tarafından kendisine Şalcı lakabı takılmıştır.
[193] M. Nazan Arslanel, Berkan Hamdemir, "Türkiye'de İnsan Haklarını Koruma Amaçlı Sivil Toplum Örgütleri", **Ekev Akademi Dergisi,** s. 48, (2011): 26-27.

özgürlük ortamı olarak doğduğunu,[194] bu özgürlüğün de CHP'nin dışlandığı kadar CHP ile de aynı görüşte bir sınırının, bir kesişim kümesinin olduğunu da iyi bilmek gerekir. Mesela CHP'ye muhalif olarak, özellikle DP'ye bağlı (*Hürriyet, Milliyet* ve hususiyetle *Zafer, Kudret* gazeteleri gibi) farklı sesler, daha DP iktidara gelmeden evvel 1948-1949 yıllarında yayın hayatına başlamışlardı ve muhalif konumundaydılar. Bu muhalif sese rağmen CHP ile ortak oldukları nokta, Batıya yönelimin devam ettirilmesi ve komünistlerin bastırılması meselesi olmuştu. Zaten gazetelerin yurtdışındaki haber kaynaklarına dikkat edecek olursak hususiyetle Sovyet ve komünist karşıtı ülke ve haberleri seçtikleri görülmemektedir.[195]

Gelgelelim DP yanlısı gazeteler, muhalefet onlarla hemfikir olsa dahi muhalefetin üzerine gitmekte çekinmemişlerdi. Bu gazeteler bizzat DP'nin sözcülüğünü yapmışlar ve devletin basın özgürlüğü adına yaptığı icraatlerden muhalefetin çok ötesinde menfaat temin etmişlerdi. Bu yüzden DP'nin açtığı özgürlük ortamı, kuvvetini CHP'ye karşı olmaktan alıyordu. Özgürlük, önce iktidardakinlere ve etraflarına bir özgürlük olarak doğmuştu. Öyle ki DP'ye bağlı olarak ve onun sözcülüğünü yapan gazeteler, resmi ilan alma haklarından tutun kâğıt temin etmeye kadar devlet desteğini sonuna kadar görmüşlerdi. Fakat aynı desteğin muhalefet gazeteleri adına gösterildiğini söylemek pek mümkün değildi. Hele ki komünistler gibi baş düşmanlara imtiyaz vermek şöyle dursun, onlara herhangi bir hareket alanı dahi tanınmıyordu.

DP, gazetelerini (*Hürriyet, Milliyet* ve hususiyetle *Zafer*, *Kudret* gibi) siyaseten bir propaganda aracı olarak kullandığı kadar halk arasında bir taban kazanma aracı olarak da kullanıyordu. Hatta öyle ki partinin en çok sözcülüğünü yapan gazete *Zafer*'de bizatihi milletvekilleri de yazılar kaleme alıyordu. Sadece Kore meselesi üzerine kalem oynatanlar başyazar Mümtaz Faik Fenik dâhil olmak üzere Salamon Adatto, Şükrü Kerimzade, Zeki Örs, İsmail Berkok, Rıfkı Salim Burçak ve Osman Kıvrak'tı. Ayrıca Kore'ye gidip gazete adına muhabirlik yapan Yarbay Natık Poyrazoğlu da daha sonra milletvekili olacak isimler arasındaydı. İlginçtir ki gazetenin kadrosunda İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker gibi, Orhon Seyfi Orhon ve Ahmet Muhip Dıranas gibi farklı isimler de vardı.[196]

---

[194] Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi,** 1 bs. (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973), 177-178.
[195] Serdar Analı, Esra İlkay Keloğlu İşler, "Kore Savaşına Katılma Sürecinde Basın Yoluyla Halkın Onayını Artırmak", **Erciyes İletişim Dergisi Akademia,** c. 4, s. 2 (2015): 88.
[196] **age,** 88.

Hakeza *Vatan Gazetesi* de henüz CHP'nin içinde kazan kaynarken muhaliflerin sesini duyuran ve iktidara geliş döneminde de DP'ye destek veren gazetelerden olmuştu. Bu sebeple gazeteyi çıkartan ve gazete kadar şahsen de bir Amerikan hayranı olan Ahmet Emin Yalman, kendisini DP'nin beşinci kurucusu saymakla övünmekteydi. DP'nin düşünce hayatında müteessir olmakla beraber kendisinin komünist düşmanı olması ve bütün solu bir tutması, Kore meselesinde ABD'nin yolunu aşındırması, orada siyasal bilimlerde ihtisas yapmış biri için şaşılacak bir şey değildi.[197] Bu yüzden hem siyaseten hem de basın yoluyla nasıl hareket edeceğini iyi biliyordu. Şu sözleri de bunu kanıtlar cinstendi:

> BM adına Kore'de kızıl kuvvetlere karşı ortak bir cephe kurmak üzere Amerika'nın hür milletlere bir çağrısı var. Ortak güvenlik ruhunu yürütmek ve itibarımızı yükseltmek bakımından bu bizim hesabımıza yaman bir fırsattır. NATO'ya kabul edilmemize de köprü olabilir (…) Herkesten evvel çağrıya olumlu bir cevap vermek ve diğer milletleri olmuş, bitmiş bir durum karşısında bırakmak istiyoruz. Fakat işin içinde Türk askerini yurtdışına göndermek davası olduğundan, Meclis kararı almağa kalkışırsak, iş uzar, dedikoduların sonu gelmez. Bir saat bile kaybetmeden, sorumluluğu üzerimize alarak, karar vermek, kararı Birleşmiş Milletlere ve Amerika'ya bildirmek zorundayız. Böylece hareket ettiğimiz takdirdeyse, her taraftan yanlış hükümlere varılacağı, yaygaralar kopacağı muhakkaktır. Bunlara karşı basında cephe kurulmasına ihtiyaç vardır.[198]

Ayrıca bu sözler, kendilerine bağlı basının da buna hazırlıklı olduğunun, kendilerine nasıl bir vazife düştüğünün delili niteliğindeydi.

Cumhuriyet Gazetesi'ne gelecek olursak, her ne kadar cumhuriyet rejimini ve inkılapların yayılması için CHP'nin bir aracı olarak varlığına devam etse de, (gazete sahibi Yunus Nadi ile alakalı) şahsi meselelerin de etkisiyle iktidar yıllarının başında DP tarafında yer almıştı. Hatta daha sonra gazetenin yeni sahibi Nadir Nadi de DP'den milletvekili olmuştu. Gazete eskiden olduğu gibi laiklik ve inkılaplar vurgusuna devam etmiş, rejime karşı tavrında bir değişiklik olmamıştı. Meşhur Burhan Felek, Falih Rıfkı Atay, Adnan Adıvar gibi bir takım eşhas bu gazetede kalem oynatmıştı. Bununla beraber gazete, Kore Savaşı ile yakından ilgilenmiş, bölgeye yerli yabancı muhabirler sevk etmişti.[199] Böylece *Cumhuriyet Gazetesi*'nin de DP yanlısı bir seyir izlemiş, gelen özgürlük ortamından yararlanmıştı. Fakat *Cumhuriyet Gazetesi*'nin yine şahsi meselelerden dolayı DP ile araları gerilince gazetenin söylemleri de değişmiş ve bu özgürlük ortamından zamanla yeterince nemalanamamıştı.[200]

---

[197] **age,** 88-89.
[198] **age,** 89.
[199] **age,** 90.
[200] Bu yüzden getirilen özgürlüklere bu gözden, yani menfaat ilişkileri dairesinde bakmak gerekir. Bu yüzden DP'nin gittikçe daha da kontrol yanlısı olamaya başlaması da bir sürpriz değildi.

Hal böyle iken, komünistlerin durumu daha da kötüydü. 21 Temmuz 1950'de yürürlüğe giren özgürlükçü[201] basın yasasına[202] ve 5359 Sayılı 13 Haziran 1952 tarihli gazete çalışanlarını koruyan kanununa rağmen CHP'nin de hazzetmediği komünist jargona sahip basın yayın DP hükûmeti tarafından engellenmişti. Yani ister CHP iktidarında olsun ister DP iktidarında, rejimi rahatsız edecek olan her türlü harekete karşı, komünistlerde buna dâhil olmak üzere herhangi bir özgürlük, fikir hürriyeti mevzu bahis olmamıştı. Buna konumuz açısından getireceğimiz en mühim misal de herhangi açık bir komünist söyleme sahip olmamasına rağmen Barışseverler Cemiyetinin 26 Temmuzda muhalif bir bildiri dağıtmasının hukuki bir yaptırıma sebep olması ve suç addedilmesidir. 1950'yılında hukuki yönetmelik gereği durumu İstanbul Valiliğine bildirilmesine rağmen Kore Harbine Türkiye'nin katılmasına karşı bildiri dağıtan Barışseverler Cemiyeti üyeleri, bu olaydan sonra tutuklanmış ve ciddi bir cezayı müeyyide tabii olmuştu.[203] Sadece barıştan bahseden ve Barışseverler'e verilen cezayı eleştiren on yedi mizah dergisine değil, ayrıca diğer solculara da 8 Ağustos 1950'de itibaren soruşturma başlatıldı.[204]

Görüldüğü üzere görece basın özgürlüğünün olduğu bir ortamda gerçekleşen muhalefet, kendi imkânınca ancak bu kadar yüksele bilmişti. Bu yüzden Kore hakkında bütün sesler lehte değil, -her ne kadar lehte olanlarla kıyas edilecek kadar olmasa da- aynı zamanda aleyhteydi de. Zira komünistler, ancak bu kadar imkân bulabilmişti. Soluğunu çıkarmakta güçlük çeken komünistler bir tarafa bırakılacak olunursa, esasen geride kalan muhalif sesin de muhalefeti ancak CHP'ninki kadardı. Meselenin aslına taalluk eden bir muhalefet değildi. Aynı şey hükumet lehine kuru kuruya destekte bulunanlarda da vardı. Yani savunacağım veya yereceğim diye herkes şuursuzca birbirini takip ediyordu. Meseleyi temelinden ana hatlarıyla ele almak yerine tali yollardan meseleye bir yorum getirmeye çalışıyorlardı. Hükumetin sözcülüğünü yapanların başını çeken *Zafer Gazetesi* ile CHP'nin sözcülüğünü yapan *Ulus Gazetesi* bu konuda en ön saflarda yarışa girişmişlerdi. Ama muhalefet tarafı, sanki ülke gündemini sadece meşgul etmek için uzatıyordu mevzuyu. Sahiden de tartışmanın kesafeti açısından ortam oldukça gürültülüydü. Genç cumhuriyetin

[201] Gazete ve dergi çıkarmak için hükumetin izin ve ruhsat vermesine gerek yoktur. Önceden mimlenmiş kişilerin yazın hayatına sokulmaması kaldırılmıştır. Basın suçları özel mahkemelere devredilerek dava süreci kısaltılmış ve davalıların üzerinden yük kalkmıştır.
[202] Topuz, **age,** 179.
[203] Haytoğlu, **age,** 86.
[204] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 243.

başından böyle ciddi bir meselenin ilk defa geçmesinden dolayı Kore Harbi'nin ne kadar ehemmiyetli addedildiği açıktı. Fakat sarahatten olmayan başka sesler de vardı. O da bu gürültülü ortamda komünistlerin bastırılmış sesiydi.

Komünistlere en başından beri baskı uygulandığı bu göreli özgürlükçü ortamda yıl umutvâri 1950'lerin başından sonuna doğru geldiğinde özgürlük ortamı sadece komünistler için değil, genel olarak daha çok kısıtlanmıştı. Halk umduğu refahı yeterince bulamamış, bazı partililerin adı enva'i sebepten dolayı kötüye karışmış, Demokrat Parti hakkında müspet olmayan yazılar neşredilmişti. Böylece hükumetin muhalif basın üzerindeki baskı isteği daha da çok artmıştı. Baskı komünistler kadar CHP'ye de yönelmiş, bütün muhalefet hareketlerini susturma yoluna gidilmişti. Önce 1954 yılının ilk aylarında "neşir ve radyo yoluyla işlenecek cürümler hakkında kanun"[205] ve daha sonra yeni basın yasası 7 Haziran 1956'da yürürlüğe girmişti.[206] CHP dâhil muhalefettin geri kalanına olduğu kadar bundan en büyük payı alanlardan biri de yine Marksistler olmuştu. Mesela özgürlük mevsiminin değişmeye başladığı 1954 yılında Hikmet Kıvılcımlı tarafından kurulan Vatan Partisi'nin sözcülüğünü 1955 yılından itibaren yapan[207] *Vatandaş Gazetesi*, partinin kendisiyle aynı kaderi paylaşarak kısa bir süre yayın hayatında kaldıktan sonra hükumet tarafından kapatılmıştı. Binaen aleyh 1954 yılından itibaren yapılan değişikliklere yurtdışından basın özgürlüğü adına gelen tepkilere de "komünist" günah keçisi üzerinden yanıt veriliyordu, muhalefet yapan herkes komünizmle ilişkilendirilerek basına karşı yapılanlar meşrulaştırılıyordu. Mesela uluslararası camiada Türk basınının sözcülüğünü yapan Ahmet Emin Yalman, Türkiye basınındaki muhalif seslerin kısılmasına dünyadan gelen tepkilere yönelik, yapılan değişiklikleri savunmaya bu veçheden kalkışmıştı: "Muhalefet partilerinin isterik saldırıları ile onların arkasında gizlenen komünistlerin yıkıcı çalışmaları arasında bir ayırım çizgisi çekmeye imkân yoktur."[208]

Yine 1954 yıldan itibaren bütün muhalefet yayın organları bastırılmıştı, mesela 1958 yılına gelindiğinde en örgütlü muhalefet partisi CHP'nin liderlerinin bile konuşma yapmasının, miting düzenlemesinin, bildiri dağıtmasının resmi ve gayri

[205] Topuz, **age,** 183.
[206] Kaştan, **age,** 84.
[207] Canan Özcan, "Hayatı ve Eserleriyle 'Komple Bir Entelektüel' Olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı", **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,** c. 6, s. 2 (2018): 196.
[208] Topuz, **age,** 185.

resmi yollar ile önüne geçilmişti.[209] Cumhuriyetin kurucu paşalarından İsmet İnönü'nün dahi durumdan böyle nasip alması göz önüne alınacak olunursa, komünist ideolojiye ve daha cılız örgütlenmelere sahip olanların sesinin pek fazla çıkması sahiden beklenemezdi. Dolayısıyla Sovyet yanlısı bir barış söylemenin de dillendirilmesi de böyle herhangi bir cenahtan umulamazdı. Hele ki iş 1960 Mayısında Tahkikat Komisyonlarının kurulmasına dek varan bir vetirede ise.

Görüldüğü üzere hürriyet beklentileri küçük bir aradan sonra yine eski seviyesine dönmüştü. Liberal bir parti olarak DP'nin açtığı özgürlük alanının sınırları da geçmişte bir birine muhalefet olarak ortaya çıkan benzerlerinin izinden giderek[210] ancak bu kadar olmuştu. DP gün geçtikçe değişmiş ve sonunda eleştirdiği şeyin ta kendisi haline gelmişti. Sahiden de CHP devrinin halet-i ruhiyesi bir nevi onun uzantısı olan DP'nin üzerine sinmişti. Biri diğerinin içinden çıkması hasebiyle aynı genleri taşıyorlardı, aynı şeye evrilmişlerdi. Bu yüzden DP'nin estirdiği bu özgürlükçü hava, oldukça kısaydı.

Bu yüzden değil 1950 ve öncesi, çok daha sonrasındaki gelişmelere rağmen sivil toplum kuruluşları ve basın-ifade özgürlükleri sınırlı kalmıştı. Bundan muhalfet ciddi bir şekilde etkileniyordu ama en çok da komünistler gibi siyasi yelpazenin daha uçlarında bulunan kimseler etkileniyordu. Böylece 1950'li yıllarda komünistler için özgürlükten bahsetmek için henüz çok erkendi.

[209] Kaştan, **age,** 79.
[210] 2. Abdülhamid saltanatının istibdadına karşı İttihat-Terakki'nin istibdadı, meşrutiyet yıllarının baskısı ardından cumhuriyet döneminin tek partili baskıcı yönetimi.

3. EYLEM SAHASINDA BARIŞ: BARIŞSEVERLER CEMİYETİ

Barışseverler Cemiyeti sadece fikri sahada faaliyet gösteren bir yapılanma değildi, aynı zamanda düşüncelerini eyleme dökmete de maharetliydi. Bu konuda da gelişi güzel hareket etmiyordu. Önceden kendisine bir yol haritası çizerek planlı hareket ediyor ve işin hukuki yönünü gözetiyordu. Münevver kimselerden müteşekkil olması bunda başlıca amildi. Buna rağmen sadece düşünce ve teoride kalmaması, fiili olarak harekete geçmesi, cemiyeti mütessir kılıyordu. Ayrıca bu konuda cemiyet her ne kadar Türkiye'de bir ilk olsa da yurt dışındaki barış hareketlerini örnek alma imkânına zaten yeterince mâlikti. Hatta yurtdışındaki hareketlerin tessiri ile faaliyete geçmişti. Yine de dikkatleri üzerine toplmasına sebep olan faaliyetleri, onun sonunu da getirmiş olacaktı.

3.1. Cemiyetin Kurluşunu Hazırlayan Dış Etmenler: Dünyadaki Barış Hareketi

Barışseverler Cemiyet'i esasen kendi başına, dünyadaki gelişmelerden bağımsız olarak incelenebilecek bir mahiyette değildir. Zira mezkûr cemiyet, Türkiye'de kurulmuştu kurulmasına ama dış etmenlerin tesiri[211] ve çağırısı üzerine kurulmuştu.[212] Sahiden de dönemin Türk hükumetinin dediği gibi cemiyetin dış bağlantıları vardı. Ayrıca cemiyetin dünyanın birçok yerinde de misali bulunmaktaydı ve misalleri gibi aynı gaye üzerinde yol alıyordu. Bu yüzden her şeyden evvel cemiyetin var olmasına sebep olan dış amiller önemliydi.

I. Dünya Savaşı bittikten sonra ikincisinin arifesinde daha çok faşizm karşıtlığı ile harmanlanan barış hareketleri, birçok münevverin de desteğiyle arz-ı endam etmişti. Fakat bunlara doğrudan komünist hareketi veya komünist destekli hareket demenin imkânı kabil değildi. Buna karşın barış meselesi I. Dünya Savaşı'ndan da önce komünistlerin gündemindeydi, mesela 1907 Stuttgart Kongresi bu bakımdan önemliydi.[213] Tamamiyle komünistlerden müteşekkil asıl barış örgütlenmeleri ise II.

[211] Atılgan, **age**, 148.
[212] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age**, 241.
[213] Demirer, **age**, 45.

Dünya Savaşı'ndan sonra zuhur edecekti. Komünistler olan bitene karşı bu şekilde bir tepki gösterecekti. Zira bu tavırda, faşist cephenin düşüşü ile yeni esas düşman komünizme karşı yükselmekte olan karşı tavrın büyük bir etkisi vardı.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya Soğuk Savaş dönemine girdiğinde üçüncü yeni bir dünya savaşının çıkması bütün memleketlerde endişe uyandırıyordu. Özellikle nükleer silahların bulunup üretilmesi, bu korkuyu artıran etmenlerdendi. Çünkü bu durum, Stalin'in ön gördüğü ABD ve SSCB arasındaki dünya dengesini bozuyordu.[214] SSCB ise başlarda bu yarışta geriden seyrediyordu.[215] Anlaşılan SSCB tarafında komünist dünya adına bir istikbal endişesi vardı, bu hayalin başka ülkelerce boğulması istenmiyordu. Üstüne üstlük ABD, nükleer silahları sayesinde bütün dünyaya diz çöktürüp hükmedebileceği bir silahın kendi elinde olduğunu düşünüyordu. ABD, Japonya'ya attığı atom bombasından sonra, elindeki nükleer silahların imkânını öne sürerek SSCB'ye karşı üstünlük taslama, meydan okuma, tehdit etme ve savaşa kışkırtma yoluna gitmişti. Sovyetler de ABD'nin bu tutumuna "barış" söylemiyle karşı durmaya, dünyaya kendisinin "iyi" tarafta olduğunu yansıtmaya çalışıyordu. Bu yüzden SSCB, askeri faaliyet alanı olan NATO gibi barışı -SSCB'yi- tehdit eden[216] her türlü harekete karşıydı ve her nerede olursa olsun barış ortamını destekleyen yerel örgütleri can-ı gönülden destekliyor, ön ayak oluyordu.[217] Hatta 1949 Ağustosunda kurulan Sovyet Barış Komitesi (Sovyet Barışı Koruma Komitesi) adı altında Sovyetlere ömürlerinin sonuna dek (26 Aralık 1991) eşlik edecek hususi bir teşkilatları dahi vardı. Diğer ülkelerde komünist olmasalar dahi barış yanlısı olanları destekliyorlardı. Buna karşın ABD de kendisini barıştan yana ilan ediyor, propagandasını bu yönde yapıyordu.[218] Bu konuda başarılıydı da.[219]

Buna mukabil olarak bilhassa Avrupa'daki komünistler, dünya barışının sağlanması, silahsızlanma, nükleer savaş karşıtlığı, çevre ve doğanın korunması gibi amaçlarla sivil örgütlenme yoluna gitmişlerdi. Japonya'ya atılan iki atom bombası, bilim adamları arasında da ciddi huzursuzluklara sebep olmuştu. Bu yüzden bir tepkinin dillendirilmesi gerekiyordu ve bunun ilk adımı da 1946 senesinin şubat ayında

[214] Atılgan, **age**, 148-149.
[215] SSCB'nin ilk nükleer silah denemesi ise Ağustos 1949'dadır.
[216] Atılgan, **age**, 149.
[217] İrşad Sami Yuca, "Demokrat Parti Döneminde Sivil Bir Muhalif Örgüt Örneği: İleri Jön Türkler Birliği", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, s. 12, cilt 4 (2017): 79
[218] Belli, **age,** 209,225.
[219] Belli, **age,** 230.

Londra'da İngiliz Bilim Emekçileri Birliği tarafından atıldı. Buraya dokuz ülkeden bilim adamları katılmıştı ve beynelmilel bilim adamları cemiyetinin kurulması ilk defa burada düşünülmüştü. Aynı sene 20-21 Temmuz'a gelindiğinde ise Londra'da, komünist namı ile meşhur Frédéric Joliot-Curie'nin himayesinde Dünya Bilim Emekçileri Federasyonu[220] kurulmuş oldu. John Bernal reis-i sâni iken Pierre Biquard ise cemiyet sekreteriydi.[221] Bu cemiyet, dünya geneline yayılacak olan hareketin, yani Barış Hareketi Örgütü'nün sadece bir öncülüydü.

Zaman ilerleyip 1948 Şubatını bulduğunda ise Paris'te kurulan -daha sonra "Barış Hareketi" diye anılacak olan- "Özgürlük ve Barış Savaşçıları" örgütü ortaya çıktı. Bizim konumuzla esas alaka kesp edecek olanı ise, bu zincirin bir parçası olarak aynı yılın 25 Ağustos'unda[222] Polonya, Varşova'da toplanan "Dünya Aydınlar Kongresi"[223] idi.[224] Kongreye kırk beş ülkeden komünistlerce hatırı sayılır beş yüz kadar bilim adamı ve sanatçı katılmıştı.[225] Pablo Picasso, Fernand Léger, Paul Eluard, Julien Benda, Eugénie Cotton, Marcel Prenant, Henri Wallon, Léon Moussinac, Yves Farge, Marcel Willard, Abbé Boulier, Vercosrs, John Bernal, İlya Ehrenburg, Aleksandr Fadeyev, Tarle, Martin Andersen Nexö, Anna Seghers, Julian Tuwim[226] gibi meşhur isimlerin yanı sıra toplamda ise katılımcıların sayısı iki bin kişi kadarlardı.[227] Toplanma dört gün sürmüş ve bütün insanlar barışa, kültürel kalkınmaya, ulusal bağımsızlığa çağrılmıştı.

Bu kongrenin neticesinde de bir başka kongrenin, yani "Dünya Barış Konseyi'nin"[228] toplamasına karar kılmışlardı. Böylece dünyadaki bütün barışseverler bir araya gelip örgütlü hareket edebilecek, seslerini halklara duyurabilecek ve dünya üzerinde bütün ülkelerde savaş karşıtı bir yaptırım gücüne kavuşabileceklerdi. En azından birinci dereceden meramları gerçekleşmişti; tarihler 25 Şubat 1949'u gösterdiğinde Paris'te -komünist ve SSCB dostu sıfatı ile- Fransız fizikçi Frédéric

[220] World Federation of Science Workers. (Fédération Mondiale Des Travailleurs Scientifiques)
[221] Güney Gönenç, **Hep Aranızda Olacağım Frédéric Joliot-Curie'nin Yaşamöyküsü,** 1 bs. (İstanbul: Yordam Kitap, 2008), 173.
[222] Yabancı kaynaklarda 6 Ağustos olarak geçer.
[223] World Congress of Intellectuals for Peace
[224] Pınar Selek, "Dünya Barış Konseyi'nin" 1950'de Varşova'da kurulduğunu iddia eder.
[225] Nazım Hikmet ise 5-6 Kasım 1951'de Viyana'daki Dünya Barış Kongresine katılmış ve hareketin reisi ile tanışmıştı. Bundan sonra Dünya Barış Konseyi'nin yönetim kuruluna seçildi ve ilerdeki toplantıların hepsine dâhil oldu. Zekeriya Sertel'de danışmanı idi.
[226] Gönenç, **age,** 176.
[227] 9 Temmuz 1955'te Londra'da Albert Einstein, Bertrand Russell, Frederic-Joliot Curie, Ernest Rutherford nükleer silahlara karşı benzer bir bildiri okumuş ve imzalamışlardır.
[228] World Peace Council

Joliot-Curie'in reisliğinde Dünya Barış Taraftarları Komitesi toplandı. Fransız muharrir Jean Laffitte ise sekreterliğini yapıyordu.

Bu komite bütün ülkelerdeki barışseverlere toplanmaları için çağrıda bulundu. Bu çağrının sonucunda esaslı bir şekilde sesin duyurulması, bütün ülkelerdeki komünistlerin "barış" adına örgütlenerek faaliyete geçmeleri bekleniyordu. Sahiden de istedikleri gibi oldu, bin elliye yakın yerel kuruluş, on sekiz tane ise uluslararası örgüt, o sularda Paris'teki kongreye[229] katılacağını bildirmişti.[230]

Bunun üzerine, öncekinden çok daha kalabalık bir güruh, yani yetmiş iki ülkeden gelen davetliler, 1949 yılının 20 Nisan[231] günü Paris'teki kongrenin yolunu tuttu.[232] Frédéric Joliot-Curie kuruluş kongresinde meramlarını aşağı yukarı şu şekilde ifade ediyordu:

> "…Buradaki çalışmalarımızda ortaya koyacağımız gerçekler bütün dünyaya yenilmez bir güçle yayılacak ve barışı tehdit eden tehlikeleri henüz göremeyenlerin de gözünü açacaktır. Bu gerçekler savaş yandaşlarının maskelerini düşürecek ve insanların büyük çoğunluğunu onların yolunu tıkamak için sükûnetle, ama cesaretle eyleme girmek için yüreklendirecektir...
>
> Her geçen gün daha belirginleşen, daha dolaysız bir biçimde bastıran savaş tehditlerine karşı bütün ilerici ve barışçı güçlerin düzenli bir biçimde toparlanıp yükselmesinin tam zamanıdır. Bütün savaş güçlerine karşı bir barış saldırısını başlatmamız gerekiyordu ve bu barış saldırımız atom bombaları atarak barışı garanti altına aldıklarını söyleyenlere karşı olacaktır. Hiç kuşkum yok ki böylesine bir irade birliği tarihte ilk kez görülüyor…"[233]

Beş gün süren bu büyük kongrede açık bir şekilde ABD'nin nükleer silahlarıyla saldırganlığına karşı çıkıldı.[234] "Silahlanma yarışının karalanıp kınanması, barışın korunmasında Birleşmiş Milletler Örgütü'ne düşen görevler, savaş propagandasının kınanması, halkların egemenlik ve bağımsızlığına saygı, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler, barış hareketine kadınların katkısı, barışçıların yapacakları toplantılar" kongrede tartşılmak üzere öne sürülmüştü. Bununla beraber sömürgelerdeki savaşım, ulusal bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesi ve yerel kültürün muhafaza edilmesi, gençliğin barış hareketlerindeki rolü, atom silahlarının denetlenmesi ve uluslararası silahların bütün dünyada sınırlandırılması da kongreye dâhil edilen meselelerdendi. Bu kongrede de dünya genelinde insanlara mesaj verilmiş, barış isteyenlerin yalnız

[229] World Congress of Partisans for Peace (Congrès Mondial des Partisans de la Paix)
[230] Gönenç, **age,** 177.
[231] Yerli kaynaklarda mart ayında gerçekleştiğini iddia edenler de vardır.
[232] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 241.
[233] **age,** 178.
[234] Tekrar hatırlatmak gerekir ki SSCB'nin ilk nükleer silah denemesi ise Ağustos 1949'dadır, kongre ise mart ayında gerçekleşmiştir.

olmadıkları belirtilmişti. Barışçılar, böyle dünya genelinde bir hareketle savaş yanlılarının artık kendilerini de hesaba katacaklarını ümit ediyorlardı.[235] Bu şekilde barışa yönelik ses getiren sloganlar atmışlardı.

Böylece ilk defa bu kongreden sonra dünyanın çeşitli yerlerinde barış hareketleri kurulmaya başlandı. Fakat Türkiye'de buna kulak verecekler için hâlâ daha vakit erkendi. Zaten bu kongre de dünya genelinde örgütlenme adına son kongre değildi.[236] Bir başka müteessir kongre daha ufukta gözüküyordu. Mesela 19 Mart 1950'de İsveç'in başkenti Stockholm'de "Dünya Barış Kongresi" toplandı ve öncekinden de ciddi bir katılıma ev sahipliği yaptı. Bu, o dönemin beynelmilel camiasında en büyük kitle hareketi olarak zikredildi. Kongrenin SSCB tarafından desteklendiği, hatta onun isteği doğrultusunda yapıldığı düşünülüyordu.[237] Yine burada da savaş ve silah karşıtı söylemelerin dillendirilmesine devam edildi, nükleer silahların kontrol edilmesi vurgulandı.[238] Bütün ülkelerdeki barış gönüllülerine barış hareketini sırtlanmaları için çağrıda bulunuldu ve bir bildiri yayınlandı. Çağrı şu şekildeydi:

> "İnsanlığın kitle halinde yok edilmesine yol açacak atom silahlarının kayıtsız şartsız yasaklanmasını talep ediyoruz. Bu yasağın uygulanmasını güvence altına alacak kesin bir uluslararası denetimin oluşturulmasını talep ediyoruz. Atom silahlarını hangi ülkeye karşı olursa olsun ilk kullanacak bir hükümetin insanlık suçu işlemiş olacağını ilan ediyor ve savaş suçlusu işlemi görmesini savunuyoruz. Dünyadaki tüm sağduyu sahibi kişileri bu bildiriyi imzalamaya çağırıyoruz."[239]

Elbette bu çağrı, barış söyleminin arkasında duracak herkese hitap ediyordu ama en çok da komünistlere yönelikti. İşte SSCB destekli olduğu bilinen bu çağrının neticesinde[240] yetmiş beş ülkede yüz elli kadar örgüt kuruldu.[241] Bunun sonucunda Türkiye'de ise Behice Boran'ın öncülüğünde Barışseverler Cemiyeti kurulmuştu. Cemiyetin söylemleri kongre ile aynıydı. Frédéric Joliot-Curie, Varşova'daki II. Dünya Barış Kongresinde, Stockholm Çağrısının meyvelerini "Vatandaşlarını tek tek arayıp bulan, onlarla bu sorunları konuşan, yanış kanıları düzeltmeye çalışan, ortaya çıkan önerileri bize ileten, dünyanın dört bir köşesindeki bu sağduyulu insanları ne

---

[235] Gönenç, **age,** 178-179.
[236] Bu sırada sosyalist ülkelerde "barış için dünya gençlik festivalleri" yapılıyordu. Sevim Belli de 1951'de Berlin'deki "Barış için III. Dünya Gençlik Festivali"ne katılmıştı. (Bakınız: Belli, **age,** 248.)
[237] Duman, **age,** 678.
[238] Yuca, **age,** 79.
[239] Duman, **age,** 678.
[240] Elbet bu kongre de bir son değildi. Bir sonraki toplantı İngiltere'de yapılmaya karar kılınsa da İngiliz hükumetinin engeli sebebiyle 18 Kasım 1950'de Varşova'da toplandı. Fakat İsveç'in başkenti Stockholm, Dünya Barış Konseyi'nin toplantılarına en çok ev sahipliği yapan şehirdir.
[241] Gönenç, **age,** 186.

kadar övüp yüceltsek azdır…" diyerek durumu kıvançla anıyordu. Zaten Behice Boran, Çark Başak Dergisinde kaleme aldığı yazıda[242] SSCB'ye karşı olan savaş tutumunun yerine barışın gelmesi gerektiğini ve bu mezkûr Stockholm Çağrısını daha sonraki yıllarda açıkça dillendirebilmişti. Yani mevzu bahis cemiyet, dünyadaki komünist barış hareketinin bir sonucuydu ve -1950 Stockholm'ünde yapılan Dünya Barış Kongresinden mülhem- bu hareketin arkasında da SSCB vardı.[243] Dolayısıyla cemiyet SSCB hareketinin bir sonucu olarak neşvünema bulmuştu. Fakat mesele cemiyete varıncaya kadar işin önce Türkiye Komünist Partisi'ne tevdi edilmesi gerekiyordu.[244] TKP'den Zeki Baştımar ise bu mesuliyeti üzerine alacaktı.[245]

Vakti gelince Behice Boran'ın cenazesine çelenk gönderecek kadar kendisiyle iyi ilişkiler geliştirdiğini anladığımız SSCB tarafında ise elbette bu durum memnuniyet yaratmıştı. Zira batıdaki iktisadi, siyasi ve askeri genel oluşuma karşı olduğu gibi 1949 senesinde CHP Türkiye'sinin NATO'ya üye olmak istemesi de SSCB tarafında bir endişeye sebep olmuştu. Tabii ki Türkiye'de SSCB'yi memnun edecek bu barış hareketi yalnız değildi, Türkiye Komünist Partisi de dünyadaki barış hareketlerinden cesaret almıştı. Parti, ideolojik olarak bağının bulunduğu[246] *Barış Dergisi* gibi yayınlarla sesini duyuruyordu. Barış davası içinde sadece Barışseverler Cemiyeti yoktu. Anlaşılan bütün komünistler bu çağrıya kulak vermiş, bir şekilde işin ucundan tutmuşlardı. Yine de başı çeken, ismiyle müsemma mezkûr cemiyetti.

3.2. Hayatı ve Kimliği Üzerinden Cemiyetin Komünistlikle İtham Edilmesine Dek: Behice Boran

Cemiyet kuruluşunda dış etmenlerin etkisi yadsınamazdı elbette. Ama hükumet nazarında cemiyetin komünistlerle bağlantılarının bulunması ve komünistlikle itham edilmesi bununla sınırlı değildi. Türkiye'de Sovyet yanlısı barış söyleminin sözcülüğünü yapanlar, başta Behice Boran olmak üzere daha önceden komünistliği resmen bariz olmuş kimselerdi. Zaten daha cemiyet varlık sahasına çıkmadan evvel hâlihazırda cemiyet mensubu olacak olan komünistlere karşı harekete geçilmiş, devlet tarafından yaptırımlar getirilmişti bile. Cemiyetin kurulması, dış

[242] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 1558.
[243] Aclan Sayılgan, **Türkiye'de Sol Hareketler,** 5 bs. (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2009), 229.
[244] **age,** 526, 536, 537, 618.
[245] Atılgan, **age**, 152.
[246] Selek, **age,** 199.

olaylar ve buna karşı geliştirdikleri tepki her şeyi daha da hızlandırmış ve pekiştirmişti sadece.

Her ne kadar cemiyet içinden hiçbir kimse -o zamanlar komünizm meşru olmadığı için- cemiyet adına komünist bir dil kullanmasa ve kendi komünistliğini cemiyete yansıtmasa dahi üyelerinin çoktandır büründükleri malum hüviyet, cemiyetin görünümüne önemli bir şekilde yansımıştı. Cemiyetin hâlihazırda komünizmle yaftalanması -ki bu dönemde açık açık kimse komünist olduğunu söyleyemiyordu ve dernek komünist bir jargon üzerine kurulmamıştı- başlıca üyelerinin komünist zihniyete sahip sol cenahtan gelmesinden dolayıydı. Bu bariz bir şekilde biliniyordu. Bu kimlik, cemiyetten çok daha önce onların siyasi ve cemiyet hayatlarına tesir ettiği kadar şahsi hayatlarına da tesir etmişti. Bu yüzden cemiyetin komünist kimliğini anlamak ve SSCB ile ilişkisini kurmak hiç de zor olmamıştı. Hâlbuki cemiyet, bunun önüne geçmek ve sadece barışçı gözükmek meramı ile "Ne ABD ne SSCB'ye yönelelim" diyebiliyordu. Yine de bu hamleler üyelerin hâlihazırdaki görünümlerini değiştirmeye yetmedi. Bu şahıslardan başı çeken ise elbette Behice Boran'dı.

Dönemin mühim siyasi çehrelerinin doğrudan şahsına atıfta bulunarak cemiyeti eleştirmesi ve Behice Boran'ın kurucu üyelerin en önemlisi olması, derneğin diğer önemli mensupları kadar kendisinin de derneğin kuruluş sürecinde yaşadıkları, onu en çok okları üzerine çeken isim yapıyordu. Cemiyet mensupları arasında sivrilmesine yol açan diğer büyük bir etken de komünist olmasından dolayı savaşımını cemiyetten daha önceleri vermeye başlamasıydı.

Kendisi Michigan Üniversitesi sosyoloji bölümü mezunuydu ve doktorasını da yine aynı üniversitede, ABD'de yapmıştı. Kulağa biraz tuhaf gelecek bir şekilde Marksizm'le de kapitalizmin merkezi ABD'de tanışmıştı. Elbette bu tezatlığın yaşanmasında bölümünün ve arkadaş çevresinin büyük bir payı vardı. Kendisi Türkiye'ye döndüğünde ise dava bellediği bu tutumundan ömrünün sonuna dek istikrarlı bir şekilde vazgeçmedi. Samimi bir şekilde hayatının bütün anlam ve hareketini bunun üzerine kurmuştu. Bu dayanak noktasından yola çıkıyordu. Devletin resmi kurumlarında, üst düzey mevkilerde dahi ders anlatırken fikrini yaymaktan geri durmamıştı. Mesela kendisi dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel tarafından Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesine öğretim görevlisi olarak 31 Mayıs 1939 atanmıştı. 1943 Yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kendisine komüsnitliğiyle

ilgili soruçturma açılmıştı.[247] Bu soruşturmalar ciddiyetini her geçen gün daha fazla artırarak ilerliyordu. Özellikle 1945'den itibaren burada ideoloji farkından dolayı gördüğü bir takım sıkıntılardan sonra 12 Temmuz 1948'de üniversiteden çıkarılmıştı.[248] O zamanlar henüz DP iktidarda değildi, fakat DP iktidarı da var olan durumu sadece katmerlemişti. Böylece tam olarak üniversiteden ilişkisinin kesilmesi ve öğretim hayatının sona ermesi, bütün hukuki süreçlerin sonucunda 15 Aralık 1951'i buldu. Dönemin komünist baskısı o denliydi ki Hasan Âli Yücel de üniversiteye komünistleri sokmaktan dolayı nasibini almış ve sonraki zamanlarda görevini bırakmak zorunda kalmıştı.[249] Hâlbuki Behice Boran'ı uyaranlar arasında o da vardı.[250]

Zaten öncesinde de Behice Boran'nın burada ders vermesi zaman zaman hükumet baskısı ile engellenmiş, hatta yasaklanmıştı. Haklarında hususi karar verilip maaşları 1948'de tamamen kesilmişti. Meselenin devamı mahkemede gelmişti. "Sağcıları sınıfta bırakmak, komünistlik ve Sovyet propagandası yapmak" gibi meselelerden yargılanmışlardı. Yargıtay verilen üç aylık hapis cezasını 1950 Haziranında bozmuştu bozmasına ama üniversiteden bir kere koparılmıştı artık. Zaten hususiyetle 1949 yılı, iktidar ve muhalefet partilerinin ittifakı ile üniversite hocaları arasında bir solcu avına dönüşmüştü.[251] 1950 - 1951 Yıllarında sadece üniversitede değil, aynı zamanda memleket genelinde de kapsamlı bir tevkifat vardı.[252] Yine de bu zorlukların B. Boran'ı davasında pekiştirmiş olduğu sonraki faaliyetlerinden tahmin edilebilirdi.

Behice Boran'ın üniversitede göze batar hale gelmesinin asıl sebebi ise verdiği derslerde ve kaleme aldığı yazılarda materyalist bir dili benimsemesi ve Marksist metotları kullanmasıydı. 1944 Yılında *Yurt ve Dünya*, *Adımlar* ve *Görüşler* gibi kimisi kapatılan dergilerde ve *Tan Gazetesi*'nde kalem oynatmış[253] ve bu onun cemiyet kurulmadan önceki politik sivrilişini çoktan hızlandırmıştı. Tabii ki sivrilmesinde

---

[247] Uğur Mumcu, **Bir Uzun Yürüyüş,** 21. bs. (Ankara: Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı, 2004), 30.
[248] Ayşem Sezer Şanlı, "Kuramdan Eyleme Akademiden Aktif Siyasete: Behice Boran'ın Aydın Kimliği Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** s. 38 (Ocak 2020): 25.
[249] **age,** 30.
[250] Boran, **age,** 1126.
[251] Korkut Boratav, **Dünyadan Türkiye'ye İktisattan Siyasete,** 2 bs. (İstanbul: Yordam Kitap, 2017) 43.
[252] Çavdar, 2004, 37.
[253] Atılgan, **age,** 53.

kalem oynatmaktan öte *Yurt* ve *Dünya, Adımlar* dergisinin sahibesi ve neşriyat müdiresi olması da önemli bir rol oynamıştı. Boran dergilere asıl şeklini vermişti.[254]tkp Zaten Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'ne bulunduğu itirazlar da "neşriyatta bulunması, komünizm propagandası yapması, öğrencileri bölmesi" gibi suçlamalar üzerineydi.[255]

1946'yılında ise Türkiye Komünist Partisi lideri Şefik Hüsnü Deymer'in oluşturduğu Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'nin yanında olmakla kalmadı, onun neşriyatı olan *Söz'*de de yazıları neşretti. Bunun yanında zaten 1942 yılında yeraltından faaliyetine devam eden TKP'ye üye olmuştu[256] bile.[257] Üyeliği[258] bir yana parti örgütlenmesinde de yer almıştı.[259] Komünist mahiyetteki "İlerici Demokrat Gençler" ve "Türkiye Gençler Derneği"ni de desteklemiş, dergilerinde -mesela Ant Gençlik'te- yazılar yazmıştı.[260] Bu yüzden 1950'ye gelene kadar çoktan kimliğini açık hale getirmiş ve hâlâ daha getirmekteydi. Fakat o zamanlar ne memleket ne de Soğuk Savaş dönemi dünyası, bu kadar özgürlük ve imkânı tanıyacak kadar mesafe katetmiş değildi.

Tabii ki dönemin antikomünist politikasını güden CHP idaresi, sadece Behice Boranı hedef almamıştı. Diğer komünistler de hedef tahtasındaydı. Milli duyguların tesiri altında şevke getirilen genç talebeler, kışkırtmanın da tesiriyle hem hocalar hem de yönetim üzerinde kaba kuvvet yoluyla müteessir olmuşlar ve neticede galebe çalmışlardı. Hususiyetle 1945-1948 seneleri arasında baskı unsuru olarak akademik denetimin sıkı bir şekilde gerçekleşmesi ve konferansların milliyetçi genç hareketler tarafından mütemadiyen basılması, hocaların fiili çalışmalarının önüne nasıl geçildiği bakımından o dönemler zikredilebilir unsurlardandı. O kadar ki bu denetimsiz gruplar kaba kuvvetlerini rektöre kadar taşıyıp dönemin Milli Eğitim Bakanlığına ve İçişleri Bakanlığına doğrudan meselelerini iletebilmişlerdi.[261]

İş bu sebeple Behice Boran'ın eğitim hayatından atılma davası, aslında çoktan yazılıp karara bağlanmış bir meselenin tatbikinden başka bir şey değildi. Nihayetinde

[254] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 131.
[255] Boran, **age,** 1124-1131.
[256] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 133.
[257] 1953'de TKP tutuklamalarına dâhil olur, memuriyet görevinde olmasa bile artık memuriyet şartlarını taşımıyordur, taşıyamayacaktır.
[258] Atılgan, **age,** 59.
[259] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 73.
[260] Elbet daha sonra başka dergilerde de fikirlerini beyan etmeye devam etti.
[261] Şanlı, **age,** 30.

ise değindiğimiz gibi 1948 senesinde komünizm davasını gütmek ve bunun propagandasını yapmak iddialarıyla üniversitedeki ve devletteki bütün görevlerine son verilmişti. Her ne kadar davalardan beraat etse de bu durum, hayatında lehine hiçbir şeye sebep olmamıştı. Eşi Nevzat Hatko da meseleyle B. Boran'la evli olmak dışında bir alakası olmamasına rağmen hanımıyla benzer bir kader yaşamıştı. Kendisine patronu tarafından "sen de tuttun Behice Boranla evlendin"[262] denilerek işinden atılmıştı. Böylece Boran'ın takındığı tutum, benimsediği kimlik kendisine bedelini ödediği bir yük olmuştu. Neyse ki bu konuda yalnız değildi, kendi gibi arkadaşları da aynı haldeydi. Bu öğretim üyelerine yurt dışındaki kimi üniversitelerden teklifler geliyordu ve onların bir kısmı da yurdu terk etmeye başlamışlardı. Boran ise Türkiye'de kalıp siyasi hayata yönelmeyi yeğleyen istisna isimlerdendi.[263]

İşte böyle bir süreç ve şartlar içerisindeyken eşiyle beraber 1949 yılında İstanbul'a taşınmış[264] ve iki sene sonra cemiyetin kuruculuğuna öncülük etmişti. Tabii ki bu Behice Boran için henüz Barışseverler Cemiyeti kurulmadan önceki sıkıntılı ortamdı. Cemiyet hakkındaki mahkemelerden sonra bakmakla mesul olduğu bir çocuğu - Dursun Hatko - dünyaya gelmiş ve aynı zamanda kamu görevinden de geri dönülemez bir şekilde kesin olarak ihraç edilmişti. Böylece B. Boran için zorlu seneler başlamış ve 1960'yılların görece özgürlükçü havası başlayana kadar bir nebze kendi kabuğuna çekilmişti. Bu yüzden ancak 1965 yılına gelindiğinde siyasi hayata tekrar resmen atılmış oldu.[265]

Ki böyle resmi ve siyasi bir serüvene katılmasında Türkiye İşçi Partisi (TİP) gibi Marksist ideolojiye sahip bir partide dahi büyük şüpheler uyanmış, partinin komünizmle ilişkilendirileceği düşünülmüştü. Behice Boranın geçmişi, özellikle Akademik hayatının sonlanışı ve Barışseverler Cemiyeti ile olan münasebeti, aradan yıllar geçmesine rağmen Behice Boran'ın yakasını bırakmamıştı. Yine de Behice Boran "Sosyalist Devrimi" savunarak[266] partililerin gönüllerini kazanıp partiye girmiş ve akademik hocalığına, parti hocası olarak devam etmişti.[267] Böylece TİP temel kitlesini bilinçlendirirken partinin ideolojik yapısını da kendisine göre sağlam tutmaya çalışmıştı. Komünistler arasında bedel ödemiş biri olarak yurtta ve ilişkili olduğu dış

[262] **age,** 25.
[263] Atılgan, **age,** 147.
[264] Atılgan, **age,** 144.
[265] Şanlı, **age,** 26.
[266] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 75.
[267] Ki daha sonra M. Ali Aybar ile ters düşeceklerdir.

dünyada saygı görmüştü. -Bu bakımdan cemiyetin siyasi hayatlara tesirinin de büyük olduğu anlaşılabilir.- Öyle ki Behice Boran öldüğünde SSCB cenaze merasimine çelenk göndermiş ve bu çelenk devlet tarafından alana sokulmamıştı. Bu durum, siyaseten Boran'ın arkasında sahiden de en azından SSCB'nin memnuniyeti olduğunu gösterdiği kadar Türkiye'nin de hoşnutsuzluğunu ayyuka çıkarıyordu.

Bunun yanında diğer kurucuların da evvelden komünist olduklarına dair yeterince karine mevcuttu. Cemiyetin başta gelen ikinci adamı diyebileceğimiz Adnan Cemgil de öğrenciliğinden bu yana benzer aşamalardan geçmiş, yurt dışı görmüş (Fransa ve Rusya) ve sol cenahla haşır-neşir olmuştu. Kendisi gibi sol görüşlü Nazife Hanımla evlenmişti. Fakat cemiyetin ortaya çıkmasından sonra onun da hayatı tepetaklak olmuştu. Eşi Ankara'da görev alırken kendini Yozgat'a atanmış olarak buldu. Bu saatten sonra da hayatlarını kazanmak için çeşitli işlere yönelip soluğu nihayetinde beraber İstanbul'da almışlardı.[268]

Yine devlet, içerideki bu kişilerin izini iyi sürdüğü kadar dışardaki gelişmeleri de iyi takip ediyordu; Avrupa'daki komünistlerin barış hareketi ve söylemleriyle Barışseverler Cemiyetinin söylemleri arasında aynılık bulmuştu. Fakat mahkeme, doğrudan doğruya bir ilişkileri olduğunu delillendiremiyordu.

Yine de aslında *Barış Dergisi*'nde halka açık yaptıkları tebliğde kendirlerini "Türk Barışseverler Cemiyeti" olarak takdim etmeleri[269] meselenin Türkiye'den ötede olduğunu gösteriyordu. Cemiyetin isminin başına "Türk" kelimesi eklenmesi, cemiyetin dünyadaki barış hareketlerinden biri olduğunu, Türkiye'de ki kolu olduğunu işaret ediyordu. "Türk" vurgusu meselenin Türkiye'nin dışında da cereyan ettiğinin ve bunun bir yansıması olarak da Türkiye'de vuku bulduğunun aslında bir deliliydi. Doğrudan doğruya bir bağ olmasa dahi bunun bir sonucu olarak ortaya çıktığı kesindi. Her ne kadar cemiyet mensupları, dava sürecinde bunu inkâr edecek olsalar da on yıllar sonra cemiyetten bahsedeceklerken Stockholm Çağrısına ve dünyadaki komünist barış hareketine atıfta bulunacak, komünizmin daha da meşrulaştığı, komünist partilerin legale çıktığı dönemde bu durumu daha rahat ifade edebileceklerdi.

[268] **Cumhuriyet**, 12 Ekim 2003, 5.
[269] "Türk Barışseverler Cemiyeti'nin Basına Tebliği", **Barış**, s. 8, (1950): 4.

3.3. Cemiyet Hakkında Temel Bilgiler: "Cemiyet Kuruldu" ve "Cemiyet Kapatıldı"

Stockholm'deki mezkûr çağrının üzerinden daha henüz iki ay geçmişti ki TKP'den Zeki Baştımar'ın[270] istek ve yönetimi[271] üzerine 12 Mayıs[272]1950[273] İstanbul'unda Behice Boran'ın başkanlığında Barışseverler Cemiyeti kuruldu.[274] Zaten o vakitler TKP, dünyada baş gösteren örgütlenmeleri yurda taşıma derdindeydi; Türk Barışseverler Cemiyeti de bunun bir parçasıydı.[275] Cemiyet, resmi hayata ise 14 Temmuz'da İstanbul Valiliği'ne bir dilekçe takdim ederek geçmişti.[276] Başka bir şehirde herhangi bir şubesi yoktu. Muvakkaten merkezleri, üyelerden Osman Fuat Toprakoğlu'nun yazıhanesiydi.[277]

Cemiyetin başkanı Sosyolog Doktor Behice Boran iken[278] genel sekreteri ise felsefe öğretmeni Adnan Cemgil'di. Kurucuları arasında ise Behice Boran ve Adnan Cemgil'in yanı sıra çeşitli meslek gruplarından Yüksek Mimar Nevzad Özmeriç, Avukat Vahdeddin Barut, Avukat Osman Faruk Toprakoğlu, Heykeltıraş Turgut Pura, Yüksek Mimar Affan Kırımlı, İç Mimar Reşad Sevinçsoy ve ev hanımı Muvakkar Güran bulunmaktaydı.

Görünen o ki cemiyeti var eden bu kimseler, dönemine göre toplumdaki okumuş, aydın tabakadan isimlerdi. Kurucu mensuplarının bu şekilde münevver kimselerden müteşekkil olması ise onları hasımları nazarında muhtemelen daha tehditkâr hale getirmişti. Zira sahiden de cemiyet kurulduğu andan itibaren şimşekleri üzerine çekmeyi başaracak hamleler yapıyordu. Çünkü işin entelektüel mahiyeti, onların hareketini hem işin hukuki boyutunda hem de eylem sahasında daha müteessir ve kitabına uygun hale getiriyordu. Anlaşılan cemiyet gelişigüzel bir hareket olarak kurulmamıştı.

---

[270] Kendisi daha sonra (1956-1973 arasında) Türkiye Komünist Partisi'nin reisliğine gelecektir.
[271] Sayılgan, **age,** 424.
[272] Çavdar, 2004, 33.
[273] 21 Mayıs 1950 olduğunu iddia edenler de vardır. Bu iddianın ortaya çıkmasında rakamların yerlerinin karışmış olması muhtemeldir.
[274] Nihat Sargın, "Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Mücadelesine Adanmış Bir Yaşam", **Gün Siyasi Haber ve Yorum Dergisi**, (33 Kasım 1987): 4.
[275] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age**, 217, 241.
[276] Kahya, **age,** 247-248.
[277] Nihat Sargın, **Davalar-Savunmalar Cezaevi Anıları,** 1 bs. (İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, 2005), 53.
[278] Kendisi ayrıca mezkûr cemiyetin ardılı olacak 1977'yılındaki Barış Derneği'nin de onursal başkanı idi.

Bu kurucu üyelerin haricindeki üyeler ise "Akça Akyokuş, Naci Ormanlar, Namık Ergün, Güleren Görkmen (Özdemir), Solmaz Görkmen, Nurettin Akkan, Sabire Dosdoğru, Turgut Pura, Macit Doğudan, Affan Kırımlı" idi.[279] Bunların bir kısmı gençlik hareketinden cemiyete eklemlenmişlerdi, bu yüzden hareket aydın hareketi olduğu kadar gençlik ile de desteklenmişti.[280] Yine görünen oydu ki kurucu üyelerinin haricinde de cemiyetteki bazı üyeler arasında evlilik yoluyla sosyal bağlar vardı. Bu ilişkiler ağından da anlaşılıyor ki cemiyet entelektüel olduğu kadar sosyal olarak da bir araya gelmiş kimselerden müteşekkildi. Bununla birlikte cemiyetin gizli takipçileri de vardı, bunun sebebi Sabiha Sertel veya Nazım Hikmet gibi namı olan kimselerin cemiyetin adını kötüye çıkartmamak istemesiydi.[281] Binaenaleyh geçim sıkıntısından korkan Mîna Urgan gibi kimseler de bu sebeple cemiyete üye olmamıştı.[282]

Bu cemiyetin tarihteki önemi şuradaydı ki dünyadaki komünist tabanlı barış hareketinin Türkiye'deki ilk temsilcisiydi. Yine de dönemin Türkiye'sinde cemiyet, bu konuda yalnız sayılmazdı. Kendileriyle eş zamanlı olarak sesini duyurmaya çalışan ve kendilerinden önce ortaya çıkan dergi ve hareketler de vardı. Fakat cemiyet, sadece "barış" adına kurulması ve yalnızca bu amacı gütmesi bakımından bir ilkti. Ayrıca hızlıca, daha kapsamlı ve önde harekete geçmesi bakımından da aralarında başı bu cemiyet çekiyordu. Yani barış hareketinin tarihi serüveni içerisinde önde geldikleri kadar hemen hemen akranı oldukları hareketler arasında da önde geliyorlardı. Bu bakımdan Barışseverler Cemiyeti, tarihi seyir içerisinde Türkiye'deki "barış hareketinin" başı ve başlangıcı olduğu kadar sadece bir cüzüydü, ehemmiyeti ise ilk cüzü olmasından ileri gelmekteydi. İlk olmalarına rağmen barış hareketine sağlam bir başlangıç yaparak hareketin gelecekteki gelişimini tayin etmişlerdi. Bu yüzden cemiyetin söylemleri cemiyetten daha sonra da devam edecekti, bu da cemiyetin Türkiye'de daha barış hareketinin en başında ne denli bir iş başardığını gösteriyordu. Bu da onun önemini artıran etmenlerdendi.

Dünyadaki komünist barış hareketinin memleketteki bir yansıması olarak cemiyet, dönemin dünydaki SSCB destekli barış hareketinin bir parçası olarak örgütlenmişti. Bunun farkında olan dönemin Türk hükumeti ise önceden üyelerini

[279] Sayılgan, **age,** 230.
[280] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 241.
[281] Atılgan, **age,** 152.
[282] **age,** 152.

kovuşturmaya tutmuş olduğu bu cemiyetin önünü almakta gecikmemişti. Bu sebeple her ne kadar bu cemiyet ve barış adına diğer örgütlenmeler o dönem engellenmeye maruz kaldıysa ve varlıklarını devam ettiremediyseler de bu durum, Türkiye'deki barış hareketi için sadece bir başlangıçtı. Zaten enternasyonal yapıda olan hareket ne Türkiye'de başlamıştı ne de burada bitmesi beklenebilirdi. Çünkü dünyanın mevcut şartlarından ve dış hareketlerden besleniyordu. Bununla birlikte coğrafi olduğu kadar zaman açısından da "barış" hareketi devamlılık arz eden bir mahiyetteydi. Barış hareketinin Türkiye'de 1950'lilerde başlaması, mezkûr cemiyetin hemen kapatılması, barış hareketinin bu vakitle sınırlı kaldığı manasına gelmiyordu. Zaten bu barış hareketi, komünizme giden yolun sadece bir parçası olarak addediliyordu; sınırlı bir cemiyetin sınırlı bir zamanda güttüğü bir politika değildi. Başka bir açıdan, dönemin Komünist hareketinin bir gerekliliği olarak görüldüğü de söylenebilirdi. İşin bu ideolojik kısmı haricinde bilhassa dünyanın diken üstünde durduğu, SSCB'nin ve diğer komünistlerin çepeçevre sarıldığı, silahların peşi sıra yarıştırıldığı bir devirde; soğuk savaş boyunca komünizmin ve insanlığın istikbali açısından da bu politika elzem görünüyordu. Bu yüzden, mezkûr cemiyet yolun sonuna gelse bile ne cemiyet üyeleri ne de diğer komünist örgütler Türkiye'de bu işten geri durmuşlardı. Cemiyet ve mecmualar her ne kadar feshedilirse edilsin, cemiyetin Türkiye'de kalan mensupları şahsen veya başka sivil-siyasi toplulukların çatısı altında "barış hareketine" çok uzun yıllar daha devam etmişti. Böylece, anlaşılan resmiyette Barışseverler Cemiyeti gitmiş ama esas gaye ve hareketi baki kalmıştı. Bu yüzden cemiyetin etkisi zamanını fazlasıyla aşıyordu, öyle ki günümüze dek etkileri devam edegelmişti.

Şurası bir hakikatti ki cemiyetin her ne kadar siyasal bir gayesi olsa dahi hem sivil toplum örgütü olması hasebiyle hem de o dönem komünizmin gayri meşru sayılması hasebiyle doğrudan siyasi bir söyleme başvurmamıştı. Mesela Behice Boran; zaten dernek, cemiyet gibi sivil toplum örgütlerinin siyasi partiler gibi hareket edemeyeceğini ama onlara da komünizme giden yolda bir mesuliyet düştüğünü açıkça belirtmişti. Ancak bu mesuliyet, partilerin icra ettiklerinin yanında daha temel ve sınırlı konulardaydı. Meselenin üzerinde ayrıca titrenmesi, kitlelere siyasi bir parti adına çağrıda bulunmadan ve siyasi bir karşıtlık yaratmadan fikirlerin işlenmesi gerekiyordu. O yüzden malum barış hareketi için cemiyetin, cemiyet olmanın mesuliyeti de burada yatmaktaydı. Zira siyasi parti her şey değildi ve cemiyet kurulduğu devirde herhangi bir komünist parti de henüz yasal alanda var

olamadığından bu görevi ifa edemeyecekti. Bu yüzden cemiyet tamamıyla siyasi mahiyette olmasa da buna mündemiçti. Öyle ki barış sözcülüğü görevini üstlenen cemiyete, komünist fikriyatlarını faş etmeseler bile hükumet tarafından farklı davranılmamıştı. Cemiyetin söylem ve eylemi hemen siyasi bir manevra olarak algılanmıştı.

Buna rağmen, ismine yakışır bir şekilde mücadele yolları da demokratik yollardan, hukuka riayet ederek ve barışçıl bir şekildeydi. Zaten aksi de düşünülemezdi, kaba kuvvet uygulayacak ne sayıları ne de kuvvetleri vardı. Meseleyi narodnikler gibi terörize ederek aktarmalarının da fayda etmeyeceğini ideolojileri gereği zaten biliyorlardı.[283] Hakeza bu hal, kendi öz söylemleriyle tezat içerirdi. Bu kısa vadede çözülebilecek şiddet yollu bir iş değil, uzun bir yolculuktu.

Hakikatten de cemiyet kendisine uzun soluklu bir yol haritası çizmişti, fakat işler hesap ettikleri gibi olmamış ve faaliyete geçtikten kısa bir müddet sonra cemiyet kapatılmıştı. Çünkü onlar, eylem sahasına dişe dokunur cinsten bir hareketle girmişlerdi: Kore Harbi'ne ve oraya asker sevkine muhalefet etmekle.

Sahiden de eylem denen şeye vurulur cinsten bir iş çıkarmışlardı çıkarmasına ama pek de kalabalık oldukları söylenemezdi. Gelişen olaylara karşı hızla harekete geçilmesi gerektiğini düşündükleri için zikrettiğimiz kurucularından başka pek fazla kimsenin de üye kaydı yoktu. O vetirede yeterince üye bulunmadığı için bastırılan bildiriyi dahi kurucu üyelerin kendileri dağıtmıştı.[284] Böylece cemiyet, kurulur kurulmaz dönemin siyasi olaylarına el atmış ve buna mukabil başına gelenlerden dolayı bahtsız bir şekilde sadece iki hafta boyunca hareket sahasında kalabilmişti. Şartlar gereği, hızlı bir başlangıç ve hızlı bir engelleme altında kaldıkları için, kurulduğunda cemiyetin henüz ayakları halk ile aynı geniş zemine basamamıştı. Halka yayılıp sivil bir destek ve meşru bir dayanak bulma imkânına sahip olamamışlardı. Zaten değil fikirleri ile halk tabanına yayılmak, doğru düzgün kurucularından başka üyeleri bile yoktu. Elbette bu durum onları güç bir mevkie itecekti; hem de karşı cepheden, hükumet tarafınca aksi bir propagandanın fazlasıyla ses getirdiği bir dönemde…

[283] Vladimir İlyiç Lenin, **Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar,** çev. Vahap S. Erdoğdu (Ankara: Sol Yayınları, 2012), 148.
[284] Kahya, **age,** 248.

Anlaşılan davalarına adanmış bu samimi kimseler, az kişi ile çok iş çıkarmışlardı. Tabii ki mesele bununla da sınırlı değildi, işin bu kadar yankı bulmasında başka mücbir sebepler de vardı. Yaptıkları eylem, bizzat hükumet eliyle de büyütülmüş, devlet ricali tarafından dillendirilmiş, radyoda bildirileri dahi okunmuştu.[285] Belli ki hükumet, komünist "barış" söyleminin ve Kore Harbine karşı muhalefetin önünü kesmek için taşlayacağı şeytanı, yani komünist fırsatını iyi yakalamıştı. Bu sayede komünist olmayan muhalifler dahi rahatlıkla komünistlikle suçlanabilmişti. Halka yayılmamış cılız bir cemiyetin hedef tahtasına konması ve üzerine fazlaca gidilmesi bu bakımdan manidardı.

Gerçekten de cemiyet henüz yeni kurulmuştu ki yeni yetme Kore Harbi bahsinde harekete geçmeyi kendileri için zaruret ve vazife addetmişti, böylece kendi sonunu da çağırmış oldu. Bu sebepten basında tanınma ve halk tabanında yer edinme fırsatını yeterince bulamadı. Kısıtlı sürede varlık sahasına çıktıkları için üye tabanını genişletmeye ve sesini duyarabilmeye güç yetirememişti. Üzerindeki baskıya karşı koyabilecek bir sivil toplum hareketine dönüşememişti. Ne var ki zaten dönemin şartları içerisinde herhangi bir meşru zemine tutunmaları da çok zordu. İşte bu nedenlerle çabaları imza toplamak, bildiri yazıp bastırmak ve bunları dağıtmaktan öteye geçememişti. Cemiyet, 1950'ler dönemindeki Türkiye siyasi hayatına bu sebeple yeterince tesir edememişti.[286] Maksatlarına ulaşamamışlardı. Yine de bu, tam bir son sayılmazdı. Zira bu nevzuhur cemiyeti takip edecek başka hareketler de tarih içerisinde yeniden zuhur edecekti.

3.4. Fikriyatı ve Gayesi: Cemiyet Ne İçin Kuruldu?

Türkiye'de barış örgütlenmesi adına cemiyet yalnız başına değildi. Mesela barışın ve cemiyetin sözcülüğünü o dönemlerde *Barış Dergisi* de yapıyordu, "barış hareketi" görevini o da kendi üzerine yüklenmişti. Fikirlerini matbuat ve mecmualar üzerinden yayıyordu. Anlaşılacağı gibi Avrupa'daki komünist çağrılar üzerine Türkiye'deki bütün komünistler bir olup harekete geçmişti. Bu uğurda mücadele veren

[285] Sargın, **age,** 55.
[286] Yıldız Önen, "'Savaşa Hayır' Demenin Birleştirici Gücü: 'Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu' Deneyiminin Türkiye'deki Siyasal Kültüre Etkisi" (Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 62.

örgütlenmelerin isimleri dahi benzerdi, hepsi bir şekilde dayanışma içinde bulunmuşlardı.

Bunun bir gereği olarak, *Barış Dergisi*'nin son sayısında ise kuruluşuna binaen Barışseverler Cemiyetinin basın bildirisi[287] yer almıştı. Bu bildiri, fikriyat ve meramlarını anlamak açısından birinci derecede önem arz etmekteydi. Cemiyet, makbul ve münevver kimseler olarak göstermek gayesi ile kurucularının sıfatlarını zikrederek başlamıştı bildiriye. Kuruluş tarihini ise cemiyetin resmen kurulduğu tarihe (14 Temmuz 1950'ye) ithafen vermişlerdi. Barışseverler Cemiyeti, ismini "Türk" sıfatı ile pekiştirdikten sonra amacını ana nizamnamesinde ifade edildiği gibi: "Demokratik yolda gelişmeye ve terakki yolunda ilerlemeye çalışan memleketimizin geleceği bakımından şerefli bir barışın idamesi hayati bir zarurettir." şeklinde doğrudan ifade ediyordu. Bununla birlikte Türk milletini de herhangi bir savaşta sivillere yöneltilecek kitle imha silahlarını hemen kanun dışı saymaya çağırıyordu. Anlaşılan cemiyet, daha en başında nükleer silahlar bahsini acil bir mesele olarak bellemişti.

Sahiden de "gelişme ve terakki" onların nazarında mühimdi, çünkü ancak bu yolla ana ideallerine ulaşabilirlerdi. Çünkü Marksist ideolojinin bilhassa Avrupa'da uzun süre hâkim olmuş anaakım yorumuna göre bir topluma komünizmin gelmesinin esas şartı, o toplumun yeterince kapitalist gelişmişliğe ulaşmasında yatmaktaydı. Eğer ki tarihi seyri içinde bir toplumda burjuva sınıfı yeterince gelişemez ve yeterince iş sahası açamaz ise, gelişmiş iş sahalarının olmamasından dolayı yeterince işçi de varlık bulamazdı, işçi sınıfı yeterince büyüyemez ve çalışma şartları ağırlaşamazdı. Anlaşılan işçi sınıfının var oluş sebebiyle tarihi süreç içerisinde yerine getirmesi beklenen bir rolü vardı.[288] Şartlar yerine gelmez ise işçiler devrim yapamazdı. Böylece semirilmemiş burjuva da kendi sonunu çağıramamış olurdu. Bu yoruma göre komünizm ancak tarihi şartların yerine gelmesi ve işverenler tarafından ezilen işçilerin harekete geçmesiyle gelebilirdi. Bu yüzden Türkiye'de barışın varlığı demek, yol açtığı ekonomik gelişme ile nihayetinde şartların komünizmi zorlaması demekti. Eğer şehirleri dümdüz eden nükleer silahlar kullanılacak olursa her şeye en baştan başlamak, aynı kapitalist sıkıntıları tekrar çekmek ve sürecin olgunlaşmasını tekrar beklemek gerekirdi. Savaş her şeyi dondurabilir, zar zor hayat bulan demokrasi rafa

[287] "Türk Barışseverler Cemiyetinin Basına Tebliği", **Barış,** s. 8, (1950): 4.
[288] Carr, **age,** 28.

kalkabilir, militarist bir devlet yapısında özgürlükler daha da kısıtlanabilirdi. Bu da elbet kominizmin kendisini duyurmasını daha da geciktirecek etmenlerden biriydi. Ayrıca savaş sebebi ile devletlerin istediği kadar işçiyi "milli" üniformalar içerisine sokup silahaltına alması, komünistlerde tedirginlik uyandırıyordu.[289] Savaş demek, sıkıyönetim demekti, bu sebeple de savaş istenmeyen bir şeydi. Binaenaleyh, illa harbin patlak vermesi de gerekmiyordu, savaşın gerilimi dahi ekonomik ve sosyal gerilemeye yetiyordu. Onlara göre savaş çıkmasa bile savaş çıkabilir diye harcanan enerji, sermaye, silahlanma ve vakit de gelişmenin[290], dolayısıyla sosyalimzin aleyhindeydi.[291] Savaş korkusuyla devrimi gerçekleştirebilecek insanlar daha rahat denetim ve baskı altında tutulabiliyor, etkili propagandalar ile kendi hususi dertlerinden uzaklaştırılıp vatan gibi daha umumi ve bazen de müphem yönlere sevk edilebiliyordu. Nükleer silah tehdidi ise bu durumu kalıcı hale getirirken meselenin daha büyük boyutlara taşınmasına sebep oluyordu. Bu yüzden barışçı yolları ve nükleer silahların kaldırılmasını hususiyetle vurguluyorlardı.[292]

Ayrıca "demokrasi" vurgusu da sahiden yerindeydi. Zira demokratik ortamın, insani ve sivil hakların, fikir ve eylem hürriyetinin varlığı, komünizmin tebliğ edilip yaygınlaştırılabilmesi açısından mühimdi. Bu tutumları, bahsi geçen "barış" fikrinin yaygınlaştırılması ile de uyum içindeydi. Zira barışçıl bir şekildeydi. Ayrıca hürriyet ve adalet gibi meşru sayılan şeylerin zikredilmesi de söylemde meşruiyet zemini sağlıyordu. Hedefe tamamen barışçıl yollarla varmak meselesi bir yana bırakılırsa, devrimden evvel demokratik ortamın yaygınlaşması, genel ortodoks komünist ideolojide de hayırhah bir şey olarak kabul ediliyordu. Bu bakımdan cemiyetin komünizmle ters düştüğü bir nokta henüz eylem safhasında yoktu. Demokrasiyi vurgulamakla komünizm adına olması gereken bir şeyi gerçekleştiriyorlardı. Hem bu dönem Türkiye'nin demokratikleşme süreciydi. Anlaşılan komünistler bu durumdan umutlanmışlardı, faydalanmak istemişlerdi.

Buna binaen bu bildiride genel sekreter, barışı sürekli "şerefli" ve "sağlam" sıfatlarıyla anıyordu.[293] Çünkü her barış onlar için kabul edilebilir bir barış değildi.

---

[289] Carr, **age,** 30.
[290] Behice Boran, "Barışı Kazanmak ve Korumak Yaşamsal Bir Davadır", **Yürüyüş**, s. 178 (1978): 10.
[291] Savaş sanayisinin kapitalist gelişmişlikle ilişkilendirilmemesi komünistler arasında genel bir kanı değildir, bahsi geçen barışçı komünistlerin fikridir.
[292] **age,** 10.
[293] "Türk Barışseverler Cemiyetinin Basına Tebliği", **Barış,** s. 8, (1950): 4.

"Ne olursa olsun barış olsun" demiyorlardı. Buradan da anlaşılıyordu ki barış dedikleri şeyin kendilerine has bir yapısı vardı.

Yine bu bildiride her türlü faaliyetlerinin hukuka riayetle gerçekleşeceğini, barışçı olacağını ısrarla bildirmişlerdi. "Gerek neşriyat, gerek konferans ve toplantılar tertibiyle, gerekse icabında resmi makamlar nezdine teşebbüslerde bulunmak"[294] demek suretiyle hem yöntemlerini sunmuş hem de kendilerinden sonrakilere yol göstermişlerdi. Bu konuda Türk halkı adına da konuşarak, onları da barış yanlısı ilan edip sırtalarını onlara dayamışlardı. Bu iki tavır da meşruluk zeminini pekiştiriyordu. İnsanlar ancak barış gibi meşru ve müspet şeylere çağrılarak kazanılabilirdi. Çünkü barışçı tavır kimseyi ürkütmezdi, tehditleri üstüne çekmezdi.

Kendileri matbuat yoluyla barışçı bir şekilde mücadele veriyorlardı ve bildiriyi de diğer matbuat sahiplerine bir çağrı ile bitirmişlerdi. Barış hareketinin sesinin duyurulmasını temenni ediyorlardı. Birçokları elbet bu çağrıyı görmezden geldi fakat *Barış Dergisi* ise buna fazlasıyla mukabele etmiş olsa gerek ki mezkûr derginin aynı sayısında, hemen bir sayfa sonra Behice Boran ile cemiyetin kurulma sebebi üzerine yapılan bir mülakata daha yer verilmişti.

Burada da barışın gerekliliğini Boran: "Memleketin muazzam iç kalkınma ve gelişme davası da buna bağlıdır, zira kalkınma ve gelişme için dahi dünya barışının muhafazası ilk şarttır."[295] şeklinde ifade ediyordu. Her ne kadar dünya tarihi farklı seyir etmiş olsa da onlar için barış ideali, "bütün gelişimlerin anası" iktisadi gelişim için olmaza olmazdı. Bahsedildiği üzere savaş, -dönemin bahsi geçen Türkiye komünistlerince- ilerlemeci materyalist anlayışta tarihi seyre engeldi, "gerici", geriletici bir unsur oluşturuyordu. Ayriyeten onlar için ülkelerin savunma ve olası savaş için harcayacakları para da ekonomiyi gerileticiydi, bu para kalkınma için seferber edilmeliydi. Fakat emperyalist - kapitalist güçler savaş ticaretinden bir fayda devşirdiği için barışın önünde büyük engeller vardı. Bu yüzden komünizme engeller koyan kapitalistler barışı da engelleyen, savaşa sebebiyet veren düşman olarak ilan edilmişti. Bu engeller ise halkın yekvücut olarak üstesinden gelebileceği bir işti: "Barış davası da ancak umumiyetle vatandaşların ve halk kitlelerinin alakası ve gayretleri

[294] **age,** 4.
[295] **age,** 5.

sayesinde kazanılabilir." Bu yüzden onlara göre halka şuur aşılanmalıydı. Cemiyet ise bu mesuliyeti üstlenmek üzere varlık sahasında bir yer işgal edecekti.

Yine cemiyet, meşruluk zemini sağlamak ve barış hareketine bir destek bulmak amacıyla toplumun ortak değerlerinden yola çıkarak söylemlerini dile getirmişti. Bunlardan biri de Mustafa Kemal Atatürk'ün barış hakkındaki söylemlerini kullanmaktı. Aynı meşruiyet zemini arayışını aslında Kore Harbini savunanlar da yapıyordu. Hükumet de sırtını başka yere yaslıyor değildi. Bu yüzden cemiyet, bu duruma da "Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh' şiarı bir nekarat gibi lâfzan tekrarlanıyor ve memleket efkârında harbin kaçınılmaz, hattâ bir an evvel başlaması şayanı tercih olunduğu gibi bir hava yaratılıyor." diyerek bir eleştiri getirmişti. Bundan da ötesi memlekette savaş kışkırtıcılığı yapan zevata karşı bir tavır sergilenmesi lüzumuna binaen böyle bir harekete giriştiklerini de belirtmektelerdi. Zira kapitalist bloğun sözcülüğünü yapanlara karşı ülkede herhangi bir muhalefet bulunmamaktaydı. Bunu sağlamak da cemiyetin göreviydi.

Yine de cemiyetin amacı bununla sınırlı değildi. Savaş istenmeyen bir şeydi elbet. Fakat bundan da öte modern savaş daha da istenmeyen bir şeydi. Zira artık öldürücülüğü büsbütün artmıştı. Hem savaşlar artık sivilleri ve şehirleri hedef alıyordu. Atom silahları önemli bir rol oynuyordu ve Türkiye'nin konumu ise böyle bir durumda hiç de iç açıcı değildi. Bu yüzden cemiyet, herhangi bir savaşta Türkiye'nin en önde gelen cephelerden biri olacağını haklı bir şekilde savunuyordu. Eğer Türkiye SSCB'ye karşı bir takım taahhütlere girişirse bu kaçınılmazdı, Türkiye kendini fazlasıyla tahripkâr savaşın içinde bulacaktı.

Bu yüzden cemiyet, kendisini halkın savaş konusunda bilinçlendirilmesi meselesinde mesul görüyordu, bu onların esas amacıydı. 1950'lerde kendilerini bu şekilde ifade ediyorlardı.

Aradan çeyrek asır geçtikten sonra ise, kendisine cemiyeti niçin kurduklarıyla ilgili aynı sual tekrar sorulduğunda, Behice Boran, bu sefer daha rahat ve geriye dönüp baktığı için daha kapsamlı bir cevap verebilecekti. Yine o dönemlerde de her ne kadar Barışseverler Cemiyeti olmasa da cemiyetin açtığı yolda barış hareketi ve söylemleri devam ediyordu. Zira barış hareketi hala canlıydı, komünistlerin gündemindeydi. 1976 Yılında bu soruya açık bir cevap vermişti:

> "Dünya savaşı bitmiş, ama dünya halklarının özlediği, talep ettiği gerçek bir barış gelmemişti. Sıcak savaş soğuk savaşa dönüşmüş, ama yeni bir sıcak savaşa dönüşmesi tehlikesi de belirmişti.

> Japonya üzerinde patlattığı, bir anda yüzbinlerce insanı yokeden atom bombalarından sonra ABD yenilmez tek askeri güç gibi görülüyor ve gösteriliyordu: emperyalist ve gerici güçler Sovyetler Birliği'ne karşı yeni bir savaş kışkırtıcılığını sürdürüyorlardı. 1950'ye doğru Sovyetler Birliği'nin de atom bombasını geliştirdiği haberinin ABD kaynaklarınca dünyaya açıklanmasından sonra bu savaş kışkırtıcılığı daha da yoğunlaştı. Türkiye'de de aynı kışkırtıcılık sürdürülüyordu. Basında açıkça 'Ne duruluyor? Hazır üstünlük Amerika'da iken vakit geçirilmeden Sovyetler'e atom bombaları yağdırılmalı, Komünizm ezilmeli' yollu yazılar çıkıyordu. Atom bombalarının kullanılacağı yeni bir savaşta Türkiye'nin encamı ne olur, hiç düşünülmüyordu bu çevrelerce."[296]

Anlaşılacağı üzere yeni bir dünya savaşının patlak vermesi ve Türkiye'nin de fazlasıyla müşkül bir vaziyete düşmesi ihtimaline karşı insanları uyarmalarının gerekliliğinin yanı sıra, nükleer saldırıya maruz kalanları hatırlatıp bir hassasiyet oluşturmayı kendilerine vazife bilmişlerdi. Daha da önemlisi burada cemiyetin amacını açıklarken nedenler arasında doğrudan doğruya SSCB'ye ve komünistlere karşı dünyada takınılan tavrı da öne sürmüştü. Bu tavrın Türkiye'de de olması ve bunun engellenmesi, elbette Türkiye'de ki komünistlerin, özellikle de Barışseverler Cemiyeti'nin bir vazifesiydi. Bu yüzden her ne kadar Türkiye komünist safa çekilemese bile en azından Sovyetlere karşı olan tavrı hafifletmek gerekiyordu. Yine de söylemler Sovyetlere karışı girişilen savaşı önlemeye ve ABD'yi doğrudan savaş sorumlusu tutmaya yönelikti.

Tabii ki Behice Bora'nın 1976'daki beyanının cemiyetin 1950'deki ifadelerinden farkı bununla sınırlı değildi. Barış hareketinde amaçlarını açıklarken sadece SSCB vurgusu yoktu. Ayrıca Stocholm Çağrısı'na da bir vurgu vardı. Bütün dünyada buna karşı bir hareketlenme varken ve barış komiteleri kurulurken, Türkiye'de de kendilerinin olduğunu bildirmişti:

> "Dünya'da ise bir kaç yıldan beri sürdürülen barış hareketi 1950'de birden hızlanmış ve yayılmıştı. Atom silahlarına karşı mücadeleyi ve bu atom silahların ilk kullanacak devletin savaş suçlusu ilan edilmesini talep eden Stokholm Barış Çağrısına çeşitli ülkelerde toplanan imzalar milyonları aşıyor: dört bir yanda barış komiteleri kuruluyordu. Dış dünyaya sıkıca kapalı tutulmak istenen Türkiye'de ise halkoyu kızıştırılan savaş kışkırtıcılığının karanlığına hapsedilmek isteniyordu. Bir 3. Dünya Savaşının Türkiye ve dünya halklarına ölüm, yıkım ve ıstıraptan başka bir şey getirmiyeceği gereği kitlelerden gizlenmeye çalışılıyordu. Bu durumda Türkiye'de de kamuoyunu, halk kitlelerini atom silahlarının ve atom savaşının tehlikesi konusunda aydınlatmak, uyarmak ve barışın savunulması yolunda demokratik, kitlesel mücadeleye sokmak bir yurtseverlik görevi olarak ortaya çıkıyordu. Bu görevi elimizden geldiğince yerine getirmek için Türk Barışseverler Cemiyeti'ni 14 Temmuz 1950'de kurduk."[297]

Bir umumi harp ortamında Türkiye'nin içine düşeceği fena ahvali bildirmek kadar yurt dışında gelişen savaş karşıtı komünist cereyanlara - Stockholm Barış Çağrısı'na- karşı Türkiye'nin dışa kapatılmasına mani olmak ve "barış" sesini yurtta

[296] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 1558.
[297] **age,** 1558.

duyurmak gerekliliği anlaşılacağı üzere onları harekete geçiren esas amildi.[298] Anlaşılacağı üzere bu yolda ve bu tür dertlerle, Türk kamuoyunu bilgilendirmek ve harekete geçirmek asıl gayelerdi, bunun için cemiyet teşekkül etmişti.

O dönemdeki komünist karşıtlığı travması atlatıldıktan sonra bu tür söylemler bilahare mükerreren devam edecek ve açılarak gelişecekti. Barış, SSCB'ye hasredilmişken kapitalist ABD ve taraftarlarına ise "savaşçı güçler" sıfatı yapıştırılmıştı. Çünkü burjuvazi, istediği zaman savaştan kar elde etmek için savaşı kışkırtabilirdi. Bu sebeple barışı Batı değil, doğulu kuvvet SSCB[299] getirecekti.[300] Buna göre gerçek barışçı güçler komünistlerdi, çünkü sınıf çatışmasını kaldırmakla ancak komünizm nihai barışı getirebilirdi,[301] ideolojileri gereği dünya çapında bunun için örgütlenilmeliydi. Bunu "Bütün bu görevlerin yerine getirilerek barışın kazanılması, ulusal ve uluslararası düzeyde bilinçli, örgütlü, birleşik mücadeleyi gerektirir."[302] şeklinde ifade ediyorlardı. Bu yüzden amaçlardan biri de "uluslararası" bu davayı ulusa taşıyıp Türkiye'de insanlara belletmekti. Böylece uluslararası davanın bir parçası olunabilecekti.

Fakat cemiyet için öncelikli olan, ne uğurunda mücadele verildiğiydi. Eğer ki bu mücadele emperyalizmin tecavüzüne ve büyük kapitalist güçlere karşı veriliyorsa, bu onlar için asıl barış hareketiydi.[303] Dolayısıyla onlar için bir anlamda, kapitalizmin karşısında duran her şey, başta komünizm olmak üzere, barış hareketi sayılabilirdi. Sosyalist sistem, işçi sınıfının hareketi ve emperyalizme karşı hürriyet mücadelesi veren güçlerin hepsi barışçıydı. Barış davasında ezilen sınıfın üzerine mesuliyet düşmekteydi. Emperyalist ve kapitalist kuvvetlerden bağımsızlık alınmalı, oyunlarına gelinmemeli ve genel silahlandırma ile işgaller sonlandırılmalıydı.[304] Bu yüzden Türkiye'deki barış hareketi de kuru kuruya bir barış değil, öncelikle kapitalizme karşı bir barıştı. Zira komünizmin kendisi başlı başına bir barıştı. Bu sebeple, barış komünizmin var edilmesi kadar kapitalizm karşıtlığı üzerinden de kurulmuştu.

[298] Halbu ki 1950'lerde dava sürecinde dış etkenlerle bir alakalarının olmadığını, öyle olsa dahi bunun kötü bir şey ifade etmediğini, doğrunun her yerde doğru olduğunu vurgulamışlardı.
[299] Bunu "Dünya barışını kazanma ve koruma yolunda tüm olumlu öneriler ve görüşler Sovyetler Birliği ile diğer sosyalist ülkelerden gelmektedir." şeklinde ifade ediyorlardı.
[300] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 1840.
[301] **age,** 1840-1841.
[302] **age,** 1841.
[303] **age,** 1841.
[304] **age,** 1841.

Sosyalist sistemi ve dünyadaki işçi sınıfını kastederek, "Barışı kazanmak ve korumak mücadelesinde bu güçlere de yaşamsal görevler düşmektedir."[305] demesi ile Behice Boran, kendi üzerlerine düşen mesuliyeti de açık etmiş oluyorlardı. Ayrıca kapitalistlerin halkları birbirine düşürmesinden bahsetmeleri de, Kore Harbin'den dolayı kulaklara oldukça manidar geliyordu.[306]

Binaenaleyh her ne kadar dava sürecinde ve örgütlenme biçimi bakımından kendilerini gayri siyasi gösterseler de aslında Barışseverler hareketinin amaçladığı sonuçlar bakımından siyasi temelleri vardı. Cemiyet zahirde ve şeklen gayri siyasi dursa bile sırtlandıkları "barış davası" kesinlikle öyle değildi. Mesela Behice Boran, Türkiye İşçi Partili olmakla barışçı ve silah karşıtı tutumu, emperyalizm karşıtlığı potasında özleştirmişti. Karşı olmaktan da öte TİP mensuplarının barışçı bir dünyanın kurulması için kararlı bir şekilde mücadele etmesi gerektiğini de öne sürmüştü.[307] Bu yüzden dünyada olduğu kadar Türkiye'de de barış hareketi aynı zamanda siyasi bir hareketti, siyasi gayeleri mevcuttu.

Yine buna benzer olarak Boran, 1978'yılında "1 Eylül Dünya Barış Günü" dolayısıyla yayınladığı mesajda, Türkiye gibi ülkelerde "barış" hareketinin ne olduğunu, barış için ne yapılması gerektiğini bildirmişti. Buna göre, işçiler örgütlenip bulundukları ülkelerdeki savaş yanlısı gruplara karşı mücadele edecekler, barış sorununu hem kendi halklarına hem de dünyaya duyuracaklar, hükumetlere karşı barış baskısı yapacaklar, yerel barış kuvvet ve örgütlenmelerini beynelmilel barış hareketine eklemleyeceklerdi.[308] Barış hareketiyle alakalı 1978'de yayınladığı bu mesajda, barış hareketinin sırtlanıcıları olarak görevlerinin ne olmakta olduğunu açıklarken, dikkat çeken unsurlardan biri de Barışseverler Cemiyetine atıfta bulunmuş olmasıydı. Yine bununla beraber, Barışseverler Cemiyeti'nin faaliyetlerini "Türkiye İşçi Partisi, dünya barışını kazanma ve koruma davasının yaşamsal öneminin bilincindedir. Bu konuda yirmi sekiz yıl öncesinden onurlu bir mirasa sahiptir." diyerek TİP'e mal etmişti.[309] Sosyalist mücadele bağlamında kurduğu bu rabıta da böylece barış hareketinin siyasi veçhesini yeterince tebellür ettirmişti. Yine burada yayınladığı mesajda hareketin uluslararsı bir mahiyette olduğu açık hale gelmişti. Barışserverler Cemiyeti de

[305] **age,** 1841.
[306] **age,** 1841.
[307] **age,** 2242.
[308] **age,** 1841.
[309] **age,** 1841.

uluslararası hareketin bir parçası olarak, üzerine düşen görevleri remzettikleri şekilde mahdut çerçevede de olsa yerine getirmeye çalışmıştı. Başarılı olamasalar da en azından cemiyetin amacı bu yöndeydi.

Yine aynı gün, yani 1 Eylül 1978'de Behice Boran, şimdiye kadar barış hareketi hakkında dediği herşeyi adeta hülasa edermişçesine kaleme dökmüş ve bunu İşçi Kültür Derneği'nin toplantısına göndermişti. Bu yazısında[310] da yukarıda bahssettiği herşeye tekrar baştan değinmiş ve barış mücadelesini açıkça sosyalizme mal etemişti. Burada da barış görevini siyaseten işçi sınıfının sırtına yüklüyordu. Böylece davalarına varmak adına barışın araçsallaştırılmış olduğu, bir idealden öte pratik bir fayda temin ettiği ortaya çıkıyordu.

Sahiden de dünyayı savaşçı ve barışçı güçler olmak üzere ikiye bölmüşlerdi. Onlara göre sosyalist sistemin barıştan başka bir dileği yoktu. Çünkü işçi veya köylülüğün savaştan bır çıkarı yoktu, aksine zararı vardı. Ama savaşçı olan kapitalist güçler savaştan kazanç devşirebiliyorlardı. Bu yüzden barış adına kapitalist düzenle savaşım verilmeliydi. Zira "barış" mefhumu onlar için yerel ve evrensel sömürüden kurtulmak, kapitalist sistemin boyunduruğundan çıkıp komünizme yönelmekti. [311]

Boran, benzer ifadeleri daha güçlü bir şekilde 7-11 Eylül 1979 tarihleri arasında, Moskova'da "Tüm Çocuklara Barış İçinde, Güvenli Bir Gelecek İçin" adı altında yapılmış olan konferansta da dile getirmişti. Barış konferansının Sovyetlerde yapılmasını manalı bulması bir yana, burada da doğrudan doğruya barışı SSCB'ye hasretmişti. Silahsızlanma ve nükler silahların dünyadan temizlenmesi bahsiden yola çıkararak SSCB'nin iyi niyetli tavrını ileri sürüyordu. Dahası Boran, burada da barışı sosyalizmin bir gerekliliği olarak açıkça zikretmişti.[312]

Kısacası bu fikirlerden yola çıkarak mezkûr cemiyetin ve barış hareketinin amacını özetle şu şekildeydi:

1. Uluslararası camiada yürütülen komünist barış hareketine kulak vermek ve onu yerele taşımak. Ulusal barış hareketini ise uluslararası arenaya taşıyıp dünyadaki barış hareketini tahkim etmek.
2. ABD ve diğer Batılı güçlerin savaş kışkırtıcılığı yapmasına engel olmak. Kamuoyunda onların savaş taraftarı olarak tanınmasını sağlamak.
3. Savaştan kazanç devşiren kapitalist kuvvetlerin menfaat devşirmelerinin önüne geçmek, halkı bu yöne sevk etmek.

[310] **age,** 1842.
[311] **age,** 2014.
[312] **age,** 2015.

4. Ülke içinde savaş yanlısı tavır sergileyenlere karşı durmak.
5. İktidar üzerinde "barış"tan yana baskı kurmak.
6. SSCB'nin ve komünistlerin hem beynelmilel camiada hem de her ülkenin kendi içinde müşkül bir vaziyete itilmesi, ihata edilmesi ve baskı altına alınması durumu kırmak.
7. Komünizmi çağıracak somut şartların oluşmasını sağlamak, savaşın ve savaş tehdidinin terakki yolunda engel oluşturmasına mani olmak. Sosyalizm idealini gerçekleştirmek.
8. Hür bir şekilde komünizm tebliğ ve propagandasının yapılabileceği bir ortam hazırlamak.
9. "Barış" ve "demokrasi" gibi şeyleri dillendirip komünistlere meşruluk devşirmek, SSCB ve yerel komünistler adına bir albeni oluşturmak. Komünistleri meşru şeylerin müdafisi olarak lanse etmek. İyi olan her şeyi komünizme mal etmek.
10. Nükleer silahların tehlikesinden bahsedip büyük bir tehdit unsuru olarak öne sürdükten sonra Türkiye'ye savaşın gelmesinin ne denli felaketlere yol açacağı konusunda insanları uyarmak.
11. Türkiye'de girişilecek barış hareketine tarihi süreçte bir veçhe tayin etmek.
12. Emperyalistlere karşı, Türkiye'nin de içinde olduğu halkların birbirine düşürülmesine mani olmak. Kapitalist tahakküme rıza gösterilmemesini sağlamak.
13. Halkın genel olarak barış konusunda bilinçlendirilip örgütlendirilmesi.

Görüldüğü gibi cemiyet ve dönemin komünistlerinin "barış" gayesi bunların üzerine temellendirilmişti. Bir de iş bu amaç ve fikre yönelik barış söyleminin başka hangi meselelerle tahkim edildiği de nazarı dikkat edilmesi gereken meselelerdendi.

3.5. Cemiyetin Protestosu, Tutuklanma ve Dava Süreci

Barışseverler Cemiyet'i henüz yeni kurulmuştu ki, malum amaçlarına binaen büyük bir azim ve kararlılıkla faaliyete geçmiş, devrin güncel meselelerine acilen el atmış ve böylece aynı hızda kendi sonunu da çağırmıştı. Her ne kadar komünist "barış hareketi" cemiyetle son bulmayacak olsa da faaliyetine cemiyetle beraber zahiren bir kere başlamıştı artık. Başlangıcı da en az hareket kadar yankı uyandırıcıydı. Kısa sürede bütün alakayı menfi bir şekilde de olsa üzerine celp etmeyi başarmıştı. Aslında yaptıkları iş basitti, bildiri dağıtmaktı. Tabii ki meselenin siyasi boyutlarının olması, siyasal makamlara tebliği ve hükumetin bu tür faaliyetleri ciddiye alışı, altı üstü bildiri dağıtmak gibi görülen bu işi daha büyük buutlara taşımıştı.

Yaptıkları iş ise her şeyden önce hükumetin 25 Temmuz 1950'de[313] Kore'ye asker sevk etmesine resmen karşı çıkmak ve bunun akabinde bildiri dağıtmaktı.

[313] Cemiyet resmen kurulduktan sadece 11 gün sonra hükumet, Kore Harbini ilan etmiştir.

Anlaşıldığı kadarıyla işin aleni yanında hiçbir gayri meşruluk yoktu, hukuki yola sonuna kadar riayet edilmişti. Bunda elbet üyelerinin aydın kimseler olması ve içlerinde hukukçu kimselerin bulunmasının da büyük bir payı vardı.

Öte yandan, yazılı yolla yaptıkları eleştiri sadece bildiri dağıtmakla da sınırlı değildi. Bundan hemen önce, henüz bildiriye dönüşmeden evvel Kore meselesi ile alakalı eleştiri; ilgili makamlara telgraf çekmek, Ankara Radyosu'na (günümüz TRT'si) iletmek[314] ve gazetelere de gönderilmek suretiyle de beyan edilmişti. 27 Temmuz 1950 tarihinde[315] TBMM başkanlığına Adnan Cemgil imzasıyla -aslında bildiriyi Behice Boran ile beraber hazırlamışlardı- gönderilen telgrafta bu harp kararının Türkiye anayasasına ve Birleşmiş Milletler Anlaşmasına aykırı olduğu ifade edilmişti. Bununla beraber Kore adına elle tutulur ve halis niyetlerle bir şey yapılacaksa bunun barışçıl yollarla gerçekleştirilmesi gerektiği, savaşı körükleyici hareketlere temkinle yaklaşılması gerektiği, savaşın hitama erdirilmesi için - hâlihazırda sosyalist partizan olan- Hindistan Başbakanı Cevahirlal Nehru'nun (Jawaharlal Nehru'nun) barışçıl yolunun izlenmesi gerektiğini bildirmişlerdi. Bu yolla hükumete sadece akıl vermekle kalmamışlar aynı zamanda ona resmen karşı da çıkmışlardı.

Bu metnin bir kopyası ise aynı günbasın kuruluşlarına dağıtılmıştı.[316] İşin ilginç yanı bildiri devlet radyosunda ne bir şey eklenip ne de çıkartılmaksızın olduğu gibi okunmuştu.[317] Elbette komünist düşmanlığı ile pişen bir hükumet tarafından bu hareket, haddi aşmaktan başka bir şeyle yorumlanmadı. Ki Fuat Köprülü'nün radyo yayını hakkında ki yorumu hiç de bir yanlışlığa işaret etmiyordu, iddiasına göre bildiri devlet radyosunda kazara okunmamıştı. Sanılanın aksine ortada bir yanlışlık değil, kasıt vardı. Köprülü "hadisenin redâetini göstermek için neşrettik." demişti. Böylece usulüne göre ve hukuka riayetle yapılan bu iş büyütülmüş ve siyasi bir malzeme haline getirilmişti. Bu sayede komünistler daha kolay suçlanabilecekti.

Esasen mevzu bahis edilen bu eleştiriler, askeri sevk kararından bir gün sonra bildiri haline dönüştürülerek 26 Temmuz 1950'de[318] yirmi beş - otuz bin adet

[314] Sargın, **age,** 55.
[315] G. Doğan Gürsev, **Türkiye'de Barış Savaşımı'nın Küçük Seyir Defteri,** 1 bs. (Duisburg: Barış Yılı Yayınları/ Herausgeber: Ruhr Uluslararası Barış Yılı Girişimi, 1986), 7.
[316] Gürsev, **age,** 8.
[317] Sargın, **age,** 55.
[318] Selek, **age,** 199.

bastırılmış, Beşiktaş'taki merkeze götürülmüş ve 28 Temmuzda İstanbul sokaklarında cemiyet mensupları tarafından dağıtılmıştı.[319] Matbaa işlerinin ayarlanmasıyla Vahdettin Barut ilgilenmiş ve Cağaloğlu'ndaki Anıl Matbaası'nda sahibi Cemal Anıl ve Talat İlhan ile pazarlık ederek anlaşmaya varmıştı. Matbaacının bulunmasında *Hür Gençlik*'i çıkaran Nihat Sargın aracı olmuştu.[320]

Cemiyet henüz yeni kurulduğu ve hızlı hareket etmeye mecbur hissettiği için iki gün evvel tabedilen bildiriyi dağıtmak işini cemiyetin kurucu üyeleri kendi üzerlerine almışlardı. Behice Boran Eminönü ve Galata Köprüsü'nde, Adnan Cemgil Beyoğlu'nda, Reşat Sevinçsoy Eyüp ve Fener'de, Nevzat Kemal Özmeriç ise Samatya'da bildiri dağıtmıştı. Kurucular arasında yer almasa bile o zamanlar genç bir hukuk talebesi olan[321] Naci Ormanlar da Beşiktaş ve Ortaköy'de bildiriyi dağıtmıştı.[322] Bu kimselerden sadece Nevzat Kemal Özmeriç ve Naci Ormanlar dağıtım esnasında polislerce yakalanmıştı.[323] Her ne kadar hukuki şartlar gereği bildirinin bir numunesi İstanbul Emniyet Müdürlüğüne gönderilse de[324] daha sonra hükumet tarafından bildirinin toplatılması emri gelmişti.[325] Böylece bu olayın gecesinde bildiri dağıtan bütün cemiyet üyeleri, bildiriyi basan matbaacılar da daha sonradan dâhil olmak üzere -iki gün sonra- tutuklanmışlar[326] ve Ankara'ya gönderilmişlerdi.[327]

Behice Boran da meselenin cereyan edişini şu şekilde izah eder:

> Dernek kurulduktan 11 gün sonra, 25.7.1950'de zamanın D.P. hükümeti Kore savaşına 4500 asker göndererek katılma kararı aldı. Bu karar karşısında muhalefet çevrelerinde ve basında tepkiler başgösterdi, konu üzerinde tartışmalar başladı. Ama ne muhalefet politikacıları, ne de basındaki yazarlar meselenin asıl can alıcı noktasına dokunmuyorlardı. Bu nokta da kararın alınmasında ABD'nin oynadığı roldü.
>
> Bir barış kuruluşu olarak elbet bizim de sesimizi duyurmamız, kamuoyundan saklanmaya çalışılan gerçeği açıklamamız gerekiyordu. Ama on bir günlük bir derneğin ülke çapında sesini duyurabilmesi olanakları doğal olarak yoktu. Bu durumda dernek yönetim kurulu TBMM Başkanlığına bir telgraf çekilerek kararın protesto edilmesini ve meclisten geçirilmemesinin talep edilmesini, ayrıca konuyu kamuoyuna açıklayan bir bildirinin otuz bin adet basılıp İstanbul'da dağıtılması kararını aldı. Bu kararlar uygulandı.

---

[319] Kahya, **age,** 248.
[320] Sargın, **age,** 55.
[321] Mumcu, **age,** 27.
[322] Atılgan, **age,** 157.
[323] Selek, **age,** 199.
[324] Haytoğlu, **age,** 86.
[325] Aksoy, **age,** 8.
[326] Haytoğlu, **age,** 86.
[327] G. Doğan Gürsev ilk tutuklanma vaktini 29-31 Temmuz 1950 olarak verir. Bakınız: G. Doğan Gürsev, **Türkiye'de Barış Savaşımı'nın Küçük Seyir Defteri,** 1 bs. (Duisburg: Barış Yılı Yayınları/ Herausgeber: Ruhr Uluslararası Barış Yılı Girişimi, 1986), 9.

> Bildiride biz, olayların gelişmesini ayrıntılarıyla anlatarak Kore'ye asker gönderme kararının Amerika'nın zoruyla alındığını ve bu kararın, nasıl gösterilmek istenirse istensin, aslında, 'Amerikan menfaatleri uğruna harbe katılmamız' demek olduğunu açıkladık…
>
> 28 Temmuz 1950 günü öğleden sonra iki nüshasını İstanbul Savcılığı kalemine tevdi ettikten sonra bildirileri İstanbul'un çeşitli semtlerinde sokaklarda halka dağıttık. Dağıtım bittikten sonra, kimimiz daha eve dönerken hepimiz o gece alınıp birinci şubeye götürüldük. Ertesi gün de evlerimizde arama yapılarak, bizler mahkemeye sevkedildik. Üçümüz hemen tutuklandık. Diğer kurucular ve bir dernek üyesiyle bildiriyi basan matbaa sahibi de iki gün sonra tutuklandılar. Ertesi günü bir posta katarıyla Ankara ya gönderildik. TCK'nun 161. maddesinin 4. fıkrasından açılan dava Ankara'da 2 numaralı askeri mahkemeye verildi.[328]

Hükumetin ve Başvekil Adnan Menderes'in bizatihi meseleyle ilgilenmesi ve devlet kuvvetlerinin alelacele harekete geçmesi, onlar açasından meselenin ne kadar ehemmiyete haiz olduğunu göstermekteydi. Zira devrin başbakanın ifade ettiği gibi bu cemiyetin beslendiği kökler dışarda ama gövdesi memleket içerisindeydi. İş bu sebepten dolayı hükumetin meseleyi "milli menfaatler" ve "milli mukavemet" ile ilişkilendirmesi hiç de zor olmamıştı. Ayrıca cemiyet, Türkiye'nin savaşa ABD tarafından icbar edildiği iddiasını yaymak ve beynelmilel ilişkilerde Türkiye'yi müşkül bir mevkie itmekle de itham edilmişti. TBMM'ye gelen telgrafın ardında da Adnan Menderes, yaptığı basın açıklamasında dışarıdaki komünistleri engelleyelim derken ülke içinde de aynı türden düşmanların çıktığını, ülke içindeki komünistlerle de mütessir bir şekilde savaşım vereceklerini bildirmişti.[329]

Dahası, olası bir muhalefete karşı hem göz korkutmak için cemiyet mensuplarının üzerlerine fazlaca gidilmiş ve mesele hükumet eliyle de umumu efkâra duyurulmuş hem de yine genel muhalefeti aynı şekilde etiketleyebilecekleri bir "komünist" günah keçisi ilan edilmişti. Bu sayede hükumet, rahatlıkla her muhalefet edenin üstüne komünist yaftasını vurabilmiş, onları sindirebilmişti.

Cemiyetin devlet ricali üzerinde büyük akislere yol açan dağıttıkları bildiri ise şu şekildeydi:

> Aziz Türk Halkına;
>
> Adnan Menderes Hükümeti, Kore'de harp etsin diye 4500 Türk çocuğunu General Mac Arthur'un emrine veriyor. Adnan Menderes Hükümetinin bu kararı Türk Milletine nasıl gösterilirse gösterilsin Amerikan menfaatleri uğuruna harbe katılmamız demektir. Hükümet bu kararını Amerika'nın zoru ile vermiştir. Çünkü:
>
> 15 Temmuz'da Birleşmiş Milletlerden gelen telgrafla hükümet, Birleşmiş Milletler Anayasasının bu gibi işlerde üyelere tanıdığı haklara dayanarak doğrudan asker

[328] Behice Boran, "Genel Başkan Behice Boran'ın Barışseverler Derneğiyle İlgili Konuşması", **Çark Başak,** s. 14 (1976): 3.
[329] Duman, **age,** 683.

gönderemeyeceğini ima yollu bir karşılık vermişti. Zaten Birleşmiş Milletlerin bu müracaatını 52 üye devletten en az 12'si cevaplandırmış ve onlar da bir tek kara askeri göndermemişlerdir.

Dahası var: Kore'de harp etmek için gönüllü toplamaya kalkıştığı zaman Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü bir Fransız gazetecisine mülakat vererek bazı komşularımıza karşı bir tahrik olur diye gönüllü göndermeye hükmüne razı olamayacağını söyledi. Demek oluyor ki Adnan Menderes Hükümeti kara askeri göndermeyi ilk önceleri doğru bulmuyor, kendisini buna mecbur saymıyordu.

Derken, Amerikan senatörü Cain 23 Temmuz'da Ankara'ya geldi. Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü, Milli Savunma Bakanı Refik İnce ve Genel Kurmay Başkanı Nuri Yamut ile konuştu. Bu konuşmalardan sonra memleketin muhtelif yerlerinde bulunan Bakanlar alelacele Ankara'da toplanarak Kore'ye 4500 Türk çocuğunu göndermeye karar verdiler. Ardından da senatör Cain gazetecilere verdiği bir mülakatta (Bu harpte piyade kuvvetlerinin rolü büyüktür. Diğer milletlerden kara kuvveti istememizin tek sebebi Amerika'nın yıpranmamasının teminidir) diyerek işi içyüzünü meydana koydu, yani bu işin Amerika'nın zoru ile yapıldığını açıkladı.

Kore'deki savaşa, Türk Milletinin katılmasında istikbalimiz ve güvenliğimiz bakımından hiçbir fayda yoktur. "Biz şimdi Kore'ye asker göndermezsek, bizim başımız dertte kaldığı zaman Amerika da bize yardım etmez" diyenlere yakın zamana kadar Dışişleri Bakanlığı yapmış ve milletler arası işleri içinden takip etmiş olan Necmeddin Sadak cevap veriyor: "Bu işler bir menfaat işidir, hissi sebepler rol oynamaz, eğer o gün Amerika'nın çıkarı varsa bize yardım eder, yoksa etmez" diyor.

Kaldı ki, bugün karşılaştığımız hadise de gösteriyor ki, mesele bize Amerika'nın "yardım" edip etmemesi değil, fakat bir üçüncü cihan harbine yol açacak maceralara sürüklemek istemesidir. Bundan da anlaşılıyor ki, Kore'ye asker göndermekte Türk Milletinin herhangi bir menfaati yoktur. Türk Milletinin istiklali ve güvenliği dünya barışına sıkı sıkıya bağlıdır. Kore'ye asker göndermek ise Türk Milleti nasıl bildirilirse bildirilsin, herhalde barışçı bir hareket değildir.

Bütün dünya milletleri ve bu arada Türk milleti de barışseverdir. Türk halkının menfaati dünya barışının bozulmamasındadır. Bu barışın bozulmaması için de Kore'deki iç savaşın barışçı yollar bulunarak hemen sona erdirilmesi gerekir. Türk Milletine yaraşan ve gerçek menfaatlerine uygun düşen Şeymasala Hindistan Başbakanı Nehru'nun yaptığı gibi barışçı teklifler yapmaktır.

Biz Türk Barışseverler Cemiyeti, bunları tüm halk efkârına bildirirken, onun en samimi düşüncelerini belirttiğimizi, her Türk vatanseverinin bizimle aynı fikirde olduğuna inanıyoruz. Adı söylenmeden, bir harp ilanı demeye gelen Adnan Menderes hükümetinin bu kararını, Türkiye Büyük Millet Meclisinin rededeceğini umuyoruz. Çünkü anayasamıza göre, gerekince harp ilan etmek yetkisi sadece Büyük Millet Meclisine aittir.

Milli menfaatlerimize ve dünya barışının korunmasına tamamen aykırı olan bu kararı şiddetle protesto ederiz.

Türk Barışseverler Cemiyeti[330]

Görüldüğü üzere bildiride daha söze başlar başlamaz harbe açıktan karşı çıkılmış, mesuliyet hükumetin üzerine atılmış ve ABD'nin Türkiye'yi harbe zorlaması hemen dillendirilmiştir. Daha sonra da BM'nin anayasasına göre işin bahsedildiği gibi olmadığı, destek çıkanlar arasında ise Türkiye'nin gereksiz yere sivrildiği ima edilmektedir. Konuşmanın sonunda da bu kararın Türk anayasasına mugayir düştüğü de dillendirilmiştir. Bununla birlikte bildiri, hükumetin bu konudaki tavır değişikliği ile tutarsızlığını da ortaya koymaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, alınan alelacele karar ile Türk askerlerinin bir yem olarak ortaya sürüldüğü, ABD menfaatleri adına kullanıldığı belirtilerek hükumetin itibarına ve savaş kararına alenen kast edilmiştir.

[330] Selek, **age,** 215-217.

Toplumda ve dünyada resmi sıfatı bulunan Hindistan Başbakanı Nehru'yu işaret ederek de inandırıcılıklarını artırmışlar, Türk milletini de barışsever addetmekle meşruluk sağlamaya çalışmışlardır.

Aslında bu bildiri, TBMM'ye çektikleri telgraf göz önüne alınarak hazırlanmıştı ve her ikisi de paralellik arz etmekteydi. Telgrafda da Amerikan ivmesi ile harbe karar kılındığı ve bunun ne BM ne de Türkiye Anayasası nezdinde meşru olduğu vurgulanmıştı ve bu hukuki vurgu bütün yazıya hâkim olmuştu. Kararın iptal edilmesi ve meclise danışılması ısrarla belirtilmişti. Hindistan hükümeti öne sürülerek de ABD'nin yanında savaşçı değil, onun karşısında barışçı bir rol oynanması ima edilmişti. Bu bakımdan telgraf, bildiriye göre sadece daha usluplü ve resmi bir hava taşıyordu. Ayrıca bahsi geçen telgraf, *Barış Dergisi*'nde de yayınlanmıştı ve şu şekildeydi:

> Bakanlar kurulu halk efkârının heyecan ve teessürünü mucip olan bir şekilde ve Amerikan senatörü Mr. Car'in devlet erkanıyla temaslarından hemen sonra Kore'ye 4500 kişilik bir silâhlı kuvvet gönderme kararını vermiş bulunuyor. Hükûmetçe her ne kadar bu kararın Birleşmiş Milletlere karşı girişilen taahhütleri yerine getirmek üzere verdiği ifade edilmişse de, bu kararın verilişi hem Türk anayasasına hem de Birleşmiş Milletler anayasasına aykırıdır. Zira Birleşmiş Milletler Anayasasının 43.cü maddesi bu kurula dahil olan memleketlerin herhangi bir ihtilafa silahlı olarak müdahaleleri için önceden bazı hususi anlaşmaların mevcudiyetini şart koşmuştur. Oysa ki, Türk milletiyle Birleşmiş Milletler arasında bu hususta herhangi bir hususi anlaşma mevcut değildir. Bundan maada, yine Birleşmiş Milletler anayasasının adı geçen maddesi gereğince bu hususi anlaşmaların, imzalayan devletler tarafından, her birinin anayasanın usulleri gereğince tasdik edilmesi lazım gelmektedir. Görülüyor ki, hükümet silahlı kuvvetler göndermek şöyle dursun, bu hususta yapacağı herhangi bir anlaşmayı dahi Türkiye Büyük Millet Meclisinin tasdikinden geçirmek mecburiyetindedir.
>
> Türkiye hükümeti Kore'ye kara askeri göndermek kararı ile, açıkça belirtilmemiş olmakla beraber bir harp ilânı kararı vermiştir. Hâlbuki Türk anayasası gereğince harp etmek yetkisi münhasıran Türkiye Büyük Millet Meclisine ait bunduğundan, hükumet memleketin istikbali ve güvenliği bakımından fevkalade tehlikeli olan bu kararı vermekle selâhiyetlerinin hududunu tecavüz etmiş, anayasa hükümlerine riayet etmemiş bulunmaktadır.
>
> Türk Barışseverler Cemiyeti, bütün barışçı Türk halkının şu andaki en samimi hissine tercüman olduğu kanaatiyle Türkiye'nin Kore deki silahlı ihtilafa bu şekilde fiilen iştirak edecek yerde, Hindistan hükümetinin yaptığı barış yolunda yapılacak teşebbüslerle bu harbin durdurulmasına ve dünya barışının tehlikeden kurtarılmasına çalışmasını diler. Cemiyetimiz, yüksek makamınızın, hükümetin milli menfaatlerimize, Birleşmiş Milletler Ana yasasına aykırı olan kararını bir an önce iptal etmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisini fevkalade toplantıya davet edeceği ümit ve temennisiyle derin saygılarını arz ve takdim eder.[331]

3.5.1. Tutuklanmaların Ardından Gelişen Olaylar ve Davalar

Esasen henüz Barışseverler Cemiyeti kurulmadan evvel, 1950 Mayısında Adnan Menderes'in sarf ettiği sözler, henüz neşvünema bulmamış cemiyetin kaderini çoktan biçmiş ve hatta kalemini kırmaya yetmişti bile. "Bilhassa üzerinde duracağımız

[331] Boran, Behice, Adnan Cemgil, "Türk Barışseverler Cemiyeti'nin BMM Başkanlığına Çektiği Telgraf", **Barış,** s. 8 (1950): 11.

mesele" diyordu A. Menderes, "memleketi içinden yıkıcı aşırı cereyanları kökünden temizlemek için icabeden kanuni tedbirleri almaktır… aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütala etmek gafletinde bulunmayacağız."[332]

Bu sözler 3 Haziran 1950'de DP'nin hükumet programında yer almıştı ve bu program, cemiyet ve benzerleri için peşin hükmünü çoktan vermişti. Burada umumiyetle bahsedilen şeyler; sol cereyanların memleketi içeriden yıktığı, bunlara karşı hukuki yaptırımların vaktinin geldiği, bu yapıların yurtdışı bağlantılarının olduğu, hürriyet hakkının arkasına saklanıp asıl emellerinin hürriyeti ortadan kaldırmak olduğu, bu nev'i hareketlerin yayınlarına bir son verilmesi gerektiği gibi meseleler idi. Burada yer alan "Fikir ve vicdan hürriyeti perdesi altında bütün hürriyetleri kan ve ateşle yok etmekten başka bir maksat gütmeyen bu ajanları…" sözleri açık olarak o dönem komünistlerin bulunduğu mevkii ve hukuki şartları bariz hale getiriyordu. "Neşriyatın tahribatından memleketi korumak kabil olabilecektir" sözüyle de zaten Barışseverler Cemiyetinin başına geleceklerin ne kadar mukadder olduğu da belliydi. Çünkü onlar hakkında "yıkıcı cereyanların aletleri olduklarına şüphemiz yoktur" şeklinde düşünülüyordu. Öte yandan bütün bu sözler parti programında sarfedilirken, aynı zamanda defaatle "ananevî" Amerikan, İngiliz ve Fransız müttefikliğine de atıflarda bulunuluyordu. Onlarla olan ittifakı "demokrasi cephesi" namı altında sulhçu ve dünya barışını sağlayanlar olarak tanımlamışlardı. Marshall ve Truman yardımları bunun sadece bir parçasıydı. Askeri yardımlar da Türkiye'nin güvenliğini sağlıyordu. Bu yüzden Batıyla, hususiyetle de ABD ile devam eden ilişkiler daha çok geliştirilmeliydi. Türkiye'nin diğer milletlerin bağımsızlık ve toprak bütünlüklerine saygı duyduğuna, esas barışçıların bu yüzden kendileri olduğuna kanaat getirmişlerdi.[333] Buna göre, Batıdaki diğer "barışçı" tarafa yakışır bir müttefik olmak için, iç siyasete de dış siyasette olduğu kadar komünist karşıtlığına yer açılmalıydı.

Sahiden de bu siyaset kendisini tez vakitte göstermişti. Böyle bir durumda zaten baştan ters bir mevki tutan Barışseverler Cemiyetinin karşıt bir "barış" anlayışı ile zuhur etmesi, düştükleri hal bakımdan farklı bir ihtimale sebebiyet vermemişti. Sahiden de hükumet, komünistlere karşı belirttiği gibi kesinkes hareket etmişti.

[332] Selek, **age,** 244.
[333] T.B.M.M. Kararı, "Bakanlar Kuruluna güvenildiğine dair (1696 S.K.)", **Resmi Gazete**, 7523 (Haziran 1950): 18582.

Behice Boran bu durumu şu şekilde izah ediyordu: "Barış demek, düpedüz komünistlik demek, Sovyet ajanlığı demek, casusluk demek, gizli örgüt kurup, sosyal bir sınıfın öteki sosyal sınıflar üzerinde egemeklik kurması demek…"[334] Bu yüzden şimşekleri derhal üzerine çeken cemiyet, fikir olarak arkası gelse de bedenen bir nevi ölü doğmuştu. Bu konuda cemiyet üyelerinden Naci Ormanlar'ın yorumu da oldukça yerindeydi. Ne olduysa bir anda olmuştu, cemiyet faaliyete geçtiği gibi hükumet de onlara karşı harekete geçmiş, apar topar tutuklamalar gerçekleşmişti. Zaten cemiyet henüz yeni kurulmuştu. Naci Ormanlar, bu durumu, "henüz üye bile olmamıştık" şeklinde özetlemişti.[335] Her ne kadar cemiyetin yayılma imkânının olduğu aşikâr olsa da, cemiyet, vaziyete acilen müdahale etmeyi ve bu riski almayı ehven görmüştü.

Hükumet sahiden de bu cemiyeti ciddiye almıştı, hatta Başvekil Adnan Menderes, doğrudan doğruya cemiyeti zikrederek onu hedef tahtasına oturtmuştu, ondan şu şekilde bahsediyordu:

> Birkaç gün evvel, İstanbulda kurulmuş olan Barışsevenler Cemiyeti namına B.M.M. Başkanlığına çekilen bir telgraf münasebetiyle düşüncelerimi arzedeyim...:
>
> Bu cemiyetin milletlerarası bir kökü olduğunu bilmekteyiz. Bu Barışsevenlerin sevdikleri barışın mahiyeti hakkında da malumatımız tamdır. Komünist tecavüzlerini Kore'de karşılamağa giderken içimizde aynı mahiyetteki tahrikâtın mânasını Türk umumi efkârı anlamakta ve hükmünü vermekte elbet yanılmıyacaktır.
>
> Hükûmet programında komünistlikle müessir bir mücadeleye geçeceğimiz ifade olunmuştur. Biz hiçbir kimse ve hiçbir teşekkül için hürriyeti yok etme hürriyetini kabul etmiyoruz. Bu sebepledir ki hürriyeti yok etme maksadiyle memleketimizde partiler kurulamaz, kanunlarımız buna âmirdir. Ancak, bâzı kimselerin, fırsatını bulup ve maksatlarını gizleyip memleket için bu zararlı yolda faaliyetlerini arttırmak istemekte olduklarını görmekteyiz. Vaktiyle bunlara karşı mücadele tam tesirini göstermemişse bunun sebebi eski iktidarın mühim mevkilerinde kendilerini dost ve himaye edici şahsiyetler bulmuş olmalarıdır. Bu hakikat memleketçe de bilinmektedir.
>
> Bizim idaremizde bu gibi haller aslâ görülmiyecektir. Hükûmet ve parti tam mânasiyle kararlıdır. Bu mevzuda kanunların menettiği hususların, şayet müeyyide ve hüküm noksanlarından istifade suretiyle devam ettirebiliyorlarsa yeni hükümler ve müeyyideler bulmak suretiyle de hele şu nazik zamanlarda memlekete büsbütün zararlı olduğu aşikâr olan bu gibi hareketleri mutlaka önliyeceğiz.
>
> Dünyanın geçirdiği iki büyük harb ve son birkaç senenin yaşanılan tecrübeleriyle sabit olmuştur ki memleketlerin istiklâl ve mevcudiyetleri mutlaka kendi coğrafi hudutlarında müdafaa olunmaz. Sülhta ve harbte dünyaca bir kader birliğine varılmış olduğu bir devirde yaşamakta olduğumuz açık bir hakikattir.[336]

Anlaşılacağı üzere hükumet nezdinde, cemiyetin SSCB ve Avrupa'daki komünist barış hareketi ile alakası olduğu kesin addediliyordu. Öyle ki henüz Türk birlikleri Kore'ye varmadan evvel, 18 Eylül 1950'tarihli bakanlar kurulu kararıyla

[334] Mumcu, **age,** 109.
[335] Selek, **age,** 214.
[336] Yazıcı, **age,** 38-39.

Avrupa kökenli barışa dair komünistvari eserler yasaklanmıştı.[337] Bundan dolayı hükumetin takındığı tutum oldukça katı olmuştu. Hükumetin komünistlere karşı hem bu sert tutumu hem de bu konuda CHP'den dahi olsa herhangi bir itiraza fırsat vermemesi, iç ve dış dünyada hükumetin albenisini öne çıkarmıştı. Elbet bu siyasi bir tavırdı. Zira hükumete göre hukuk, komünistlerin üzerine gitmede bütün işi atıl bırakacak kadar kifayetsizdi. Bu yüzden işin hukuki kısmı zorlanıyordu. Bu da sürecin pek de adaletle ilgili olmadığının, meselenin tamamen siyasi bir mevkie taşındığının nişanesiydi. Böylece DP, bütün muhalefetin önünü kesmiş oluyordu.[338]

Mezkûr telgraf çekme, gazetelere ve TBMM'ye bildiri gönderme, halka açık bildiri dağıtma ve akabindeki tutuklama hadiselerinden sonra, cemiyet üyeleri birden bire sert tedbirlerle karşı karşıya kalmışlardı. Eylemleri hızlı bir şekilde yankı bulmuştu. Bildirileri, ilk başta kulağa tuhaf gelse de hükumetin isteği üzerine devlet radyolarında okutulmuş[339] ve ağır eleştiri yağmuruna tutulmuştu. Belleneceği üzere hükumet günah keçisini bularak durumdan istifade edip, bu tür tehlikeleri ve benzerlerini en başından saf dışı etmenin yolunu tutmuştu. Peşi sıra dönemin başbakanı tarafından da basın toplantılarında da sert bir şekilde eleştirilmiş, komünizme karşı çetin bir mukavemet gösterileceği beyan edilmişti. Zaten komünistlere karşı yürütülen bu sert tutum, DP öncesi devlet tepkisinin tekrardan güçlenerek tebarüz etmesinden başka bir şey değildi. Diğer komünistlere göre daha ılıman ve barış yanlısı olan bu hareketin önü alınarak, daha başka yol tutma ihtimali olanların da hayli hayli önü alınmış olunuyordu.

Aslında işler bununla da sınırlı kalmamıştı. Her ne kadar diğer komünist dergiler cemiyetin yanında duruyor olsalar da onların da kaderi pek farklı değildi, pek bir şey yapamamışlardı. Onlara da cezaevinin yolu gözüküyordu. Eli güçlü olan hükumet yanlısı basın yayın örgütleri ise şeytanı taşlar gibi cemiyeti taşlamışlardı. Hâlihazırda zaten cemiyet kendilerine bildiriyi irsal etmişti. Buna rağmen, onlar da sanki gizli kapaklı gayri meşru bir şey yapılmış gibi, bildiriyi topa tutmak için bu durumu bir fırsata çevirmişlerdi. Sanki bu bildiri gizlice dağıtılmıştı. Mesela 28 Temmuz 1950'de *Vatan Gazetesi* fazlasıyla tarafgir bir başlık atmıştı: "Sahte Sulh Cephesi".[340]

[337] Gönenç, **age,** 188.
[338] Atılgan, **age,** 159.
[339] M. Fuad Köprülü'nün iddiasıdır.
[340] Serdar Analı, Esra İlkay Keloğlu İşler, "Kore Savaşına Katılma", 95.

Barış hareketine karşı yürütülen kampanya bununla sınırlı değildi. Daha soruşturma başlatılmadan gazetelerden bangır bangır cemiyetin komünist olduğu, dış güçlerle el birliği yaptığı duyuruluyordu. Cemiyet mensuplarının komünist hüviyetlerine dair daha önce mevzu bahis ettiğimiz nedenlerden dolayı bu durum hiç de zor olmamıştı.

Mesela aynı -28 Temmuz- tarihli *Vatan Gazetesi* cemiyetin "Kızıl emperyalizm için Türkiye'de köprübaşı kurmaya çalıştığını" peşinen ilan etmişti bile.[341] *Zafer Gazetesi'*nin de tutumu farklı değildi, sahiden de hükumetin yayın organı olma vasfını yerine getirmişti. Başvekil Adnan Menderes'in sözlerini sık sık sayfalarına taşıyordu. Açık açık cemiyeti kökü dışarıda, "kızıl ajanlar" olmakla, toplumu milli meselelerde tesirsiz kılmakla ve kışkırtıcılık yaparak bozgunculuğa sebebiyet vermekle itham ediyordu. Ayrıca o dönem bir takım sebeplerden ötürü DP'den yana tavır sergileyen[342] *Cumhuriyet Gazetesi* de benzer şekilde tepkiler vermişti. Solcu ve "Moskova ağzile konuşan cemiyet" veya "Kızıl Çarlığın emrinde" diye nitelediği[343] cemiyet hakkında haberler serdediyordu. Mezkûr gazate, cemiyetin faaliyet ve taleplerini birer bölücü kara propaganda olarak yorumlamıştı. 30 Temmuz'da çıkan *Zafer Gazetesi*'nde ise "kışkırtıcı" nitelikte beyanname dağıtanların artık tutuklandığı haberi keyifle veriliyordu.[344] Dönemin *Akşam* ve *Yeni İstanbul* gazetelerinde de benzer haberler veya köşe yazılarını görmek mümkündü.[345] Anlaşılan hükumet yanlısı neşriyat fazlasıyla kuvvetliydi ve hepsi, özetle birbirine benzer, teker teker sayılmaya değmeyecek haberlerle ağız birliği yapmıştı.

Yine hükumetin tahakküm ve propaganda araçları bununla sınırlı değildi. Gençlik kolları da cemiyetin tevkifi üzerine sahnede belirmişlerdi. Milli Türk Talebe Birliği'nin (MTTB) Başvekil Adnan Menderes'e çektikleri telgrafta milliyetçi vurgularla hürriyeti yok etmek arzusunda olanlara karşı mücadele konusunda şükranlarını dile getirirken bu konuda da kendilerine bir görev verilirse bunu bütün içtenlikleriyle gerçekleştireceklerine dair söz vermişlerdi. Türk Gençlik Derneği'nden de (TGD) benzer açıklamalar gelmişlerdi. "Uğrunda şehitler vermiye azmetmiş bir

[341] Duman, **age**, 681.
[342] Esasında Cumhuriyet Gazetesi mütemadiyen CHP ile birlikte hareket etmişti. Fakat DP ile olan sıkı siyasi ilişkiler, ilişkiler bozuluncaya dek Cumhuriyet Gazetesinin bir müddet DP'nin yayın hareketi olmasına sebebiyet vermiştir.
[343] Duman, **age,** 681-682.
[344] Serdar Analı, Esra İlkay Keloğlu İşler, "Kore Savaşına Katılma", 95.
[345] Duman, **age**, 682.

davanın kundakçılarını aramızda barındırmamak yolundaki azimli kararınızı bütün kalbimizle tasvip ediyoruz" şeklinde açıklamalarından sonra hükumete methiyelerle sözlerine son vermişlerdi.[346]

DP bağlantılı gençlik kollarının oynadıkları rol bununla sınırlı olmamıştı. Yine bu dönemde üniversitelerdeki komünizme karşı gençlik hareketleri hükumet tarafından desteklenmiş ve onlar da dergi çıkarma, konferans verme ve miting düzenleme gibi bir takım faaliyet zincirine girişmişlerdi. Mesela ilk olarak Üniversite Talebe Birliği "Komünizmi Tel'in"[347] mitingi yapmış, böylece diğer mitinglerin de devamı gelmişti.[348] Bütün bunlar olurken de cemiyetle ilgili kararlara muhalefet eden kimseler de tutuklanmış, olası her türlü muhalefet komünizm ile alaka kesp edilerek susturulmuş ve önü alınmıştı.

Hükumetin cemiyete ve komünistlere karşı aldığı bu sert tutum ve açıklamalar temelde dışarıya iki mesaj veriyordu. Birincisi, bu tutum, devletin Sovyetlere karşı verdiği bir tepkiydi. İkincisi ise hızlı tutuklanmalardan da anlaşılacağı üzere ABD ve Batı dünyasına "içeride komünist barındırmıyoruz" mesajını taşıyordu. Yani komünizmle hem içte hem de dışta mücadele ediliyordu.

İşte böyle bir ortamda 15 Kasım 1950'de mahkemenin ilk celsesi Kurmay Albay Necmettin Ökten'in reisliğinde toplandı. 30 Aralık'ta açıklanacak hüküm ise Türk Ceza Kanununun 161. Maddesini mesnet almıştı. Zaten askeri mahkemeye gitmelerinin yegâne sebebi 161. madde ile yargılanıyor olmalarıydı. Onlar her ne kadar siyasi gayeleri olmadığını belirtseler de bu inandırıcı bulunmadı, "Ammenin telaş ve heyecanına mucip olacak veya halkın maneviyatını kıracak veya düşman karşısında memleketin mukavemetini azaltacak şekilde, asılsız, mübalağalı veya maksadı mahsusa müstenit havadis yaymak." sebepleri ile suçlu bulunuyorlardı.[349] Yani en temelde milli menfaatlere zarar vermek ve milli mukavemeti yıkmak bakımından suçlanmışlardı.

161. Madde "milli faaliyetlere zarar verici faaliyet"i kapsıyordu ve her ne mesele olursa olsun bu maddeye hamledilebiliyordu. Sürekli mahkemelerde bu "milli mukavemeti" kırmaktan bahsediliyordu. Öyle ki Nevzat Meriç, sorgusunda milli

[346] Duman, **age**, 684.
[347] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 242.
[348] Sargın, **age,** 58.
[349] Selek, **age**, 222.

mukavemeti toprak testiye benzeterek, bu kadar kolay kırılabilir olmasıyla eğlenmişti.[350]

Milliyet ve *Cumhuriyet* gazetelerinin 31 Aralık 1950 tarihli haberine göre, bu suçlamalar kısaca şöyle özetlenebilirdi:

1- Türk-Amerikan ilişkilerini bozmak.
2- Orduyu Kore kararı konusunda kışkırtmak ve isyana teşvik etmek.
3- Halkın hükumete olan güvenini sarsmak.
4- Komünizm propagandası yapmak.[351]

Ayrıca mahkeme cemiyeti Stockholm çağrısı ile ilişkilendirmiş fakat buna bir delil getirememişti. Üyeler de zaten bu durumu inkâr etmişlerdi. Bu, hangi hususlarda yargılanacakları bakımından önemliydi. Zira zamane Türkiye'sinde fikir hürriyeti bağlamında, hâkimler kanun maddelerinde esnek davranmak yerine, bilakis işi sıkı tutmuşlardı. Özgürlükler bağlamında 1950'ler Türkiyesi hiç de iç açıcı bir durumda değildi. Böyle bir miras da taşımıyordu.

İzzet Eroğlu, meselenin hukuki veçhesini aydınlatmak üzere aynı yorumda bulunmakta ve o dönem fikir beyanında bulunanların muhatap olduğu maddeleri fikri hürriyetler açısından sıralamaktaydı: "1/3/1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun özellikle 140, 141, 142, 143, 159 ve 163. maddelerinde ifade hürriyeti ile ilgili sınırlayıcı hükümler bulunmaktadır…" Bu maddeleri daha da açarak 140. maddenin devletin beynelmilel camiada itibar ve nüfusuna halel getirmek bakımından; 141 ve 142. maddelerin herhangi bir sınıfın diğeri üzerinde egemen olmayı, ülkenin idaresini ele geçirmek sureti ile siyasi ve hukuki rejimi değiştirmeyi hedeflemesi bakımından; 143. maddenin ise devletin müsaadesi olmaksızın yurtdışı bağlantılı dernek kurmak veya dışarıdaki bir hareketi yurda taşımak bakımından, 159. maddenin meclisi ve hükumeti tahkirâta duçar etmesi bakımından, 163. maddenin de dini siyasete alet etmek bakımından öne sürülerek fikri hürriyetin önüne geçilmişti. 141. Madde, Barışseverler cemiyetinin muhatap olduğu esas madde idi. Ayrıca "4 Mart 1341 tarihli ve 578 sayılı Takrir-i Sükûn Kanunu'nda" da ifade özgürlüğünü ortadan kaldıran maddeler bulunmaktaydı.[352] Bu yüzden devralınan miras bakımından ve hukuk tarihi açısından da durum pek parlak sayılmazdı.

[350] Sargın, **age,**
[351] Bulut, "38. Enlemde Güç", 197.
[352] Eroğlu, **age,** 108-109.

Sahiden de 141. madde hem öncesinde, hem o günlerde, hem de daha sonrasında adalet bakımından güven sarsıcı, engelleyici, aşırı ve ince eleyip sık dokuyan bir tavır çizmekteydi. Bu durum sivil toplum örgütlerinin varlığını, düşünce hürriyetini fazlasıyla tehdit altına almıştı.[353] Bunun kurbanlarından biri de elbette Barışseverler cemiyetiydi.

Dava süreci ile ilgili bire bir bu durumu yaşayan biri olan Behice Boran'ın da yorumları çok farklı değildi. 1 Eylül 1976 tarihli *Çark Başak Dergisi*'nin 14. sayısında Boran, burjuva idareciler tarafından hukukun ne derece zorlanabileceğinin araştırılmasını daha sonrasına bırakıp davanın temelde üç safhadan geçtiğini belirtmişti. Bunlardan ilki askeri mahkemenin üç defa tahliye ve tutuklanma kararı almasıydı. Behice Boran bu durumu, askeri mahkemenin üzerinde ne denli bir baskının olduğu ve bu yüzden bu mahkemenin davayı yürütebilecek istirdatta olmadığına yormuştu. İkincisi, çıkan kararların bir fark ile aleyhlerine olması, bunun da hukukçu kökenli askerlerin rolüyle gerçekleşmesi, mahkemenin güvenirliği açısından soru işaretlerine sebebiyet veriyordu. Zira yargıçlar dahi kendi aralarında ihtilafa düşmüşlerdi. Bu sebeple Boran, daha en başından itibaren meselenin hukukla alakalı olmadığı, görülen davanın tamamen siyasi kaygılar ile gerçekleştiği, bu yüzden hukuki herhangi bir şeye riayet edilmediğini vurgulamıştı. Tabii ki Boran'ın yola çıktığı deliller bunlardan ibaret değildi. Ayrıca, Nihat Sargın da cemiyet mensuplarının tutuklanmasına karşı çıkmıştı. Bu yüzden de cemiyet üyeleri gibi o da tutuklanmış ve mahkemeye çıkmıştı. Fakat verilen ceza DP tarafından yeterli görülmemişti ki bu yüzden Yargıtay heyeti hükumet tarafından tekrar değiştirilmişti. Böylece Nihat Sargın'a asıl suçlu addedilen cemiyet üyelerinden daha ağır bir hüküm verilmiş olunuyordu. B. Boran buna şaşırmıştı; bu durumu da ortada nasıl bir usulsüzlük döndüğüne delil getirmişti.[354]

Sahiden de hükumet, davayı cemiyet kadar pür dikkat takip etmiş ve onu ciddiye almıştı. Çünkü Kore Harbi'ne asker yollama kararına olan muhalefetin önü tamamen alınmak istenmişti. Bu yüzden mahkeme süreci, siyasi bir hamleye dönüşmüş, düzmece bir hale gelmiş ve birbirine tezat hükümler içinde Türk hukukunu rencide edici bir mahiyete bürünmüştü. Dahası bütün bu olup bitenler sadece mahkeme

[353] Bülent Tanör, **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu,** 2 bs. (İstanbul: BDS Yayınları, 1991), 85,86, 131.
[354] Behice Boran, "Genel Başkan Behice Boran'ın Barışseverler Derneğiyle İlgili Konuşması", **Çark Başak,** s. 14 (1976): 3.)

sürecini de kapsamıyordu. Meselenin ehemmiyeti zaman içerisinde azalsa da hükumet peşlerini bırakmamış, bu kişilerin maişet ve mesleklerine dahi kastedilmişti.

Mahkeme ve ele alınan mevzular hakkında Boran'ın mahkeme savunmaları[355] değerli bilgiler ihtiva ediyordu.[356] Buradan anladığımız kadarıyla apar topar tutuklanmasının ardından avukat tutmasının önüne geçilmiş, dava için hazırlanmasına müsaade edilmemişti. Bu yünzden Boran, ziyaretteki görüşmelerin bile mahdut çerçevede gerçekleştiği, farklı ikametten dolayı kocasıyla bile görüşemediğinden yakınmaktaydı. Bu durum ise mahkeme şartlarının ağırlığını ve mahkemenin ancak şeklen gerçekleştiğini gösterir cinstendi. Mehmet Ali Aybar'ın Beşvekil Adanan Menderes'e davanın bir hukuk skandalı olduğuna dair hususi bir mektubu dahi vardı.[357] Buna rağmen Boran, savunma yapmaya karar verdiğini, zira bunun bir memleket ve demokrasi meselesi olduğunu belirtmişti. Çünkü o dönemler, çok-partili hayata geçişle birlikte bir demokratikleşme başlangıcıydı. Hukuka ve özgürlüklere riayet edilmesi, Türkiye'de bir şeylerin değişip değişmediğinin nişanesi olacaktı. Ayrıca şurası belliydi ki, demokrasi yerleştikçe eskilerin zapturatı göze batacak, mevkilerinden edilecek ve hatta belki de cezalandırılacaklardı. Bu yüzden Boran, bu meselelere gönderme yaparken zekice bir şekilde mahkeme heyetine de göndermede bulunuyordu. Zaten Nazi Almanya'sındaki olağanüstü yetkilere sahip mahkeme üyelerinin cezalandırılığını zikrederek, bir bakıma mahkeme üyelerine bir gözdağı da vermişti. Böyle bir başlangıçtan sonra Boran, yapılan suçlamaların asla taalluk etmediği, saçma olduğuna dair bir tür savunmaya geçmişti. Kısacası hükumetin güttüğü siyaset ile milli menfaatlerin birbirinden farklı şeyler olduğu, devlet demekle hükumet demenin aynı manaya gelmediği, hükumetin eleştirilebileceğini ifade etmişti. Muhalefet partilerinin ve demokrasinin bir gereğiydi bu. Ayrıca zaman içinde hükumetler de hükumetlerin siyasetleri de değişebiliyordu.

Böylece Boran, umumiyetle mantıki izahlarla savunmasına başlamıştı, kendisine yöneltilen "milli menfaatler" gibi genel suçlamalara karşı söz almıştı. Bunu "esas mesnedi çürütmek" olarak yorumluyordu. Bundan sonra ise daha hususi suçlamalara, daha ayrıntılı şekilde cevap verecekti. Özetle:

1. Koreye asker gönderilmesi BM Anayasasının bir gereği değildir.

[355] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 1141-1154. ; Boran, **age**, 1155-1164.
[356] Ek 1'de ve Ek 2'de savunması bir bütün olarak verilmiştir.
[357] Atılgan, **age,** 159.

2. Suçlamalar, birtakım sözlerin cımbızla çekilerek alınmasıyla cemiyet üyelerinin üstüne atılmaktadır. Bu hukuki değildir, sözlerin bütününe bakılması gerekmektedir.
3. Cemiyet üyeleri tarafından sarf edilen sözler, mahkemece çarpıtılmış ve asılsız sözlermiş gibi gösterilmiştir. Bununla beraber iddia makamları şahsi düşüncelerini suçlamalara yansıtmıştır, sanıklar tarafından beyan edilmemiş şeyler, beyan edilmiş gibi ithamlara sebebiyet vermektedir. Ayrıca sarf edilen sözler alakasız ve keyfi bir şekilde tefsir edilemez, bu yüzden kimseye suç uydurulup isnat edilemez. Binaenaleyh hâkimin vicdani kanaati, keyfi kanaat manasına gelmez. Vicdani kanaat hukuka istinat etmelidir. Zaten iddia makamı adeta hükümetin sözcüsü gibi konuşmaktadır. Bu durum hukuka aykırıdır, bu yüzden mahkeme tarafsız değildir.
4. Halkı kışkırtma meselesi de asılsızdır. Halk herhangi bir şeye sevk edilmiş değildir. Bildiride halktan değil hükumetten bir şey umulduğu beyan edilmiştir.
5. Suç isnat edilen meseleler, hükumetin yarı resmi yayın organlarında da dillendirilmektedir, bu yüzden bu yayın organlarına ve cemiyete yönelik farklı muameleler ikircikli tavrı göstermektedir.
6. Kore Harbi'ne katılımda ABD'nin tesiri açıktır. Bu inkâr edilemez.
7. Kore Harbi eleştirilebilir, üzerine sual edilebilir bir meseledir. Bunu kimi gazeteciler ve hatta Kore meslesi için Türkiye'ye gelen Mr. Cain dahi yapmıştır. Bu yüzden cemiyet suçlanamaz. Hem Kore Harbi'ni tenkit eden diğer yazarlar tutuklanmış değillerdir. Muhalefet partisi liderleri de hakeza tutuklanmamışlardır. Bu da cemiyete karşı bir art niyetin olduğunu işaret etmektedir. Bununla beraber Türk-Amerikan ilişkileri ve iç-dış siyaset de tenkit edilebilir. Bu da bir suç sayılamaz.
8. Mahkeme, Kore meselesinin haklı veya haksız mı olduğuna hüküm verebilecek bir makam değildir. Bunu hadiselerin neticeleri gösterecektir. Velev ki bu durumda cemiyet yanlış düşünmüş olsun, bu düşünce yine de bir suç değildir.
9. Dışarıdaki barış hareketi ile Türkiye'deki barış hareketinin bir alakası yoktur. Dahası Dünya Barış Taraftarları Umumi Komitesi ile cemiyetin bir alakası yoktur. Yine de dışarıdaki hareketlerle cemiyetin bir ilişkisi olsa dahi, bu ilişkiden bir suç hâsıl olmadığı sürece bu ilişki de bir suç değildir. Hem atom silahlarının men edilmesini istemek suç mudur? Bu konuda Stokholm Çağrısı ile bir örtüşme varsa bu da bir suç mu teşkil etmektedir?
10. Komünist partiler barış hakkında istedikleri yorumda bulunabilirler, bu partilerin Barışseverler Cemiyeti ile kesp ettiği bir alaka yoktur.
11. Cemiyet suç örgütü kurmak için teşekkül etmemiştir. Resmi yollar ile hayata geçmiştir.
12. Faaliyet şahsi değil, cemiyet faaliyetidir. O yüzden meselenin farklı bir hukuki bağlamda incelenmesi gerekmektedir.
13. Öne sürülen 161. madde gibi maddeler fazlasıyla müphemdir, herkes için farklı şekillerde uyarlanabilir. Bu madde anayasa hükümleri ile de çatışmaktadır. Yakında miadı dolacaktır.
14. Fevkalade selâhiyetli mahkemeler faşist yönetimlerin bulunduğu memleketlerde olur, bu nedenle mezkûr mahkeme demokratik değildir.
15. Beyannamede milli mukavemeti kırıcı herhangi bir ibare yoktur.
16. Bir beyanname neşretmek ve bunu dağıtmak kanuna aykırı değildir. Bunun gazete türünden bir neşiriyat olması gerekmemektedir.

17. Yapılanlar bir propaganda değildir.
18. Çekilen telgraf ve dağıtılan bildirinin uslubu bir değildir, olmak zorunda da değildir. Zira biri resmi ve ilmi diğeri de halka yöneliktir.

Savunmadan anlaşıldığı kadarıyla Boran mahkemenin dava görme usulüne haklı olarak itirazda bulunurken fikirlerinden de taviz vermemişti. O dönemki olayları takip edişlerindeki ciddiyet ise muhalefet denen şeyin hakkını verdiklerine delildi.

Ayrıca mahkemede ele alınan meseleler ve buna karşı getirilen savunmaların tamamı da iddia edilen suça istinat etmiyordu. İç-dış siyaset ve toplum üzerine bir takım mülahazalar tartışılmaktan başka bir şey yapılmamıştı. Memleket meseleleri ile ilgili mahkemede yeri olmayan suçlamalar ve savunmalar yapılmıştı. Bu yüzden Boran'ın savunması, bir bakıma fikrini delillendirmeye dönüşmüştü. Bu tür şeylerin tartışılması ve doğruluğu veya yanlışlığı üzerinden ithamda bulunulması da suç kapsamına girmemekteydi. Zira bu konuda hüküm vermek hâkimlere düşmemekteydi; ne böyle bir mesuliyetleri ne de liyakatleri vardı. Mesele hâkimlerin bu fikrîleri belirtmede ve belirtme şeklinde bir suça rastlanıp rastlanmadığında olmalıydı. Fakat mahkeme sürecinde hiç de öyle olmamıştı. Anlaşılacağı üzere mahkeme tuhaf bir şekilde siyasi meselelerin anlatıldığı, savunulduğu veya yalanlandığı bir mecraya dönüşmüştü. Burada Boran'ın gayreti, ister delili olsun ister olmasın, meselenin herhangi bir şeyi doğrulama olmadığı, sadece düşüncelerini ifade etmek olduğu, buna binaen iddia edildiği gibi memleket hakkında herhangi bir kötü niyet taşınmadığını ortaya koymak olmuştu. Çünkü görülen davanın art niyetli bir dava olduğu, gerçekten adaleti gerçekleştirmek üzere kurulmadığını da sık sık vurgulanmıştı. Davanın amacı bu olunca, kendisini bu şekilde müdafaa etmesi gerekiyordu.

Fakat Boran, ne kadar dil dökerse döksün pek bir değişikliğe sebebiyet veremedi. Mahkemenin sonucunun mahkeme kurulmadan evvel belli olduğu, gelişen hadiselerden de suçlamalardan da ve mahkemenin tutumundan da aşikârdı. Bununla beraber davada kendisine isnat edilen birtakım meseleler Behice Boran tarafından da kastın dışına çıkarılmıştı. Mesela siyasi gayenin ne olabileceği meselesini, sadece demokrasi ve seçimle bağdaştırıp iktidar olma gibi bambaşka yerlere çekmişti. Bunun haricinde siyasi bir hareketin düşünülmesinin önüne geçmişti. Cemiyetle veya seçimlere katılmaksızın siyasi bir hamle olamaz gibi bir algı ortaya koymuştu. Birçok meselede doğru olarak mantıki yoldan meseleleri izahata girişmiş, buna rağmen bir kısmında ise suçlamaları kastından dışarı çıkarmıştı. Yani mantıki çıkarımlarla bir nevi meseleyi bildiği ve meşru alana çekmişti. Yine de meseleyi didik didik ettiği, dersine

iyi çalıştığı anlaşılıyordu. Fakat her ne yaparsa yapsın, bütün bu gayreti sonuç açısından onları pek de farklı bir yere götürmemişti.

Netice itibari ile tutuklanmalarının (28-31 Temmuz 1950) ardından aylar geçmiş ve cemiyet mensuplarının evlerinde aranan belgelerde Millî Emniyet Hizmeti Riyâseti'nin[358] de bir şey bulamaması üzerine 7 Aralık 1950'de [359] tahliye edilmişlerdi.[360]

Fakat olan biten bununla sınırlı kalmadı. 30 Aralık 1950'de cemiyet üyeleri[361] birden bire tekrar ikinci kez tevkif edildiler ve haklarında üç yıl dokuz ay ağırlaştırılmış hapis cezası karar kılındı.[362] Naci Ormanlar ise bir yıl altı ay yirmi bir gün kadar ceza yemişti. Ekmek tekneleri kapanan Matbaacı Talat Tıkan ve Cemal Anıl ise beraat etmişlerdi. Aslında Askeri Ceza Kanunu'nun 161. Maddesine göre on beşer yıl olmak üzere hüküm giymişlerdi fakat cürmün barış zamanı işlenmesinden dolayı ceza üç yıl dokuz ayla iktifa etmişti.[363] Ankara Garnizon Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinin başkanı Kurmay Albay Necmettin Ökten'di; karara muhalif kalan duruşma yargıcı ise Bilal Akar'dı, Kurmay Yarbay Hidayet Aykun[364] da aralarında bulunuyordu.[365] Mahkeme üyeleri, karar verme esnasındaki tutumlarını şu şekilde açıklamışlardı:

> ...Dosya münderecatından, duruşmadan alınan intibalardan da, 1948 yılından beri dünya barışseverler cemiyetleri bu gayeye erişmek için çalıştıkları anlaşılmıştır. Türk Barışseverler Derneğinin gerek açıkça ve gerekse zımnî olarak mezkûr cemiyetlerle işbirliği yaptığına dair elde hiçbir delil olmamakla beraber, gaye bakımından birleşmiş olduklarına dair karineler vardır.
>
> Sanıkların tel ile TBMM'ye gönderdikleri dilekçeye gelince, bu dilekçe mündericatında sanıklara isnad edilecek bir suç görülmemekte ve...
>
> İstanbul Emniyet Müdürlüğünün gönderdiği ve sanıkların geçmişteki durumlarına ait 11.9.1950 tarih ve 11085/12384 sayılı gizli yazısına karşı da Adnan Cemgil, birer sureti alınıp dosyaya konmuş olan tasdikli vesikalarla itiraz etmiş ve bu itirazları Heyetçe tamamen varit görülmüştür. Sanıkların mazileri hakkında kanaat edinilmesi arzusuyla istenilen bilginin bu suretle ve hakikate mugayir olarak verilmesi iyi bir nazarla karşılanmamakla beraber, bundan sonra buna benzer işlemlere meydan verilmemesi için bu olayın burada zikredilmesinde fayda görülmüştür.
>
> Sanıklardan iki matbaacının beraatına, Cemiyet Yöneticilerinin, TCK 161/l'e göre (Milli mukavemeti kırmak ve milli menfaatlere zarar verecek faaliyette bulunmak) 3'er YIL 9'ar AY müddetle ağır hapsine...

---

[358] Dönemin Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT)
[359] Gürsev, **age**, 10.
[360] Sargın, **age,** 95.
[361] Behice Boran, Muvakkar Güran, Adnan Cemgil, Vahdet Barut, Nevzat Cemal Özmeriç, Osman Fuat Toprakoğlu ve bu sefer Naci Ormanlar da
[362] Önen, **age,** 62.
[363] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 243.
[364] Selek, **age**, 226.
[365] Gürsev, **age**, 10.

‘Sanıkların tefhim tarihinde yeniden tutuklanmasına...’ oy çokluğuyla karar verilmiştir.[366]

Bu yorumlar dava üzerinde dışarıdan ne denli bir tesirin olduğunu gösteriyordu. Zira ifadeler kendi içinde dahi çelişikti. Herhangi kesin bir suç görülmemesine rağmen sanıklar mahkûm edilmişlerdi. Yine anlaşılan, DP’nin iktidara gelişiyle özgürlük vaatleri hukuki tavırda da küçük bir bocalamaya sebep olmuştu. Çünkü vaat edilen ile olan arasında bariz bir fark vardı.

Lakin aradan birkaç ay geçtikten sonra mesele temyiz dairesine kalmıştı. Jüri üyeleri arasında dava ile ilgili sürtüşme vardı. Bilal Akar alınan karara itiraz etmişti. Böylece iş büsbütün sürüncemede kalmıştı, dava takipsizdi ve bunun üzerine yargıç subaylar görevsizlik kararı vermişlerdi. Bu yüzden mahkeme reisi Kurmay Albay Necmettin Ökten ve üye Kurmay Yarbay Hidayet Arkun, alınan bu mahpus hükmünü bozdu. Askeri mahkeme, meselenin basın hukuku ile irtibatlı olmasından dolayı mesuliyeti kendi üzerinden attı ve mahkûmların tahliyesini salık verdi.[367] Bu 7 Nisan 1951 tarihli ikinci tahliye kararıydı.[368] İlk defa 1951’de TKP üyelikleri ile ilgili olarak tutuklanmışlardı.[369] Ki burada Behice Boran, cemiyet ve kendisinin partiyle bir alakasının olmadığını ilan etmişti.[370]

Fakat savcı, temyiz dairesinin bu kararına itiraz etmişti. Hukuk kökenli olmayan subayların savcıyı desteği ile hukukçu olan subayların itiraza karşı çıkmaları engellenmişti. Bu sefer hukuk kökenli olan subaylar bir şey yapamıyordu. Emir büyük yerden gelmişti ve arkası destekleniyordu. Zaten kararı veren mahkemede biri hukukçu, iksi hukukçu olmayan üç subay vardu. Kararları onaylayan askeri Yargıtay dairesi ise iki hukuk kökenli ve üç hukukçu olmayan kimselerden müteşekkildi.[371] Böylece Askeri Yargıtay Genel Kurulu 2. Ceza Dairesi davayı mükerreren ele alması için meseleyi temyiz dairesine geri tevdi etmişti ve üçüncü kez tutuklama 21 Nisan 1951’de başlamıştı. Mahkeme heyeti Nuri Sansal resiliğinde, duruşma yargıcı Eyüp Sabri Baran ve askeri üye Vasfi Arkün gibi isimlerle yine askerlerden müteşekkildi.[372] Temyiz dairesinin itirazları devam ediyordu fakat belgeler mahkeme ile temyiz dairesi arasında gidip gelmekten yorulmuştu. 28 Mayıs 1951’e gelindiğinde ise tutuklular yine

[366] Gürsev, **age**, 10.
[367] Sargın, **age,** 95.
[368] Gürsev, **age**, 11.
[369] Kurdakul, **age**, 136.
[370] Mumcu, **age**, 30.
[371] Atılgan, **age,** 161.
[372] Selek, **age,** 226.

salındı. Fakat Tuğgeneral G. Fahri Ener temyiz kararını tamamen reddetti. Bu yüzden askeri temyiz mahkemesi jürisi, -"13 Haziran 1951 tarih ve 951/14 sayılı karar ve 18 Eylül 1951 tarih ve 1006 sayılı karar"[373]- ile nihayet bütün üyeler hakkında birer yıl üçer ay ağır hapis cezası ve bu on beş ayın haricinde beş ay da Koceli ve İstanbul mıntıkaların nezaret altında bulunma kararı vermek üzerinde ittifak etti. Ama ev hanımı Muvakkar Güran fazladan şahsi bir avukatı olmasının da etkisi ile altıda bir oranında fazladan ceza indirimine sahip oldu. Sıradan bir üye olan Naci Ormanlar ise tamamıyla beraat etmişti.[374]

Belki de önce 3 yıl 9 aylık bir ceza verip göz korkutulmuş, sonra da hukuk kökenli subayların insafının da büyük tesiri ile hükümde tahfif yoluna gidilmiş ve 1 yıl 3 aylık ceza, bu muarız eylemcilere kâfi görülmüştü. Ayrıca meselenin bu kadar askıda bırakılması ve defaatle tahliyenin gerçekleşmesi, mahkeme üzerine yüklenen siyasi baskıyı da göstermekteydi. Hukuk kökenli subayların meseleyi hukuk açısından elle tutulur bir yere çekme gayretine girmelerinin aksine diğer jüri üyeleri anlaşıldığı kadarıyla hukuki değil, siyasi bir cezalandırmanın peşindeydi. Meselenin hukuki veçhesi hukukçuların takdirine kalmıştır, fakat görülen o ki öyle veya böyle, ilanihaye davada bir orta yol bulunmuştu. Yine şüphe yok ki bu git-gelli sürecin en çok yıprattığı kimseler herkesten ziyade mahkûmlardı. Çok ciddi bir yıldırma imtihanına tabi tutulmuşlardı.

Sonuç itibari ile mahkûmlar tarihi seyri içinde başka birçok isme daha yıllar yılı zindan olacak Ankara Soğukkuyu Askeri Cezaevi'ne gönderilmişlerdi. Onlara cemiyetin haricinde barış meselesinde kalem oynatmasından dolayı hüküm giymiş iki siyasi muharrir daha eşlik ediyordu: *Hür Gençlik Dergisi*'nden Nihat Sargın ve *Barış Dergisi*'nden Rıfat Polvan. Onlar cemiyetin erkek mensupları Adnan Cemgil, Nevzad Özmeriç, Vahdeddin Barut, Osman Faruk Toprakoğlu, Turgut Pura, Affan Kırımlı ve Reşad Sevinçsoy ile beraber Soğukkuyu Askeri Cezaevin'de mahkûmlardı. Fakat burada kadınlar için bir yer olmadığından ötürü Behice Boran ve Muvakkar Güran sivil cezaevine yollanmışlardı.[375] Behice Boran ise hamile olduğu için, zaman zaman ev iznine çıkıp tekrar cezaevine geri dönmesine müsaade edilmişti.

[373] Sayılgan, **age**, 230.
[374] Sargın, **age,** 95.
[375] Selek, **age,** 222.

Muhalefet ve barış söylemi adına görülen bu dava sadece bir başlangıçtı, bir sonraki basamakta subay, memur, tüccar, işçi, zanaatkâr ve öğrencilerden müteşekkil 21 sanık cezaya çarptırılmış ve aynı nedenden dolayı 167 kişi de tutuklanmıştı.[376] Yine de bu bir son değildi. Ne barış hareketini yürütenler tutuklanmaktan bıktı ne de farklı hükumetler onları alaşağı etmekten. Yıllar sonra benzer bir isimle, Barış Derneği kurulacak ve o da benzer bir gadre uğrayacaktı. Behice Boran, *Görüş Dergisi*'nin 8. sayısında nakledilen mülakatında[377] kendi mahkemelerini yıllar sonra izaha girişirken,[378] daha sonraki Barış Derneği'nin davası ile sık sık kıyas yoluna gidecekti.

3.6. Cemiyeti Destekleyenler

Barışseverler Cemiyeti'nin üzerinde iktidar ve yandaşlarından tutun başat muhalefet hiziplerine kadar çok fazla baskı vardı. Buna rağmen cemiyet, barış hareketinde büsbütün yalnız sayılmazdı. Aynı dava üzere cemiyeti destekleyenler de vardı. Bunlar da yine hiç şaşırtıcı olmayacak bir şekilde komünist cenah içerisinden çıkmışlardı. Bunlardan bir kısmı yurt dışında iken, bir kısmı da önünde misalleri olmasına rağmen her türlü cefayı göz önüne alarak harekete geçmiş yerel kimselerdi.

Mesela Barışseverler Cemiyeti mensuplarının tevkifine şiddetle taarruz eden başlıca hariçteki kimseler, Fransa'da ikamet eden sosyalist görüşteki Jön Türkler grubuydu.[379] İsimleri aynı olsa da esasen burada adı geçen grubun, son dönem Osmanlı tarihindeki Jön Türklerle bir bağları yoktu. Sosyalist fikirlere mensup bu kişiler; kendileri gibi yenilikçi, zamanına göre "ilerici" gördükleri için kendilerine onlardan mülhem bir isim almışlardı. Bu grup aslında 1949 gibi yakın bir tarihte, Paris'te bulunan bir Türk öğrenci grubu tarafından kurulmuştu. Bu cemiyet de Kore Harbine karşı çıkmış ve Barışseverler Cemiyetinin tutuklanmasını eleştirmişlerdi.[380] Zaten Boran'ın bazı öğrencileri Paris'teki bu cemiyet ile irtibat halindelerdi.[381] Türkiye Cumhuriyeti ise Fransa'daki büyükelçiliğinin aracılığıyla, Türkiye'deki komünist kovalamacasını Paris'e taşımıştı.[382]

---

[376] Kaştan, **age,** 79.
[377] Bakınız: Ek 3.
[378] Boran, **age,** 2277-2278.
[379] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 243.
[380] Yuca, **age,** 90.
[381] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 260.
[382] Belli, **age,** 232.

Memlekette ise *Barış Dergisi* adeta hem boğulan cemiyetin sesi olmuş, hem cemiyet kurulmadan önce ona fikri bir zemin hazırlamış[383], hem de barış görevini sırtlanmıştı. Tam olarak ismiyle müsemmaydı. Hatta o derece ki Aclan Sayılgan, *Barış Dergisi*'ni Barışseverler Cemiyetin'e ait addetmişti.[384] Fakat her ne kadar birbirlerini destekleseler ve cemiyet üyelerinin yazıları dergide fazlasıyla çıksa da iki çevre arasında doğrudan doğruya bir rabıta kurmanın, dergiyi cemiyetin yayın organı ilan etmenin imkânı yoktu. Çünkü eğer böyle bir şey olsaydı, cemiyetten önce kurulan dergi kadrosundan cemiyetleşmeye yönelik bir hareket izlenebilirdi. Yalnız derginin TKP ile olan rabıtası kesindi.[385] Cemiyetin kuruluşu gayri resmi olarak 21 Mayıs 1950 iken *Barış Dergisi* ise 15 Nisan 1950 gibi yakın bir tarihte kurulmuştu. Fakat dergi kadrosu ile cemiyetin kurucu üyeleri arasında bir aynılık da yoktu. Yine de *Barış Dergisi*, Barışseverler Cemiyeti ile ilgili hemen her şeyi haber etmişti, söylemleri çok benzerdi. İkisinin barış konusunda beraber hareket ettikleri, aynı amaca hizmet ettikleri rahatlıkla söylenebilirdi. Aralarında bir bağ oluştuğu açıktı, ama bu bağın barış hareketinde çatı rolünü üslenen TKP'den gelmesi daha muhtemeldi. Zira TKP ile hem cemiyetin hem de derginin fikriyatta sağlam bağları bulunmaktaydı. Hem parti, hem cemiyet hem de dergi dışarıdan gelen SSCB destekli barış hareketi sesine kulak vermişti.[386] Bu da zaten iç içe geçmiş grupları yeterince ortak paydada buluşturuyordu.

Dolayısıyla cemiyet üyeleri mezkûr dergide barış adına sözler sarf ederken, derginin geri kalanı da aynı şeyleri söylemekten geri kalmıyordu. Derginin ideolojik tutumu açıktı, yazarlar siyasi yorumlarda bulunuyor, barış ve savaş hakkında haber paylaşıyorlardı. Dergi, hem cemiyet hem de TKP gibi, Kore Savaşı hakkında alınan karara alenen karşı çıkmıştı. Hatta o derece ki büyük puntolarla kapağında yayınladığı protesto amaçlı "Kore Nere" başlıklı 8. sayısı, tahmin edilmesi çok da uzak olmayan bir sebeple derginin son sayısı olmuştu.[387] Öyle ki *Barış Dergisi* mensupları, cemiyet üyelerinin Kore Harbi'ne karşı giriştikleri eylemlerinden dolayı tutuklanmalarının ardından bu durumu eleştirmişler ve cemiyet üyeleri ile aynı kaderi paylaşmakta pek de geride kalmamışlardı.[388]

---

[383] **Age,** 244.
[384] Sayıglan, **age**, 242.
[385] Atılgan, **age,** 151.
[386] **age**, 229, 526, 536, 537, 618.
[387] Duman, **age**, 674.
[388] "Barış davamıza indirilen bir darbe", **Barış,** s. 8, (1950): .5.

Dahası mezkûr dergi, işe manidar bir renk katarak bir nevi istihza yoluyla Barışseverler Cemiyeti'nin hem kuruluş ilanını hem de kapatılış haberini aynı sayıda beraber vermişti. "Barışseverler Cemiyeti çoktandır hissettiğimiz en hayati bir ihtiyacı karşılamış oluyor"[389] diyerek barış hareketinin kuruluşunu müjdelemişler, fakat yazının devamında esef ve hiddetle DP'ye karşı şu şekilde eleştiride bulunmuşlardı:

> Bugünkü İktidar partisi, bir zamanlar sözde tenkit ettiği Halk Partisi iktidarının kanunsuz hareketlerine bizzat başvurmak yolunu tuttu. Barışseverler Cemiyeti kuruluşunun haftasında baskına uğradı: Kurucuları tevkif edildi, Cemiyetin bütün üyelerinin evleri basıldı kendileri karakollara sevkedilerek sorguya çekildiler. Hangi müeyyide ve hükümlere dayanıldı, bilinmez.[390]

Bütün bunlara binaen cemiyetin amacının malum hükumet yanlısı medyada aksettirildiğinin aksine siyasi olmadığı da vurgulanmıştı. Bir nevi onun savunuculuğunu umumu efkâra açık bir şekilde yapıyorlardı. Mesela hükumetin cemiyetin dışarıda köklerinin olduğunu iddia etmesine karışın, "barış meselesinin" yurdunun olmayacağını, bütün insanlığa şamil bir mesele olduğunu belirtiyorlardı. Buna ek olarak barış hareketinin Batı Avrupa ülkelerinde zuhur etmesini bildirip dışarıdan gelen fikir ve hadise cereyanlarının yine kapitalist ülkelerden, yani kendileri gibi "demokrat dünyadan" olduğunu işaret etmişlerdi. Bu havadis de DP'nin "demokrat dünya" söylemine çatmaktaydı.

Onlar sadece Barışseverler Cemiyetine değinmekle kalmamışlar, aynı zamanda Kore Harbi meselesine de çatmışlardı. Hükûmetin söylemlerinin tam aksi şekilde Kore Harbi ve öncesini ele almışlar; savaşa sebebiyet verenin SSCB değil de ABD olduğunu ısrarla dile getirilmişlerdi.[391]

Dönemin güncel dünyasında cereyan eden beynelmilel meselelere de parmak basmaktan[392] çekinmeyen dergi, Stockholm Çağrısı ile gelişen barış hareketlerini haber verdiği gibi, nükleer silahların fecaati hakkında fikirlerini din adamlarının ve Thomas Mann gibi hatırı sayılır münevverlerin beyanları ile birlikte vererek[393] toplumda bir hassasiyet oluşturma yoluna gitmişti. Bunun bir parçası da savaş karşıtlığı ile ilgili okuyuculardan gelen yorumların beyan edilmesi olmuştu.[394] "Vatan evladı" vurgularının yanında "analık" vurgusunda bulunmaları, okuyucudaki harp

[389] "Türk Barışseverler Cemiyeti Kuruldu", **Barış**, s. 8, (1950): 3.
[390] **age,** 5.
[391] "Kore Savaşının İç Yüzü", **Barış,** s. 8, (1950): 4.
[392] "Olaylar Karşısında" **Barış,** s. 8, (1950): 10.
[393] "Dünya Milletlerinin Barışın Kurulması Yolundaki Faaliyetleri", **Barış,** s. 8, (1950): 6, 7, 10.
[394] "Okuyucularımızdan Bir Türk Anasının Mektubu", Barış, s. 8, (1950): 10.

karşıtı hissiyatını perçinleme meramını taşıyan amillerden biriydi. Zira dergi, annelerin boş yere hayatını kaybeden evlatları için gözyaşı dökmelerinden demvuruyordu.

Ayrıca bu dergide dönemin meşhur simalarından Nazım Hikmet Ran gibi isimlerin yazılarını da görebiliriz. Zaten Nazım Hikmet de 1951'yılında Türkiye'den ayrıldıktan ve SSCB'ye yerleştikten sonra Dünya Barış Konseyi'ne katılmış ve yıllar yılı bu tür faaliyetlere devam etmişti.[395] Kendi kalemini bu davanın hizmetine vermişti.[396]

O dönem Türkiye'de barış hareketini üstlenen ve Barışseverler Cemiyetini savunan bir diğer kuruluş ise Nihat Sargın'ın riyasetinde çıkan *Hür Gençlik Dergisi* yayın organı ile İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Birliği olmuştu. O da cemiyetle aynı yolu izlemiş ve aynı sese kulak vermişti. Stockholm Çağrısını milat kabul etmiş ve "halkların barış çağrısı" diye adlandırdıkları beynelmilel komünist harekette kendilerine de bir yer ayırmışlardı.[397] Bununla da yetinmeyip Barışseverler Cemiyetinin bildirilerini dağıtmış ve mensupları polis tarafından hemen derdest edilmişti.[398]

Ayrıca Barışseverler Cemiyetine destek çıkmış, tanıtmış ve tutuklanmalarını ağır bir şekilde eleştirmişti. Dergilerinde "Barışçı Gençlik Protesto Ediyor" başlığı altında onları şu şekilde savunmuşlardı:

> Türk Barışseverler Cemiyetine karşı girişilen anti-demokratik hareketi Hür Gençlik şiddetle protesto eder. Hiçbir vatandaş, başbakan gibi düşünmeye mecbur tutulamaz. Bu, Demokrat Parti faşizminin, Anayasanın vatandaşlarımıza tanıdığı haklara bir tecavüz ve barışçı halkımıza karşı giriştiği bir tethiş hareketidir.[399]

Öte yandan, bu tutumları, onları da Barışseverlerle kader ortaklığına itmişti.[400] Önceden beri barış adına mücadele ettikleri için hükumet tarafından takibe alınmışlardı. Takibe alınanlar sadece dergi mensupları ile sınırlı değildi. Aralarında ticari ilişkiden başka bir şey bulunmayan matbaacılar da devletin takibindeydi. Zaten hükumetçe komünistlere karşı başlatılan genel kovuşturmadan sonra çeşitli sebeplerle bu dergide yer alan diğer isimler de tutuklanmıştı.

---

[395] Mehmet Perinçek, "Nâzım Hikmet'in Stockholm Ziyaretleri", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 4, cilt 22 (2018): 2542.
[396] Nükleer silahlar ve barış için yazmış olduğu bir şiir, bakınız: Ek 4.
[397] Sargın, **age,** 56-58.
[398] Sayılgan, **age,** 228.
[399] Duman, **age,** 685.
[400] Sargın, **age,** 59-60.

Bunların haricinde, cemiyet mensuplarının tutuklanması, barış faaliyetini tam olarak durduramamıştı. *Barış Yolu* adlı bir dergi çıkarılmaya ve *Mehmetçiğin İsyanı* isminde bir bildiri de dağıtılmaya devam edilmişti.[401]

3.7. Cemiyetten Sonra Ortaya Çıkan Barış Hareketleri: Barış Hareketi Henüz Bitmedi!

Barışseverler Cemiyeti ve 1950'li yıllarda barış görevini ifa eden bütün hareketler miadını ister istemez doldurmuştu. Fakat her ne kadar örgütlü bir şekilde olmasa da[402] aradan onca sene geçmesine rağmen barış hareketi daima kaim kalmıştı. Cemiyetler, dergiler, dernekler, hareketler kapatılmış fakat barış hareketiyle hesap bir türlü kapatılamamıştı. Öyle ki aradan yıllar geçtikten sonra bile, 1977'de yine barış hareketi resmi olarak su üstüne çıkacak hale gelmişti. Adları öncülleri ile benzerdi: Barış Derneği. Hatta onursal başkanı da çok uzaktaki bir isim değil, yine Behice Boran'dı.[403] Buna rağmen hukuki bir sıkıntıya yer açmaması için bu bağ resmiyetteki dava savunmasında Mahmut Şerafettin Dikerdem tarafından reddedilmişti.[404]

Bu dernek de Barışseverler Cemiyetinin yolunu takip etti, o da dünya barışını ve insan haklarını savunurken nükleer silahlara, kapitalist hegemonyaya, sömürüye, ırkçılığa karşıydı. Yumuşama (Detant) dönemini yeterli bulmamıştı.[405] Toprak bütünlüğünün korunmasını ve yoksullukla mücadeleyi de kendine şiar edinmişti.[406] Açıktan ABD ve NATO karşıtlığı yapıyordu.[407] Uluslararası bir davası vardı.[408] Türkiye'nin dış politikası konusunda da bu bakımdan muhalif tavrı devam ettiriyordu.[409] Buna karşında barış konusunda Atatürk'e göndermeler yapma bakımından da Barışseverler Cemiyeti'ni takip ediyordu.[410] SSCB'nin barış tutumu

[401] Atılgan, **age,** 159.
[402] Pınar Aydoğan, "Türkiye'de Anti-Komünist Söylemin Bir Uzantısı: Barış Derneği Davası", **Muhafazakar Düşünce Dergisi,** c. 17, s. 61 (2021): 149.
[403] Boran, **age**, 2075.
[404] İhsan Ömer Atagenç, "1970'li Yıllarda Türk Dış Politikasına Muhalif Bir Sivil Toplum Örgütü Olarak Barış Derneği", **Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi**, c. 8, s. 2 (2019): 87, https://dergipark.org.tr/tr/pub/trakyaiibf/issue/51383/644669 [17.02.2022].
[405] **age,** 88.
[406] Aydoğan, **age,** 149.
[407] Atagenç, **age,** 89.
[408] **age,** 88.
[409] **age,** 88.
[410] **age,** 93.

kadar Türkiye'nin ilk dönem politikaları da kıvançla anılıyordu.[411] Anlaşıldığı kadarıyla selefinin bir devamıydı aslında.

Dernek, bu tavrını her fırsatta hem zahiren hem de fikirleriyle gösteriyordu. Mesela Türkiye İşçi Partisi'nin 33 Kasım 1987' tarihli çıkardığı *Gün Dergisi*'nde bu durum açık hale getirilmişti. Zamanında cereyan eden dünya barış hareketi[412] hakkında bir takım bilgiler[413] verirken Barış Derneği başkanı[414] Mahmut Dikerdem'in barış eylemi sırasında, İnşaat Mühendisleri Odasında'ki toplantıda Barışseverler Cemiyeti için saygı duruşunda bulunduğunu da atlamadan geçmemişlerdi.[415]

Ayrıca mesela Behice Boran, 26 Ocak 1980'yılında Barış Derneği'nin genişletilmiş yönetim kurulu özel toplantısında onursal başkan olarak konuşma yapmıştı.[416] *Yürüyüş Dergisi*'nin 252. sayısında -5 Şubat 1980- yayınlanan buradaki konuşması da, "Barış Derneği ve tüm barışseverlere" seslenişi ile evvel zamandaki konuşmalarını hiç aratmamıştı. Zaten Behice Boran'ın Barış Derneği ile ilgili ifadeleri -Barış Derneği Davasında[417] olduğu gibi- bunlarla da sınırlı değildi, önceki söylemler devam ediyordu. Anlaşılan cemiyetten derneğe değişen pek bir şey yoktu. Bu konudaki tek fark Barış Derneği'nin Çin'i de ABD gibi barışı bozan unsur olarak görmesidir. Zira 1975'den itibaren Çin-ABD yakınlaşması başlamıştır.[418]

Zaten beynelmilel çapta barış konferansı düzenlemek[419] gibi dosyası bir hayli kabarık olan dernek, okları yeterince üstüne çekmişti. Bu yüzden 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile beraber bu dernek üyeleri de Sovyet yanlısı tutum sergilemek[420] ve sosyalist

---

411 **age,** 93.
412 Şimdiye kadar bahsettiğimiz bütün barış hareketinden başka bir manada dünya çapındaki barış eylemi.
413 26 Ağustos'da Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler, Japonya'da "Atom ve Hidrojen Bombalarına Karşı Dünya Konferansı'nda" toplanmış ve Birleşmiş Milletler Günü de olan 24 Ekimi "Silahsızlanma Haftası" olarak ilan etmişlerdi. Bunun neticesinde nükleer silahlardan en çok mustarip olmuş olan Japonya'da bir barış hareketinin başlatılması kararlaştırılmıştı. Saatler 24 Ekimde, 9 Ağustos 1945'de ikinci bombanın Nagazaki'ye atıldığı saatleri gösterince, gökyüzüne balonlar bırakılmış, kiliselerde çan çalmış, bilhassa kamu mekânlarında insanlar toplanıp barış tezahüratları yapmıştı. Bu harekete ülkelerinin aynı saatinde Hindistan, Demokratik Almanya, İsveç, Fransa, Amerika gibi ülkeler de iştirak etmiş ve bunu Dünya Barış Konseyi'ne bildirmişlerdi. Böylece dünya çevresinde bir barış dalgası hareketi gerçekleşmişti. Türkiye'de ise bu işi yürüten sendikalar ve meslek odalarıyla beraber Barış Derneği olmuştur.
414 Atagenç, **age,** 88.
415 Haluk Gerger, "ABD-SSCB Füze Anlaşması Ve Olası Sonuçları", **Gün Siyasi Haber ve Yorum Dergisi,** (33 Kasım 1987): 50.
416 Boran, **age**, 2075.
417 **Türkiye Barış Derneği Davası Sorgular Savunmalar,** (İstanbul: Bilim ve Sanat, 1986)
418 Atagenç, **age,** 91.
419 Önen, **age,** 63.
420 Aydoğan, **age,** 155.

parti kurmaktan suçlanmış ve tutuklanmışlardı.[421] Dernekleri ise kapatılmıştı.[422] Temelde ise iki meseleden suçlanıyorlardı. Bunlardan ilki yasadışı ve silahlı komünistlerle işbirliği içinde olmak. İkinici ise Anayasa'nın 141 ve 142. maddelerine mugayyir olarak devrim yolu ile mevcut düzeni değiştirmekti.[423] İşte bu aşamayla ilgili olarak Behice Boran, tutukluların işkenceye maruz kalmasından, zor koşullarda hapishanede tutulmasından, evrensel hukuk ilkelerinin ihlalinden, suça isnat edilmeyecek meselelerden alıkoyulmalarından yola çıkarak hukuki süreci eleştirmişti.[424] Zaten Barışseverler Cemiyeti'nin davasında olduğu gibi Barış Derneği'nin davası da siyasiydi.[425] Bu durumu, iddianameyi kastla Mahmut Şerafettin Dikerdem: "Hukuki bir metinden çok, hırçın bir uslûbla yazılmış siyasi bir polemik yazısı niteliğinde"[426] şeklinde ifade ediyordu.

[421] Atagenç, **age,** 92.
[422] Arslanel, Hamdemir, **age,** 26.
[423] Atagenç, **age,** 92.
[424] Boran, **age,** 2196, 2200.
[425] Aydoğan, **age,** 156.
[426] **Türkiye Barış Derneği Davası Sorgular-Savunmalar,** c.1, (İstanbul: Bilim ve Sanat, 2002), 14.

4. FİKRÎ SAHADA BARIŞ: BARIŞ SÖYLEMİ

Bir taraf kendisini barış yanlısı olarak beyan ettiğinde karşı tarafa "savaştan" başka kendisini ilan edebileceği açıkçası pek de bir şey bırakmamaktadır. Böylece bir taraf kendisini müspet bir mevkie taşırken karşısındakini de "savaş" gibi kabul edilmesi güç bir yere itmektedir. Açıkçası bu politik bir harekettir. Bu yüzden barış mevkiini tutmak her iki taraf için de önemli hale gelir; kendilerini barışın esas temsilcisi sayarlar.

Buna rağmen maddi veya manevi temelli her ne ideoloji olursa olsun, hiç biri beklenen ebedi selameti bu dünyada daim kılamamıştır. İster idealler âleminden isterse materyalist temelden çözüm önerileri sürülsün, bunların hiç biri istenilen sonuca varmamıştır. Hümanizmin ve teknik ilimlerin gelişmesi ve dahi dinin gerilemesiyle birlikte geçen yıllar, beklenenin aksine sadece harpleri daha yıkıcı ve uzun hale getirmiştir. İdealistlerin bilimle birlikte gelişen iyimserlikleri yerini hüsrana bırakmıştır. Her ne kadar kendilerini somut dünyanın gerçekliğine kaptırmış olsalar da aynı şeyi elbet de komünistler için de söylemek mümkündür. Böylece ne İncil temelli yeryüzünde cenneti kurma hayalleri, ne seküler hümanizm ne de Marksizm ebedi barışı henüz getirememiştir. Zaten barışı barış yoluyla getirmenin de imkânı gözükmemektedir. Zira ister idealist olsun ister materyalist, ortada bir hakikat vardır, o da tarihi gerçekliğin de gösterdiği gibi, tüfek sever komşular her zaman sevmeyenleri ortadan kaldırır. Devrimler ise beraberinde şiddetle gelmektedir. Bu dünyada savaş da en az barış kadar insan doğasının bir parçasıdır.

4.1. Barışseverler Cemiyetinin Başlattığı Barış Söyleminin Komünist Çerçevede Genel Kurulumu

İster mezkûr cemiyet olsun, ister cemiyetten sonra üyeleri, isterse diğer komünistler; hepsi "barışın" sözcülüğünü yapıyorlardı fakat bunu dillendirirken kuru kuruya bir barıştan söz etmiyorlardı. Barışı öne sürerken iddialarının altında başka iddialar da yatıyordu. Çünkü "barış" kelimesi onlar için kavramsallaşmıştı; artık daha da başka, ıstılahi bir mana taşıyordu.

Zaten kendileri de ideal barışın tek başına gelemeyeceğini, bunun iktisadi, içtimai ve siyasi birçok yönünün olduğunu hususiyetle vurguluyorlardı. Bahsedilen barış, barıştan daha büyük bir şeydi. Ondan istifade ile insanlar komünizme

ulaşabilirdi. Aynı zamanda komünizmle de nihai barışa ulaşılabilirdi. İkisi de birbirine teşneydi.

Bu yüzden barış ortamı, komünizmin şartlarını oluşturacak demokrasi, bağımsızlık, sosyalizm ve ila ahir farklı yollardan sadece biriydi. Bütün bu kollar, bir bütün olarak insanlığı tarihi vetire içerisinde komünizme taşıyacaktı. Çünkü onlara göre nihai barış ve huzur ortamı, bu yollarla ve tabii ki de ancak komünizme erişilmesi ile gelebilirdi. Selamete ancak onunla çıkılabilirdi. Bu yüzden barış için kesintisiz bir şekilde savaşılmalıydı. Barış yolu tahkim edilmeliydi.

Bu sebeple onlar tarafından istenilen barış, aynı zamanda kapitalizmin kaybettiği bir barıştı. Çünkü ancak bu şekilde komünizm gelebilirdi. Bu bakımdan fikirleri, Karl Marks ve Friedrich Engles'in komünizm tanımlamalarıyla birebir örtüşüyordu. Zira Marksizme göre kapitalist rekabet ve menfaat çatışmasından doğan savaşlar fasit daire içerisinde tekrarlanan bir fenalık arzediyordu, bu sayede kapitalizm var oluşunu sağlıyordu ve bu yüzden onlara göre nahoş bir şeydi. Buna karşın işçi sınıfının egemen olarak sınıf çatışımını ortadan kaldırmasıyla barışı getireceğinden dolayı bu tür bir savaşıma karşı değillerdi.[427] Bu başka tür bir savaştı. Bu yüzden birinci tür kapitalist savaşıma karşı barışı öne sürüyorlardı. İkincisinde ise barış, ancak komünistlerin zaferi ile "barış" şeklinde adlandırılabilirdi.

Bu konuda cemiyetin düşüncesine misal getirecek olursak 1976 yılında *Çark Başak Dergisi'*nde çıkan yazıda barış hareketinin şeklen durdurulduğu ama aslında emperyalizme karşı ve demokrasi yolunda devam ettirildiği, Behice Boran tarafından bildirildikten sonra mesele ulusal mücadelelere getirilmişti. Bu konuda Lenin ile aynı şekilde düşündüğüne şüphe yoktu.[428] Bu durumu "Ulusal ve toplumsal kurtuluş savaşları dünya barışı için mücadele ile çelişmez, tersine, birbirlerini tamamlar." şeklinde ifade ediyordu. Bu da demek oluyordu ki istenilen "şerefli" barış, gelişi güzel bir barış değildi; emperyalist-kapitalist tarafın yenildiği bir barıştı. Somut şartların gerçekleşmesi ile gelen barış, komünizme yaraşır barıştı, diğerleri komünistlere göre gerçek değildi.[429] Bununla beraber B. Boran, bu barışı; demokrasi, bağımsızlık ve

[427] Demirer, **age,** 21.
[428] **age,** 44.
[429] Friedrich Engels, **Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu**, çev. Sevim Belli (Ankara: Sol Yayınları, 2011), 41.

sosyalist mücadeleler bütünün bir parçası olarak kabul etmişti.[430] Buradan da anlaşılıyor ki başlattıkları barış hareketinde örgütlenme ve mücadeleleri bunun içindi.

Aynı ikircikli tutum Afganistan'ın Sovyet Rusya'sı tarafından işgal edildiğinde de ortaya çıkmıştı. Boran, açıkça bu işgali destekliyordu.[431] Zira bu komünistlerin kazandığı bir savaştı, o yüzden asıl "barış" denen şey buydu. Tabii ki bu konuda getirilecek tek misal Afganistan da değildi. Aynı şekilde Çekoslovakya'nın Sovyetler tarafından işgali meselesinde de Boran, her ne kadar önceleri Sovyet işgalini kınasa da sonrasında bu tavrından dolayı nedamet getirmişti.[432] Zaten hâlihazırda evvelki eleştirisi de doğrudan Sovyetlere ve sisteme değil, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne ve sadece Çekoslavakya meselesine idi.[433] Zaten önceden de aralarında ayrılık bulunan[434] Mehmet Ali Aybar ile bu konuda da ters düşmüşlerdi. Aslında Çekoslavakya meselesi komünistler arasında ayrılığı derinleştirmişti. Boran, Aybar'ı "güler yüzlü sosyalizm" anlayışı ile büsbütün Sovyet düşmanı ilan etmişti.[435] Anlaşılacağı üzere hakeza Çekoslavakya meselesinde de barış adına görünürde bir tutarsızlık vardı. Fakat meram, SSCB ve komünistlerin menfaati olduğu için bu durum onların nazarında hiç de öyle gözükmüyordu. Yine de asıl barışın komünizmle geleceği barışçılar için bir kesinlikti.

Ne var ki yirminci yüzyılın ilk yarısında bunu açıkça dillendirmek hukuki ve siyasi şartlardan dolayı pek mümkün değildi.[436] Memlekette henüz bunların konuşulabileceği bir hava esmiyordu. Ancak daha sonraları bu durumu açık açık söylemeleri ve geçmişe referans vermeleri mümkün olacaktı.

Bu yüzden cemiyet tarafından o zamanlar dikkat çekmeyen başka yolları denemek daha uygun görülmüştü. Mesela komünizm kelimesi ağza alınmadan ondan bahsedilebilirdi. Onun varlık sahasına çıkmasının, yani meşrulaşmasının ve gerçekleşmesinin şartlarını oluşturacak şeyler dillendirilebilirdi. "Barış" gayesi adına

[430] Behice Boran, "Genel Başkan Behice Boran'ın Barışseverler Derneğiyle İlgili Konuşması", **Çark Başak,** s. 14 (1976): 3.
[431] Mumcu, **age,** 63.
[432] Mumcu, **age**, 57.
[433] Mumcu, **age**, 56-57.
[434] Mumcu, **age,** 49-50.
[435] Mumcu, **age**, 56.
[436] Behice Boran'ın 1 Ekim 1962'de Vatan'daki deyimi ile: "Yıllardır komünizm, kızıllık ila ahir kelimeleri sindirme ve susturma silâhları olarak kullanıldı. Memleketi bir 'kelime' korkusudur sardı."

yine de komünizmin ismini anmaksızın mesele istenilen yere getirilebilirdi. Bu aynı zamanda ortak bir zihin dünyasını temellendirmenin başlangıcıydı.

Sahiden de öyle olmuştu, açıkçası komünizm Türkiye'de legale çıkana kadar komünistler perde arkasından konuşmaya devam etmişti. Açıktan ve gizliden söylenebileceklerini söylemişlerdi. Fikriyatlarınca ve sosyolojik teorilerine göre komünizmin yolunu açacak her şeyden bahsetmeye çalışmışlardı. Bunu yaparken dışarıya karşı komünizmin lafını bile etmemişlerdi. Bu çabalarından biri de elbette "barış" idi.

Gelgelelim "barış" söylemi her ne kadar Türkiye'de 50'li yıllarda zuhur etmeye başlasa da bu sadece bir başlangıçtı. Mesele bir cemiyetle, her ne kadar en çok şimşekleri üzerine o çekse de Barışseverler Cemiyeti ile sınırlı değildi. Komünistlerce yürütülen "barış" hareket ve söylemi, esasen o günden bu güne dek az çok devam etti. Tabii ki Türkiye'deki ve dünyadaki siyasi hava da bu durumu etkiliyordu, barışın sesinin yüksekliği ona göre değişkenlik gösteriyordu. Komünistlerin de söylemleri ona göre şekilleniyordu. Sadece 1950'li yıllarda değil 1980'ler gibi çalkantılı dönemlerde de komünistler bu sebeple ciddi sıkıntılarla yüzleşmişlerdi, hatta kimi zaman bunlar öncesine göre çok daha ciddi sıkıntılardı.

Bu tarihi süreçte, 1950'de Barışseverler Cemiyeti'nin ve çevresindeki destekleyici diğer komünistlerin yolunu açtığı söylem ve plan, daha sonra "barış" ile beraber komünizmin yolunu açmaya yönelik bir takım diğer görüşlerin de dillendirilmesine sebep olmuştu. Barış söylemine başka söylemler de sık sık eşlik ediyor, bir bütünlük oluşturuyordu. Elbette cemiyetin bundaki payı büyüktü, zaten mezkûr cemiyet dağıtıldıktan sonra bile genel başkanı hala daha aktif olarak barış hareketinin içindeydi; aynı zamanda bir yandan da partiyle beraber siyasi faaliyetlerine devam ediyordu.

Bu süreçte barışla beraber zikredilen bu fikir ve hareketlerin ne olduğuna, barışın neyin üzerine kurulduğuna, nelerle desteklendiğine özetle bakılacak olunsaydı, genelde barışı ve daha özelde komünizmi desteklemek için umumiyetle fikirlerini stratejik olarak hep şu doğrultularda serdettiklerini görebilirdik:

1. Emperyalist sömürüye karşıtlık ve dünyadaki emperyalist faaliyetlerden bahis. Bu konuda hususiyetle İstiklal Harbi'ni kıvançla anma.
2. Genel olarak dünya siyaseti hakkında -kendi ideolojileri doğrultusunda- halkı bilgilendirme, meseleleri yorumlama.

3. ABD'nin öz menfaatlerinden bahsetme, kendi çıkarlarını belirtme. ABD'nin siyasi ve iktisadi görüşlerini göz önüne getirme. Bunun üzerinden Türkiye ile bir tezatlık oluşturma. Türkiye'nin Batıdan -bilhassa ABD'den- gayrı kendisine has milli menfaatlerinden bahsetme. Batıya olan meyli münasebetsiz gösterme.
4. ABD yardımlarının masumiyetini sorgulama. ABD'nin yaptığı yardımlarla Avrupa'yı siyasi ve iktisadi tekel altında tuttuğu konusunda uyarma. ABD yardımlarının amacını hatırlatma ve karşılıksız olmadığını anma. Avrupa'nın ABD için tek bir pazar haline getirilmeye çalışıldığını anlatma. Bundan Türkiye'ye bir pay çıkarma. Ayrıca Avrupa Kömür-Çelik Birliğini, -Almanların milli menfaatleri ikincil plana itilerek Avrupa içerisinde barışçıl bir hava ile birlik sağlandığından-, bu zenginliklerin ve Alman sanayisinin olası bir savaş durumunda ABD menfaatleri için kullanılması istendiğinden söz etme. Yani ABD'nin getirdiği tartışmalı barış ortamını ve Avrupa ülkeleri ile olan sömürüye dayalı ilişkiyi gösterme. Bundan dolayı Marshall ve Truman yardımlarının bağlayıcılığı konusunda insanları uyarma, bunun bir bedeli olacağından söz etme. NATO karşıtlığında ittifak etme.
5. Türkiye'nin yerinin Sovyetlerden yana olmasa da en azından bağımsız olması gerektiğini vurgulama.
6. Türk iç siyasetinden bahsetme. DP'ye muhalefet ederken CHP'yi muvazaa partisi olarak ilan etme.
7. DP'nin Türk pazarını, eşit şartların olmadığı, haksız rekabetin bulunduğu dünya pazarına -Batıya- açtığını ifade etme. Batının ve Batı yanlıların bu sebeple iyi bir barış ortamından ve ortak menfaatlerden uzak olduğunu aksettirme.
8. Atatürk ve milli mücadele üzerinden söylemleri siyaseten meşrulaştırma. Türkiye'nin tarihinden -fikirlerine uygun düşecek şekilde- referanslar getirme. Türkiye'nin İstiklal Harbi örneğinden yola çıkarak dünyadaki diğer milli ve yerel unsurların emperyalist, Batıcı ve kapitalist kuvvetlere karşı koyduğundan bahsetme. Kurtuluş savaşının kazanımlarının kaybedildiğinden, iç ve dış siyasete eğilerek değinme. Türkiye'nin İstiklal Harbi'nden yola çıkarak ise dünyadaki diğer "ulusal" kurtuluş ve direniş hareketlerini destekleme. Kendi kendini yönetemeyen devletlerin kan dökücü hamilerin elinde kalmasını eleştirme. Büyük devletlerin koruyuculuklarını hamilerin kendi menfaatlerini koruması olarak gösterme.
9. Faşizme karşıyken enternasyonal komünist ittihadın desteklenmesi.
10. Terakkinin -modernleşmenin- sağlanması gerekliliğine eğilme.
11. Kore Harbi konusunda insanları aydınlatma. Kore'ye yapılacak asıl yardımın Hindistan gibi barışçıl yollarla gerçekleşmesini temenni etme. Kore'ye asker sevk etmenin uluslararası ve iç hukukta doğruluğunu sorgulama.
12. Barışın sağlanması, silahların ve hususiyetle nükleer silahların sınırlandırılmasını gerekli gösterme. Halkı atom bombasının tehlikelerine karşı uyarma.
13. Barışın ve silahlanmanın azaltılmasının bürokratik mercilerden çok halklara bağlı olduğu fikrini yayma. İnsanları bu konuda cesaretlendirme. Halkı bir kale olarak gösterme. Karşı cephedeki hemen herkesi halka karşı, kendilerini ise halkın yanında olan esas kimseler gibi gösterme.
14. Demokrasiyi ve hukuki hakları destekleme, bu şuuru halka yayma. İnsanları kanuni durum ve haklar hakkında bilgilendirme. Demokratik yollarla örgütlenme, barışçı bir şekilde hareket etme. Konferans, siyasilerle görüşme, basın yayın yolu ile kanuna uygun şekilde mücadele etme.
15. Sanatla beraber barışın ve sosyal meselelerin zikredilmesi. Sanata toplumsal bir veçhe ve mesuliyet tayin etme.

16. Güncel meselelere yorum getirme ve kullanma.

Cemiyet, bütün bunları yaparken, yani "barış" ile beraber bunları tekrar ederken, her ne kadar Sovyetlerin işine gelecek şekilde davranmış olsa da, Batının hayat membaası olarak telakki edildiği bir devirde -önceleri SSCB'yi dahi öne sürmeksizin- Türkiye'nin kendi milli menfaatlerine bağlı kalması gerektiğini önere bilmişti. En azından tarafsız kalmaya ve yerel hissiyatlarla vurgu yapabilmişti. Bu o dönemler için farklı olduğu kadar gerçekten önemli bir vurguydu. Zaten komünistlerin hukuki açıdan yanlış bir konuma düşmemek adına milli vurgulara değinmeleri ve sırtını Türk halkına dayamaları tabii bir durumdu.[437]

Cemiyet, böylece Batıdan yahut SSCB'den medet umulmaması gerektiğini anlatabilmişti. Böylece Türkiye'de özellikle üzerinde durulan fikri cereyanın -Batı yâranlığının- dışında farklı bir düşünce ortaya atabilmiş, insanların nazar-ı dikkatini farklı veçhelerden meseleye çekebilmişti. Bu bakımdan diğerlerinin yanında daha nev'i şahsına münhasır ve her ne kadar aslında oralı olmasa da şeklen milli durmaktaydı. Zira cemiyet, DP gibi bir hükumetin, ABD'ye ve liberal dünyaya meylinin olduğu bir vakitte vatandaşlara kendilerine aktarılandan maada bir dünyanın var olduğunu bin bir güçlük içerisinde bahsedebilmişti. Liberal politikalara yapışıldığı bir devirde kendi hayatını ortaya koyarak, farklı politik tutumların izlenebileceğini dillendire bilmişti.

4.2. Nasıl Bir Barış?

Türkiye'de barış taraftarı olan bu komünistlerin, komünizmin gelmesi ve iktidar olma yolundaki anlayışları barışçıldı. Devrim onlar için barışçı bir serüvendi. Her şeyden önce devrim, şiddet yüklü bir oldu-bitti değil, bir süreçti. En azından, devrim için şiddet mutlak bir yöntem olarak görülmüyordu. Bilhassa Batı Avrupa'daki komünist hareketlerin barışçıl-demokratik devrimden yana olmaları onları fazlasıyla etkilemişti. İtalyan[438] ve bilhassa Fransız Komünist Partisi zaten 1950'li yıllarda Avrupa'da çok güçlü idi.[439] Bu yüzden Türkiye'deki komünistlere de tesirleri büyüktü. Barıştan bahseden komünistlerin parti içindeki tartışmaları da bu meseleyi açığa çıkarıyordu. Fakat bunu yaparken kanlı bir devrim olabileceğini de tamamen

[437] Sargın, **Davalar-Savunmalar Cezaevi,** 58.
[438] Atılgan, **age,** 150.
[439] Belli, **age,** 216.

reddetmemişlerdi[440], nihayetinde bu tarihi bir gerçeklikti. Fakat onlar bunu tercih etmiyordu. Tercih etmemelerine rağmen bu konuda umutları yıllar yılı gittikçe aşınmıştı.[441]

Mesela Behice Boran, Mehmet Ali Aybar'la kendi partileri içinde çıkan anlaşmazlıkta kendilerinin tepeden inen türden devrimciler ve kuru kuruya Sovyet taraftarı olmadıklarını, özgürlükten yana olduklarını ısrarla belirttikten sonra "hürriyetçi sosyalizm" tabirine karşı çıkmıştı.[442] Çünkü o, hürriyetin sosyalizmin içinde zaten var olduğuna ve sosyalizmin de bir bütün olduğuna kaniydi; yeni sosyalizm türleri uydurulamazdı. Eğer kendilerini "hürriyetçi sosyalistler" olarak tabir ederlerse şimdiye kadar demokratik hak ve hürriyetlerden yana değilmiş gibi, despotik bir usul düşündükleri şeklinde yanlış anlaşılmaya sebebiyet vereceklerinden korkmuştu. Hâlbuki kendilerinin de belirttiği gibi, en başından beri anayasanın tam bir şekilde uygulanmasına, hukuka riayete ve emekçi kitlelerin bu hak ve hürriyetleri sahiplenmesine çağrıda bulunmuşlardı. Bu yüzden görüldüğü üzere hem demokratik yolda iktidara ulaşmanın istenci içinde olduklarını hem de bunu anayasaya riayet çerçevesinde gerçekleştireceklerini belirterek hâkim Marksist-Leninist anlayışın aksine silahsız ve kansız bir iktidara geliş tablosu çizmişlerdi.

Barışçılar, her ne kadar kanlı bir halk ihtilali meselesini imkân dâhilinde görseler de iktidara gelme aşamasında askeri ve silahlı bir darbeyi asla tasvip etmemişlerdi. Hatta bu konuda Mihri Belli ve Behice Boran'ın arası açıktı. Zira Belli, "Millî Demokratik Devrim" anlayışı ile iktidar olma konusunda askeri öne sürüyordu.[443]

Tabii ki bu barışçı anlayışa Türkiye'nin dışındaki komünist hareketlerin de etkisi olmuştu, özellikle Avrupa'daki komünist partiler Türkiye'dekiler için numune teşkil etmişti. Zaten komünist camia açısından Avrupa, o dönemler barış hareketinin hareketli olduğu bir yerdi. Fakat tecrübe olarak çok daha öncelere yaslanıyorlardı. Mesela I. Dünya Savaşı sırasında "Kızıl Rosa" lakaplı Rosa Luxemburg, savaş

[440] Mumcu, **age,** 94.
[441] Mumcu, **age**, 94.
[442] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 707.
[443] Mumcu, **age,** 48-49.

karşıtlığıyla mütessir bir şekilde ses getiren isimlerden biriydi.[444] Bu bakımdan Behice Boran'ın tarihteki bir misaliydi.

1977 yılında *Yurt* ve *Dünya Dergisi*'nde Avrupa'daki misallerden yola çıkarak Boran tarafından bir bahis açılmıştı. Başta Fransız ve İtalyan komünist partilerinin siyasi yorumlarını misal göstererek iktidarı burjuvadan demokratik yollara riayetle alınabileceğinin pekâlâ mümkün olduğunu ileri sürmüştü.[445] Zaten komünizm için rahatça örgütlenme yolunda bu barışçıl demokratik ortamın oluşturulması bir ön şarttı.[446] Fakat bundan da öte, iktidara geldikten sonra da barışçı bir yolla yönetimin devam ettirilebileceğini ve hatta işçi sınıfının öncülüğünde bütün sınıfların demokratik bir yaşamda birleşebileceğine değinmişti.[447] Buradan da anlaşılıyor ki bu barışçı temayülleri, kendi ideolojilerine rağmen onları iktidara gelme konusunda oldukça pasifist bir konuma itmişti. Silahtan ziyade barışçıl demokratik yollar aranmıştı. Fakat elbette ki bu drum, Türkiye'de ki bütün komünistlerin aynı fikirde olduğu, hepsinin "barış" yanlısı olduğu manasına gelmiyordu. Bazıları bu duruma karşı çıkmıştı, onları "parlamentarist" olmakla, oy peşinde koşmakla suçluyordu.[448] Bu yüzden sapkın ilan edilmişlerdi. Fakat barış yanlıları, komünistlerin barışçıl demokratik yollarla temsil edilmesini elzem görüyordu. Amaç sadece oy peşinde olmak olmadığı zaman, sosyalist bir düzene barışçıl yollardan ulaşılmaya çalışıldığı takdirde bunun komünizmden bir sapma[449] olmadığını belirtmişlerdi.

Buna rağmen, aynı Behice Boran, 1970'li yıllardaki Milliyetçi Cephe Hükûmetlerinin[450] barış durumundan istifade ile kendilerini barıştan, adaletten yana göstermelerinden ve propagandalarını bunun üzerine kurmalarından da yakınmaktaydı. Anlaşılan o ki, kendilerine mal edilmediği sürece sosyal adaletten bahsedilmesinin ve barış-demokrasi söylemlerinin onlar için hoş bir yanı yoktu. Bu sosyal demokrat tavrı sevmiyorlardı. Çünkü bu tür bir barışa barış demiyorlardı, bu sahte bir barıştı; bu tür bir barış sadece şartları hafifleterek devrimi geciktiriyordu, şartları daha katlanabilir kılıyordu. Ayrıca onlar için bahsi geçen bu barış ortamı,

---

[444] Uğur Eyidiker, "Erken Dönem Alman Sosyal Demokrasisi ve Rosa Luxemburg", **International Anatolia Academic Online Journal / Sosyal Bilimler Dergisi,** c. 6, s. 2 (2020): 100.
[445] Behice Boran, "Demokrasi ve Demokratikleşme Sorunu", **Yurt ve Dünya,** s. 1 (1977): 67-68.
[446] Behice Boran, "Demokrasi ve Demokratikleşme Sorunu", 68.
[447] Bu durum "büyük tekelci burjuva"yı dahi kapsar. Yine de Boran, bu durumu bahsi geçen toplumlar ve somut şartları ile sınırlar.
[448] Behice Boran, "Partimiz Ayaktadır ve Kendi Yolunda Yürüyecektir Hedefimiz Sosyalizm", **Çark Başak,** s. 32-33 (1977): 7-8.
[449] Oportünizm
[450] 1977 koalisyonu: Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi

faşizmin ortamını hazırlayan ve manevi-milli söylemlerle desteklenen bir çabanın ürünüydü. Emperyalist-kapitalist kuvvetlerin bir taktiği idi. Devrimin ve komünizmin önünü ilelebet kesmeye çalışıyordu. Bunu şu şekilde tasvir ediyordu Boran: "Barışçı, sosyal adaletçi, sureti haktan görünme girişimlerinin kısaca, kuzu postuna bürünmüş kurt politikası izlenmesinin ve tüm propaganda araçlarının buna göre ayarlanmasının nedeni budur."[451] Çünkü bu barışçı tavrı, sosyalizme yönelecek kitleleri şuur kaybına uğratarak başka tarafa yönlendirilmesini sağlamak şeklinde okumuştu.[452] Bu yüzden bu tür barış, ideolojilerine ters düşmüştü. Böylece "barış" ister istemez siyasi ve taraflı bir mana kazanıyordu.

Bununla birlikte, barış ve savaş taraftarı anlayışları tamamı ile iktisadi temellere dayandırılmıştı. Materyalist anlayıştaki komünistler için bu gayet tabii idi. Mesela Boran, 1978'yılında parti ortamında bahsettiği savaş ve barış fikri meselesinde, kapitalizmin savaştan beslendiğini ve ancak onunla var olabileceğini belirtmişti. Silah satışlarından, işgallerden büyük karlar devşiriliyordu. Bu yüzden kapitalizm savaş yanlısı bir düzendi[453] ve kapitalistler de savaş yanlısı idi.[454] Bunun tam karşısında ise barış ortamından istifade ile kendisini geliştiridiği düşünülen sosyalist düzen ve sosyalistler vardı. Bu kıyaslamayı yaparken savaş ve barışı somut hale getirmek için elbette ABD-Avrupa ve SSCB misallerini vermekten çekinmemişti. Bu yüzden barış ve savaş anlayışları aynı zamanda iktisadi-ideolojik anlayışlarıyla beraberdi. Materyalist felsefi zemine dayanan ideolojik ve siyasi bir söylemdi. Boran bu durumu şu şekilde kurgulamıştı:

> Silahlanma yarışını durdurma, silahsızlanmaya yönelme konusunda ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki görüş ve tutum farklarının kaynağında iki sistemin, kapitalizm ile sosyalizmin tabiatının birbirinden farklı oluşu vardır. Kapitalizm her zaman sıkışınca sorunlarını savaş yoluyla çözme yoluna gitmiştir. Simdi de, genel bunalımı gittikçe derinleşen dünya kapitalist sisteminin başını çeken ABD sorunların çözümünü silahlanmayı tırmandırmada, olası bir savaşta arayarak sistemi ayakta tutmaya çabalamaktadır. Oysa savaş sanayiini geliştirmek sınırlı olan dünya kaynaklarının israfından başka bir şey değildir, bu nedenle de uzun vadede ekonomiyi zayıflatan, sorunlarını artıran bir etmendir. Sosyalizmin ise ekonomiyi, sosyalist sistemi ayakta tutabilmek için savaş sanayiini geliştirmek, silahlanmayı hızlandırmak, savaş hesapları yapmak gibi bir sorunu yoktur. Tam tersine, en büyük hızla ekonominin gelişip güçlenmesi ve bununla birlikte toplumun her alanda ilerleyebilmesi için tabiat ve insan kaynaklarının silahlanma ve savaş hazırlıkları için israf edilmemesi gerekir. Silahlanma ve askeri güç sadece sosyalist sistemi ve ülkelerin sosyalist kazanımlarını saldırılara karşı korumak içindir; bunu da en düşük düzeyde tutabilmek için silahsızlanma ve barış içinde birarada yaşama konusunda karşılıklı anlaşma gerekir.[455]

[451] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 1736.
[452] Boran, **age**, 1736.
[453] Mumcu, **age,** 93.
[454] Boran, **age**, 1875-1876.
[455] Boran, **age**, 2250.

Aslında SSCB yanlısı tutum siyasetten de önce tamamen ideolojik bir felsefeydi. Çünkü "barış" dedikleri şeyi "barış" yapan, komünizm idealine ulaşma gayretidi. Komünist hayat tarzı her yönüyle bir bütün olduğu ve hayatın birçok alanını tanzim etme iddiasında bulunduğu için, diğer bütün alanlarda da meselenin komünizme dayanması, somut bir fayda vermesi gerekiyordu. Mesela bu konu sanat dahi olabilirdi. Bu yüzden sanata toplumsal bir yan içeriyor mu yoksa içermiyor mu, komünizme gitmede bir araç mı yoksa değil mi gözüyle bakılıyordu. Sanattan sosyal bir fayda umuluyordu, sanat toplum içindi. Bu sebeple sol sanatın barış söylemini taşımasını önemsiyorlardı. Haliyle barış ve sanat ana idealler değildi, ama ana ideal yolunda, yani komünizm yolunda araçsallaştırılmışlardı.[456] Eğer ki bu vazifeyi ifa etmiyorlarsa bir manaları yoktu. Mesela öyle ki Behice Boran'ın "Albert Camus, Jean Paul Sarte, Kafka" gibi nam yapmmış yazarların kitaplarının Şükran Kurdakul tarafından basılmasına pek hoş nazar etmemesine rağmen komünist nitelikteki sıradan bir edebi eseri hoş karşılaması buna işaret etmekteydi.[457]

Ayrıca barış anlayışlarının politika üzerinden kurulumu ve neye barış dedikleri açısından Arap-İsrail barışı hakkında yapılan yorumlar da manidardı. Çünkü Enver Sedat ve Menahem Begin'in imzalayacakları barışı, barış olarak kabul etmiyorlardı.[458] Zira bunun olabilmesi için kapitalist cephenin zarara uğramış, komünist tarafın ise işin içinden kârla çıkması gerektiğini düşünüyorlardı. Bu meselede İsrail'in arkasında ABD ve çıkarları vardı. Bu sebeple barışın neyin pahasına olduğunu ve ne kadar süreceğini sorguluyorlardı. Bununla beraber Filistinlilerin bağımsızlıklarını savunmaları, milli mücadele ve birliğin gerekliliğinin vurgulanması da barış söylemine eşlik eden meselelerdendi.

Behice Boran'a göre, işte bu iktisadi ve siyasi düşüncelerinden ötürü Batılı kapitalist ülkeler savaş yanlısıydı, savaşın membaıydı. Fakat komünistler, başta SSCB olmak üzere barış yanlısıydı. Yine Boran'a göre komünist taraf her zaman barışa çağrıda bulunuyordu, dünyadaki barış dengesini SSCB koruyordu. Mesela ABD'nin atom bombasına karşı atom bombası üreterek dünyadaki dengeyi o korumuştu. II. Dünya Savaşı'nı hitama erdirilmesinde payı büyüktü, doğu cephesi olmasa belki de Nazi Almanyası durdurulamayacaktı. Genel silahsızlanma, atom silahlarının öncelikle

[456] Boran, **age,** 633.
[457] Şükran Kurdakul, **Cezaevinden Babıali'ye Babıali'den TİP'e (Anılar),** 1 bs. (İstanbul: Evrensel Basın Yayın, 2003), 137.
[458] Behice Boran, "Türkiye NATO ve CENTO'dan Çıkmalıdır", **Çark Başak**, s. 46 (1978): 2.

sınırlandırılması ve sonunda tamamen yok edilmesi, güvenlik örgütlerinin kurulması önerileri SSCB ve diğer sosyalist devletlerden gelmişti. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı ve Anlaşması onların girişimleriyle gerçekleşmişti.[459] Boran tarafından bu tür örnekler öne sürülmüştü.

İşte Komünistler bu tür fikirleri ısrarla tekrarlıyordu. Fakat anlaşılacağı üzere, silahlara karşı silahla çıkmak, onların barış anlayışına ters düşecek değildi. Tamamen maruz kalan, karşılık vermeyen bir barışı değil; karşılık verebilecek hale gelen ve bu tehdidi savurabilen, fakat bütün bunlara rağmen savaşı gerçekleştirmek istemeyen bir barışı savunuyorlardı. Böylece barışa giden yol silahlanmadan ve savaşa hazırlıktan geçiyordu. SSCB'nin silahları üretmesi çabası ABD'nin silah üretme amacının aksülameli olarak aksettirilmişti. SSCB "iyi" ve "barışçı", bunun aksine ABD "kötü" ve "savaşçı"ydı. Zira ABD kapitalizmin başını çekmekteydi, bütün kötülüklerin öncülüydü. ABD; sosyalizmin gelmesine, esas barış, huzur ve sükûnetin yerleşmesine, adalete, işsizlik meselesinin çözümüne, insanca bir hayata, bağımsızlık yanlısı yerel hareketlere hep savaş sayesinde engel olmaktaydı. Komünistlere göre savaş korkusu ile insanlar sindirilmişti, mücadeleden alıkonmuştu.[460]

Barışın SSCB ile ilişkisinin kurulması bakımından SSCB için yapılan taziye mesajları da oldukça manidardı. Leonid Brejnev'in[461] ve Yuri Andropov'un[462] ölümleri (10 Kasım 1982 ve 9 Şubat 1984) üzerine dillendirilen barış söylemi, barışın SSCB devlet adamalarına yakıştırıldığını açıkça belirtiyordu: "Dünya, hiç kuşkusuz, barış, yumuşama ve silahlanma yarışının durdurulması ve böylece yeryüzünde tüm devletlerin barış içinde yaşamalarının sağlanabilmesi uğruna güçlü, tutarlı ve etkin mücadele veren büyük bir politik lider yitirdi."[463] Yine de bu tür söylemler son değildi. Barışçılar, SSCB'ye barış, silahsızlanma ve nükleer silah karşıtlığı konusundaki desteğini "siyaseten" TİP adına da dile getirecekti.[464] SSCB'nin öne sürdüğü her şeyi peşinen kabul ettiklerini duyurmuşlardı.

Görüldüğü üzere, başlangıçta tarafsızlık üzerinden başlayan barış söylemi, şartların değişmesi ile zamanla yerini SSCB yanlılığına açıkça bırakmıştı. Sadece

[459] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 1790.
[460] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 2219.
[461] Boran, **age,** 2178.
[462] Boran, **age,** 2199.
[463] Boran, **age,** 2199.
[464] Boran, **age,** 2259.

önceden SSCB güzellemeleri yoktu. Bundan da öte siyasette ittifak ilişkilerinin maddi ve ekonomik ilişkilere dayandığını belirten Behice Boran, milli çıkarlar açısından SSCB'nin daha karlı olduğunu[465] her fırsatta dile getirmişti.[466] Bu şekilde de onların barış yanlısı olduğu her bakımdan pekiştirilmiş olunuyordu. Binaen aleyh SSCB'nin barışı getirme gayretlerine karşı Türkiye'nin takındığı tutumu da fazlasıyla önemsiyorlardı.[467]

Yine de zaman içerisinde, hem dış dünyadaki yumuşama ile hem de içerideki resmi devlet tutumunda farklılar olduğu için mesele kendisine başka bir veçhe tayin edebilmiş, en azından farklı bir pencere açıp göz önüne yeni bir manzara serebilmişti. Mesela iş, SSCB'nin ABD'nin mukabilinde silah üretmesinden tamamen silahsızlanmaya gelebilmişti. Boran bunu "Barış çok tehlikeli silahların dengesi üzerine değil, dünya çapında genel bir silahsızlanma üzerine oturtulmalıdır."[468] şeklinde ifade ediyordu ve her fırsatta nükleer silahların tehlikesine işaret ediyordu. Yine de mütekabil silahsızlanma meselesi dillendirirken, barış davasında SSCB'ye destek esirgenmiyordu. Zaten yapılan bu çağrının gerçekleşmesi "dünyadaki barış güçleri" ve "dünya sosyalist sistemi" mücadelesine bırakılıyordu.[469] Böylece barış meselesinin sonuna dek başlı başına bir barış olmadığı, SSCB'nin desteklendiği genel bir söylem haline geldiği, istılahi manalarını koruduğunu gösteriyordu.

4.3. Barış Söylemi ve Milli Menfaatler Kavramı: NATO ve SSCB Kıskacında "Nükleer Silahlar"

Barış yanlıları, barış söylemlerini Türkiye'nin kendi menfaatleri üzerinden de pekiştirmişti. Savaş onlar için sadece ideolojik olarak değil, ayrıca Türkiye için de somut olarak istenmeyen zararlı bir şeydi. Bu bakımdan NATO'nun varlığı, savaş kışkırtıcılığını artırıyordu ve Türkiye, NATO'ya üye oluşu hasebiyle karşı cepheden okları üzerine çekiyordu. Üstelik karşı taraf SSCB'nin elinde harikülade silahlar da bulunmaktaydı. Bütün bu koşullar altında, Türkiye'nin hem coğrafi hem de siyasi

[465] Tabii ki dış siyasetteki bu barış (SSCB-Komünist) yanlısı tutum, iç siyasette de farklı değildi. Yıl 1981'e geldiğinde, TİP'in TKP'ye siyasi birlik üzerine yazdığı 12.10.1981 tarihli mektupta, uzlaşma maddelerinden biri de yine barış ve sosyalizm ilişkisi üzerine kurulmuştu. Bu "barış" söylemi siyasal bir birleşme ve sosyalist hareket için olmazsa olmazlardandı. Çünkü barış politikası sosyalizmi getirecek asıl unsurlardandı.
[466] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 2221.
[467] Behice Boran, "Referandum, Evren-Özal Yönetimin Oylanmasıdır", **Yarın,** s. 72 (1987): 6.
[468] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 1984.
[469] Boran, **age,** 1984.

konumu hiç de iç açıcı değildi. Barış yanlıları da barıştan bahsederken dikkatleri sık sık bu tarafa çekmişti. Nükleer silahların bulunduğu her iki cephe hattının arasında Türkiye tehlikedeydi.

Türkiye'nin NATO'da olması barış yanlılarınca belli başlı noktalardan hareketle eleştirilmişti. Bu eleştirilerden biri de NATO ile ABD'nin birbirinden ayrılamayacağı bahsinde NATO'nun ABD'nin emrinde oluşu hakikatini mesnet ediniyordu. Çünkü eninde sonunda ABD kendi öz çıkarlarını NATO'ya yansıtmaktaydı; her şeyden önce kendisini korumak için savunmasını okyanusun ötesine yaymıştı, olası yeni bir dünya savaşına karşı aldığı konum ve takındığı tutum buydu. Binaenaleyh nükleer silahların elinde bulunduğu tek Batılı gücün ABD olması,[470] bu silahları istediği zaman sarf edebileceği gerçeği, onu bu birlikte çok daha etkili kılıyordu. Üstüne üstlük silah ve mali destek yönünden de asıl kaynak yine ABD idi. Asıl destek somut olarak ondan geliyordu. İşte bu iktisadi kuvvetinin sayesinde diğer üye ülkeler üzerinde daha fazla tahakküm kurabiliyordu. Bu ülkelerden biri de şüphesiz Türkiye idi. NATO anlaşmasının üçüncü maddesinden yola çıkılarak yapılan ikili anlaşmalar, bu sebeple barış yanlıları tarafında Türkiye'nin üzerinde tahakküm kurulması olarak okundu.[471]

Bununla beraber Türkiye'nin SSCB tarafından tehdit altında oluşunu, NATO'nun sahiden de bir güvence getirmediğini, ABD'nin milli menfaatine ters düşmediği sürece Türkiye lehine asla harekete geçmeyeceğini de barış taraftarları dillendirmişti. Bu konuda da NATO anlaşmasının 5. maddesini öne sürmüşlerdi. Üyelerden birinin saldırıya maruz kalması durumunda diğerlerinin tutumunun ve desteğinin isteğe bağlı, gelişigüzel olmasından dem vurmuşlardı. Çünkü NATO'da diğer ülkelerin acilen ve silahlı olarak müdahale etmesi gerekmiyordu. Verilecek destek ültimatomdan sıhhi yardıma, ambargodan nükleer saldıraya kadar farklı yelpazede çeşitlilik ve keyfilik arz ediyordu. Savaşa katılsalar dahi bunun da derhal gerçekleşmesi gerekmiyordu, NATO'nun 5. maddesi bunu öngörmüştü.[472] Barış taraftarları, askeri müdahalenin şart olmadığına dair 1964 yılında İ. İnönü'ye gönderilen meşhur Johnson mektubunu bu yüzden öne sürmüşlerdi.[473] -Hâlbuki bunun aksine, ABD herhangi bir savaşa girişmesi durumunda, olayın büyüklüğünden ötürü Türkiye'nin de savaşa girmemesi imkânsız

[470] Bu görüşler 1968 senesinde bir fikir alış veriş meydanı olarak öne çıkan Forum Dergisi'nin 335'inci sayısında dillendirilmektedir.
[471] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 676.
[472] Behice Boran, "Türkiye, NATO ve CENTO'dan Çıkmalıdır", **Çark Başak,** s. 4 (1976): 1.
[473] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 677-679.

gözüküyordu.- Böylece NATO'nun bir güvence getirmediğini dillendirmekle kalmamış, üstüne üstlük NATO'da olmanın Türkiye'nin kendisini tehdit altına bırakmasına da sebep olduğunu dillendirmişlerdi. Bununla beraber Türkiye, NATO'da "kademeli savaş" planında bir harp sahası konumunda idi, kendi başının çaresine bakması gerekecekti; hem bununla beraber harp sırasında yapılacak görüşmelerde bir pazarlık konusu da olacaktı, yani Türkiye açıkça kullanılacaktı. Bundan da öte barışçılar, NATO'nun bir koruma sağlaması şöyle dursun, Kıbrıs meselesi ve Suriye'nin Antakya üzerindeki taleplerini işaret ederek asıl tehdidin SSCB'den ziyade NATO kuvvetlerinden gelebileceğini de düşünüyorlardı.[474] Böylece NATO'yu bir güvence değil, tehdit olarak algılıyor ve aksettiriyorlardı.

Binaenaleyh barış yanlıları, Türkiye'nin NATO'dan çıkmasıyla SSCB'nin saldırıya geçeceği fikrine karşı çıkmış, SSCB'nin tamamen barışçı bir polita izlediğini vurgulamıştı. Bunu sadece bir SSCB politikası olarak değil, ayrıca bir devlet ideolojisi olarak da vurgulamışlardı. Çünkü tarihsel süreç onların lehine işliyordu, bir ihtilal veya savaşa gerek kalmadan dünya barış içinde sosyalistleşecekti. Ayrıca nükleer bir savaş da bu durumu altüst edeceğinden dolayı savaş sosyalistlerin hiçbir şekilde çıkarına değildi. Bu sebeple Sovyetler, Vietnam meselesinde olduğu gibi ciddi bir ses çıkarmamışlar, meselenin hal-i çözümüne varmak için kısıtlı destekle yetinmişlerdi. Bu yüzden Sovyetler ne Türkiye'de ne de dünyanın herhangi bir yerinde savaştan yana değillerdi. Üstelik Türkiye gibi bir ülkenin işgal edilmesi durumunda Sovyetlerin milli mücadele hareketleriyle uğraşamayacağı yorumu da yine barışçılar tarafından getirilmişti.[475] Çünkü ortada misal olarak Vietnam vardı. SSCB, Vietnama dahi doğrudan doğruya bir müdahalede bulunmuyorken Türkiye'ye savaş açmasını anlamsız bulmuşlardı.[476]

Bu şekilde nükleer silahlar çatısı altında SSCB'nin tehdit ve saldırgan olduğu algısı barışçılar tarafından yıkılmaya çalışılırken, esas tehditkâr ve saldırgan tarafın NATO olduğu, yani kapitalist blok olduğu vurgulanıyordu.

Nükleer silahlar vurgusunun daha önceden beri defaatle vurgulanması da yine bu barış yanlıları için önemliydi. Çünkü bu iki güç arasında ve bu iki büyük güççe, Türkiye ilk hedef tahtasına konulacak ülkelerdendi. Olası bir harp durumunda Türkiye,

[474] Boran, **age,** 680.
[475] Boran, **age,** 678-680.
[476] Boran, **age,** 1005.

kendisini apansızın bu nükleer savaşın içinde bulacaktı. Kimse onun milli menfaatlerini umursamayacaktı.

Zaten Türkiye her ne kadar NATO şemsiyesi altında bulunsa da burada karar merciinde olan bir ülke değildi. Nükleer silaha sahip olsaydı bile bunun kullanılması veya kullanılmaması konusunda herhangi bir tasarrufu yoktu. Bu, Türkiye'yi kendi arzusu dışında savaşın içine çekilme ihtimalini daha çok artırıyordu. Çünkü kendi istediği dışında ülkesindeki silahlar kullanılabilirdi. Bu yüzden barışçılar ABD'nin Türkiye'deki "entegre komutanlıklarını" aslında bütünleşmiş bir komuta değil, ABD komutanlığı olarak tasvir etmişti. ABD istediği zaman buraları kullanarak kendi lehine ama Türkiye aleyhine barış durumunu bozabilirdi. Bu konuda da Fransa'nın NATO'dan çekilmesini misal getirmişlerdi.[477] Yine de ABD 1966 yılında nükleer silahların kullanılması, planlanması ve denetlenmesi konusunda diğer devletleri de işin içine katmış, hatta Türkiye'den Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu da burada bulunmuştu. Yine de bu durum nükleer silahların kullanım hakkının kimde olduğu meselesinde bir değişikliğe sebep olmamıştı.

Ayrıca barışçılar, nükleer savaşın çok ani gelişmesini öne sürerek, eğer Türkiye kendisini bir savaşın içinde bulursa, aksi bir karar almak ve bunu karşı devlete beyan etmek için pek de bir müddetinin olmadığını dillendirmişlerdi. Sahiden de böyle bir oldu-bitti ortamında Türkiye savaşa dâhil olmadığını tebliğ edecek durumda değildi.

Bununla birlikte barışçılar, Türkiye'nin dünya çapında savaş verebilecek bir ülke olmadığını, ancak kendi bölgesinde bir savunma savaşı verebileceğini belirterek Türkiye'nin büyük bir savaştan çekinmesi gerektiğini de vurguluyorlardı.[478] Türkiye ne küresel silahlara sahipti ne de küresel bir savaş yürütecek gücü vardı. Eğer gücü yurt savunmasına yetebiliyorsa dış siyasetini de buna göre ayarlamalıydı.[479] Bu yüzden NATO, Türkiye'nin menfaatine ters düşmüştü. Çünkü aksi takdirde Türkiye'nin milli menfaatlerinden bahsedilemezdi.

Bu konuda 4 Ocak 1967 tarihi, benzer sözlerin mecliste de zikredilip resmi zabıtlara geçmesi[480] hasebiyle mühimdi. Burada da Behice Boran, üslerde Türk askerinin bulunmasının idarenin Türklerin elinde olduğu manasına gelmediğini

[477] Boran, **age,** 963.
[478] Boran, **age,** 963.
[479] Boran, **age,** 1005.
[480] Boran, **age,** 1000-1005.

belirtmişti. Çünkü bu üslerin hepsi Pentagon'a bağlıydı. Türkiye'de konuşlandırıldığı tahmin edilen nükleer silahların da kumandası yine onlardaydı. Bu yüzden ortaklaşa kumandadan söz edilemezdi. Bunun da sonuçları Türkiye açısından ağır olabilirdi. Dahası Boran, anayasanın 110. maddesine aykırı olduğunu işaret ederek silahlı kuvvetlerin birçoğunun NATO'nun emrine verilerek zaten çoktan bağımsızlığın yitirildiğini de dile getirmişti. SSCB'ye karşı bağımsızlık korunacakken, ABD'nin emri altına girildiğini söylemişti. Elbet bu vaziyette Türkiye'ye konuşlandırılan askeri üslerin de büyük bir payı vardı. Bu üsler her ne şartla olursa olsun Türkiye'nin bağımsızlığına halel getirici olarak saptanmıştı. Bunlar için ABD'nin kira ödemesi, Türkiye açısından hem bağımsızlığın bedelini hem de savaşın getirdiği yıkımı karşılayamayacaktı.[481] Zira sadece nükleer silahlar dahi Türkiye'nin bedeli karşılanamayacak şekilde zir-ü zeber edilmesine yeterdi.

Yine burada da NATO'nun Türkiye'yi korumayacağını, savaş alanı olarak kullanacağını, olası bir nükleer saldırıda Türkiye'nin hususiyetle kuzeyinin nükleer saldırı altında kalacağını, NATO'nun planın ise burayı savunmak değil, ancak daha sonradan kurtamak olduğunu iddia etmişti. En iyi ihtimalle Türkiye'nin yıkıma uğradıktan sonra kurtarılması planı dahi Türkiye'nin göze alabileceği bir şey olmaktan uzaktı. Bu, ABD için faydalı ama Türkiye için ziyadesi ile zararlı bir ittifaktı. Bu bakımdan Türkiye'nin NATO'yu destekleyerek savaşa sebep olması değil, kendi milli çıkarları için barışı desteklemesi gerekiyordu. Hem Kıbrıs meselesinde olduğu gibi ABD, NATO'yu öne sürerek, olası bir Sovyet tehdidine karşı yardım edilmeyeceğini ima ederek NATO'yu bir tehdit unsuru olarak da kullanıyordu. Bu bakımdan Boran, asıl tehdidin SSCB tarafından değil, ABD tarafından geldiğini pekiştirmişti.

Tabii ki savaş ortamının Türkiye için ciddi bir tehdit olması, savaşın sadece Türkiye coğrafyasında zuhur etmesini gerektirmiyordu. Başka bir yerde patlak verebilecek bir harp, doğrudan Türkiye'nin hedef alınmasına sebep olabilirdi. Hâlbuki NATO'nun haricinde kalınılırsa, Kore veya Vietnam savaşında ihtimali doğduğu gibi SSCB ve ABD arasında vuku bulabilecek herhangi bir harbin haricinde de kalınabilirdi. Barışçılar, II. Dünya Harbi'nde Türkiye'nin savaş dışında kalmasını, böyle bir vaziyetin imkân dâhilinde olduğunu göstermek için misal getirmişlerdi. Fakat NATO'nun dışında kalınmazsa olası bir çatışmadan yeni bir dünya savaşı çıkabilir, SSCB, Türkiye'yi öncelikli tehdit ve hedef görürken ABD de SSCB'ye karşı

[481] Behice Boran, "Türkiye, NATO ve CENTO'dan Çıkmalıdır", **Çark Başak,** s. 4 (1976): 1.

harekete geçerken Türkiye'yi elbet kullanmak isterdi. Her iki durumda Türkiye'nin kendisini yeni bir cihan harbinin içerisinde bulmasına sebebiyet verirdi. Bu yüzden böyle bir ittifakın Türkiye'ye ziyandan başka bir şey getirmeyeceğini anlatmışlardı. Elbette bu durumda olan sadece Türkiye değildi, diğer ülkeler de memleketlerinin harp sahası olarak kullanılacağını, nükleer silahlardan ilk önce kendilerinin muzdarip olacağını düşünüyorlardı. Ayrıca bu memleketler ABD için birer erken uyarı, yani radar merkezleri idiler. Özellikle bu eleştiriler bağlamında Fransa önde geliyordu. Elbet barışçılar, Avrupa'daki bu durumu bir şekilde öğrenip, aynısını Türkiye için de propaganda etmişlerdi.[482] Zira Türkiye hepsinden de öte, SSCB sınırında bulunan bir ülke idi.

Yine de barışçılar, bu söylemlerini bir kereye mahsus değil, defalarca zikretmişlerdi. Tarih 24 Şubat 1968'i gösterdiğinde Milli Savunma Bakanlığı Bütçesi tartışmalarında da komünistler söylemlerine bu doğrultuda devam etti. Kısacası ABD'nin silah ve bilhassa nükleer silahlar sayesinde NATO üyeleri arasında istediği gibi hüküm sürdüğü, fakat bu durumun müttefik ülkeleri tehdit altına itelemekten başka bir işe yaramadığı, nükleer silahların müttefikler arasında dahi bağımsızlığı yıkıcı bir etki yarattığı üzerinde durmuşlardı. Burada, bütün bunlara ek olarak ABD-SSCB arasındaki nükleer silahlanma yarışını 1949-1962 arasında, tarihi seyri içinde anlatarak gelinen nokta itibariyle radar sistemlerinin yerleştirilmesi, kıtalar arası füze atımının artık mümkün olmasını, nükleer silahların geliştirilerek deniz altı gibi araçlara uyumlu hale getirilmesini, nükleer silahları koruma altına almak için siloların inşa edildiğini detaylı bir şekilde anlatmışlardı.[483] Bu da gösteriyordu ki, barışçılar sahiden de derslerine iyi çalışıyor, dönemi iyi takip ediyorlardı.

17 Şubat 1969'daki bir başka parlamento konuşmasında da Boran, Varşova Paktı üyelerinin konvansiyonel silahlarının NATO kuvvetlerinkinden daha üstün olduğunu belirttikten sonra Avrupa devletlerinin de NATO'nun koruma güvencesinden tereddüt ettiği bahsini atlamaksızın yine benzer nükleer meselelerden bahsetmişti. Tabii bununla da yetinmemiş ve meseleyi sadece nükleer silah olarak görmemiş, barışı bozabilecek diğer unsurlardan da Türkiye'nin güçsüzleştirilmesinden dem vurarak sözüne devam etmişti. Çünkü herhangi bir savaş durumunda SSCB, dünyada önde gelen deniz kuvvetlerinden biri olarak hemen her tarafı denizlerle kaplı olan

[482] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 1078.
[483] Boran, **age,** 1075-1078.

Türkiye'ye büyük bir tehdit oluşturacaktı. Dahası Sovyet donanması Akdeniz'deydi. ABD donanmasıyla olası bir çatışma, yine Türkiye'yi isteği dışında harbe sokabilirdi. Böyle bir duruma karşı Türkiye'nin deniz kuvvetlerinin güçlendirilmesi gerekiyordu. Fakat barışçılar, NATO'nun aldığı karar doğrultusunda donanmadan ziyade kara kuvvetlerinin güçlendirilmesinin milli güvenliği tehlike altına soktuğuna işaret etmişlerdi. Zira Türk donanması, sadece Amerikan altıncı filosunun bir yardımcı kuvveti olarak görülüyordu.[484] Bütün bunların haricinde kalarak ve barışçı bir politika izleyerek Türkiye gereksiz mali yüklerden kurtulabilirdi. Zira NATO, Türkiye'ye gereğinden fazla ve milli savunmasının dışında maddi bir yük dayatmıştı.[485] Üstelik askeri yardımlar da ekseriyetle fenni bakımdan miadını doldurmuş olarak geliyordu. Türkiye'nin teknik olarak bağımlı hale gelmesi de ABD'nin Türkiye üzerinde yönetimini perçinliyordu.

İşte bu sebeplerle barışçılar, CENTO ve NATO'ya karşılardı; "askeri bloklar dışı, bağlantısız, barışcı, genel silahsızlanmadan yana" bir politikanın takip edilmesini istiyorlardı. Ancak bu şekilde milli savunmaya yönelik bir askeri menfaat hayata geçirilebilirdi. Görüldüğü gibi barışçılar, halkın hükumet tarafınca savaşla korkutup NATO'ya rıza gösterilmesini eleştirirken, aslında bir bakıma onlar da aynı şeyi yapıp, barışı destekleyerek NATO'dan ayrılınması gerektiğini söylüyorlardı. Bu tavırlarında da israrcıydılar, milli bağımsızlık ve milletin emniyeti adına sarf ettikleri bu tür sözlerine ileriki süreçlerde de sadık kalacaklardı.[486] Bütün bu süreç boyunca her fırsatta, kısacası ABD, NATO ve kapitalist Batı kötülenmiş, gayri meşru ve tutarsız gösterilmişti. Bunun yanında nükleer silahların tehdidinden bahisle savaşın kapımızda olduğu, en çok gadre uğrayacak milletler arasında Türklerin olduğu sık sık vurgulanmıştı.[487] Askeri harcamaların yönlendirilmesi ve silahlı kuvvetlerin Batının kontrolü altına verilmesi, çeşitli misaller üzerinden eleştirilmişti. Bahsedilen bu Batının başında da ABD vardı ve nükleer silah gücü ile Batı üzerinde iyiden iyiye tahakküm kurmuş, diğer askeri ve iktisadi ilişkileri ile nüfuzunu yaymıştı. Türkiye de bu kurbanlar arasındaydı. Bu sebeple barışçılar tarafından dışa bağımlılık tenkit edilirken bağımsızlık arzusu da öne sürülmüştü. Aksi takdirde bu gidişatın Türkiye'yi zayıflatacağı sık sık vurgulanmıştı. Bununla beraber, meseleye iktisadi açıdan da

[484] Boran, **age,** 1103.
[485] Boran, **age,** 1813.
[486] 22 Nisan 1978 Ankara'sında "NATO'ya Hayır" mitinginde olduğu gibi.
[487] Boran, **age,** 1109.

yaklaşmışlar, bu askeri harcamaların Türk ekonomisinin belini büktüğü, üstelik doğru yere yönlendirilmediğini mükerreren söylemişlerdi.

Yine kapitalist NATO tarafı, kötülüğün ve savaşın başlıca müsebbibi idi.[488] SSCB ise bu saldırgan tarafa karşı mecburen tavır alan taraf olarak resmedilmişti. Dahası barış adına takınılan bütün bu farklar devletlerden de öte, sistemlerine ve ideolojilerine dayandırılmıştı. Batı zorunlu olarak savaşçı, komünistler ise zorunlu olarak barışçı gösteriliyordu. ABD barış görüşmelerini ve silahlanmanın azaltılmasını ağırdan alırken, SSCB ise bunun tam aksi bir tavrı sergiliyordu. Ayrıca nükleer silahlar konusunda da ısrarcılardı. Atom silahları bahsinde olduğu gibi, nötron bombalarında da aynı siyaseti takip etmişlerdi. Bu konuda bir taraf mecburiyetten böyle bir siyaset izlerken diğeri saldırganlığından dolayı böyle bir siyasetin içindeydi. Sadece nükleer silahlar değil, nükleer enerji, casus uçakları ve diğer füzeler için de aynı hassasiyeti göstermişlerdi. Tabii ki nükleer silahlara olan korkuları, aynı zamanda geleceğin başat enerji kaynağı arasında yer alacağı düşünülen nükleer enerjinin yaygınlaştırılmasından ötürü de geliyordu. Çünkü nükleer enerjinin yaygınlaşması, nükleer silahların fütursuzca üretileceği korkusunu beslemekteydi. Anlaşılacağı üzere enerji konusunda da barışçıl bir tavır takınmışlardı.[489] Ama sahiden de bu barış hareketinde mesele sadece nükleer silahlarla sınırlı değildi. Mesela 12 Kasım 1979'da ABD'nin Avrupa'yı Pershing-2 ve Cruise füzeleri[490] ile donatmayı istemesi üzerine 19 Kasım 1979'da "Atom Füzelerine Karşı Barış Avrupası – Demokratik Haklar İçin Görev Başına" ser manşetiyle çıkan *Yürüyüş Dergisi'*ne TİP genel başkanı sıfatıyla verdiği demeçte Behice Boran, meselenin nükleer silahla sınırlı olmadığını, onlarla beraber füzeler dâhil her türlü silahlanmanın tehdit unsuru olduğunu dillendirmişti. Tabii ki bu füzelerin Avrupa ülkelerine yerleştirilecek olması yine ayrı bir rahatsızlık sebebiydi. SSCB silahların azaltılmasından söz ederken ABD'nin savunma amaçlı silahlanmayı artırması, Avrupa ülkelerine mali yükten başka bir şey getirmiyordu. Bu sadece ABD tarafından bir dayatmaydı. Türkiye de buna izin vermemeliydi.[491] Yıllar sonra dahi aynı mesele takip edilirken, SSCB'nin karşı füze konuşlandırmaları dengeyi korumak olarak yorumlanmıştı. Her ne olursa olsun bu durum, savaş ihtimalini ve düşmanlığı artırıcı unsurlardandı. Bunlardan bir diğeri de casus uçakların Türkiye dâhil birçok

[488] Boran, **age,** 1941.
[489] Boran, **age,** 1980.
[490] Pershing-2 ve Cruise füzeleri hakkındaki 11 Aralık 1979 tarihli basın açıklaması için Çark Başak Dergisi'nin 72. Sayısına -15 Aralık 1979- bakabilirsiniz.
[491] Behice Boran, "Nükleer Füzelere İzin Verilmemelidir", **Yürüyüş,** s. 241 (1979): 8.

mevkide görev yapmasıydı. Bu sadece düşmanlığı Türkiye'nin üzerine çekmekle kalmıyor, aynı zamanda Türkiye'nin de denetlenmesini sağlıyor, bağımsızlığı zedeliyordu.[492]

Bu tür sebeplerle kapitalist tarafta olmak doğru değildi. Barışçılar tarafından Türkiye'nin tarafsız olması temenni edilmişti. Muhalefetleri bu yöndeydi. 3 Nisan 1980'de "Barış Derneğinin" 2. olağan genel kurulunda Türkiye'nin de barış ve savaş konusunda mesuliyetli olduğuna dair meselenin üstüne gidilmesi bu bakımdan manidardı.[493] Konuşmanın NATO'nun kuruluş yıl dönümüne denk gelmesi de pek tesadüfi değildi. Fakat bu bitaraf olma vurgusu sadece onlar için bir aşamaydı. Esas menzil SSCB ile aynı noktada buluşmaktı. Bu yüzden Türkiye ve SSCB arasında olan bütün yakınlaşmalar, ortak bir geleceğin remzleri gibi telakki edeliyordu. Geçmişe yönelinerek, Atatürk ve Lenin'e atıflarla iki ülkenin ortak mukadderatının ne olduğu, geleceklerinin ne olması gerektiğine dair ümit besleniyordu. İki ülke arasındaki yakınlaşmada ne barış adına ne de başka bir konuda herhangi bir muhalefetleri yoktu. Bu konuda destekçi bir tavır sergilemişlerdi.[494] Barışı NATO karşıtlığında görmeleri ve tarafsız kalmaları anlaşılan onlar için yeterli değildi. Tarafsızlık kat edilmesi gereken bir merhaleydi. "Bağlantısızlık ilk koşul" du ama yeterli değildi. Bu yüzden ABD'den uzak durmak kifayet etmez, aynı zamanda SSCB desteklenmeliydi de. Onlara göre tek bir yönlü Batı politikasının yerini Batı ve Doğu bloğu ülkeleri ile bir denge arayışı almalıydı. Dahası kapitalist Batı tarafından, NATO'dan ayrılmak da yeterli değildi, barış ve bağımsızlığın sağlanması için Türkiye'nin sosyalist bir düzeni seçmesi gerekiyordu.[495] 1 Eylül 1978 Dünya Barış Günü'nde bunları ifade etmişti Boran.

Anlaşılacağı üzere barışçılarda 1950'lerden 1980'lere gelindiğinde dahi söylemde bir aynılık ve tutarlılık vardır. Taraf ve safların ayrımı kesin olarak yapılmış, ideolojiler mesnet edilerek kapitalizmin savaşla komünizmin ise barışla alaka kesbettiği yıllarca vurgulanarak devam edegelmiştir. 1983 Haziran'ında Prag 'da toplanan "Barış ve Yaşam İçin Nükleer Savaşa Karşı Dünya Kurultayı"nda yapılan

[492] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 1983.
[493] Boran, **age,** 2098-2099.
[494] Boran, **age,** 1828.
[495] Behice Boran, " Çok Yönlü Dış Politikanın Koşulları", **Yürüyüş,** s. 177 (1978): 3.

konuşma da bunu delillendirmektedir.[496] Söylemlerindeki temel aynı olmakla birlikte, farklılıklar sadece dönemin siyaset ve koşullarına göre değişmektedir.[497]

Bütün bu iç ve uluslararası politik yorumun yanında hedef alınan kişiler ve konular siyasetçilerle sınırlı değildi. Mesele sadece NATO'dan ayrılmak ve politik aksiyon almakla sınırlı değildi. Barış ve nükleer silahlar konusunda diğer insanlara da mesuliyetin düştüğünü vurgulamışlardı. Mesela bu konuda bilim adamlarına da mesuliyet düşüyordu. Bilim adamları ürettikleri şeylerin, bulgularının ne için kullanılacağına dikkat etmeliydiler. Onlar mesleklerinden önce birer insandılar, kendilerini insanlardan ve olaylardan soyutlayarak iş yapmamalıydılar. Onların da toplumsal sorumlulukları vardı.[498]

Diğer konularda olduğu gibi bu meselede de, Dünya Barış Konseyi Başkanı Frédéric Joliot-Curie'nin de bilim insanları namına benzer söylemleri olmuştu. Anlaşılan o ki, cemiyetle hareketin doğal bağlantıları vardı. Söylem ve hareketleri birbiri ile sahiden örtüşmekteydi.[499] Böylece ister Türkiye'de olsun isterse dışarıda, barış hareketinin aynı zamanda nükleer karşıtlıkla beraber kurgulanmış olduğu anlaşılabilir hale geliyordu.

Tabii ki barış meselesi bütün toplumu ilgilendiren bir şey olduğu için, sadece bilim adamlarının değil, aynı zamanda her hareketin başını çeken, onu sırtlanan gençliğin payına da büyük bir mesuliyet düşmekteydi. Gençler hâlihazırda gelecek kaygısı ile boğuşmaktaydı. Dolayısıyla böyle bir durumda barış hareketi ve nükleer silahlar mevzuundan en çok mustarip olanlar ve buna karşı duracak olanlar kendileriydi. Bu yüzden örgütlenmeleri gerekiyordu.[500]

4.4. Barış'ın Hürriyet ve Demokrasi İle İlişkisi

Bu konuda sadece "barış" değil, barışla bağlantılı olarak ayrıca "bağımsızlık" ve "demokrasi" de sosyalizm yolunda harcın birer parçasıydı, onlar için bu kısa bir koşu değil, uzun soluklu bir maraton yarışıydı. Bu yüzden 1950'de başlatılan barış çağrısı, bu kavramlar çatısı altında birleştirdiğimiz çabaların eşliğinde on yıllar boyu

[496] Boran, **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler,** 2191.
[497] Boran, **age,** 2156.
[498] Boran, **age,** 1484-1485.
[499] Gönenç, **age,** 173-184.
[500] Boran, **age,** 2055.

devam edegeldi.[501] Bu beraberliğin altında da "barış" yatıyordu ve bütün kavramlar sürekli birbiri ile ilişkilendiriliyordu. Behice Boran, bu durumu "Savaşa karşı, barış için mücadele, ulusal ve toplumsal kurtuluşa yönelik hareketler, demokratik hak ve özgürlükler için mücadele, insanlığın toplumsal ilerleme sürecinin birbiriyle organik olarak bağlantılı olan, bir bütün oluşturan üç yönü veya koludur." şeklinde özetliyordu.[502] Demokrasinin olmadığı yerde ise onlara göre faşizm hüküm sürerdi.

Bu barış ve demokrasi söylemlerinin fikri altyapısı henüz cemiyet kurulmadan evvel hazırlanmıştı. Mesela *Söz Dergisi*'nde Behice Boran ve Zeki Baştımar; "çok partili yaşam, demokrasi, düşünce ve ifade hakkı, örgütlenme hakkı" gibi konularda çeşitli yazılar dercediyorlardı.[503] Esasında 1945 yılında komünistler, Türkiye'nin demokratikleşmesinden fazlasıyla ümitkâr idiler. Zira faşist blokun çökmesi, onlarla iyi geçinen hükumetin de dünyada gözden düşmesi manasına geliyordu. Düşüncelerine göre çok partili hayata geçildiğinde, artık solun önü açık olacaktı. Dahası halk da komünizme yönelecek kadar artık sefalet içerisindeydi, savaş boyunca hükumet onlara başka bir şey vadetmemişti. Bu yüzden demokrasi, komünizme giden yolları kolaylıkla açabilirdi. Bu saatten sonra legale çıkılmalı, barışçı ve demokratik eylemlere girişilmeliydi. Vakit, açık açık komünizmi tebliğ etme vaktiydi. Bu dönemde iyimser bir şekilde Sovyetlerle olan yakınlaşmanın artık mukadder olduğunu düşünüyorlardı.[504] Bu bakımdan Şefik Hüsnü'nün tezleri dönemin TKP'li aydınlarını fazlasıyla etkilemişti. Bunlardan biri de elbet Behice Boran'dı.[505] Gelgelelim başta Şefik Hüsnü olmak üzere komünistlerin bu öngörüleri tutarlı olduğu kadar yanlıştı da. Zira hiçbir şey düşündükleri gibi olmamıştı. Hükumet yerini kendisinin içinden çıkan bir partiye, DP'ye bırakmıştı. DP iktidarından da önce İslamcı-muhafazakâr politikaların önü CHP tarafından açılmıştı.[506] Türkiye batı eksenli politikalar yürüttüğü için kendisini ona göre, komünistlerin dâhil edilmediği, farklı türden demokratik yapılanma yoluna gitmişti. Bu yüzden yeni iktidar soldan, barış içinde, demokratik yollarla çıkmayacaktı. O vakitler bu durumu komünistler

[501] Boran, **age,** 2162.
[502] Boran, **age,** 2191.
[503] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 223.
[504] TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, **age,** 174.
[505] **Age,** 178.
[506] **1960-1980 Arası İslamcı Dergiler Toparlanma ve Çeşitlenme** (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), 11.

öngörememişlerdi, çünkü Soğuk Savaş diye bir şeyin olabileceğine ihtimal vermiyorlardı.

Bu sebeple onlar için Türkiye'de demokrasi görünümünde bir faşizm iktidarı süregeliyordu. Bir yandan kâğıt üstünde demokratik haklar varken bir yandan da demokratik hakları engelleyici uygulamalar vardı. Yıl 1980'lere gelindiğinde bu durum daha açık hale geldi. Barış Derneği mensuplarına ardı ardına ağır mahkûmiyetler verilmişti.[507] Onlar, demokrasinin gelmesine, parlamentonun açılmasına, farklı partilerin kurulmasına rağmen Türk halkının daima baskı altında tutulduğunu ve sözde bir sivil otoritenin bulunduğunu dillendirmişlerdi. Bütün bu demokratik görünümler asıl olanı saklamaya yönelikti. Açıkçası bu tür söylemler bile 1 Haziran 1985'de olduğu gibi ancak yurt dışında, Paris'te dillendirilebiliyordu.

Gerçekten de komünistler için demokratik ortamın varlığı çok önemliydi. Zira demokratik ortamın doğurduğu sivil yaşantının varlığı, serbest kamu alanı, ifade hürriyeti ve insan haklarının gelişmesi ile beraber komünistlere davalarını aşılamak ve yaymak için gün doğmaktaydı. Bu sebeple demokrasi, komünizmin çağrılmasında, geçiş aşamasında dahi olsa önemli bir noktada yer almaktadı. Bu siyaseten de öncelikli bir meseleydi. Öyle ki TİP ve TKP'nin birleşmesi (TBKP) için çabalarlarken yine mesele, mevzu bahis yere gelmişti:

> Yeni program tasarımızda demokrasi fikri kilit bir rol oynamaktadır. Bugün kapitalizm çerçevesinde demokratik bir alternatif öne sürüyoruz. Demokrasiyi koruyup güçlendirmeden sosyalizme geçişin yolunun açılmayacağına, sosyalizme ancak demokrasi yolundan geçilebileceğine ve sosyalizmin ancak demokrasinin gelişmesiyle gelişebileceğine inanıyoruz.[508]

Görüldüğü üzere, demokrasi sosyalizme geçmek adına sadece bir araçtı. Kutsandığından değil, onlar için pratik bir fayda sağladığından dolayı böyledi. Siyasi hareket olarak legale çıkmak ve kendilerini ifade edebilmek adına barış ve demokrasi ortamı onlar için gerçekten önemliydi. İllegal yapılanma, ancak demokrasinin olmadığı yerlerde ortaya çıkabilirdi.[509]

Yine de demokrasi onlar için başlı başına bir şey değildi, demokrasi tepeden değil, halk tabanından gelmeliydi. Yoksa baştakiler her ne kadar münevver ve iyi niyetli olursa olsun, kısır döngünden çıkamayacaklar ve yönetimi halkın zararına çalışan kimselere devredeceklerdi. Esaslı bir değişim için toplumun ve iktisadi

[507] Boran, **age,** 2234.
[508] Boran, **age,** 2299.
[509] Boran, **age,** 2306.

şartların dönüşmesi gerekiyordu. Bu konuda 1950-1960 arasında Türkiye'yi yorumlamışlardı. Darbe ile her ne kadar kâğıt üzerinde güzel bir anayasa çıkarılırsa çıkarılsın, iş yürütmede bambaşka bir hal alıyordu, bu askeri kadrolar burjuvaya kulak veriyorlardı.[510] Sahiden de Behice Boran'ın "Silâh kuvvetiyle iktidara gelinebilir ama yalnız silâh kuvvetiyle iktidarda kalınamaz." demesi ve meseleyi "toplum hayatının ve gelişmesinin tâbi olduğu kanunlara uygun hareket etmek" şekliyle izahata girişmesi ve meseleyi "sosyal sınıflara" hasretmesi bakımından manidardı. Bu yüzden demokrasi adına dahi olsa, silahlı bir yöntem yeğlenmiyordu. Barış, ordunun değil, halkın ve aydınların getirdiği bir barış olmalıydı.

Yine silahsızlanma, barışı ve demokrasiyi sağlama konusunda Türkiye'de kör ve sağır taklidi yapıldığı, bütün bunlara kayıtsız kalındığı barışçılar tarafından dert edinilmişti. Onlar bu konuda halkın bilinçlendirilmesini kendilerine vazife addettiler. Demokrasinin neden barış ve nükleer silahlar adına önemli olduğunu da şu şekilde izah ediyorlardı:

> Demokrasi mücadelesi barış için mücadeleyle birlikte yürütülmektedir. Bu ikisi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Demokrasi için uğraş verebilmek ve demokrasiyi gerçekleştire bilmek için her şeyden önce insanların ölmemesi, sağ ve sağlıklı olması gerekir. Bu da doğal olarak nükleer savaşın önlenmesi, silahlanma yarışının durdurulmasını gerektirir… Öte yandan demokrasi yolunda atılan adımlar ve alınan mesafe, savaşa karşı, barış için mücadeleyi ve olumlu sonuçlar alınmasını kolaylaştırır. Türkiye'de demokrasi güçleri bu çifte görevin bilincinde olarak hareket etmek durumundadırlar, özellikle de gençlik, özellikle de gençlik derken yalnızca öğrenci gençliği kastetmiyorum. Gençlik savaş-barış sorunlarıyla ve genelinde toplumsal sorunlarla daha ya kından ilgilidir, ilgili olması gerekir; çünkü önünde yaşanacak bütün bir ömür var.[511]

Bu demokratik ortamın kurulması için ise örgütlenmenin, Barış Derneği gibi oluşumlara gitmenin, barışı getirmek konusunda ne denli elzem olduğunu bildirmişlerdi.

[510] Boran, **age,** 467-468.
[511] Behice Boran, "Demokrasi Mücadelesi Barış Mücadelesiyle Sıkı Sıkıya Bağlıdır", **Yarın,** s. 74 (1987): 25-26.

5. SONUÇ

Dünya, 20. yüzyılın ikinci yarısına, II. Dünya Savaşı'ndan sonra iki kutba bölünerek girmişti. Bu yüzden, bu ikircikli dünyada uluslararası ilişkiler oldukça gergindi; cinnet diye tarif edebileceğimiz umumi bir harp henüz yeni atlatılmıştı ve nükleer silahların gölgesinde bir yenisinin daha tekrarlanması içten bile değildi. Bu vaziyet, dünya politikasını oldukça diken üstünde tutuyordu. Zira taraflar birbirlerine karşı sadece bir yarış içinde değil aynı zamanda hazırlık da içerisindeydiler. ABD bilhassa Avrupa ve Japonya'yı SSCB'ye karşı yeniden kalkındırma yoluna gitmişti. Bir nevi onun etrafını sarmaya çalışıyordu. Ayrıca II. Dünya Savaşı'nda ABD tarafından kullanılan nükleer silahlar gücünü yeterince kanıtlamıştı. Bu sebeple SSCB de nükleer silah konusunda pek fazla geride kalacak gibi gözükmüyordu. SSCB de Avrupa'da kendisine tampon bölgeler oluşturuyordu.

Rekabet askeri alanda olduğu kadar fikri, fenni, içtimai ve iktisadi hemen hemen her alanda devam ediyordu. Tabii olarak bu durum diğer ülkelere de yansımıştı. Mesela Avrupa'da SSCB'nin yayılması kadar komünist ideolojinin yayılması da korkuya sebep olmuştu. Zira savaştan çıkan Avrupa, yeterince hırpalanmıştı. Dolayısıyla insanlar iktisadi ve sosyal alanda beklenti içerisindeydi; fakirleşmiş halkın sosyal politika ve ideolojiler arayışında olması tahmin edilebilir bir şeydi. Komünizme yönelebilirlerdi. Buna yönelik iç politikalar belirlenmeliydi. Bununla beraber dışarıdaki tehdide karşı da birlik olunmalıydı. Mesela SSCB'ye karşı Avrupa, ABD'nin de tesiriyle bu dönemde hızlı bir şekilde işbirliği yoluna gitmişti. Bu dönemde Kore Harbi ise dünyanın tansiyonunu yükselten en büyük hadiselerden biri olmuştu.

Tabii olarak beynelmilel münasebetlerin bu tehditkâr çizgide olması, ülkelerin iç siyasetine de fazlasıyla tesir etmişti. Hususiyetle SSCB'ye coğrafi olarak yakın, fakat bu fiziki yakınlığının aksine baskı altında olduğu için manen fazlasıyla uzak duran Türkiye de dış gelişmelerden fazlasıyla müteessir olan memleketlerin başında geliyordu. Türkiye, her ne kadar öncesinde SSCB ile iyi ilişkilere sahip olsa da netice itibari ile bütün dış tehditleri ve dünya siyasetinin seyrini göz önüne alarak acilen soluğu Batı bloğunun yanında almıştı. Zira SSCB artık onun için de yeterince tehlikeli hale gelmişti. İç siyasette demokratik hayata geçiş kadar dış politikada da Batıyla ittifak halinde olmak ve NATO'ya girmek Türkiye için hayati öneme sahipti. Öyle ki bu uğurda Türkiye, tek parti rejimini tarihin karanlığına itmekte ve kapitalist-komünist tarafların ilk çatışması olan Kore Harbi'ne dahi bilfiil karışmakta, hatta başı çekenlerden biri olmakta tereddüt etmemişti.

Böylece dışarda komünistlere karşı yürütülen savaş, çoktan içerdekileri de parmakla işaret eder olmuştu. Zaten hâlihazırda CHP'den beri komünistlere karşı bir tutum söz konusuydu. DP döneminde de bu tutum kuvvetlenerek devam etmişti. Bu konuda DP kendisiyle aynı yerde duran ana muhalefete bile göz açtırmıyordu. Öyle ki "komünist" sıfatı bütün kötü şeylerin adı olmuştu. Özellikle Kore Harbi ile beraber komünistlere karşı tutum artmıştı. Zaten harbe muhalefet eden esas kesim de komünistler olmuştu. Bu yüzden onlara karşı hızlı bir şekilde harekete geçilmişti. Büyük şehirlerde komünistlerin neşriyatlarına son verilmiş, yabancı yayınlar denetlenir olmuştu. Böylece ellerinden propaganda yapma imkânı alınmıştı. Buna karşın komünistlere karşı propaganda ve halkla ilişkiler artırılmış, devletin bütün imkânları seferber edilmişti. Bu noktada en çok dikkati çeken ise dini ve milli duyguları artırmaya yönelik politikaların güdülmüş olmasıydı. Diyanet İşleri bu konuda aktif rol oynamıştı. Bu konuda devrin tanınmış isimlerinin dergilerde yazı yazması kadar gazete gibi yayınlar da dikkat çekiciydi. Radyo, sinema ve tiyatroda da gerekli programlar tertip edilmişti. Ayrıca Adalet Bakanlığı komünistlere karşı yeni yasalar çıkarırken Milli Eğitim Bakanlığı da milli ve manevi değerleri artırıcı, Kore Harbi'ni destekleyici faaliyetlerde bulunuyordu. Milli Savunma Bakanlığı da şehir içinde anıtlar dikerek milli ve askeri duyguları artırma yoluna gitmişti. Bütün bu devlet kurumlarının yanında Türk Milli Talebe Federasyonu, Türk Gençlik Teşkilatı ve İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği gibi sivil oluşumlar da bu hali perçinleyecek faaliyetlerde bulunuyorlardı. Bu konuda mitingler de önemliydi.

Böyle bir ortamda, Kore Harbi mevzubahisken, komünistlerin savaş çıkaran taraf, Türklerin ise barış kuvveti olduğu öne sürülüyordu. Aslında bu küresel bir tartışmanın yerele taşınmasıydı. İster kapitalist isterse komünist taraf olsun, her ikisi de kendisini barışın baş mümessili olarak takdim ediyordu. Bu aslında politik bir tutumdu. Çünkü barış gibi müspet bir şeyi sahiplenen taraf, karşı tarafı kabullenmesi zor, menfi bir mevkie itiyordu. SSCB tarafında işin politik olmasını gerektirecek aslında çok daha fazla neden vardı. Bunlardan ilki kendisine karşı birlik yoluna giden Batılıların barış propagandası yoluyla elini zayıflatmaktı. Batılı ülkelerde komünistlerin varlığı bu konuda onun elini güçlendiriyordu. Başka ülkelerde kamuya yönelik propaganda yapabiliyordu. Bununla beraber ideolojik olarak komünistlerce, barış içinde geçen her dakika, komünizm lehine geçiyordu. Çünkü barış ortamında komünizm adına daha iyi propaganda yapılabilirdi. Zaten sıkıntılı süreçlerden geçmiş dünya, buna açtı. Savaşın varlığı ise tarihi süreci yavaşlatıcı, ekonomileri geriletici bir rol oynuyordu, bu yüzden komünist devrimi geciktirdiği için istenen bir şey değildi. Dahası Batılı devletlerde, savaş ortamında işçiler silahaltına alınıyor, milli-yetçi duygular aşılanarak komünist davadan uzaklaştırılıyorlardı. Bu da istenilen bir şey değildi. Dahası zaten komünist bir devlet, SSCB, tarihte zor bela bir kere kurulmuştu, bunun tekrar tarihe karışması istenilmiyordu. Bu uğurda devrimin dünyaya yayılması fikrinden bile vazgeçmişlerdi. -Ki tek ülkede sosyalizm anlayışına Troçki karşı

çıkmıştı; çünkü bunu savaşmanın tamamen terki olarak görüyordu.[512]- Bu sebeple barış politikası dünyaya yayılmalıydı.

Bu uğurda SSCB'nin de desteği ile komünistler dünyanın pek çok yanında, hususiyetle de Avrupa'da barış adına örgütlenme yoluna gittiler. Sovyet Barış Komitesi (Sovyet Barışı Koruma Komitesi) özellikle bu barış politikası için kurulmuştu. Bu süreçte Fransız komünist bilim adamlarından Frédéric Joliot-Curie ise dünyadaki barış hareketinin öncülüğünü yapıyordu. Bu yüzden özellikle Avrupa'nın birçok yerinde SSCB desteği ile örgütlenme yoluna gitmişlerdi. Dünya çapında ses getirecek kongreler düzenliyorlardı, katılımcı sayıları fazlaydı. Bu kongrelerde doğrudan doğruya ABD hedef tahtasına konmuştu. Genel olarak ise üzerinde durdukları konular; dünya barışının sağlanması, silahsızlanma, nükleer savaş karşıtlığı, çevre ve doğanın korunması, barışın korunmasında Birleşmiş Milletler Örgütü'ne düşen görevler, savaş propagandasının kınanması, halkların egemenlik ve bağımsızlığına saygı, ulusal direnişlere destek, yerel kültürün muhafazası, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler, barış hareketine kadınların katkısı ve gençliğin barış hareketlerindeki rolü gibi meselelerdi. Kongreler içinde en çok dikkat çekenlerden biri olan, 19 Mart 1950'de İsveç'in başkenti Stockholm'de yapılan "Dünya Barış Kongresi" çok ciddi bir katılıma ev sahipliği yapmıştı. Bu o dönemin en kalabalık kitle hareketi olarak kayıtlara düşmüştü. SSCB'nin arkasında olduğu bu kongrenin sonucunda yetmiş beş ülkede barış cemiyetleri kurulmuştu. Bunlardan biri de resmen 14 Temmuz 1950'de kurulan Türkiye'deki Barışseverler Cemiyeti idi.

Esasen bir barış örgütü kurma görevi öncelikle TKP tarafından üstlenilmişti. TKP'den Zeki Baştımar bu işi deruhte etmişti. Fakat barış hareketinin siyasi bir görünümü olmaması istendiğinden dolayı partiden ayrı bir şekilde örgütlenme yoluna gidilmesi düşünüldü. Bu durum hem siyasi bir koruma sağlıyor hem de daha geniş kitlelere seslenme imkânı veriyordu. Ayrıca barış konusunda cemiyet yalnız değildi, doğrudan doğruya bağları bulunmasa bile barışın sözcülüğünü yapan başka komünistler de vardı. Mesela Barış Dergisi bu konuda dikkatleri üzerine çekiyordu.

Cemiyet İstanbul merkezliydi ve başka bir yerde de şubesi yoktu. Başkanlığını Behice Boran yapıyordu. İkinci isim ise Adnan Cemgil'di. Her ikisi de komünist geçmişlerinden dolayı zaten mimliydi. Bunun yanında diğer kurucu üyeler de aydın kimselerden oluşuyordu. Bu yüzden harekete aydın hareketi dememiz mümkündü. Bu durum onları eylem sahasında hem daha müteessir kılıyor hem de hukuki açıdan emniyetli kılıyordu.

Cemiyet barışın idamesini zaruri görüyordu, kuruluş amacının altında yatan fikir buydu. Bunun bazı belli başlı nedenleri vardı. Her şeyden evvel savaş ortamı terakkiye maniydi. Eğer komünizmin gelmesi isteniyorsa, bir memleketin yeterince kapitalist süreçten geçmesi gerekiyordu. Bu da ancak barışla sağlanabilirdi. Eğer ki nükleer silahlar kullanılırsa, bu süreç temelinden sarsılırdı. Bu yüzden cemiyet nükleer silahlara da fazlasıyla karşıydı. Ayrıca savaş ortamında devletler militarist bir hüviyete

[512] Demirer, **age,** 58.

büründüğü için milliyetçi söylemler artar ve komünist söylem akamete uğrardı. Savaş, her şeyden önce sıkıyönetim demekti. Bu bakımdan cemiyetin barışla beraber demokrasi ve özgürlükleri savunması oldukça yerindeydi. Çünkü ancak böyle bir ortamda komünizmden bahsedilebilir, kitleler kazanılabilirdi. Tabii ki bahsedilen barış politik mahiyette olduğu için, cemiyetin savunduğu barış, her şeye rağmen bir barış değildi. Meseleye ideolojik yaklaştıkları için ancak kapitalizmin yenildiği, komünistlerin de kazandığı bir barış olabilirdi. Çünkü ancak komünizmin ebedi barışı getirdiğine, kapitalizmin ise savaşa sebebiyet verdiğine inanıyorlardı. Ayrıca barış söylemlerindeki amaçlardan biri de Sovyetlere karşı dünyadaki saldırgan tutumun önüne geçmekti. Türkiye'de de savaş kışkırtıcılığında bulunan kimseler bulunduğundan bu konuda cemiyete bir görev düşüyordu. Dahası SSCB ile olası bir savaş durumunda Türkiye'nin içine düşeceği sıkıntılı durumdan da rahatsızdılar, bu konuda Türk insanını uyarmak istiyorlardı. Yine Türkiye'deki barışçılar, dışarıdaki komünist barış söylemleri ile benzer bir şekilde ulusal bağımsızlık mücadelelerini destekliyorlardı.

Cemiyetin önemi Türkiye'de ilk defa barış adına örgütlü bir şekilde harekete geçmesinden ve gelecek barışçı kuşağa bir yol haritası çizmesinden ileri geliyordu. Dünyadaki barış söylemini yurda taşıya bilmiş, yerele uyarlayabilmişti. Her ne kadar siyasi bir izlenim vermek istemeseler de bu konuda başarılı olamamışlardı. Zaten barıştan bahsederken siyasi ve ideolojik amaçları söz konusuydu. Yine de cemiyet olarak iktidara gelme gibi bir amaçları yoktu. Her ne kadar aydın hareketi olarak kalsa da halka yönelmişlerdi. Mesela daha en başında, komünistlerin baskı altında olduğu ve Kore Harbi'nin patlak verdiği, konuşulması gereken en hassas zamanda seslerini çıkarmayı kendilerine vazife bilmişlerdi. Fakat halk tabanında yeterince yayılmaya fırsat bulamadan, kuruluşundan kısa bir süre sonra etkili bir şekilde muhalefete geçmesi, dişe dokunur eylemlerde bulunması ve bu durumun hükumetçe de ciddiye alınmasıyla cemiyet, kendi sonunu da kısa zamanda çağırmış oldu. Aslında şimşekleri üzerine çekmesine neden olan şey basit bir şeydi. Kore Harbi'ne karşı hem meclise bir yazı göndermişler hem de buna benzer bir bildiri hazırlayıp bunu halka dağıtmışlardı. Bütün bunlar olurken de işin hukuki yönüne her veçhesiyle riayet etmişlerdi. Buna rağmen bildirileri toplanmış ve tevkif edilmişlerdi. Bununla beraber hükumetçe bildirilerinin radyoda okutulmasına müsaade edilmişti. Böylece umum-u efkâr önünde de mesele meşhur hale gelmiş oluyordu. Zaten hükumet meseleyle doğrudan doğruya ilgileniyordu. Netice itibari ile çetrefilli tutuklama ve siyasi mahiyette devam eden dava süreçlerinden sonra cezaları 1 yıl 3 aya kadar düşürülmüştü. Fakat barış adına harekete geçen bütün komünistler bu cemiyet üyeleri kadar şanslı değildi. Öyle ki cemiyet mensuplarını savunmaları yüzünden onlardan daha çok gadre uğrayan Nihat Sargın gibi isimler vardı.

Her ne kadar malum hadiseler mezkûr cemiyetin sonunu getirse de, bu, barış hareketinin Türkiye'de hitama erdiği manasına gelmiyordu. Bundan sonraki barış hareketleri de Barışseverler Cemiyeti'nin açtığı yoldan davalarını savunmaya devam edegelmişlerdi. Üstelik cemiyetin harekete katkısı, harekete ilk defa kapı açma ve fiili

saha hareketleriyle de sınırlı kalmamıştı. Ayrıca bir kavram ve fikir mirası da bırakmıştı. Mensupları her ne kadar, doğrudan herhangi bir cemiyetin çatısı altında toplanmasalar da barış söylemlerine devam etmişler, fikirlerini güncelleyerek yeni hareketleri aşılamışlardı. Mesela yıllar sonra doğacak olan Barış Derneği bu terekeye sahip olup hız alacaktı. Anlaşılan cemiyet sonlanmış ama yol açtığı hareket baki kalmıştı.

KAYNAKÇA

1960-1980 Arası İslamcı Dergiler Toparlanma ve Çeşitlenme. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.

Akkaya, Bülent. "Türkiye'nin Nato Üyeliği Ve Kore Savaşı". **Akademik Bakış Dergisi.** s. 28 (2012): 1-20.

Aksoy, Mukaddes. "Kore Savaşı'nın Türkiye'de Demokrasinin Gelişimine Etkisi". **USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi.** c. 1. s. 3 (2019): 1-12.

Analı, Serdar, Esra İlkay Keloğlu-İşler. "Kore Savaşına Katılma Sürecinde Basın Yoluyla Halkın Onayını Artırmak". **Erciyes İletişim Dergisi Akademia.** c. 4. s. 2 (2015): 86-104.

_____. "Voice of America'dan Ankara Radyosu'na: Kore Savaşı'nda Kamuoyu Oluşturma". **İleti-ş-im.** s. 22 (2015): 84-99.

Aras, İlhan. "Sovyetler Birliği Dış Politikasında Avrupa Bütünleşmesi: 1950'li ve 1960'lı Yıllar". **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem.** ed. Çınar Özen. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017: 219-221.

Armoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980.** Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1988.

Arslan, Ali. **Doğu-Batı Ekseninde Stratejik Rekabet.** İstanbul: İdil Yayıncılık, 2015.

Arslanel, M. Nazan, Berkan Hamdemir. "Türkiye'de İnsan Haklarını Koruma Amaçlı Sivil Toplum Örgütleri". **Ekev Akademi Dergisi.** s. 48 (2011): 23-44.

Atagenç, İhsan Ömer. "1970'li Yıllarda Türk Dış Politikasına Muhalif Bir Sivil Toplum Örgütü Olarak Barış Derneği". **Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi.** c. 8. s. 2 (2019): 82-96. https://dergipark.org.tr/tr/pub/trakyaiibf/issue/51383/644669 [17.02.2022].

Atılgan, Gökhan. **Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı.** 1. bs. İstanbul: Yordam Kitap, 2007.

Aysal, Necdet. "Yönetsel Alanda Değişimler ve Devrim Hareketlerine Karşı Gerici Tepkiler 'Serbest Cumhuriyet Fırkası – Menemen Olayı'". **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi.** s. 44 (Güz 2009): 581-625.

Balcı, Ali. **Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013.

Belli, Sevim. **Boşuna mı Çiğnedik? Anılar.** 1. bs. İstanbul: Belge Yayınları, 1994.

Boran, Behice. " Çok Yönlü Dış Politikanın Koşulları". **Yürüyüş.** s. 177 (1978): 3.

_____. "Barışı Kazanmak ve Korumak Yaşamsal Bir Davadır". **Yürüyüş.** s. 178 (1978): 10.

_____. "Demokrasi Mücadelesi Barış Mücadelesiyle Sıkı Sıkıya Bağlıdır". **Yarın**. s. 74 (1987): 24-26.

_____. "Demokrasi ve Demokratikleşme Sorunu". **Yurt ve Dünya.** s. 1 (1977): 61-86.

_____. "Genel Başkan Behice Boran'ın Barışseverler Derneğiyle İlgili Konuşması". **Çark Başak.** s. 14 (1976): 3.

_____. "Nükleer Füzelere İzin Verilmemelidir". **Yürüyüş.** s**.** 241 (1979): 8.

_____. "Olasılıklar Üzerine Çeşitlemeler". **Yürüyüş.** s. 274 (1980): 3.

_____. "Partimiz Ayaktadır ve Kendi Yolunda Yürüyecektir Hedefimiz Sosyalizm". **Çark Başak.** s. 32-33 (1977): 6-9.

_____. "Referandum, Evren-Özal Yönetimin Oylanmasıdır". **Yarın.** s. 72 (1987): 4-6.

_____. "Türkiye NATO ve CENTO'dan Çıkmalıdır". **Çark Başak.** s. 46 (1978): 2-7.

_____. "Türkiye, NATO ve CENTO'dan Çıkmalıdır". **Çark Başak.** s. 4 (1976): 1.

_____. **Yazılar Konuşmalar Söyleşiler Savunmalar.** 1 bs. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2010.

Boran, Behice, Adnan Cemgil. "Türk Barışseverler Cemiyeti'nin BMM Başkanlığına Çektiği Telgraf". **Barış.** s. 8 (1950): 11.

Boratav, Korkut. **Dünyadan Türkiye'ye İktisattan Siyasete.** 2 bs. İstanbul: Yordam Kitap, 2017.

Bozkurt, Giray Saynur. "Türkiye-Rusya İlişkileri: Tarihi Rekabetten Çok Boyutlu İşbirliğine". **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası.** ed. Cüneyt Yenigün, Ertan Efegil. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010: 699-723.

Bulut, Sedef. "38. Enlemde Güç Mücadelesi: Kore Savaşı ve Türkiye'deki Tezahürleri". **Mavi Atlas.** s. 1 (2018): 185-204.

_____. "Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası". **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi.** s. 41 (2008): 35-61.

Büyükakıncı, Erhan. "Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Rusya İlişkileri". **XX. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi.** ed. Faruk Sönmezoğlu. İstanbul: Der Yayınları, 2016: 847-876.

Carr, Edward Hallett. **1917 Öncesi ve Sonrası.** çev. Begüm Adalet. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Cumhuriyet, 12 Ekim 2003.

Çağlar, Söker. "Jeopolitik Rekabet, Kaçınılmaz Karşıtlık ve Konjonktürel Yakınlaşma: Türk-Rus İlişkilerine Tarihsel Bakış". **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem.** ed. Çınar Özen. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017: 149-153.

Çavdar, Tevfik. "Serbest Fırka". **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.** c. 8. 1. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983: 2052-2059.

_____. **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950.** 4 bs. Ankara: İmge Kitabevi, 2008.

_____. **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze.** 3. bs. Ankara: İmge Kitabevi, 2004.

Çetin, Şule. "Kore Savaşı'nın Türk Edebiyatında Uyandırdığı Akisler". **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi.** c. 58. s. 1 (2018): 43-74.

Çuyev, Feliks İvanoviç. **Molotov Anlatıyor: Stalin'in Sağkolu İle Yapılan 140 Görüşme**. çev. Ayşe Hacıhasanoğlu-Suna Kabasakal. İstanbul: Yordam Kitap, 2017.

Demirer, Emre Burak. "Türkiye Solunda Bir Praksis: Barış Dernekleri 1947-1980". Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Diamond, Jared. **Tüfek Mikrop ve Çelik.** çev. Ülker İnce. Ankara: Tübitak, 2013.

Doğaner, Yasemin. "Atatürk'ün Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Türkiye İzlenimleri". **Atatürk Haftası Armağanı Dergisi.** s. 34 (Kasım 2007): 49-72.

Doster, Barış. "Türkiye'de NATO Karşıtlığının Tarihsel ve Siyasal Kökenleri". **OrtadoğuAnaliz.** c. 4. s. 40 (2012): 31-41.

Duman, Doğan. "Kore Savaşı Ve Türkiye'de Savaş Karşıtı Bir Örgütlenme: Türk Barışseverler Cemiyeti". **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi.** c.19. s. 39 (2019): 665-692.

Embel, Ersin. "İki Savaş Arası Dönemde Avrupa Bütünleşmesine Yönelik Projeler ve Sovyetler Birliği Etkeni". **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem.** ed. Çınar Özen. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017: 215-218.

Engels, Friedrich. **Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu.** çev. Sevim Belli. Ankara: Sol Yayınları, 2011.

Gazalcı, Mustafa. **Barış Zinciri Türkiye Barış Derneği Davası.** 1. bs. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2014.

Haytoğlu, Ercan. "Kore Savaşı Ve Denizli Kore Şehitleri İle Gazileri". **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.** s. 11 (2002): 76-115.

Erkmen, Ayşe. "Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM'de Kabulü". **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** c. 17. s. 2 (2020): 1024- 1049.

Eroğlu, İzzet. "1924 Anayasası Döneminde İnsan Haklarının Normatif Çerçevesi ve Uygulaması". **Yasama Dergisi.** s. 14 (2010): 79-157.

Eyidiker, Uğur. "Erken Dönem Alman Sosyal Demokrasisi ve Rosa Luxemburg". **International Anatolia Academic Online Journal Sosyal Bilimler Dergisi.** c. 6. s. 2 (2020): 90-113.

Gerger, Haluk. "ABD-SSCB Füze Anlaşması Ve Olası Sonuçları". **Gün Siyasi Haber ve Yorum Dergisi.** (33 Kasım 1987): 47-50.

Gönenç, Güney. **Hep Aranızda Olacağım Frédéric Joliot-Curie'nin Yaşamöyküsü**. 1 bs. İstanbul: Yordam Kitap, 2008.

Gürsev, G. Doğan. **Türkiye'de Barış Savaşımı'nın Küçük Seyir Defteri.** 1 bs. Duisburg: Barış Yılı Yayınları/ Herausgeber: Ruhr Uluslararası Barış Yılı Girişimi, 1986.

Kahya, Pınar. "Soğuk Savaş Dönemi Türkiye Düşünce Hayatında Türk Barışseverler Cemiyeti: "Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostu?". **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem.** ed. Çınar Özen. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017: 247-251.

Karpat, Kemal**. Türk Demokrasi Tarihi.** İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Kaştan, Yüksel. "Türkiye'de demokratikleşme hareketleri içinde sivil toplum örgütleri (1945-1960)". **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.** c. 3. s. 32 (2006): 73-90.

Keegan, John. **Savaş Sanatı Tarihi.** çev. Füsun Doruker. İstanbul: Bilgin Yayıncılık, 1995.

Kılıç, Murat. "Soğuk Savaş'ın İlk Yıllarında Türk Sağının Komünizm Algısı" **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem.** ed. Çınar Özen. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017: 253-255.

Koç, Altuğ. **CHP'de 'Ortanın Solu' Söylemi ve 1965 Seçimleri.** İstanbul: Dezanj Yayınları, 2014.

Koç, Yıldırım. "'İşçi Sınıfsız Demokratik Devrim'in İşçi Sınıfına Katkıları: 27 Mayıs Örneği". **Mülkiye.** c. 34. s. 267 (2010): 211-233.

Korkmazcan, Selcen Nezihe. "Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş Hazırlıklarında Türkiye'ye Karşı Tutumu". 2017. **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem.** ed. Çınar Özen. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017: 73-76.

Köse, İsmail. "Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notalar Savaşı", **Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Ekim Devrimi'nin 100. Yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem.** ed. Çınar Özen. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2018: 69-72.

_____. "Sovyet Birliği'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notaları". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. c. 74, s. 4 (2019): 1124-1148.

Kurdakul, Şükran. **Cezaevinden Babıali'ye Babıali'den TİP'e (Anılar).** 1 bs. İstanbul: Evrensel Basın Yayın, 2003.

Lenin, Vladimir İlyiç. **Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar.** çev. Vahap S. Erdoğdu. Ankara: Sol Yayınları, 2012.

Mavi Atlas. c. 6. s. 1 (2018): 185-204.

Milliyet, 22 Ocak 1951.

Mumcu, Uğur. **Bir Uzun Yürüyüş.** 21. bs. Ankara: Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı, 2004.

Önen, Yıldız. "'Savaşa Hayır' Demenin Birleştirici Gücü: 'Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu' Deneyiminin Türkiye'deki Siyasal Kültüre Etkisi". Doktora Tezi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Özcan, Canan. "Hayatı ve Eserleriyle 'Komple Bir Entelektüel' Olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı". **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**. c. 6. s. 2 (2018): 176-202.

Özçelik, Mücahit. "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası". **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** c. 1, s. 29 (2010): 253-269.

Özdemir, Emin. "Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti'nin Sol Hareketlere Yaklaşımı". **CTAD: Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi.** s. 12 (2012): 337-367.

Öztekin, Hülya. "1944 Irkçılık - Turancılık Davası ve Basındaki Tartışmalar". **Selçuk İletişim.** c. 11. s. 1 (2018): 212-236.

Perinçek, Mehmet. "Nâzım Hikmet'in Stockholm Ziyaretleri". **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** c. 22. s. 4 (2018): 2541-2574.

Sargın, Nihat. "Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Mücadelesine Adanmış Bir Yaşam". **Gün Siyasi Haber ve Yorum Dergisi.** (33 Kasım 1987): 3-6.

_____. **Davalar-Savunmalar Cezaevi Anıları.** 1 bs. İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, 2005.

Sayılgan, Aclan. **Türkiye'de Sol Hareketler.** 5 bs. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2009.

Selek, Pınar. **Barışamadık.** İstanbul: İthaki Yayınları, 2004.

Sezer Şanlı, Ayşem. "Kuramdan Eyleme Akademiden Aktif Siyasete: Behice Boran'ın Aydın Kimliği Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme". **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** s. 38 (Ocak 2020): 19-38.

Sönmezoğlu, Faruk. **İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945.** İstanbul: Der Kitabevi Yayınevi, 2015.

Tanör, Bülent. **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**. 2 bs. İstanbul: BDS Yayınları, 1991.

T.B.M.M. Kararı. "Bakanlar Kuruluna güvenildiğine dair (1696 S.K.)". **Resmi Gazete,** 7523, Haziran 1950.

TBMM Tutanak Dergisi. 1950. Dönem IX, Toplantı 1, c. 3 (Aralık): 1-24.

Timur, Taner. **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş.** 2. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu. **Parti Tarihi Türkiye Komünist Partisi: Arayış Yılları 1927-1965 Cilt 2**. İstanbul, 2021.

Toker, Metin. **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP'nin Altın Yılları 1950-1954.** 2 bs. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991.

Topuz, Hıfzı. **100 Soruda Türk Basın Tarihi.** 1 bs. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973.

Tuğtan, Mehmet Ali. **Kore Savaşı Uzak Savaşın Askerleri.** 1. bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

"Türk Barışseverler Cemiyeti Kuruldu". **Barış.** s. 8 (1950): 1-12.

Türkiye Barış Derneği Davası Sorgular Savunmalar. c.1. İstanbul: Bilim ve Sanat, 2002.

Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV)

Uyar, Mesut, Edward J. Erickson. **Osmanlı Askeri Tarihi.** 2. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Yaman, Ahmet Emin. "Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması". **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi.** s. 37-38 (2005): 231-245.

Yazıcı, Tahsin. **Kore Birinci Türk Tugayında Hatıralarım.** 1 bs. İstanbul: Ülkü Basımevi, 1963.

Yuca, İrşad Sami. "Demokrat Parti Döneminde Sivil Bir Muhalif Örgüt Örneği: İleri Jön Türkler Birliği". **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi.** c. 4. s. 12 (2017): 73-95.

EKLER

Ek 1.

Behice Boran'ın mahkeme savunması:

"Sayın Yargıçlar:

Demokrat Parti Hükümetinin 25 Temmuz 1950 de aldığı Kore'ye 4500 Türk askeri gönderme kararını protesto eder mahiyette bir beyanname yayınlayıp halka dağıtmak ve bu suretle milli mukavemeti kırmak ve milli menfaatlere zarar verici faaliyetlerde bulunmak suçundan sanık olarak huzurunuzda bulunuyorum.

Şimdi burada benden kendimi müdafaa etmem ve iddianameyi cevaplandırmam bekleniyor. Hâlbuki ben bütün normal müdafaa vasıtaları ve kolaylıkları elimden alınmış bir vaziyette bulunuyorum. Haklarında 161 inci maddeden takibat yapılan diğer kimselerin aksine olarak, beyanname dağıtılır dağıtılmaz derhal nezaret altına alındım ve hemen ardından da tevkif edildim. Müdafaam için vekâlet vermek istediğim iki avukat Adli Amirlikçe reddedildi. Mevkuf bulunduğum için müdafaam bakımından gerekli hukuki istişareleri yapmak ve lüzumlu malumatı toplamak imkânından mahrum bulunuyorum. Ziyaretçilerimle uzun ve rahat konuşabilmem bile mümkün değil, bu konuşmalar katmerli tel arkasından onar dakikaya inhisar ediyor. Kanunlarımız, hukuki işlerde de kocanın karısına yardımın tanımasına rağmen, esas ikametgâhım olan şehirden uzak bulunduğum için eşimin yardımlarından da istifade edemiyorum. Bir sanığın müdafaa vasıta ve kolaylıklarından bu derece mahrum edilmesi hiçbir demokratik rejimde görülmüş hallerden değildir.

Bu vaziyette, müdafaa hakkı bana şeklen, adet yerini bulsun kabilinden tanınmış oluyor. Bu şartlar altında evvelâ hiç müdafaaya tevessül etmemeye karar vermiştim. Fakat sonra düşündüm ki, bu dâva sadece şahsımı ilgilendiren, bana ait hususi bir işin muhakemesi değildir. Bu dâva memleketimizin demokratik gelişme davasile doğrudan doğruya alakadardır. Sayın mahkemenizin bu davada vereceği hüküm, antidemokratik kanunların gerçekden meriyetden kalkıp kalkamayacağını, demokratik söz, fikir, matbuat hürriyetlerinin memleketimizde gerçekden tatbikine doğru gidilip gidilmediğini gösterecektir. Kısacası bu dâva, memleketimizdeki demokrasi mücadelesinin tezahürlerinden biridir. İşde bu düşüncelerledir ki, bu davanın demokrasi dâvası leyhinde neticelenmesi için benim de karınca kaderince sonuna kadar uğraşmam, elimden gelen gayreti göstermem lâzım geldiği neticesine vardım ve arzettiğim mahrumiyet şartları içinde kendi kudretimin yettiği kadar müdafaamı yapmağa karar verdim.

Adli Amirliğin hazırladığı iddianame esas itibarile tek bir temel hükme dayandırılmıştır: O da "beyannamenin münderecatı itibarile hükümetin Birleşmiş Milletler emrine Koreye asker gönderme kararının aleyhinde ve bu kararı protesto eder mealde milli mukavemeti kırıcı ve milli menfaatlere zarar verici bir mahiyet taşıdı ğı" hükmüdür. İddianamenin birkaç yerinde ve sonunda tecziyemiz taleb edilirken daima "hükümet kararının aleyhinde bulunulmuş, binaenaleyh milli menfaatlere aykırı hareket edilmiş" şeklinde bir muhakeme yürütülmektedir. Hâlbuki bu iki kaziye mantıki bir zaruretle bir birine bağlı değildir. Gerek mantık, gerek demokratik icablar, gerekse Ana Yasamızın vatandaşlara sağladığı hürriyetler ve haklar bakımından bir hükümet kararının aleyhinde olmak bizzarure milli manfaatlere aykırı hareket etmek

demek olamaz. Hükümet kararı ile milli menfaatin tarifi arasında bir ayniyet kabul edilemez.

İktidarda olan bir hükümetin verdiği kararlar "milli menfaat" ile aynı şeyler ve bir hükümet kararını tenkit etmek milli menfaatlere aykırı hareket etmek demek olursa, hiç bir hükümetin hiç bir kararını tenkide mahal kalmaz. İddianamenin kabul ettiği muhakeme ve hükümlendirme tarzı, iktidardaki hükümetlerin icraatı ve kararları üzerinde bütün münakaşa ve tenkit ve bu kararlara muhalefet imkânını ortadan kaldırır. Hâlbuki biliyoruz ki hükümetlerin kararları ve icraatı münakaşa ve tenkide açıktır. Muhalif partilerin mevcudiyetinin sebebi budur. Fikir, söz, matbuat hürriyeti bu demektir. Bu hürriyetler bütün demokratik rejimlerde tanındığı gibi Anayasamızın da sarih maddelerinin teminatı altındadır. Memleketimizde demokrasi bu hürriyetlerin gerçekden tatbiki ile ve Türk vatandaşlarının bu hürriyetleri fiilen kullanmalarile gelişebilir. Ana Yasamızla milli, insan hakları beyannamesile milletler arası teminat altına alınmış olan tenkit ve muhalefet hakkı gibi demokratik hakları kullanarak hükümetin aldığı bir kararı tenkit etmek milli menfaatlere aykırı düşmek şöyle dursun, onlara ancak hadim olabilir. Milli menfaatlerin ne olduğu efkârı umumiye önünde açık ve serbest münakaşa ile tebellür edebilir. Milli menfaatin ne olduğu bahsinde, o zamanda iktidarda olan hükümet hatadan muarra mutlak ve yegâne hakem olarak kabul olunmaz. Ancak totaliter rejimlerde hükümet zora dayanarak kendisini bu şekilde kabulettirebilir.

İkinci bir nokta: Hükümetler gayet istikrarsız teşekküllerdir. Devlet müessesesi uzun zaman bölümleri içinde devamlı ve istikrarlı olabilir, fekat hükümetler gayet kısa zaman içinde değişebilirler ve netekim değiştiklerine de mütemadiyen şahit oluyoruz. Hükümet değişmesile takibedilen politika da değişir. Bir evvelki hükümetin verdiği kararı bir sonraki temamile tersine çevirebilir; hatta bu vaziyet iktidardaki parti değişmeden de vaki olabilir. İddianamenin kabulettiği şekilde hükümet kararı, musavi milli menfaat, demek olursa bu gibi hallerde, yani iktidardaki hükümetin değiştiği hallerde "milli menfaat"ın tarifi ne olacaktır? Değişen hükümetlere ve onların değişen kararlarına göre milli menfaatın da tarifi değişecek hatta bazen birbirine zıt şeyler olabilecektir. Görülüyor ki hükümet kararını milli menfaatin tarifi ve ölçüsü olarak kabul etmek çok partili siyasi rejimle hukuken olduğu kadar maddeten ve fiilen de kabilitelif değildir.

İddianamenin esas mesnedini böylece inceledikten ve çürüttükden muhteviyatının daha teferruatlı bir tahliline geçeyim:

1- İddianamede hükümetin Koreye asker gönderme kararı 'Birleşmiş Milletler Anayasasının Büyük Millet Meclisince kabul edilmesi neticesinde bu anayasaya uyularak verilmiş' bir karar olarak gösterilmektedir. Bu hüküm doğru olmakdan çok uzaktır. Koreye asker gönderme kararı Birleşmiş Milletler Anayasasının kabulünün zaruri bir neticesi değildir. Bilakis bu Ana Yasa hükümlerine aykırıdır. Birleşmiş Milletler Anayasasının 43 üncü maddesi üye devletlerin herhangi bir ihtilafa silahlı olarak müdahale edebilmeleri için daha önce hususi anlaşmaların akdini şart koşmuştur. Dahası da var: Gene B. M. Anayasasının aynı maddesi gereğince bu hususi anlaşmaların imzalayan devletlerin kendi anayasaları mucibince tasdik edilmesi lâzım gelmektedir, yani, silahlı kuvvetler göndermek bahsinde Türkiye ile B. M. ler arasında yapılacak hususi anlaşmanın bizim Anayasamız gereğince Büyük Millet Meclisi tarafından tasdiki gerekmektedir. Bunların hiç birisi yapılmamış olduğuna göre hükümetin Koreye asker gönderme kararı hem B. M.ler Anayasasının, hem de kendi Anayasamızı ihlal eden bir hareket olmuştur.

2- İddia makamı beyannamenin bir iki cümlesini almakda ve metnin bütününden koparılmış bu cümleleri kendine göre tefsir ederek bizi suçlandırıcı hükümlere varmaktadır. Hâlbuki:

Yargılama konusu yazılı bir metin olduğu zaman metnin bütünü ve bütünün mânası üzerinde durmak lâzım gelir. Bütünü bir tarafa bırakıp bazı parçalar üzerinde durarak hükme varmak hukuk prensiplerine ve yargılama usullerine mugayirdir. Malumdur ki bu hususta, yani yazılı metnin bütünü üzerinde durmak gerektiği hususunda bir Yargıtay kararı vardır. Beyannamemizin bütününün mânası ve gayesi ise bir hükümet kararını tenkidden ve bunun düzeltilmesini Büyük Millet Meclisinden temenniden ibarettir. Usulüne göre kurulmuş, hükmî şahsiyete haiz bir cemiyetin kendi sahasına giren bir mes'elede görüşünü umumi efkâre bir beyannameile bildirmesi ve Büyük Millet Meclisinden bir dilekte bulunması Anayasamızın ve yeni değiştirilen Cemiyetler ve Basın kanunlarının Türk vatandaşlarına sağladığı en basit demokratik haklardandır.

İddianame metnin bütününden bazı cümleleri koparıp yalnız onların üzerinde durmakla da kalmıyor bunları tamamile indi bir şekilde tefsir ederek beyannamede mevcut olmayan mânalar çıkarmaya çalışıyor. İddianameye göre beyannamede '...Kararın Amerikan menfaatleri göz önünde tutularak verilmiş bulunduğu ve adeta Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti de Amerika Birleşik Devletleri hukümeti emrinde bir kukla devlet gibi gösterilmekde ve halka bu şekilde telkin yapılmak suretile Amerika ile dostluğumuzun bozulması için halk arasında propaganda yapılarak bu türde gayret sarfedilmektedir. Bu şekilde bir faaliyet ise Türkiye Cumhuriyetinin mili ve siyasi menfaatlerine zarar verici bir mahiyet taşıdığı açıkca görülmektedir'

İddianamenin bu satırları beyanname metninin düpedüz bir tahrifidir. Beyan namede geçen 'Hükümetin bu kararı Amerikan menfaatleri uğruna harbe katılmamız demektir' cümlesile iddianamedeki 'Karar Amerikan menfaatleri göz önünde tutularak verilmiştir' cümlesi aynı mânaya mı gelir? Beyannamede bahis mevzuu alan mesele, Koreye asker gönderme kararını verirken hükümetin neyi göz önünde tuttuğu meselesi değildir; bu kararın objektif ve fiili mânası ve neticesidir. Hükümet erkânı kararı verirken ne düşünmüş ve neleri göz önünde tutmuş olursa olsun; kararın fiili neticesi ve binaenaleyh objektif mânası 'Amerika menfaatleri uğruna harbe katılmak' demektir. Kore harbinin Amerikan menfaatleri bakımından birinci derecede bir ehemmiyet taşıdığını ise kimse inkâr etmiyor. İktidar partisinin ve hükümetinin sözcüsü, adeta yarı resmi organı olan Zafer Gazetesinin 9 Kasım 1950 tarihli nüshasının baş makalesinde Faik Fenik bile, General Bradley'nin makalesine verdiği cevapta, Kore harbinin 'bizzat Amerikanın Uzak Doğudaki müdafaa sistemin' dokunduğunu, Japonyanın müdafaasını ve dolayısı ile Pasifik Okyanusu stratejisini alakadar ettiğini; Amerikanın bunun için Koreye müdahele ettiğini, bir başka memlekete karşı lâkayt kalabileceğini ve memleketimizin daha gerideki müdafaa hatlarına nisbetle 'önde bir savsaklama hattı' olarak kabul edilebileceğini yazıyor ve 'Ama biz bu şekilde oyunlara gelemeyiz' diyerek infialini açığa vuruyor. Demek ki resmi demeçlerde cihan sulhu ve bunun bütünlüğü hakkında söylenen sözler her ne olursa olsun, Amerikanın Kore harbine müdahelede birinci saik kendi öz menfaatleri imiş.

Diğer devletlerin ve bu meyanda Türkiye hükümetinin Kore harbine müdahalesini temin yolunda Amerikanın oynadığı role gelince, hadiselerin seyri bunu açıkca gösteriyor:

a. Birleşmiş Milletler Konseyinin hükümetimize ilk müracaatı Haziran sonlarında vaki oldu. B. M. genel sekreteri gönderdiği telgrafta yardımın şeklini sordu ve bizim Dış İşleri Bakanlığımız da konsey ile daimi temasa hazır bulunmak gibi müphem bir cevap verdi. Bu cevapta askerî yardımın sözü geçmediği gibi böyle bir yardım ima dahi edilmiyordu. Keza gazetelerde ve siyasî dedikodulardan yardımın bu şekilde olabileceğine dair bir telmih bile görülmüyordu.

Meclis dağıldı; bakanlar ve Cumhur Başkanı başkenti terk ederek tatile çıktılar. Böylece tam bir ay geçti. Derken Temmuz sonlarında Amerikan Kongresi silahlı kuvvetler komisyonu azasından Mr. Cain ansızın Türkiyeye çıka geldi. Dış İşleri Bakanı, Savunma Bakanı ve Genel Kurmay Başkanı ile temaslar yaptı.

25 Temmuz günü Cumhur Başkanı yanında Başbakan ile yardımcısı olduğu halde askeri bir uçakla saat 16:15'te Ankaraya vardı. Varış saati geç olduğu halde hemen o akşam bakanlar kurulu toplandı ve Koreye asker gönderme kararını aldı.

Aynı gün, hükümet kararı alınıp ilân edilmeden saatlerce önce bir basın toplantısı tertip ederek bu Koreye asker gönderme işini ilk defa Mr. Cain gazetecilere açıklamış oldu. Bu basın toplantısında Mr. Cain seyahatinin maksadının Birleşmiş Milletler üyelerinin Koreye yardımını temin etmek olduğunu söylemiş ve askeri ve siyasi ricalimizle yaptığı temaslarda Koreye asker gönderme işinin bahis mevzuu olduğunu açıklamıştır.

Bu basın toplantısında Mr. Cain, henüz bakanlar Kurulu kararını vermemişken, etrafındaki gazetecilere ‘Ben ne karar alacaklarını tahmin ediyorum, fakat misafir olarak bulunduğum memleketinizde bunu açıklamam doğru değildir’ demiştir. Sanki bunu söylemesi en sarih bir açıklama değilmiş gibi. (Hürriyet gazetesinin 26 Temmuz tarihli sayısında bu basın toplantısına dair çıkan haber).

Yine bu basın toplantısında Amerikan âyan azası, Yeni İstanbul gazetesinde çıkan metne göre, ‘Bu harpte piyade kuvvetlerinin rolü büyüktür. Diğer milletlerden kara kuvveti istememizin tek sebebi Amerikanın yıpranmamasını temindir’ demiştir.

Koreye asker gönderme kararını gazeteler, umumîefkâr ve muhalefet partileri çevreleri bir ‘sürpriz’ olarak karşıladılar. Amerikan Associated Press muhabiri bile İstanbuldan gazetesine çektiği telgrafta kararı bu kelime ile vasıflandırdı. Muhalefet çevrelerinin hükümet kararına karşı tevcih ettikleri tenkitlerden biri de kararın ani olarak, umumi efkâr önceden bu mevzuda hazırlanmadan alınması oldu. Filhakika fiili bir harbe silâhlı kuvvetler göndermek gibi hayati bir karar böyle apansızın, bakanlar başkente askeri uçaklarla gelip ve gelir gelmez hemen toplanıp mı verilir?

Çok daha az ehemmiyetli kararlar bile alınmadan önce şayia, "mevsuk haber" ilh. şekillerde matbuata sızar, ileri geri münakaşası edilir, bakanlar kurulu toplandı toplanacak diye beklenir.

Koreye asker gönderme kararına bütün bu hadiselerin ve Mr. Cain'in apaçık beyanatı ışığında bakılınca bu kararın alınmasında Amerikanın oynadığı rol şüphe götürür mü?

Zaten Koreye asker gönderme kararının alındığının haftasında Amerikan Ayan meclisinin geçirdiği bir karar Koreye yardım bahsinde Amerikanın oynadığı tesirli rolü büsbütün açığa vurmuştur. Bir Ağustos tarihinde Amerika Ayan Meclisi Koreye yardım müracaatına cevap vermiyen her hangi bir millette Marshall planı dahilinde yapılan yardımın durdurulması yetkisini Başkan Truman'a vermiştir. Bu, Güney Koreye yardım temini yolunda Marshall planına dahil memleketler üzerinde doğrudan doğruya bir baskı icrası değildir de ya nedir?

Koreye asker gönderme kararının alındığı günlerde cereyan eden hadiseler bir başka bakımdan da, bu kararın tenkit ve itiraz götürür mahiyette bir mesele olduğunu göstermesi bakımından da dikkate değerdir. Şöyle ki:

Mr. Cain sözü geçen basın toplantısında Türkiyenin Koreye asker göndermesinden bahseder etmez gazeteciler, böyle bir kararın isabetinden şüphe ifade eden, itiraz yollu iki sual sormuşlardır: (1) "Türkiyenin Koreye asker göndermesi kendisi için bir tehlike teşkil etmez mi?" (2) "Türkiye Koreye asker gönderdiği takdirde kendi yanı başında bizzat kendisinin karışacağı bir harbe yol açmış olmaz mı?" (Yeni Sabah gazetesi, 26 Temmuz 1950, basın toplantısı haberi) Mr. Cain de bu sualleri gayet tabii karşılamış ve her ikisini kendine göre cevaplandırmıştır. Bu da gösteriyor ki Koreye asker gönderme kararı gayet tabii olarak üzerinde münakaşa edilebilecek, itirazla karşılanabilecek mutat mevzulardandır. Bu sualler sorulup cevaplandırılırken, bu karar itirazın ağır cezayı gerektiren bir suç olabileceği her halde ne sualleri soran gazetecilerin, ne de Mr. Cain'in hatırına gelmemiştir.

Kararın alındığı ertesi günü Amerikan Associated Press muhabiri İstanbuldan gönderdiği telgrafta kararın bütün memleket için bir sürpriz teşkil ettiğini ve derin akisler uyandırdığını belirttikten sonra şöyle demiştir: 'Türk askerlerinin çarpışmak için bu kadar uzaklara gitmek zorunda kalabilecekleri halk arasında birçok kimseleri üzmüştür denilebilir.'

Demek ki Amerikan ajansı muhabiri bile, bir yabancı olmak dolayısıyla Türk halkıyla yakından teması bulunmadığı halde, halk arasında bu kararın menfi bir tesir yarattığını fark etmiş ve bunu memleketine bildirmiştir. O da her halde bu karara muhalefetin bir suç sayılabileceğini düşünmemiştir. Biz de bir Türk derneği ve halktan insanlar olarak bu karar karşısında duyduğumuz endişeyi ve kararı neden yanlış bulduğumuzu umumîefkâra bildirdik.

Dahası var: 26 Temmuzda Washington'dan United Press Amerikan Ajansının bildirdiğine göre, Koreye kara kuvveti göndermenin Türkiye için basiretli bir hareket olup olmadığı Amerika dış işleri bakanı Mr. Acheson'dan sorulmuş, fakat Acheson cevap vermeyi redetmiştir. Demek ki Amerikada da Türkiye'nin verdiği kararın basiretinden şüphe eden çevreler varmış ve bu karar orada münakaşa ediliyormuş. Böyle olması da gayet tabiidir. Amerikada, Amerikanın kendisinin Koreye müdahalesinin isabeti bile münakaşa edilebilir ve münakaşa edilen bir mevzudur. Hasılı her ne cepheden bakılsa, Koreye asker gönderme kararı tenkit ve itiraz götürür mevzulardan ayrı bir mahiyet arzetmez.

Aynı şekilde, Türk Amerikan münasebetleri de münakaşa edilebilir ve edilen bir mevzudur. Hükümetin Amerikan dostluğu siyaseti münakaşa ve tenkit edilemez, bu suçtur diye bir kaide ve hüküm ileri sürülemez. Gerçi beyannamede hükümetin Amerikan dostluğu siyasetine hiç temas edilmemiştir fekat iddia-makamı beyanname muhteviyatını Amerikan dostluğunu bozacak mahiyette buluyor ve bunu milli menfaatlere aykırı telakki ediyor da onun için bu mevzua burada temas ediyorum. Hükümetlerin dış siyasetleri münakaşa ve tenkit haricinde kalması gereken mukaddes ve yasak mevzular değillerdir. Diğer memleketlerin parlementolarında ve matbuatında kendi hükümetlerinin iç siyasetlerinin olduğu kadar dış siyasetlerinin de en şiddetli tenkitlere maruz kaldığını görüyoruz. Hemen hemen her gün gazetelerde okuyoruz. Hatta bizde bile dış siyasetin tenkitleri görülüyor. Amerikan Genel Kurmay Başkanı General Bradley'nin Amerikan müdafaa sistemini açıklayan yazısından sonra, Türkiyede adeta Amerikan sözcülüğü eden Vatan gazetesi dahi Amerikayı tenkit etmek mecburiyetini hissediyor. Burada sırası gelmişken şuna da işaret edeyim ki Türk

hükümeti Amerikaya bel bağlayarak dış ve askeri siyasetini yürütürken Amerikanın en yetkili askeri şahsiyetinin Türkiyenin esas müdafaa hattının dışında bırakıldığını dünyaya ilan etmesi Koreye 4500 asker göndererek kendi milli kuvvetlerimizi zayıflatmanın isabetsizliğini açığa vuruyor.

Ve nihayet bu bahisde, Türk hükümetinin Amerika Birleşik Devletlerinin bir kuklası olması gibi tefsirlere gelince, beyannamede bu gibi şeyler ne alenen ne de zımnen söylenmiş ve 'halka telkin' edilmiş değildir. Bu, iddia makamının kendi indi ve şahsi mülâhazasıdır. Biz beyannamede sadece Koreye asker gönderme kararında Mr. Cain'nin ve bu vasıta ile Amerika Birleşik Devletlerinin rolüne işaret ettik. Bu ise, yukarda hülasa ettiğim hadiselerden de görüldüğü üzere, aşikar bir vakıadır; Mr. Cain'in bizzat kendi beyanile sabittir.

Yine iddia makamı beyannameden bir başka cümle alarak bu cümleyi de Kore kararının 'Türkiyeyi bir harbe sürüklemek maksadiyle verilmiş olduğunu ilan suretile hükümet kararına karşı halkın mukavemetini tahrik ve milli menfaatlere zarar verecek surette faaliyet sarfettikleri görülmektedir' şeklinde tefsir ediyor.

Bir kere, bahis mevzuu cümleyi ele alır da bu cümlede fiil ve fail hangisidir diye basit bir gramer tahlili yaparsak görürüz ki bir harbe sürüklemek fiilinin faili Amerikadır, Türkiye hükümeti değildir. Beyannamede Kore kararının yanlışlığını münakaşa ederken, 'biz şimdi Koreye asker göndermesek bizim başımız darda kaldığı zaman Amerika da bize yardım etmez' diyenlere cevab olarak Necmettin Sadak'ın 'Bu işler menfaat işidir, hissi sebebler rol oynamaz. Eğer o gün Amerikanın çıkarı varsa bize yardım eder, yoksa etmez' sözünü iktibas ediyor ve arkasından da ilave ediyoruz: 'Kaldı ki bugün karşılaştığımız hadise de gösteriyor ki mesele bize Amerikanın yardım edip etmemesi değil, fakat bir üçüncü cihan harbine yol açacak maceralara sürüklemek istemesidir.'

Görülüyor ki verilen hüküm Türk hükümeti hakkında değil Amerikan hükümeti hakkındadır. Biz hükümetin memleketi bir harbe sürüklemek maksadıyla bu kararı verdiğini söylemiyoruz; Amerika bizden böyle bir talebte bulunmakla bizi bir üçüncü cihan harbine yol açacak maceralara sokmak istiyor diyoruz. Hükümet erkânı Amerikanın bu telkinlerine uygun olarak Koreye asker gönderme kararını alırken ne düşünmüşler ve ne maksat gütmüşlerdir bilemem belki, ancak tahmin ve istidlal edebilirim. Yalnız şunu söyliyebilirim ki iddianamede ileri sürüldüğü gibi hükümet, harbi önlemek maksadile harbe katılmak kararını almış ve bunda samimi olmuş dahi olsa fiili vaziyet, yani Amerikanın bizim böyle bir karar almamızı istemiş olması ve hükümetimizin verdiği kararın da buna uygun bulunması ve Kore harbinin bir üçüncü cihan harbine yol açmak ihtimalini taşıması vaziyeti asla değişmez. Biz beyannamede niyetler ve maksatlar üzerinde değil, kararın ve hadiselerin objektif manası ve fiili neticeleri üzerinde duruyoruz.

Beyanname muhteviyatının halkı hükümet kararı aleyhine tahrik mahiyetinde olduğu iddiasına gelince, bu tamamen asılsız ve mesnetsiz bir iddiadır. Tahrik, gerek kelime manasında, gerek politik ve hukuki manada, muayyen bir tarzda harekete sevk ve teşvik etmek demektir. Hâlbuki beyannamede halka hükümet aleyhine müteveccih her hangi bir hareket yolu gösterilmiş hatta ima edilmiş bile değildir. Bilakis beyannamenin son paragrafında bunun sadece bir bildiri olduğu ve halkdan değil Büyük Millet meclisinden bir hareket tarzı umduğumuzu açıkca ifade ediyoruz. Bu son paragrafda aynen şöyle diyoruz: "Biz Türk Barışseverler Cemiyeti bunları Türk halkına bildirirken onun en samimi düşüncelerini belirttiğimize ve gerçek her Türk vatanseverinin bizimle aynı fikirde olduğuna inanıyoruz. Adı söylenmeden bir harp

ilânı demeğe gelen Adnan Menderes hükümetinin bu kararını Türkiye Büyük Millet meclisinin reddedeceğini umuyoruz." Bunun tahrik neresinde?

3. Bundan sonra iddianame hükümetin Kore kararını müdafaaya ve beyannamede ifade edilen görüşü çürütmeye girişmektedir. İddia makamı adeta hükümetin sözcüsü gibi konuşmaktadır. Hâlbuki bizim bildiğimiz hukuk prensiplerine göre iddianamenin objektif bir şekilde hazırlanması ve iddia makamının sanığın yalnız aleyhindeki değil leyhindeki noktaları da nazarı dikkate alması gerekir. İddia makamı davada methaldar iki tarafdan birinin sözcüsü ve müdafii rolünü oynıyamaz.

Bundan maada diğer mühim bir noktada şudur ki dava konusu olan mes'ele bizim Kore kararı hakkındaki görüşümüzün doğruluğu veya yanlışlığı mes'elesi değildir. Burada bu mevzuu münakaşa edecek ve görüşümüzün doğruluğunu isbata teşebbüs edecek değilim. İddianamenin ileri sürdüğü, harp yoluyla harbe mani olmak ve barışı korumak iddiası çok münakaşa ve tenkit ve cerh edilmiş bir iddiadır. Hangi görüşün doğru olduğunu hadiseler gösterecektir. Ve hatta şimdiden göstermeğe başlamıştır denilebilir.

Şimdi burada bir an için bu mes'elede Cemiyetimiz görüşünün yanlış olduğunu farz ve kabul edelim. Ne olacak? Bir görüşün yanlışlığını isbat etmek demek bir suç olduğunu isbat etmek mi demektir? Bu dava bakımından üzerinde durulacak nokta beyanname muhteviyatının hukuki manada bir suç teşkil edip etmediğidir. Yanlış veya doğru olması temamile ayrı bir bahistir ve yargılanmayı gerektiren bir şey değildir.

4- Beyanname muhteviyatını kendine göre tahlil ve tefsir ettikden sonra iddia makamı adeta büyük bir parantez açmakta ve dava konusu olan suçla, yani hükümet kararı aleyhine beyanname neşri suretile milli menfaatlere zarar vermek suçu ile hiçbir alakası olmayan bir mevzuu, hariçteki barış hareketleri mevzuunu, ele almaktadır. Bu kısım iddianameye neden konmuştur? Dışardaki barış hareketleri ve teşekküllerile Türk Barış Severler Cemiyeti arasında bir irtibat ve münasebet mi tesbit edilmiştir? Hayır. Yoktur ki edilsin. Bu kısmın sonunda ancak arada bir "ad ve gaye mutabakatı" iddia ediliyor. Peki böyle iddia ediliyor da bu sebeble bu yönden de yargılanmamız ve tecziyemiz mi taleb ediliyor? Hayır. O da yapılmıyor. Ve esasen hukuki ve kanuni bakımdan yapılabilmesine de imkân yoktur. İddia makamı bir "mutabakat" mevcudiyetini iddia ettikden sonra bu kısmı öylece, muallakda bırakıyor ve tekrar beyanname neşri suretile milli menfaatlere zarar vermek iddiasını ele alarak bu yönden tecziyemizi taleb ediyor.

Şu halde, tekrar aynı sual beliriyor. İsnad olunan ve dava konusu suçla hiç bir alakası bulunmıyan bu kısım iddianameye neden konmuştur? Bu elbette ki bir zuhul eseri olamaz. Bunda elbette ki bir kasıt var. Bu kasdin ne olduğunu anlamak da zor bir şey değil.

Bir hükümet kararını tenkitten ileri geçmeyen beyannamenin milli menfaatlere aykırı bir hareket olamayacağının iddia makamı da farkındadır. Fakat iddia makamı, daha önce de belirttiğim gibi, bu davada gerektiği gibi tarafsız değildir. Bize karşı menfi bir tavır almıştır.

Dava konusu olan suç bahsinde iddia makamının vaziyeti zayıf olduğundan bir başka taktiğe başvurmuştur. Maksat, cemiyetin ve bizlerin hüviyetimiz hakkında yargıçlar heyetinde tereddüt ve menfi bir tavır uyandırmak, cemiyetimizi sanki hariçle gizli münasebetleri olan şüpheli bir teşekkül gibi göstermektir. Bizler ve cemi yetimiz hakkında yargıçlar heyetinde menfi bir tavır yarattıkdan sonra esasen çok elâstiki ve müphem olan 161 inci maddeyi ve kanunda tasrih ve tarif edilmemiş olan milli

menfaatlere zarar vermek suçunu neşrettiğimiz beyannameye izafe edip bir suçlandırmak ve cezalandırmak kolaylaşacaktır.

İşde, iddianamenin dış memleketlerdeki hareketler ve teşekküller hakkındaki kısmının güttüğü maksat budur. Bu sebeble, suç olarak isnad edilen ve bu davanın konusunu teşkil eden fiil ile hiç bir alakası bulunmamakla beraber iddianamenin bu kısmının üzerinde de durmak mecburiyetini hissediyorum.

İddianame topladığını söylediği malumata dayanarak "devamlı ve sağlam bir ve takviye etmek barış elde etmek ve harp kuvvetlerine karşı barış kuvvetlerini teşkil için yapılacak mücadelenin artık komünist partilerinin faaliyetinin mihveri haline geldiğini" ve bundan sonra çeşitli barış teşekkülleri kurulduğunu yazmaktadır.

Komünist partileri kendi faaliyetleri hakkında ve barış mevzuunun ve hareketlerinin ehemmiyeti hakkında istedikleri kararı alabilirler, şu veya bu teşebbüse geçe bilirler. Bu onlara ait bir mes'eledir. Ve bundan bir mesuliyet doğuyorsa o da onlara racidir. Cemiyetimizin onlarla bir münasebeti ve irtibatı bulunmadıkça bu yönden suçlandırılamaz. Komünist partileri barış hareketleri teşkil etmek ve takviye etmek kararı aldı diye dünyadaki her barış teşekkülünün bizzarure oraya bağlı olduğu iddia edilebilir mi? Bu çeşit istidlal ve muhakemelerin hatasına dair lise mantık kitaplarında bile misaller vardır. ‘Bütün serçeler kuşdur’ kaziyesi doğru olabilir amma bundan, bütün kuşların serçe olduğu neticesi çıkmaz.

Bundan sonra iddianame, barış taraftarları daimi komitesinin ‘Stokholm Çağrısı’nı bahismevzuu etmekte ve gerek bu çağrıda, gerekse cemiyetimiz tarafından yayınlanmak üzere kaleme alınmış bulunan bir yazıda atom silahının meninin istendiğine ve buna dayanarak da cemiyetimizle hariçteki dernekler ve hareketler arasında ‘gerek ad ve gerekse gaye itibarile tam bir mutabakat hali bulunduğunu ve çalışma metodlarında bir birlik ve uygunluk görüldüğünü’ ileri sürmektedir.

Ad ve gaye ve çalışmada mutabakat görülmüş de ne olmuş? Bu ad, gaye ve faaliyetin kendisi suç teşkil eder mahiyette midir? Şüphesiz ki değildir. Nitekim adı geçen Stokholm Çağrısının Türkçe metni Türkiyede bazı eşhasa da gönderilmiş ve gazetelerin yazdığına göre bu beyannameyi tanınmış şahsiyetlerden, millet vekillerinden de imzalayanlar olmuş fekat atom silâhının menini istemek bir suç olmadığı için bunlar hakkında kanuni soruşturma ve kovuşturma yapılmamışdır. Bundan maada, atom silâhının men'i lüzumu ve dileği ve cemiyetimizin barışın temini yolunda faaliyetlerde bulunacağı nizamnamemizin gayesinde serahaten belirtilmiştir. Resmi makamlar bu nizamnameye itiraz etmemiş, bundan dolayı cemiyet hakkında her hangi bir harekete tevessül etmemişlerdir. Demek ki atom silâhının men'i uğrunda faaliyette bulunmamız nizamnamemizin kabulüyle kabul olunmuş bulunuyor.

Sonra biraz izan ve mantıkla düşünelim. Atom bombası bahsinde ancak iki şık vardır. Ya atom bombasının harplerde kullanılmasında, çoluk çocuk genç ihtiyar yüzbinlerce masum insanın bir anda mahvedilmesinde bir beis görmemek veya bu bombanın kullanılmasına itiraz etmek ve bunun men'ini istemek. Demek ki bu mevzuda dünyadaki bütün insanlar ancak ve ancak iki vaziyetten birini alabilirler ve bunun için de dört bucağında milyonlarca insan arasında mutabakat hali zaruri olarak husule gelecektir. Evet biz, memleketimizi de içine alması muhtemel bir üçüncü cihan harbinde atom silahının kullanılmasını istemiyoruz. Güzel şehirlermizin, binbir mihnetle didinen fedakar halkımızın silahların en müthişi olan bu bomba ile bir anda mahvolmasını istemiyoruz. Bu silahı ilk kullanacak devletin harp suçlusu sayılmasını -çünki gerçekden de suçlu olacaktır- istiyoruz. Bu günki dünyada karşı karşıya bulunan her iki büyük devlette de atom bombası bulunduğuna göre bu silahın men'ini

istemek tamamiyle taraf tutmayan bir dilektir. Aynı talebi Stockholm Cağrısının da yapması bu dileğin meşruiyetine halel vermez. Mahiyeti itibarile suç teşkil etmeyen bir fiilde benzerlik, iddianamenin tabiriyle mutabakat da bir suç teşkil etmez. İddianamenin adını geçirdiği Joliot-Curie büyük bir fizik alimidir, herhalde fizik kanunlarının doğruluğuna inanıyor ve icabında bunların doğruluğunu müdafaa da ediyordur. İddianamenin mantığına uyarak bundan dolayı bizlerin fizik kanunlarını inkar etmemiz mi lâzım gelecek? Kaldı ki Stokholm Çağrısını garp dünyasının siyaset, din, askerlik, edebiyat, san'at ve ilim sahalarında en tanınmış şahsiyetlerinden bir çok imzalıyanlar olmuştur. Bugün yer yüzünde bu ağrıyı imzalayanların sayısı 270 milyonu geçmiştir. Ve iddia makamının iddiası hilafına bu hareket batı devletlerinde olduğu kadar Sovyetler birliğinde ve diğer halk cumhuriyetlerinde de geniş yer almıştır.

İddianame, bizim yazımızla Stokholm çağırısı arasındaki benzerlik üzerinde duruyor da aradaki ayrılığa hiç temas bile etmiyor. Biz o neşredilmemiş yazımızda atom silahının men'i uğrunda çalışılmasını ve bu tezi milletler arası kurul ve içtimalarda savunmasını kendi hükümetimizden diliyoruz. Bu da teşebbüzümüzün mahalli ve milli mahiyetçe olduğunu gösterir. Bununla beraber şuna da işaret ediyim ki milletler arası bir teşekküle veya toplantıya iştirak etmek bizatihi bir suç değildir. Cemiyetler kanunu yalnız bakanlar kurulunun müsaadesi alınmasını şart koşuyor. Bir kaç senedir ortaya bir "kökü dışarda" tabiri atıldı, o zamandan beri de sanki bir şeyin milletler arası bir şumuli oluşu bizatihi bir suç teşkil edermiş gibi bir zihniyet peydah oldu. Bunun bazı kanuni şartlarla mukayyet fekat kanunlarımızca tanınmış bir hak olduğu unutuldu.

Sonra, bu ad benzerliği veya mutabakatı iddiası da zorlanmış bir halin ifadesidir. Meselâ dosyada, Kominform gazetesinden yapılan bir tercümede hep "Barışseverler"den bahsediliyor ve bu kelimelerin altı da kalın kırmızı kalemle çizilmiş. Hâlbuki İngilizce aslının fotoğrafla alınmış metnine bakınca görüyoruz ki kullanılan ad barışseverler değildir, "the partisans of peace"dir. Fransızca telaffuzuyla partizan kelimesi Türkçede de oldukça kullanılmaya başlanılmıştır ve en yakın tercümesi "taraftar" kelimesiyle yapılabilir. İngilizce metinde istisnasız "barış taraftarları" denildiği halde bu Türkçe tercümesine hep barışseverler olarak geçirilmiş, Zaten sevmek fiili ile mürekkep isim yapmak Türk diline has bir şeydir, yardım sever, yurtsever gibi. Demek ki cemiyetimizin adı temamile Türk dilline has bir mürekkep isimdir.

Arada bir isim mutabakatı olması haddizatında bir şey ifade etmez. Barışın korunması yolunda çalışmak isteyen bir cemiyet Barışsever, Barıştaraftarı, Barışıkoruma gibi adlardan başka ne ad olabilir? Binaenaleyh, elbette ki bütün barışçı teşekküller ve hareketler arasında bir ad benzerliği olacaktır. İsim mes'elesi üzerinde duruşumun sebebi, iddianamenin, nasıl en küçük teferruatı bile zorlayıp aleyhimize kullanmak temayülünde olduğunu belirtmek içindir.

Hâsılı bu dış hareketler ve teşekküller bahsinde bu dava bakımından mühim olan bizim cemiyetimizle bu dış teşekküller arasında bir irtibat ve münasebet olup olmadığı mes'elesidir. Böyle bir irtibat ve münasebet yoktur. İddia makamı dahi bütün aksi istikametteki gayretlerine rağmen bunu iddia edemiyor. Bu bakımdan yargılanmamızı ve tecziyemizi de taleb etmiyor. Şu halde bu bahis temamile dava konusu dışındadır. İddianame böyle bir inhiraf yapmakla bizlerin ve yüksek mahkemenizin vaktinin israfına sebeb olmuştur.

İddianamenin son paragrafında iddia makamı bizlerin hükümetin Kore karar aleyhinde beyanname neşretmek ve bu suretle milli menfaatlere zarar verici faaliyette

bulunmak suçundan tecziyemizi isterken ‘bu suç müteaddid şahıslar tarafından toplu olarak işlenmiş olması nazarı itibara alınarak As.CK. nun 51 inci maddesinin G bendi gereğince cezalarının arttırılması’ demektedir. Burada da büyük bir mantık ve hukuki tefsir hatası vardır. Biz yedi kişi hep birlikte suç mahiyetinde bir fiil işlemek maksadıyla bir araya gelmiş ve bu maksatla teşebbüse geçmiş değiliz. Biz usulî dairesinde bir cemiyet kurmak için bir araya geldik, kanuni icaplarına uygun olarak cemiyeti kurduk ve gene usuli gereğince idare heyetini teşkil ettik, aramızdan iki üyeyi de başkan ve genel sekreter seçtik. Nizamnamemize salahiyetli makamlar tarafından itiraz edilmediği, bu yönden cemiyetimiz hiç bir kanuni muameleye maruz kalmadığına göre cemiyetin barışçı gayesi, bu yolda faaliyetlerde bulunması ve atom silahının men'ini istemesi de (bu gayede tasrih edilmiştir) kabul edilmiş, kanuni bir mahsur görülmemiş demektir.

Kanuni uyarınca teşekkül edip hükmi şahsiyet kazanan cemiyetimiz Kore mes'elesi dolayısıyla bir beyanname yayınladı. Bir cemiyet namına neşredilecek bir beyannameyi tek bir kişinin hazırlaması ve dağıtması imkânı yoktur. Ne başkan ne genel sekreterin ne de diğer her hangi bir idare hey'eti üyesinin böyle bir selahiyeti vardır. Bir beyanname neşrine ancak idare hey'eti topluluğu karar verir ve metni ancak o tesbit edebilir. Binaenaleyh suç olduğu iddia edilen fiilin toplu halde işlenmiş olması, hükmî şahsiyete haiz bir cemiyet namına yapılmış olmasındandır; "Cemiyet" denilen teşekkülün mahiyeti icabıdır. Binaenaleyh iddianamedeki cezaların arttırılması talebi temamiyle yersizdir. Bizim vaziyetimiz As. C.K. nun 51 inci maddesinin G bendinin şumuline girmez.

Neşrettiğimiz beyannamede milli menfaatlere zarar verici mahiyette hiç bir tahrik eseri bulunmadığından iddianamenin hakkımızdaki cezalandırma talebinin temamiyle reddi gerekir. Beyannamenin gayesi sadece, hükümetin Koreye asker gönderme kararını münakaşa ve tenkit etmek ve tenkit yoluyla da -çünkü hiç bir hükümet matbuatın ve umumi efkârın tesirinden azade değildir- hükümetin bu kararı Büyük Millet Meclisine sevkini temine çalışmaktan ibaretti. Bu karar usuli gereğince alınmamış olduğu için henüz kesinleşmiş değildi. Nitekim, muhalefet partileri de kararın Meclisten geçmesini istiyorlar ve demokrat parti millet vekilleri arasında dahi Meclisi fevkalade içtimaa davet için faaliyetler görülüyordu. Biz de gerek Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gönderdiğimiz telgrafda, gerekse yayınladığımız beyannamede aynı şeyi diliyor, bu kararın temamile nizami ve kanuni yollardan düzeltilmesini istiyorduk. Beyannamenin muhteviyatında hiç bir tahrik kasdi ve manası yoktur.

Vaziyet bu merkezde olmakla beraber, tatbiki istenen 161 inci madde şumuli öyle geniş, tazammuma öyle müphem bir maddedir ki, istenirse en masum hareketlere bile tatbik edilebilir. Şüphesiz, her davada yargıcın vicdani kanaati mühim bir rol oynar. Fakat vicdani kanaat, keyfi kanaat demek değildir. Yargıç, vicdani kanaatini elindeki kanun maddelerinin kıstaslarının ve tariflerinin mihengine vurmak mecburiyetindir; bunlarla mukayyettir. Hâlbuki 161 inci madde sarih tariflerden ve kıstaslardan mahrumdur. Maddenin birinci bendinde suç sayılabilecek filler tadad edilerek başlanıyorsa da -ki bunların tarifi dahi sarih değildir- sonunda ‘veya milli menfaatlere aykırı her hangi bir hareket’ denilerek maddenin şumülü namütenahi genişletiliyor. Böyle bir maddenin istenirse şümulüne sokturulamıyacak fiil yoktur.

Bu hali ile 161 inci madde ceza hukukunun dayandığı temel prensibi, kanunda tarif edilmeyen fiil suç olamaz, suçsuz da ceza olamaz prensibini kökünden ihlal etmektedir. Bu madde Ana yasa hükümleri ile de çatışmaktadır. Bu madde mer'iyette

oldukça ve kullanıldıkça Ana Yasanın 70 inci maddesile Türk vatandaşına sağlanan demokratik hak ve hürriyetlerin tahakkukuna imkân yoktur. Çünki bu madde iktidardaki hükümete istediği zaman "milli menfaat" bahanesini ileri sürüp muhalif ve muarizlerine karşı harekete geçmek, onları hapsetmek ve fevkalade yetkili askeri mahkemelerde yargılamak salâhiyet ve imkânını veriyor.

Oysa ki Anayasanın diğer bir maddesi, yanılmıyorsam 103 üncüsü, Anayasa yükümlerinden hiç birinin hiç bir sebeb ve bahane ile ihmal veya tadil olunamıyacağını ve hiçbir kanunun Anayasaya aykırı olamıyacağını beyan eder. 161 inci madde ise Anayasanın vatandaş haklarına müteallik hükümlerini tadil değil, doğrudan doğruya ihlal ediyor.

Bugün memleketimiz matbuatında 161 inci maddenin anti demokratik mahiyeti günlük bir mevzu halindedir. Gerek ciddi yazılarla, gerek mizahi karikatürlerle bu maddenin vatandaş haklarına, demokratik hürriyetlere aykırılığı belirtiliyor. Memleketimizin tanınmış hukukçuları bu maddenin anti-demokratik mahiyeti ve değiştirilmesi lüzumu üzerinde ittifak ediyorlar. Bugünki hükümet partisi anti demokratik kanunları değiştirmek vaadi ile iktidara geldi. Ondan önce, dört senelik parti mücadelesinde, anti-demokratik kanunlar mes'elesi başlıca tenkit mevzuu olmuşdu. Son senelerde cemiyetler, basın ve seçim kanunları Anayasaya aykırılıkları giderilecek şekilde değiştirildi. Büyük Millet Meclisinin açılış nutkunda Cumhur Başkanı diğer anti-demokratik kanunların da değiştirileceğini ve bu maksatla yeni kanun tasarıları hazırlandığını bildirdi. Görülüyor ki 161 inci maddenin hayatı tehlikededir ve çok muhtemel ki yakında sona erecektir.

Koreye asker gönderme kararını tenkit bahsinde şimdiye kadar 161 inci maddenin tatbik tarzı bu maddenin ne kadar elastiki olduğunu ve istendiği zaman istenilen şahsa tatbik edilebilir, istenmezse tatbik edilmez mahiyette olduğunu bir kerre daha göstermiştir. Yukarıda de belirttiğim gibi ben ve diğer cemiyetimiz idare heyeti üyeleri beyanname dağıtılır dağıtılmaz nezaret altına alındık ve akabinde terkif edildik. O zamandan beri tahliyemiz için yaptığımız müracaatlar hep rededildi. Halbuki yine Kore kararını tenkit ettiklerinden dolayı haklarında takibat yapıldığı gazetelerde okuduğumuz Kasım Gülek, Hikmet Bayur, Nureddin Ardıçoğlu gibi şahıslar bugüne kadar tevkif edilmiş değillerdir. Aynı kararı şiddetle tenkit etmiş olan bazı gazete yazarları hakkında ise hiç bir takibat yapıldığını duymadık. Ayı maddenin aynı fiilden dolayı tatbikini, faillerin hüviyetine göre değiştirmek hangi hak ve adalet prensibine sığar? Adaletin bu kadar apaçık, düpedüz ihlali karşısında insan söyliyecek söz bulamıyor.

İlk tahkikatta sorulan suallere bakarak cemiyetimizle Kore kararını tenkit etmiş olan diğer şahıslar arasında bir tefrik yapılmak istendiği intibaını aldım. Sorguda Kore kararının, şekil ve usul bakımından tenkidi, esasının tenkidi diye bir tefrik yapıldı. Galiba diğerleri birinci çeşit, biz ise ikinci çeşit bir tenkit yapmış adediliyorduk.

Bir kerre bir şeyin usul bakımından tenkidi, esas bakımından tenkidi diye mutlak bir tefrik yapılamaz, bu ancak izafi bir tefrik olabilir. Hele takibatta girişilmemesini, tevkiften kaçınılmasını bununla izah ve haklı gösterme pek çürük bir mazerete dayanmak olur. Muhalefet partileri neden kararı B.M.M.sinden geçirtmek istiyorlardı? Sırf şekil ve usul yerini bulsun diye mi? Şüphesiz ki hayır. Karar Meclise getirildiği ve orada müzakereye konulduğu takdirde bu partiler Meclisdeki mümessilleri vasıtasıyle kararın esası hakkındaki görüşlerini ve itirazlarını belirtebileceklerdi de onun için. Netekim karar Meclisten geçirilmeyince kararın nesine itiraz ettikleri belli oldu. Mesela C.H.P. genel sekreteri Kasım Gülek 30 Temmuz tarihli Yani Sabah

gazetesinde çıkan mülakatında Kore kararının esasına müteallik bir itiraz ileri sürüyor ve diyor ki: ‘Açıkça söyliyebiliriz ki Türkiye 4500 kişiyi göndermekle kendi emniyetini azaltmış olacaktır. ‘Bir askerin bile büyük bir değeri olduğu bir emniyetsizlik dünyası içinde yaşıyoruz. Zaten başbakan Adnan Menderes dahi 24 Agustosta verdiği demeçte CH.P’nin Kore kararının esasına itiraz ettiğini şu ke limelerle belirmiştir: ‘İşin asıl elim tarafı kararın aslına tevcih olunmuş en ağır tenkitlerle neşriyat sahasında hücuma geçilmiş ve en uzak köylere varıncaya kadar tahriklere girişilmiş olmasıdır’ (Vatan gazetesi, 26 Ağustos, 1950). Buna rağmen Halk Partisi genel sekreteri hala tevkif edilmiş değildir.

Ya Yeni Sabah gazetesinin durumuna ne demeli? Bu gazetenin 26 Temmuz tarihli sayısındaki "Karar Hatalıdır" başlıklı baş makalesi. 27 Temmuzda "Hatalı Kararın Akisleri" adlı baş makalesi ve 29 Temmuzda renkli olarak bastığı büyük harita ve bunun altındaki "Harita Kararın Hatasını Söylüyor" adlı yazı hep kararın esasına müteallik tenkitleri ihtiva etmektedir. Fakat bu yazılardan dolayı Yeni Sabah gazetesi hakkında takibat yapıldığını bugüne kadar duymadık. Ben burada onlar hakkında takibat yapılmamasını veya onların tevkif edilmemelerini değil, fakat bizlerin de onlar gibi serbest bırakılmamamızı ve aynı fiilden dolayı aynı maddenin böyle tarafgirane ve iltimaslı bir şekilde tatbikini tenkit ediyorum, çünkü bu hal hak ve adalet anlayışına da, tatbikatına da uygun değildir. İşte bütün bu sebeplerle, elastiki, müphem, ceza hukuku prensiplerine, anayasamıza ve cihanşümul demokratik prensiplere aykırı olan bu 161 inci maddeyi tatbik ederken yüksek mahkemeniz bilhassa titiz ve ölçülü davranmak zaruretiyle karşı karşıyadır. Henüz şeklen ve resmen meriyetten kalkmamış fakat kalkması çok muhtemel bulunan bu maddenin ana yasanın vatandaşlık haklarını sağlıyan 70 inci maddesini ve hiç bir kanunun ana yasaya aykırı olamayacağını ve onun hükümlerini ihmal veya tadil edemeyeceğini amir olan 103 üncü maddesini ihlal etmiyecek tarzda tefsir ve tatbiki lâzım gelmektedir.

Hakkımızda tatbiki istenen 161 inci madde gerek milli, gerekse milletlerarası demokrasi prensiplerine ve hürriyetlerine aykırı olduğu gibi, yargılanmak üzere sevk edildiğimiz kaza cihazı da anti demokratik mahiyettedir. Ve bu mahiyetinden dolayı da adeta bugün yarın kaldırılması veya esaslı süratte tadile uğratılması beklenmektedir. Askeri mahkemeler teşkilatında köklü islâhat yapılacağı haberi sık sık yetkili ağızlardan matbuatımızda tekrarlanmaktadır. Böyle olması da tabiidir. Eğer demokratik bir rejime nihayet fiilen girdiğimiz iddia ediliyorsa, fevkalade selâhiyetli mahkemeler sistemi ortadan kalkmak zorundadır. Bugünkü dünyamızda fevkalade salahiyetli mahkemeler beynelmilel hukuk tarafından mahkûm edilmiş vaziyettedir.

Fevkalade selâhiyetli mahkemeler her şeyden evvel totaliter-faşist devlet sisteminin mahsulüdür. Demokratik devletle totaliter faşist devlet birbirinden başka cihetlerden ayrıldığı gibi hukuk anlayışında da ayrılır. Totaliter devlette hak anlayışı ‘devlet menfaati’ manasındadır. Bu devlet sistemlerinde demokratik insan haklarının ve devlet karşısında vatandaşın haklarının korunmasının bir değeri ve yeri yoktur. Bunun için de totaliter devlet sisteminde fevkalade yetkili mahkemeler sistemi mevcuttur.

Demokratik rejimlerin hukuk anlayışında ise fevkalade selâhiyetli mahkemelere cevaz yoktur ve bu gibi rejimlerde bu çeşit bir kaza sistemi görülmez. Çünkü demokratik devlet her vatandaşa müstakil, tarafsız, ve teminatlı mahkemelerde yargılanmak hakkını ve imkânını verir ve sanığın müdafaa hakkını en geniş ve şümullü bir şekilde teminat altında tutar. Fevkalade selâhiyetli kaza sistemi ve bu meyanda bizdeki askeri mahkemeler bu vasıfları haiz değillerdir.

Fevkalade selahiyetli mahkemeler o kadar demokratik esaslara aykırıdır ki İkinci Cihan Harbinden sonra harp suçluları bahis mevzuu olurken Alman kaza sistemi de suçlu adedildi ve fevkalade selâhiyetli Alman mahkemelerinin yargıçları suçlu olarak müttefikler mahkemesine sevk edildiler ve 1947'de mahkûm oldular. Böylece, fevkalade mahkemelere cevaz olmadığı, bunların esas insan haklarına aykırı oldukları hükmü beynelmilel hukuka mal oldu. Bu sebeplerle bizde de fevkalâde selâhiyetli askerî mahkemeler sisteminin şimdi ki şekliyle veya büsbütün ortadan kalkması beklenir.

Hülasa:

1. Kore kararı dolayısıyle neşrettiğimiz beyannamede hiç bir suç unsuru yoktur. Bu bir tenkitten başka bir şey olmadığı için milli menfaatlere aykırı da değildir. En tabii vatandaşlık haklarımızın kullanılmasıdır.

2. Kore kararını hem şekil, hem esas bakımından tenkit etmiş olan muhalif partiler mümesilleri ve gazete yazıcıları serbesttirler.

3. Tatbiki istenen 161 inci madde gerek milli, gerekse beynelmilel demokrasi prensiplerine ve anayasamızın sarih hükümlerine aykırıdır, umumi tenkit altındadır ve meriyetten kalkması beklenmektedir.

4. Askeri mahkemeler teşkilâtının da, anti demokratik mahiyetinden dolayı kaldırılması veya esaslı surette değiştirilmesi yoluna gidilmektedir.

5. Hatta, mahkemece hüküm verilinceye kadar sanığın tevkif edilmemesi, yargılamanın gayri mevkuf yapılması yoluna gerekli tedbirler alınmakta olduğu adalet bakanı tarafından temin edilmektedir. Bu vaziyette benim ve diğer cemiyet idare heyeti üyelerinin derhal serbest bırakılmamış ve gayri mevkuf olarak tamamlanacak yargılanmamızın beraatle neticelenmesi lazım gelir.

İddia makamının tecziye talebinin reddile beraatime karar verilmesini talep ederim.

[Belge sonuna el yazısı ile eklenmiş bölüm:]

Türk ceza kanundaki bazı maddeleri yargılama yetkisi askeri mahkemelere ancak 1940 da verilmiştir. Zaten 161 inci madde de aslında harp zamanı tatbik edilmek üzere vazedilmiştir. Sulh zamanında da tatbikini mümkün kılan son bendi 1938 de eklenmiştir. Dünyanın ikinci cihan savaşının pençesinde olduğu memlekette tek partili rejimin hüküm sürdüğü o seneler bu vaziyet belki mazur gösterilebilir. Fakat şimdi iktidardaki hükümet çok partili demokratik bir rejime girmiş olarak övünmektedir.

Behice Boran

Genel Cezaevi, Cebeci, Ankara”

Ek 2.

“I- Kararda hükümetin Koreye 4500 kişilik askeri kuvvet göndermesi ‘Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine de müracaat edilmesi üzerine Bakanlar Kurulu 4801 sayılı kanunun 3. maddesindeki yetkiye ve Sanfransiscoda 26.6.1945 de yapılmış ve imzalanmış olan birleşmiş milletler andlaşmasına istinaden 25.7.1950 tarihinde 4500

kişilik bir silahlı kuvvetin Koreye birleşmiş milletler silahlı kuvvetleri komutanlığı emrine gönderilmesine karar verilmiş ve bu kararı aynı tarihli tel ile de birleşmiş milletler Genel sekreterliğine bildirmiştir' şekilde ifade edilmektedir. Hâlbuki 4801 sayılı kanunun 3üncü maddesi ne de Sanfransiscoda 26.6.945 tarihinde Sanfransiscoda imzalanmış olan Birleşmiş milletler andlaşması hükümetin fiili bir harbe silahlı kuvvet göndermek suretile iştirakini izaha ve haklı göstermeğe yeter değildir. Müdafaamızda da izah ettiğimiz vechile silahlı kuvvet gönderme bahsinde birleşmiş milletler anayasasının 43üncü maddesi hususi andlaşmaların mevcudiyetini ve adlaşmaların her üye devletin kendi anayasası gereğince tasdikini derpiş etmektedir. Bunlar yapılmamış olduğuna göre karar hem B.M. Anayasasına, hem de dolayısıyla kendi anayasamıza aykırı alınmıştır. Böyle olduğuna göre de hükümetin kararı hukuken kesinleşmiş bir karar değildir. Münakaşa edilebilir bir karardı ve beyannamenin neşrinden önce de memleket matbuatında geniş mikyasta ve şiddetle münakaşa ve tenkit ediliyor, muhalif partilerin itirazına uğruyordu.

Kararın dördüncü sahifesinin yedinci paragrafında Koreye bir savaş birliği gönderilmesi 'B.M. anayasasına ve bizim anayasamıza B.M. le vaki andlaşma hükümlerine ister muvafik olsun, ister olmasın' denilmektedir. Hâlbuki muvafık olup olmadığı meselesi bu suretle geçiştirilemeyecek mahiyette mühim bir noktadır. Eğer B.M. anayasası ve bizim anayasamız Koreye askeri kuvvet göndermemizi zaruri kılacak hükümleri ihtiva etseydi, B.M. anayasasının 43 üncü maddesinin uyarınca mahsus andlaşmalar usulü veçhile yapılmış bulunsaydı, kararı münakaşa etmek lüzumu ve hatta imkân kalmazdı. Kararın bu nokta üzerinde durmaması ve 'ister muvafik olsun, ister olmasın' ibaresile geçiştirivermesi hükümet kararının hukuken kabili müdafaa olmadığını zımnen kabul etmesi demektir.

II- Kararın 4üncü sahife 5inci paragrafında 'Savcı dosyada bulunan ve duruşma esnasında okunan ayrıca bir takım yazılar ve vesikalarla sanıkların Barışseverler Cemiyetini teşkilinde gaye ve maksatlarının hakiki barışı korumak değil, bir takım solcu fikirlerle milli mukavemeti kırmak ve milli menfaatlere aykırı hareketlerde bulunmak gayelerini taşıdıklarını ve beyannamenin de sırf bu maksatla kaleme alınarak halka tevzi edilmiş olduğunu ileri sürmekte' deniliyor. Yargıçlar heyeti, aleyhimizdeki bütün gayretlerine rağmen savcının yine de cesaret edemediği kadar ileri gitmektedirler. Savcı, ne duruşmada ne de iddianamesinde 'birtakım yazılar ve vesikalarla' Barışseverler Cemiyetinin solcu fikirlerle milli mukavemeti kırmak ve milli menfaatlerce aykırı harekette bulunmak gayesile kurulmuş olduğunu ve beyannamenin de sırf bu gaye ile yayınlanmış olduğunu söylemedi. Duruşma zabıtları ve iddianame meydanda. Duruşmalarda, sözü geçen yazı ve vesikaların dava konusu ve Barışseverler Cemiyeti ile hiç bir alakası bulunmadığına göre niçin dosyaya konulmuş olduğu israrla sorulduğu halde savcı böyle bir cevap vermemiştir. Bunların daha önce Emniyet Müdürlüğünden istenilen rapora ek olarak gönderildiğini ve kendisinin gelen vesikaları dosyaya koymak mecburiyetinde olduğunu söylemiştir.

III. Mahkeme kararı beyannamenin üzerinde yaptığını söylediği incelemelerde şu noktalara temas etmektedir:

A. Mahkeme kararının 4üncü sahifesinin 7inci paragrafında '…barışın ancak pasif kalmak suretile elde edilebileceği zehabını halkta uyandırmakta ve B.M cemiyetine dahil diğer devletlerin hemen ekserisinin silahlı kuvvet göndermesi şöyle dursun B.M. Asamblesinin bu hususta müracatına cevap bile vermediğini de beyannamede yazarak bu beyannameye tamamile milli mukavemeti kırıcı ve halk efkârını uyuşturucu bir mahiyet verdirmemektedir' deniliyor.

Halbuki beyannamede ‘barışın ancak pasif kalmak suretile elde edebileceği’ iddiası zımnen dahi mevcut değildir. Pasif kalmak hiçbir teşebbüse geçmemek demektir. Eğer biz, dünyanın bir başka yerindeki ihtilaf bizi alakadar etmez, doğrudan doğruya yurdumuzu medhaldar eden bir hadise olmadıkça tatlıya tuzluya karışmayalım, deseydik, bir ‘Neme lazım’cılık zihniyeti ifade etseydik pasif kalmak veya pasifliği terviç etmekte itham edebilirdik. Halbuki mahkeme kararı kendisi ‘barışın bozulmaması için Koredeki iç savaşın barışçı yollar bulunarak hemen sona erdirilmesi gerektir’ dediğimizi kabul etmektedir. Bu pasiflik demek değildir. İhtilafın hemen sona erdirilmesi için barışçı, tavassut edici yollar bulunması ve tatbik edilmesi aktif bir şekilde barışı korumak demektir. Mahkeme kararının ifade ettiği zihniyete göre yegâne aktif yol savaştır neticesi çıkar, bunun da yanlışlığı üzerinde durulmıya lüzum göstermiyecek kadar aşikardır. Kaldı ki hadiseler de bizim görüşümüzü teyit etmiştir. Askeri harekât ihtilafi halletmemiş, bilakis genişletmiştir ve şimdi B.M. teşkilatı barışçı yollardan ihtilafın halli için harıl harıl çare aramaktadır.

Mahkeme kararı bu nokta üzerinde dururken yani barışın, kendi tabirile, pasif kalmak suretile elde edilemeyeceğini izaha gayret ederken ‘Ortada artık tecrübe edilmemiş hiçbir fiil ve hareket kalmamıştır, bugün barış ancak kuvvetli olmakla ve her an ve zamanda kuvvetli bulunmakla mümkün olmaktadır’ diyor. Kuvvetli olmıya ve her zaman da kuvvetli bulunmaya kimsenin itirazı yoktur. Fakat, kuvvetli olmak ve her an kuvvetli bulunmak başka bir mesele, patlamış olan bir silahlı ihtilâfa, bir hal yolu arıyacak yerde, askerî kuvvet göndererek ihtilâfa katışmak ve -hem de hiç bir veçhile mecbur olmadığımız halde- başka bir meseledir. Kaldı ki memleketimizin kuvvetli olması ve her an kuvvetli bulunması bakımından 4500 askerimiz memleket dışında ve ahdî andlaşmaların mecbur etmediği bir silahlı ihtilafa göndermek memleketi kuvvetlendirici değil, C.H.P. genel sekreteri Kasım Gülek'in dediği gibi, zayıflatıcı bir harekettir.

B. Mahkeme kararı B.M. üyesi devletlerden hemen ekserisinin yardım müracaatına karşılık silahlı kuvvet göndermediklerini ve hatta cevap bile vermediklerinin beyannamede belirtilmesini milli mukavemetini ve halk efkârını uyuşturucu mahiyette bulmaktadır.

Bu cidden garip bir hükümdür. Beyannamenin neşredildiği tarihte B.M. üyesi devletlerin vaziyeti beyannamede belirtildiği şekilde idi ve bunu o zamanki gazeteler tekrar tekrar yazmakta idiler. Beyannamenin neşredildiği tarihten sonra da ancak İngiltere ile İngiliz imparatorluğu camiasından Kanada ve Avustralya ve Amerika B.D.ne tâbi bir vaziyetteki Filipinler silâhlı kuvvet göndermiştir. Gerçek vaziyet bu merkezde olduğuna göre ve memleket matbuatında da bu vaziyet apaçık belirtilmiş olduğuna göre bizim beyannamemizde bu noktaya işaret etmiş olmamız nasıl olur da ‘milli mukavemeti kırıcı ve halk efkârını uyuşturucu’ mahiyette görülebilir.

Biz beyannamemizde hükümetin B.M. anayasası gereğince Koreye silahlı kuvvet göndermek mecburiyetinde olmadığını belirtmek istedik ve bu noktayı takviye eder yollu, nitekim diğer üye devletlerin de silâhlı kuvvet göndermediklerine, hata birçoğunun müracaata cevap bile vermediklerine işaret ettik. Eğer silahlı kuvvet göndermek B.M. anayasasının kabulünden ve Güvenlik Konseyi kararından doğan bir vecibe olsaydı, bütün üye devletler silâhlı kuvvetler göndermek durumunda kalırlardı, gibi bir muhakeme yürüttük. Görülüyor ki bunda milli mukavemeti kırıcı bir mahiyet veya kasıt yoktur.

C. Mahkeme kararında, "Barışseverler Derneğinin beyannamesinde Koreye 4500 kişilik bir Türk savaş birliğinin gönderilmesini bilfiil harbe ve binnetice üçüncü dünya

harbine başlangıç ve sebep olarak göstermesi ve bunun Amerikalıların zoru ile ve menfaatleri uğruna ihtiyar edilmiş olduğunu yazmaları ve keza bu fiil ve harekette ne güvenlik ve ne de istiklâlimiz için bir fayda olmadığını da kati bir lisanla anlatmış olmaları şekle ait noksanlığı anlatacak iken esasa girerek halkın hem bu karar aleyhine ve hakikatta milleti sırf barışı temin maskesi altında uyuşturmak ve halkın hükümete karşı olan itimadını sarsmak değil de nedir" denilmektedir.

Bir kerre, biz beyannamemizde Koreye 4500 kişilik bir Türk savaş birliğininin gönderilmesini üçüncü dünya harbine başlangıç ve sebep olarak göstermedik. Kore ihtilafının bir üçüncü dünya harbine yol açabileceğini ve bu ihtilâfa silahlı kuvvet göndermek suretile memleketimizin, ilerdeki muhtemel üçüncü cihan savaşına bizzarure karışmış olacağını belirtmek istedik.

Yukarıda iktibas ettiğimiz cümledeki esas itham beyannamenin hükümet kararı aleyhine oluşu ve halkı uyuşturduğu ve halkın hükümete karşı itimadını sarstığıdır. Halkı uyuşturmak iddiasının sarih mesnet ve delilleri gösterilmemiştir. Bu gibi iddiaların varit olup olmadığını karşılıklı olarak ilânihaye münakaşa edilebilir, çünkü verilen temamile indidir. Beyannamenin hükümet kararı aleyhine oluşu ise, memleketi demokrasi rejimine soktuğunu iddia eden bir partinin iktidar mevkiinde olduğu bir zamanda ve Anayasamızın bilhassa 70 inci maddesinin vatandaşlara sağladığı demokratik hürriyetler ışığında da gayet tabii karşılanması gerekirdi.

Halkın hükümete karşı itimadını sarsmak iddiası da bir kavli mücerretten ibarettir. Böyle bir iddia ileri sürülerek hükümetin karar ve icraatına karşı bütün demokratik tenkitler durdurulabilir ve tenkit edenlere hüküm giydirilebilir. Hükümete karşı itimadı sarsmanın kıstası, ölçüsü veya arazı nedir. Bu ne gibi bir şekilde tecelli eder. Bunların objektif tarifleri yoktur. Biz bu davada milli menfaatlara zarar verici faaliyette bulunmakla suçlandırıldık. Milli menfaatin kıstası ve ölçüsü hükümetin aldığı kararları muvafık bulup bulmamak mıdır. Müdafaamda uzunca bir şekilde tafsil ettiğim üzere millî menfaatin tarifile hükümet kararına uygunluk arasında bir eşitlik kurulamaz.

Mahkeme kararından yukarıda aldığımız cümlede üçüncü cihan harbi ihtimali, Amerikalıların kararın alınmasındaki tesiri, kararın şekil veya esas bakımından tenkidi gibi noktalara gelince bu hususları müdafaamda uzunca izah etmiş bulunuyorum. Mahkeme kararı ne bu bahiste ne de diğer bahislerde müdafaalarımızda verdiğimiz izah ve isbatları hiç nazarı dikkate almamıştır.

D. Beyannameyi 'incelemekte' devam eden mahkeme kararı tam ne demek istediği sarih olarak anlaşılmayan şu iki kısa paragrafı ihtiva etmektedir. 'Ortada yukarıda biraz evvel belirtildiği gibi ikinci cihan harbinden bugüne kadar muhtelif yollarla bir çok müstakil devletler ortadan kaldırılmış ve keyfiyete de muhtelif isimler verilmiştir.'

'Dosya münderecatından, duruşmadan alınan intibalardan da 1948 yılından beri dünya barışseverler cemiyetleri bu gayeye erişmek için çalıştıkları anlaşılmıştır. Türk barışseverler derneğinin gerek açıkça ve gerekse zımni olarak mezkûr cemiyetlerle işbirliği yaptığına dair elde hiçbir delil olmamakla beraber gaye bakımından birleşmiş olduklarına dair karineler vardır.'

Bu satırlarda hariçteki barış hareketlerine ve mevcudiyeti iddia edilen karinelerle cemiyetimize atfedilen gaye sarih değildir. Yukarıdaki ikinci paragrafta 'bu gayeye' derken sarih olarak hangi gaye kastediliyor. Bir evvelki paragrafta '… ikinci cihan harbinden bugüne kadar muhtelif yollarla bir çok müstakil devletler ortadan kaldırılmış ve bu keyfiyete de muhtelif isimler verdirilmiştir' denildiğine göre barış hareketlerinin müstakil devletleri ortadan kaldırmak gayesi için çalıştığı mı iddia

edilmek isteniyor. Bu kadar mühim bir mesele bu derece mesnetsiz ve delilsiz ve bu derecede umumi bir hüküm verilmesi karşısında en hafif tabirle hayret etmekten insan kendisini alamıyor. Barış hareketlerinin başladığı söylenilen 1948'den beri hangi müstakil devlet ortadan kalkmış ve 'dünya barışseverler cemiyetleri'nden hangisi bu devletin ortadan kalkmasında bir rol oynamış ve ne gibi bir rol oynamıştır. Emniyet baş müfettişliğinin mütemadiyen gönderip savcının da dosyaya koydurduğu dâva konusu ile hiçbir ilgisi olmayan raporlar ve sözde vesikalar ve savcının hazırladığı iddianame dahi bu derece uluorta bir tahmin yapmaya cesaret edememişti.

Emniyet baş müfettişliğinin 10 Ağustos 1950 tarihi ve 48703 sayılı raporunda barış hareketlerinin ve komitelerinin ne Sovyetler Birliğinde ne de Sovyet peyki memleketlerinin hiç birinde kurulmadığını ileri sürmüştür. Savcı emniyet raporunun bu bahsa mütaallik satırlarını aynen almış ve 'bu hususu mantıken tahlil' ederek batı memleketlerine inhisar eden barış hareketlerinin gayesinin 'demokrat memleketlerdeki halkı uyuşturmak ve bu suretle hariçten gelecek taarruzlara karşı milli mukavemeti kırmak olduğu' neticesini çıkarmak istemiştir. Halbuki barış hareketlerinin gayesi hakkında savcının çıkarmak istediği bu netice yine emniyet baş müfettişliğinin gönderdiği yazılarla çürümektedir. Bu makamın 14.12.1950 tarihli ve 50399 sayılı yazısına ilişik tercümede Çekoslovakyada, Bulgaristanda, Polonyada ve Sovyetler Birliğinde barışçı hareketlerden ve barış komitelerinden bahis vardır.

Demek ki barış hareketlerinin ve komitelerinin sadece batı bloku memleketlerine münhasır olduğu ve bundan da bu hareketlerin gayesinin bu memleketler halkını uyuşturmak ve milli mukavemeti kırmak olduğu neticesinin çıkarılması tamamiyle mesnetsiz kalmaktadır. Bütün bu noktalar müdafaamda belirtildiği halde mahkeme kararı bu noktaları hiç nazarı dikkate almamış bilakis savcının iddiasından da ileri giderek barış hareketlerinin müstakil devletleri ortadan kaldırmak gayesi için çalıştıklarını ve bizim cemiyetimizin de bu gayede birleştiğini iddiaya kadar varmış ve bu iddiası için hiçbir delil ve ispata lüzum görmmiştir.

Hariçteki barış hareketleri ile -mahkeme kararı 'Dünya barışseverler cemiyetleri' diyorsa da dünyada bu adda cemiyetler yoktur. Bahsettikleri teşkilatın adı Dünya Barış Taraftarları Umumi Komitesidir ve çeşitli memleketlerde de Barış taraftarları Milli Komiteleri vardır. Türk Barışseverlerinin gaye bakımından birleşmiş olduklarına dair mevcut olduğu iddia edilen karineler nelermiş bu da mahkeme kararından tasrih edilmiyor. Fakat gerek savcının iddianamesinden, gerekse dosyadaki sözü geçen vesikalardan anlaşılıyor ki bu karine olsa olsa Dünya Barış Taraftarları Komitesinin "Stokholm çağrısı" ile cemiyetlerimizin neşrini kararlaştırmış fakat henüz neşretmemiş olduğu bir beyanname arasındaki benzerliktir. İddianame buna dayanarakdır ki dışardaki barış hareketleri ile bizim cemiyetimiz arasında "gaye ve çalışma metodları bakımından bir uygunluk" olduğunu ileri sürmüştür. Bu meseleyi yani dış hareketlerle cemiyetimiz arasındaki benzerlik meselesini müdafaamda uzun uzun inceledim ve savcının iddialarını cevaplandırdım. Müdafaanın bu kısmının müdafaada da okunması faydalı olur kanaatindeyim.

Burada mahkeme kararı ile ilgili bir noktayı belirtmek isterim. Mahkeme bu bahiste kendi kendisile tezada düşmüştür. Dava konusunu asla ilgilendirmediğini biraz önce kabul etmiş olduğu bir hususu daha sonra kararına bir mesnet gibi kullanmak istemiştir. Mahkeme kararının 43 üncü sahifesinin 6ncı paragrafında 'savcının dosya içersine konulan dünya barışseverler cemiyetine ait vesika ve diğer evrak ile sanıkların bir ilgisi olmadığı ve Türk ceza kanunun 141inci maddesine uyan fiiller tahakkuk etse

bile bunun tetkik ve tahkik yerinin mahkememiz olmadığını aşikâr olmakla beraber' deniliyor.

Mademki biz sanıkların dünya barışsever hareketlerile bir ilgisi yokmuş ve olsaymış bile bunun tetkik ve tahkiki yeri bu mahkeme değilmiş, şu halde neden mahkeme kararında dünya barış hareketlerinin gayesinden ve bizim onlarla gayede birleşmiş olduğumuz hususunda karineler mevcut olduğundan bahsediliyor. Hatta mahkeme kararı bu düştüğü tezadı daha da derinleştirerek tetkik ve tahkikinin kendisine ait olmadığını kabul ettiği bu iddiayı, beyannameyi neşretmek fiilinin bir propaganda faaliyeti olduğu zımmında bir delilmiş gibi kullanmak istiyor.

Mahkeme kararı Bakanlar Kurulunun kararına itirazın gazetelerde neşredilmeyip de bir beyanname şeklinde neşredilmiş olmasını da, hukuk anlayışı ile hiç ilgisi olmayan garip bir zihniyetle bir suç delilimiş gibi ileri sürüyor. Kararda şöyle deniliyor: 'Parasız dağıtılır ve elden ele kolaylıkla geçebilir bir beyanname ile Bakanlar Kurulu kararına vaki itiraz ve protestonun gazetelerle neşredilmemesi sebebi sanıklar tarafından pek izah edilmemiş ve 'gazete para ister, bizde ise para yoktu' denilmiştir. Gazete beyanname gibi kolaylıkla ve parasız olarak elden ele geçmemekle beraber gazetenin heryerde ve herkes tarafından okunması da imkânsızdır.'

a. Bir kerre, niçin gazete ile değil de beyanname şeklinde neşrettiğimizi duruşmada etraflıca izah ettim. Cemiyetimiz yeni teşekkül etmiş olduğu için henüz kendi naşırı efkârlığını yapacak bir organ neşrine vakit ve para bulamamıştır. Beyanname metnin gazetelere göndermek ise bu metnin neşrini temine kafi değildir. Bir gazete, cemiyetler ve şahıslar tarafından kendisine gönderilen bu gibi yazıları isterse basar, isterse basmaz. Nitekim cemiyetimizin kuruluşunu memleketimizdeki bütün gazetelere ve tanınmış muharrirlerin şahıslarına birer yazı ile bildirmiş olduğumuz halde gazetelerden ancak bir kısmı bunu telhisen neşretti, çoğu hiç neşretmedi. Bundan maada cemiyetlerin herhangi meselede görüşlerini bir beyanname ile neşretmeleri gayet tabii ahvaldendir, teamül haline gelmiştir. Ticari bir müessese için el ilanı ne ise, bir cemiyet için beyanname de odur, aynı tanıtma vazifesini görür. Beyanname dağıtmak demokratik memleketlerde günlük ahvaldendir. Bu noktalar hülâsa edilmiş şekilde zabıtlarda vardır.

b. Gazetenin beyannameye kıyasla 'her yerde ve herkes tarafından okunması imkansızdır'iddiası da tamamile yersizdir. Beyanname memleketimizin ancak bir şehrinde, onun da mahdut kısımlarında dağıtılabilmiştir. Hâlbuki bu metin gazetelerde neşredilebilmiş olsaydı bazı büyük gazeteler yüz bini aşan baskıda bulunduklarına ve memleketin bütün büyük merkezlerinde müteaddit günlük gazete çıktığına ve bu gazeteler köylere kadar dağıldığına göre beyanname metnini memleketin dört bucağında bir kaç yüz bin insan okumuş olacaktı.

c. Sonuncusu ve en mühim nokta, beyanname nesri gazete, mecmua, kitap ve broşür gibi mutat ve kanunca tanınmış, cevaz verilmiş neşriyat şeklinden birisidir Kanunen suç olmayan bir fiilden dolayı bir kimseye sual açılamaz, hele bu fil bir suçun işlenmiş olduğunu isbat zımmında bir delil ve mesnetmiş gibi kullanılamaz. Bu noktayı da mahkemede belirtmiştim.

IV. Mahkeme kararının Sinci sahifenin 7nci paragrafında biz sanıkların geçmişleri hakkında İstanbul Emniyet Müdürlüğünden istenilen yazıda Adnan Cemgile ait kısımların hakikata mugayir olduğu belirtiliyor. Halbuki bu yazıda bana ait kısımlar da aynı derecede hakikate mugayirdir. Mesela Emniyet Müdürlüğünün yazısında ben vekalet emrine alınmış memur durumunda gösteriliyorum. Halbuki bu vekalet emrine alınmak işlemi 1946 Mayısında Danıştay'ca esasından bozulmuş ve ben vazifeme

tekrar başlamıştım. Keza hükümet kararıyla kapatılan Dünya ve Görüşler dergilerinde ve komünizm lehinde yazılar yazdığım iddia ediliyor. Halbuki Dünya adında bir dergi çıkmamıştır ve Görüşler dergisi de kapatılmış veya her hangi bir takibata uğramış değildir ve benim hiç bir yazım hakkında takibat yapılmamış olduğuna göre komünizm lehinde yazılar da yazmış olamam.

V. Mahkeme kararı (-5 inci sahife. paragraf 8-) beyannameyi-dağıtmadan önce iki adedini kanuni hiçbir mecburiyetimiz olmadığı halde İstanbul C. Savcılığı Basın Bürosuna teslim etmemizi 'suçluluklarının kaldırılmasına ve hüsnü niyetlerine bir sebep olamaz' diye lehimize bir delil olarak kabul etmeyi red ediyor. Suç işlemek niyetinde olan bir insan bu suçunu bizzat kendisi gidip te mesul makamlara haber verir mi. Bu da mahkemenin bizim hakkımızda hiç bir hüsnü niyet beslemediğini ve lehimize olan noktaları asla nazarı dikkate almak istemediğini açıkça göstermektedir.

VI. Mahkeme kararı Necmettin Sadak'ın sözlerini sanki biz tahrif etmişiz gibi bir ifade kullanıyor. Halbuki beyannamede Necmettin Sadaka atfedilen sözler kendinin makalesinde yazdıkları ve istinabe yolu ile alınan ifadesinde söyledikleri birbirinin hemen aynıdır. Necmettin Sadak'ın 'hükumet bu hususta karar verdikten sonra artık bunun üzerinde durulmaması lazım geldiği' hakkındaki sözleri beyannamede sözü geçen makaleye değil, çok daha sonra neşredilmiş bir makalesine aittir. Bunun böyle olduğu ifadesinde de beliriyor. Zaten biz, Amerika yardım eder mi etmez mi bahsini münakaşa ederken bu bahiste Necmettin Sadak'ın mütalaasını ele aldık. Necmettin Sadak'ın hükümet kararı hakkındaki fikirleri bahis mevzuu değildi ve ne biz, ne de başkaları onunla bu hususta hem fikir olmak mecburiyetinde değilizdir.

VII. Diş işleri bakanı Fuat Köprülünün sözlerine gelince Beyannamede temas ettiğimiz nokta kendisinin iddia ettiği gibi 'tamamen uydurma' değildir. Fuat Köprülü bir Fransız ajansı muhabirine mülakat vermiştir. Bu mülakatta bahseden yazısında Fransız gazetecisi gönüllü toplamak meselesinde beyannamede bahis mevzuu edilen tefsiri Türk hükümetine atfen yapmıştır ve haber hükümetçe tekzip edilmemiştir de. Biz beyannameyi yazarken gazete el altında bulunmadığı için muhabirin Türk hükümetine atfen yazdıklarını Fuat Köprülünün şahsına aitmiş gibi hatırlayarak bir hafıza galatına düşmüşüz. Baştan beri bu yanlışlığı böylece izah ettik. Bunda bir kasıt yoktur, zira aynı mütalaayı, Fransız muhabirin mehaz göstererek, hükûmet çevrelerine affetseydik beyanname münderecatında mühim bir değişiklik meydana gelmezdi.

Yeni İstanbul gazetesinin 13 Temmuz tarihli sayısında Robet Guyon şöyle yazıyor: 'Moskovalılarca bir tahrik mahiyetinde görülecek her hangi harekette bulunmayı arzu etmeyen Türk hükümeti bu akılsızca maceranın yani gönüllü toplamanın önüne geçti.'

VIII. Propaganda meselesine gelince: Mahkeme kararında propaganda şöyle tarif ediliyor: 'Genel olarak herhangi bir şeyi veya konuyu tanıtmak veya onu kabul ettirmek bakımından sarf edilen faaliyetlere ilmi tarifile propaganda diyoruz.'

1. Bu tarif çok geniştir, o kadar geniştir ki propagandayı, propaganda olmayan diğer faaliyetlerden, mesela ilmi ve fenni yazılarla öğretim faaliyetlerinde ayırt etmeye imkânı yoktur. Zira ilmi ve fenni faaliyet ve yazılarda da, öğretimde de 'ele alınan bir konu tanıtılmak ve kabul ettirilmek' istenir. Propagandayı diğerlerinden ayırd eden mümeyyiz vasıf bu tanıtma ve kabul ettirmede kullandığı teknik, takip ettiği yoldur. Yani propaganda ile diğer tanıtma şekilleri birbirinden mevzularıyla değil, kullandıkları metod ve teknikle ayrılırlar.

2. Mahkeme kararında propaganda hakkında söylenenlerin "ilmi" olduğu üzerinde israr ediliyor. Hangi ilmi eserde propagandanın bu şekilde tarif edildiğini bilmek

isterdik. Propagandanın bir umumi dile taşıdığı mâna, bir de sosyolojik manası vardır. Burada bahis mevzuu olan ancak ikincisi olabilir; zira burada mesele propagandayı, diğer yayma ve tanıtma usullerinden ve şekillerinden ayrı, kendine mahsus vasıfları haiz bir faaliyet olarak tarif edilmektedir.

3. İlme mevzu olan bir hadise olarak propaganda, sosyal psikoloji ve sosyoloji sahasına girer. Propaganda ilmi ve fenni faaliyetlerden ve bilhassa öğretim faaliyetlerinden dikkatle ayırt edilir. Propaganda, akla ve mantığa hitap etmiyen, hadiselerin mantıki ve gerçek tahlile meşgul olmayan, aksine, préjudgélere -yani peşin hükümlere- insiyak ve heyecanlara hitap eden ve bu yoldan muhatabını harekete geçirmeye çalışan bir faaliyet olarak vasıflandırılır. Mahkeme kararında 'haberlerin doğru mesnetlerinin arandığı' belirtiliyor; bilâkis, propaganda yukarıda da belirttiğimiz gibi gerçeklere ve mantığa dayanan rasyonel bir faaliyet olmadığı için doğru mesnetleri aramak işile meşgul olmaz, bunlar ilmî etüd ve araştırmalarda ve öğretimde aranır.

4. Propagandanın başlıca tekniği tekrardır, bu da süreklilik demektir. Bu bakımdan bir defaya mahsus olarak yapılmış bir hareket propaganda tarifi içine giremez.

5. Mahkeme kararının 'ilmi tarif' diye propaganda hakkında ileri sürdükleri o kadar indi mütalâalardan ibarettir ki bazı noktalarda gülünç olmak derecesine düşmektedir. Mesela propagandacılar '…hükümetleri sık sık devirir... Ve yurt müdafaası için hükümeti düşünmekten men eder'lermiş. 'Propogandacılar' diye muayyen bir kimsenin veya kimselerin mevcut olduğunu, bunların hükümetleri sık sık devirip onları yurt müdafaasına men ettiklerini ilk defa mahkeme kararından öğreniyoruz. Bu 'propagandacı' denen kimseler modern sihirbazlar veya büyücüler midir nedir?

6. Mahkeme kararı bu sözde ilmi tarifi verdikten sonra Türk barışseverler cemiyetinin propaganda faaliyetinde bulunduğunu ispata teşebbüs ediyor. Bunun birinci delili olarak da dünya barış taraftarlarının ele aldıkları konuları 'atom silâhının men edilmesi ve mensup oldukları devletlerin bir tecavüze karşı hazırlık ve mukavemet arzularını önlemekten ibaret' olduğunu ve Türk Barışseverler Cemiyetinin de aynı yoldan yürümek istediği ileri sürülmüştür. Halbuki bunlar bir delil değil, kendileri isbat edilmeğe muhtaç olan sözlerdir.

a. Bir kerre Dünya Barış Hareketleri ve bunların gayeleri bu davanın konusu değildir. Dava konu olmadığına göre de mahiyet ve gayeleri de tahkik, tetkik ve muhakeme edilmiş ve hakkında delillere istinaden bir hüküm verilmiş değildir. Böyle cevval kalem yazılmış bir cümle ile barış hareketlerinin mahiyeti ve gayesi sanki sabit olmuş gibi kabul olunamaz.

b. Türk barışseverler cemiyetinin aynı yolda yürüdüğü kaziyesi ise isbatedilmesi gereken bir hükmün, isbat yolunda bir delil gibi kullanmak mantık hatasını irtikab etmektir. İsbatı gereken bir şeyin isbat yolunda bir delilmiş gibi kullanmak mantık ilminde meşhur hatalardandır.

7. Amerikan senatörü Mr. Cain'in Türkiyeyi ziyareti ve Koreye asker gönderme kararında oynamış olduğu rol bahsında mahkeme kararı, Yeni İstanbul gazetesindeki yazı okunduğu zaman 'Amerikan ordusunun niçin yıpranmaması lazım geldiğini ne kadar samimi bir maksatla ifade edildiği'nin görüldüğünü yazmaktadır. Politikada samimiyetten bahsetmek biraz garip görünüyor. Daha sonraki bir tarifte Mr. Cain'den daha çok salâhiyetli bir Amerikan şahsiyeti, general Bradly. Amerikanın 'mahalli harplerde' niçin yıpranmaması gerektiğini çok daha 'samimi' bir şekilde ifade etti. Onun için burada 'samimiyet' bahsi üzerinde durmayalım.

Mr. Cain'nin oynadığı rol hakkında biz müdafaalarımızda o günki gazetelerden iktibas ederek çok şayanı dikkat noktalar belirttik. Kararın Amerikanın tesiri ile alınıp alınmadığı bahsinde mahkeme kararı bu noktalara hiç temas etmeyerek sadece samimiyetten" dem vuruyor. Müdafaanın bu kısımları mürafaada kullanılabilir.

8. Beyanname neşrinin bir propaganda faaliyeti olduğunu isbat yolunda, mahkeme kararı, 'cemiyet nizamnamesinde cemiyetin siyasi olmadığı serahatle belirtilmiş olmasına rağmen, giriştiği hareket itibariyle tamamen siyasi bir faaliyet göstermiş ve bunu propaganda yoluyla temine çalışmıştır' demektedir. Bu cemiyet nizamnamesinin düpedüz bir tahrifidir. Cemiyet nizamnamesinin bu hususuna müteallik maddede şöyle denilmiştir. Türk Barışseverler Cemiyeti gayri siyasidir yani iktidara geçmek veya iktidardaki hükümeti değiştirmek üzere seçim mücadelesine girmez. Görülüyor ki cemiyetin siyasi olmaması gayet sarih bir şekilde tarif edilmiştir. Barış yolunda çalışmak üzere kurulmuş bir cemiyet barışın korunmasıyla ilgili bir meselede de faaliyet göstermez, görüşlerini umumi efkâra açıklamazsa o cemiyetin mevcudiyetine ne lüzum kalır. Cümlenin sonundaki 've bunu propaganda yolu ile temine çalışmıştır' hükmü ise yine isbat edilmesi matlup olan şeyi peşinen isbat olunmuş gibi kabul etmek hatasıdır.

9. Mahkeme kararının propaganda faaliyetinde bulunduğumuzu ispat zımmında Stokholm Çağrısını ve Jön Türklerin (Mevzu bahis Jön Türkler o zamanlar paris'te bulunan komünist türk topluluğudur. Kendilerini ilerlemeci atfetmelerine binaen bu ismi almışlardır.) gönderdikleri iddia edilen yazıyı öne sürmesi de gayet hatalı bir muhakeme tarzıdır. Evvela adı geçen yazıların propaganda mahiyetinde olduğu ne ile sabit olmuştur. Propaganda kıstası nedir. Sonra onların propaganda olduğu kabul edilse bile bir benzetme yoluyla Türk Barışseverler Cemiyetinin Kore kararı beyannamesi hakkında nasıl hüküm verilebilir? Hiçbir delil ve mesnete dayanmıyan, bir çırpıda yapılmış indi bu benzetmelerle bir cemiyet ve onun mensupları suçlandırılabilir mi?

10. Mahkeme kararının propaganda bahsinde ileri sürdüğü beşinci nokta da beyanname dağıtımının kendisi bir propaganda ve propagandanın bir delili gibi gösteriliyor. Biz Büyük Millet Meclisine gönderdiğimiz dilekçenin bir suretini 'millet vekillerine imzalatmak suretiyle iktifa' etmeliymişiz. Bunu yapmayıp da 'bu beyannamede 25000 gibi büyük bir sayıda bastırıp halka dağıtmak' bir propaganda gayesile hareket ettiğimizi 'açıkça' göstermekte imiş. Hep aynı mantık hatası. Beyanname bastırmak bizatihi propaganda faaliyetinin delili değildir. Mahkeme kararı bu kısımda bu bastığımız beyannamenin bir propaganda olduğunu ispat ile mükelleftir. Beyannamenin 25000 basılmasını 'büyük bir sayıda' diye mübalağalandırılması da yargıçlar heyet'inin propaganda faaliyetini ispat yolunda ne kadar hiçden mesnetlere dayanmak istediğinin bir delilidir. Bir beyannamenin 25000 basılması büyük bir sayı değildir. Bunun aksine bir iddia beyannamenin ne olduğunu bilmemek demektir.

Mahkeme kararı aynı paragrafta Büyük Millet Meclisine gönderilen dilekçe ile beyannamenin dilinin bir birinden ayrı olmasını propaganda faaliyetinin isbatı sayıyor. Halbuki dilekçe ile beyanname dilinin ve uslubunun elbette ki ayrı olacağı üzerinde durulmaya deymiyecek kadar aşikardır. Nasıl ki bir beyanname ile bir makalenin, bir dilekçe ile bir mektubun dili ve uslubu da aynı olamıyacağı gibi. Hasılı mahkeme kararının propaganda tarifi tamamiyle yanlıştır, 'ilmi'lik vasfiyle asla ilgisi yoktur. İkincisi mahkeme kararının propaganda faaliyetinin mevcudiyetini isbat yolunda ileri sürdüklerinden hiç birisi bir delil ve ispat mahiyetinde değildir. Hemen her noktası kendisi isbata muhtaç olan indi hükümlerdir…"

Ek 3.

“Sayın Boran, ülkemizin ilk barış savunucularındansınız. Türkiye barışseverlerinin 1951'deki yargılanışlarıyla 1980'li yıllardaki yargılanışlarını, koşullar, iddianame, siyasi ortam, tepkiler, uluslararası yankılanma açılarından karşılaştırabilir misiniz?

1950-51 yıllarında Türk Barışseverler Cemiyeti'nin yargılanması ile günümüz deki Barış Derneği yargılanması arasında sıraladığınız noktaların her biri açısından farklar var. Yargılanmanın süresi bile çok farklı. Barışseverlerin yargılanması Temmuz 1950 sonlarında tutuklanmalarından bir kaç ay sonra, kışa doğru başlayıp Haziran 1951 sonunda Yargıtay yolu açık olmak üzere on beşer aylık mahkümiyetlerle sonuçlandı. Kararın kesinleşmesi de uzun sürmedi. Bu arada üç defa da tahliye edilip yeniden tutuklandık. Barış Derneği davası ise yıllarca sürdü, hâlâ da mahkûmiyet kararları kesinleşmiş değil. Verilen cezalar da bizimkinden çok ağır. Onların hapishane koşulları da bizimkinden ağır oldu; biz Türkiye'ye göre, normal denilecek koşullarda hapis yattık.

Askeri Mahkemede yargılandık ama sıkıyönetim yoktu. Suçlandığımız 161 madde askeri mahkemede yargılanmamızı gerektiriyormuş, "milli menfaatleri ihlal" söz konusu edildiğinden ötürü Mahkemenin yetkili olmadığı yollu iddiamızın kabulü ile tahliye olduk, fakat savcının itirazı üzerine Askeri Yargıtay kararı bozdu ve bir hafta sonra yeniden tutuklandık. Mahkeme heyetinin davayı yürütmekte zorlandığı seziliyordu. Mahkûmiyet kararı da Askeri Yargıtay'da iki hukukçu üyenin uzun bir muhalefet şerhiyle ve bir oy farkla onaylandı.

Yargılanma ve mahkûmiyete neden olan, Kore Savaşı'na katılımı protesto bildirisinin İstanbul’da dağıtılması eylemi Demokrat Parti'nin 14 Mayıs seçimleriyle iktidara gelişinden iki ay sonra oldu. DP, demokrasi, serbestlik vaat etmişti. İki aylık sürede neyin ne olacağı henüz belli olmamış, demokrasi konusunda bürokrasi henüz yerine oturmamıştı. Sanırım yargılanmadaki dalgalanmalar bundan doğuyordu.

Barışseverler olayı Demokrat Parti'nin hiç de demokrat olmadığının ilk işareti idi. Daha kovuşturma açılması sırasında bu belli oldu. Demokrasi geldi havasına kapılan basında Kore Savaşı'na asker gönderme kararına karşı çok yazı, karikatür yayımlanmıştı. Bunlara ilişkin olarak seksen dolayında veya üstünde soruşturma açıldı. Yasaya göre bunlar hakkında dava açılması Savunma Bakanı'nın iznine bağlıydı. Yalnız bizim ve İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği yayın organı ile Barış dergisinin sorumluları hakkında izin çıktı. İzni veren, o sırada izne çıkmış bulunan Savunma Bakanı'na vekâlet eden Samet Ağaoğlu idi. Hükümet bize verilen cezayı hafif buldu. Mahkeme heyeti hemen değiştirildi ve sözünü ettiğim iki yayının sorumluları çok daha ağır hapis cezalarına çarptırıldılar.

Suçlamanın niteliği farklı idi. Biz sadece bir eylemden, Kore Savaşı'na katılım protesto bildirisi dağıtmaktan yargılandık. 14 Temmuz 1950'de kurulan Barışseverler Cemiyeti bildirinin dağıtıldığı tarihte henüz iki haftalık bir oluşumdu; bir toplumsal harekete dönüşme fırsatını henüz bulamamıştı. Bu nedenle de uluslararası yankısı pek olmadı.

Barış Derneği davası ise gerçek kişilerin yanı sıra tüzel kişi olarak derneğin kendisinin yargılanmasına dönüştü; Marksist-Leninist bir düzeni amaçlayan gizli bir cemiyet olmakla suçlandı. Dikkat etmişsinizdir, başka örgüt ve partiler de aynı suçlama ile yargılanıp mahkûm edildiler. Bu yüzden, Barış Derneği davası dâhil bu davaların hepsi daha baştan hukuken "mamul" oldu. 12 Eylül 1980 öncesi suç olmayan eylem, davranış ve tutumlardan dolayı insanlar ve örgütler suçlanarak cezalandırıldılar.

Evrensel hukukun temel bir kaidesi ihlal edildi. Anayasasında hukuk devleti olduğu yazılı bir devlet için tevili imkânsız bir suç.

Barışseverler davasında bütün basın kıyasıya yüklendi. Cemiyetin merkezinde bir çuval evrak ele geçirildiği, Dünya Barış Konseyi Başkanı büyük fizik bilgini Joliot-Curie ile ilişkiler tesbit edildiği iddiası manşetlerden verildi. Merkezde doldurulup mahkeme salonuna getirilen çuvaldan dağılmadan kalmış bildiriler çıktı. İlk şok geçtikten sonra basının ilgisi azaldı.

Barış Derneği davası ise yıllar boyu sürdüğü halde uluslararası kamuoyunun dikkati hep üzerinde toplandı, hâlâ da toplanıyor. Dünya kamuoyu Barış Derneği davasını, çok haklı olarak, Türkiye'de demokrasi olup olmadığının önemli bir ölçütü olarak aldı...”

Ek 4.

“‘Buyurun’, deniyor size,
‘buyurun, oturun’ deniyor size,
‘konuşup anlaşalım Mister’,
Siz ter ter tepiniyorsunuz,
‘bizde atom bombası var’ diyorsunuz.
‘Ondan bizde de var’, deniyor size.
‘Ama’, diyorsunuz, ‘bizde hidrojenlisi de var’.
‘Ondan da var bizde’, deniyor size.
‘Ama’ diyorsunuz, ‘bizde’, diyorsunuz...
Boşuna nefes tüketiyorsunuz.
‘Sizde, orda ne varsa’ deniyor size,
‘burda, bizde de var ondan.’
Hem de şu farkla ki,
sizde üniformanın içinde: asker,
bizde üniformanın içinde: insan.
‘Buyurun, oturun,’ deniyor size,
‘konuşup anlaşalım.’
Siz, ter ter tepiniyorsunuz,
‘Emrederim,
Konuşmam’, diyorsunuz.
Peki,
dünya yanmış, yıkılmış
umurunuzda değil,
ya kendi halkınız?
Mahvolmuş, olmamış
hep bir mi sizin için?
Bağlamıyor mu sizi halkınızla
herhangi bir sevinç,
bir keder,
bir umut?
Türkülerini sevmez misiniz mesela?
Yahut boksa merakını?
Makina kullanmaktaki ustalığını yahut?
Sonra, siz de insansınız nihayet.
Belki hayatınızda hasta bir kadın vardır,

ak saçlı, soluk mavi gözlü bir kadın;
bir çocuk,
güneşten kopmuş gibi afacan ve sarışın;
bir hâtıra,
biraz gülünç, kederli biraz,
ama üstüne titrediğiniz
ve bir sokak fenerinin ışığına gizlenmiş.
Yahut bir tarlada bir ağaç,
her bahar yeşermesini istersiniz
sizden sonra da uzun uzun yıllar...
Bu sefer bu ağaç kömür olacak,
bu sefer yerle bir olacak
şehir
sokak
fener,
hâtıranızla beraber.
Geçenkiler gibi olmayacak bu sefer,
bu sefer sizin oraya da gelecek o,
taa evinizin içine kadar,
ve saçlar kana bulanıp örtecek mavi gözleri
ve bir yumurta gibi ezilecek
sarışın başı çocuğun.
Daha var,
kanı kimin döktüğü ergeç bilinir
ve bir sığınak,
bir iki damla zehir.
'Buyurun', deniyor size,
'buyurun, oturun,' deniyor size,
'konuşup anlaşalım.
Yoktur sözle çözülmeyecek düğüm,
dâvaları halletmez ölüm
hayatı paylaşalım!'" (Nazım Hikmet Ran, 31 Ağustos 1953, Moskova)